

Eötvös Loránd Tudományegyetem  
Bölcsészettudományi Kar

DOKTORI DISSZERTÁCIÓ

**Puklus Márta**

# **A bírósági tolmácsolás nyelvi és nyelven kívüli tényezői, a bírói elvárások és a tolmács szerepe**

Nyelvtudományi Doktori Iskola

Vezetője: Dr. Tolcsvai Nagy Gábor akadémikus, egyetemi tanár

Fordítástudományi Doktori Program

Vezetője: Dr. Klaudy Kinga DSc, egyetemi tanár

A bizottság tagjai és tudományos fokozatuk:

Elnök: Dr. Klaudy Kinga DSc, egyetemi tanár

Bírálok: Dr. Bakti Mária PhD, főiskolai docens

Dr. Tamás Dóra PhD, egyetemi adjunktus

Tag: Dr. Szabó Csilla PhD, egyetemi docens

Titkár: Dr. Seresi Márta PhD, egyetemi tanársegéd

Póttagok: Dr. Vinnai Edina PhD, egyetemi docens

Dr. Horváth Péter Iván PhD, egyetemi adjunktus

Témavezető: Dr. Horváth Ildikó PhD, habilitált egyetemi docens

Budapest, 2019

## ADATLAP

### a doktori értekezés nyilvánosságra hozatalához

#### I. A doktori értekezés adatai

A szerző neve: Puklus Márta

MTMT-azonosító: 10055634

A doktori értekezés címe és alcíme: A bírósági tolmácsolás nyelvi és nyelven kívüli tényezői, a bírói elvárások és a tolmács szerepe

DOI-azonosító: 10.15476/ELTE2019.080

A doktori iskola neve: Nyelvtudományi Doktori Iskola

A doktori iskolán belüli doktori program neve: Fordítástudományi Doktori Program

A témavezető neve és tudományos fokozata: Dr. Horváth Ildikó PhD, habil. egyetemi docens

A témavezető munkahelye: ELTE BTK Fordító és Tolmácsképző Tanszék

#### II. Nyilatkozatok

##### 1. A doktori értekezés szerzőjeként

a) hozzájárulok, hogy a doktori fokozat megszerzését követően a doktori értekezésem és a tézisek nyilvánosságra kerüljenek az ELTE Digitális Intézményi Tudástárban. Felhatalmazom az ELTE BTK Doktori és Tudományszervezési Hivatal ügyintézőjét, hogy az értekezést és a téziseket feltöltse az ELTE Digitális Intézményi Tudástárba, és ennek során kitöltse a feltöltéshez szükséges nyilatkozatokat.

b) kérem, hogy a mellékelt kérelemben részletezett szabadalmi, illetőleg oltalmi bejelentés közzétételéig a doktori értekezést ne bocsássák nyilvánosságra az Egyetemi Könyvtárban és az ELTE Digitális Intézményi Tudástárban;

c) kérem, hogy a nemzetbiztonsági okból minősített adatot tartalmazó doktori értekezést a minősítés (dátum)-ig tartó időtartama alatt ne bocsássák nyilvánosságra az Egyetemi Könyvtárban és az ELTE Digitális Intézményi Tudástárban;

d) kérem, hogy a mű kiadására vonatkozó mellékelt kiadó szerződésre tekintettel a doktori értekezést a könyv megjelenéséig ne bocsássák nyilvánosságra az Egyetemi Könyvtárban, és az ELTE Digitális Intézményi Tudástárban csak a könyv bibliográfiai adatait tegyék közzé. Ha a könyv a fokozatszerzést követően egy évig nem jelenik meg, hozzájárulok, hogy a doktori értekezésem és a tézisek nyilvánosságra kerüljenek az Egyetemi Könyvtárban és az ELTE Digitális Intézményi Tudástárban.

##### 2. A doktori értekezés szerzőjeként kijelentem, hogy

a) az ELTE Digitális Intézményi Tudástárba feltöltendő doktori értekezés és a tézisek saját eredeti, önálló szellemi munkám és legjobb tudomásom szerint nem sértem vele senki szerzői jogait;

b) a doktori értekezés és a tézisek nyomtatott változatai és az elektronikus adathordozón benyújtott tartalmak (szöveg és ábrák) mindenben megegyeznek.

3. A doktori értekezés szerzőjeként hozzájárulok a doktori értekezés és a tézisek szövegének Plágiumkereső adatbázisba helyezéséhez és plágiumellenőrző vizsgálatok lefuttatásához.

Kelt: Budapesten, 2019. április 15-én

*Puklus Márta*

### EREDETISÉGI NYILATKOZAT

Alulírott Puklus Márta, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Nyelvtudományi Doktori Iskolájának hallgatója büntetőjogi felelősségem tudatában kijelentem, hogy *A bírósági tolmácsolás nyelvi és nyelven kívüli tényezői, a bírói elvárások és a tolmács szerepe* című PhD-értekezés saját szellemi munkám, azt a tudományetikai normáknak megfelelően készítettem, az abban hivatkozott szakirodalom felhasználása a forráskezelés szabályai szerint történt. Kijelentem továbbá, hogy a disszertációt kizárólag a fenti egyetemhez nyújtom be.

### STATEMENT OF AUTHORSHIP

I, the undersigned Márta Puklus, student of the Doctoral School of Linguistics of ELTE University hereby declare under penalty of perjury that my PhD dissertation on *Linguistic and extra-linguistic features of court interpreting, the judges' expectations and the role of the interpreter* is my own intellectual product, based partly on original research and partly on the relevant literature with due acknowledgement as is required by scientific ethics. Furthermore, I declare that I submit my dissertation only to the university mentioned above.

Budapest, 2019. április 15.

*Puklus Márta*

## Tartalom

Bevezetés.....	9
1. Fogalmak.....	12
1.1. Tolmácsolással kapcsolatos alapfogalmak, tolmácsolási módok .....	12
1.2. A dinamikus tolmácsolás és a nyelven kívüli tényezők .....	14
1.3. A bírósági tolmácsolás fogalma .....	16
1.4. A bírósági tolmácsolás tipologizálása .....	17
2. Szakirodalmi áttekintés.....	19
2.1. A bírósági tolmácsolás alapelvei, nemzetközi szakirodalmi kitekintés .....	19
2.1.1. A bírósági tolmács szerepe.....	22
2.2. Eddigi magyarországi kutatások.....	28
2.2.1. Nyelv és jog.....	28
2.2.2. A bírósági tolmácsolás kutatása Magyarországon .....	35
2.3. Összehasonlító táblázat.....	38
2.3.1. Első szempont: Van-e eskü az adott ország bíróságain? .....	40
2.3.2. Második szempont: Biztosítanak-e felkészülési lehetőséget a tolmács számára? .....	40
2.3.3. Harmadik szempont: Szakértői státusszal rendelkeznek-e a bírósági tolmácsok az országban? .....	40
2.3.4. Negyedik szempont: Van-e kijelölt helye a tolmácsnak a tárgyalóteremben, s ha igen, hol foglal helyet a tolmács? .....	41
2.3.5. Ötödik szempont: Milyen tolmácsolási módot alkalmaznak a tolmácsok a tárgyalás során? .....	43
2.3.6. Hatodik szempont: Létezik-e az adott országban jegyzéke a bírósági tolmácsoknak? .....	43
2.3.7. Hetedik szempont: Rendelkezésre áll-e tolmácsberendezés a tárgyalóteremben? .....	43
3. Átjárás az írásbeliség és a szóbeliség között.....	45
3.1. A jegyzőkönyvezés.....	46
3.2. A hangfelvételek átírása .....	46
3.3. A blattolás.....	50
4. A kutatás előkészítése .....	53
4.1. A kutatási cél és relevancia .....	53
4.2. Kutatási kérdések, hipotézisek .....	53
4.3. A kutatás részei.....	54
4.3.1. Kérdőíves felmérés.....	54

4.3.2.	Jegyzőkönyvek elemzése .....	56
4.3.3.	Hangfelvételek készítése .....	56
4.4.	A kutatás időbeli ütemezése .....	57
4.5.	A kutatás főbb tartalmi részei .....	59
5.	Jogi fogalmak, jogszabályok .....	61
5.1.	Jogi fogalmak .....	61
5.1.1.	Polgári eljárásjogi fogalmak .....	61
5.1.2.	A büntetőeljárás során használt fogalmak .....	62
5.1.3.	Egyéb jogi fogalmak .....	63
5.1.4.	Jogszabályok rövidítése .....	61
5.1.5.	A dolgozatban előforduló rövidítések, mozaikszavak (ABC-sorrendben) .....	65
5.2.	A bírósági tolmácsolásra vonatkozó jogszabályok .....	67
5.2.1.	A tolmács szakképzése .....	67
5.2.2.	Az anyanyelv használatának joga .....	67
5.3.	A tárgyalások menete és a tolmácsolási módok .....	69
5.3.1.	A büntetőeljárás menete .....	69
5.3.2.	A polgári peres eljárás menete .....	71
5.4.	Összegzés .....	72
6.	A kutatás módszertana .....	73
6.1.	Bevezetés .....	73
6.2.	Kutatási módszerek .....	73
6.2.1.	Etnográfiai módszerek alkalmazása a tolmácsolás kutatásában .....	75
6.3.	A tolmácsolás kutatásának nehézségei .....	79
6.4.	A kutatás során felmerült nehézségek .....	80
7.	A kutatás első része – a kérdőíves felmérés két szakasza .....	82
7.1.	A kérdőíves felmérés első szakasza – részvétel és mintavétel .....	83
7.2.	A kérdőíves felmérés második szakasza .....	91
7.3.	A kutatás első részének, a kérdőíves felmérésnek az értékelése .....	100
7.3.1.	A tolmács kiválasztása .....	100
7.3.2.	Szakértő-e a tolmács vagy sem – azaz megilleti-e az iratbetekintés joga? .....	102
7.3.3.	Tolmácsolási módok .....	103
7.3.4.	Hamis tolmácsolás vs. sikeres tolmácsolás .....	106
7.4.	A kérdőíves felmérés összegzése, következtetések .....	109
8.	A kutatás második része – a jegyzőkönyvek vizsgálata .....	112
8.1.	Az első eset: tolmácsolási gondok .....	113

8.2.	A másik eset: a tolmács mint nyelvi szakértő.....	114
8.3.	A kutatás második részének, a jegyzőkönyvek vizsgálatának értékelése .....	115
8.3.1.	Polgári eljárások.....	115
8.3.2.	Büntetőeljárások.....	116
8.4.	A két bemutatott eset tanulságai.....	118
8.4.1.	Az első eset tanulságai: tolmácsolási gondok .....	119
8.4.2.	A másik eset tanulságai: a tolmács mint nyelvi szakértő .....	122
8.5.	A jegyzőkönyvek vizsgálatának összegzése, következtetések .....	124
9.	A kutatás harmadik része – a hangfelvételek és az interjú készítése .....	126
9.1.	Az angol–magyar nyelven folytatott tárgyalásról .....	127
9.1.1.	Retrospektív interjú a tolmáccsal .....	137
9.2.	A német–magyar nyelven zajló tárgyalásról .....	139
9.3.	Az angol–magyar tolmácsolt tárgyalás elemzése .....	146
9.3.1.	A bíró hatása a tárgyalásra .....	146
9.3.2.	A deiktikus eltolódások motivációi.....	148
9.3.3.	Jegyzőkönyvezés vs. tolmácsolás .....	150
9.3.4.	A tolmács szerepe az elemzett tárgyaláson .....	154
9.4.	A német–magyar tolmácsolt tárgyalás elemzése.....	158
9.4.1.	A bíró hatása a tárgyalásra.....	159
9.4.2.	A deiktikus eltolódások.....	162
9.4.3.	Jegyzőkönyvezés .....	163
9.4.4.	A tolmácsolást befolyásoló körülmények .....	165
9.5.	A hangfelvételek összegzése, következtetések.....	167
10.	A kutatás eredményeinek összesítése, válaszok a kutatási kérdésekre .....	169
10.1.	A szó szerinti fordítás mítosza: fordítógép-e a tolmács? .....	169
10.2.	A tolmács szerepének dilemmái .....	170
10.3.	Javaslatok a kutatás eredményeinek esetleges gyakorlati alkalmazására.....	174
10.3.1.	Érzékenyítés (leendő) jogászok és jogi szakemberek számára.....	174
10.3.2.	A bírósági tolmácsok képzése, országos névjegyzék .....	174
10.4.	További kutatási lehetőségek .....	175
10.5.	Záró gondolatok .....	178
	Irodalom .....	179
	Források.....	183
	Ábrák jegyzéke.....	184
	Táblázatok jegyzéke .....	185

Függelék.....	186
---------------	-----

## Köszönetnyilvánítás

Köszönöm mindazoknak, akik segítettek és támogattak abban, hogy a dolgozat elkészüljön.

Elsőként témavezetőmnek, Horváth Ildikó tanszékvezető egyetemi docensnek, aki elhitette velem, hogy képes vagyok megírni ezt a munkát, s mindig mutatta is az irányt.

Klaudy Kinga professzor asszonynak, aki türelmesen kivárta témaválasztásomat, s mindig a kellő időben érdeklődött a fejleményekről, ezzel támogatva a háttérből.

Köszönöm az Országos Bírósági Hivatal elnökének, dr. Handó Tündének és a Miskolci Törvényszék elnökének, dr. Répássy Árpádnak, hogy engedélyükkel lehetővé tették és támogatták a bíróságokon végzett kutatást. Az OBH Tudományszervezési és Dokumentációs Osztálya vezetőjének, dr. Ábrahám Mártának és kollégájának, dr. Raduly Zsuzsának is szeretném megköszönni azt, hogy mind a személyes találkozók alkalmával, mind a kérdőíves felmérés megszervezésével kapcsolatban segítették a kutatás előmozdítását.

Köszönöm *A tisztességes eljárás nyelvi aspektusai. A jogi nyelv hatása a joghoz való hozzáférés érvényesülésére* elnevezésű K-112172 OTKA-kutatásban résztvevőknek, akik példaképként álltak előttem, s egyenrangú félként fogadtak be maguk közé. Így dr. Vinnai Edina tanszékvezető egyetemi docensnek, aki – bármilyen jellegű kérdéssel fordultam is hozzá – mindig türelmesen meghallgatott, s számtalan hasznos tanácsot adott jogásként és emberként.

Köszönettel tartozom a kutatásban résztvevő bírának és tolmácsoknak, a bírósági titkároknak, azoknak a bírósági dolgozóknak, akik sok esetben hasznos tájékoztatást adtak.

Csetnekiné dr. Bodnár Ildikónak, akinek kutatás iránti lelkesedése mindig ösztönzően hatott rám, s az általam ismert legjobb anyanyelvi lektorként első cikkeim megjelenése óta önzetlenül segítette munkámat.

Benes-Pap Mariannak, aki nemcsak a lelkesedésével segítette a kutatást, hanem a hangfelvételek átírásában is óriási segítséget nyújtott, továbbá volt hallgatóimnak, akik nyomon követték a kutatás fejleményeit, és mindig arra ösztönöztek, hogy megosszam velük a kutatás eredményeit.

S végül, de nem utolsósorban szeretném megköszönni a családomnak a folyamatos támogatást: volt férjemnek a sok türelmet, édesanyjának és szüleimnek önzetlen szülői és nagyszülői közreműködésüket és segítségüket, a kisfiamnak pedig azt, hogy elfogadta, hogy az anyukája sokszor a kutatással volt elfoglalva.



# **A bírósági tolmácsolás nyelvi és nyelven kívüli tényezői, a bírói elvárások és a tolmács szerepe**

Puklus Márta

puklusmarta@gmail.com

## **Bevezetés**

A fordítástudomány mindössze néhány évtizedes múltra tekinthet vissza. Hazánkban fordítástudományi, ezen belül tolmácsolástudományi kutatásokat a Klaudy Kinga professzor asszony által alapított Fordítástudományi Doktori Programban lehet végezni a 2003–2004-es tanévtől kezdődően. Az ELTE BTK Nyelvtudományi Doktori Iskolája keretében működő program nagyon népszerű a leendő kutatók körében. Míg a program indulásakor szinte kizárólag fordítással kapcsolatos kutatások születtek (pl. műfordítás, lektorálás, terminológia), addig manapság egyre többen foglalkoznak a tolmácsolás kutatásával is (pl. szinkrontolmácsolás, IKT-eszközök, blattolás, lásd Horváth 2018). Ezeket a kutatásokat többnyire a multidiszciplináris megközelítés jellemzi.

A tolmácsolást kutatók elsősorban nem absztrakt elméletek megalkotására törekednek, hanem az empirikus adatok leíró és feltáró jellegű elemzésére. Pöchhacker (2013) szerint meghatározza a kutatási módszereket az is, hogy milyen típusú tolmácsolást vizsgálunk. Míg a szinkrontolmácsolást alapvetően kísérletek segítségével kutatják, addig az intézményi keretek között zajló konszekutív tolmácsolást leginkább megfigyeléssel tanulmányozzák. Ennek megfelelően különböző kutatási témák jelentek meg. A szinkrontolmácsolás esetében a kognitív folyamatokra irányult a figyelem, míg a konszekutív tolmácsolásnál a tolmácsok autentikus tolmácsolási helyzetben megfigyelt viselkedésére (Pöchhacker 2013: 67). A tolmácsolás kutatásánál használt módszerek ugyanakkor napjainkra meglehetősen szerteágazóak, és – ahogy a továbbiakban látni fogjuk – már túlmutatnak a Gile (1998) által megfogalmazott kísérleti vs. megfigyelésen alapuló megkülönböztetésen.

Az utóbbi időben nemcsak a nemzetközi szakirodalom kedvelt témája a bírósági és a tárgyalótermi tolmácsolás, hanem öröndetes módon egyre több hazai publikáció is megjelenik (Csörgő 2013, Farkasné Puklus 2016, 2017a, 2017b, 2018a, 2018b; Horváth 2013, 2014, 2017a, 2017b, Lesetár 2016, Puklus 2018, 2019a, 2019b, Seresi–Láncos 2017, Vinnai 2017).

A dolgozat első fejezetében a tolmácsolással kapcsolatos alapfogalmakat vezetem be, amelyek pontos körülhatárolása nélkül nem vizsgálható ez a terület. A különféle tolmácsolási módok, a tolmácsolási folyamatokról alkotott elképzelések, majd a bírósági tolmácsolás fogalmának tisztázása elengedhetetlen a kutatás részleteinek ismertetése előtt. A fejezet végén a bírósági tolmácsolás tipologizálására vállalkozom.

A második fejezetben a bírósági tolmácsolással kapcsolatos szakirodalmi áttekintés következik. A nemzetközi szakirodalmat a bírósági tolmácsolás alapelveiből és a bírósági tolmács szerepéből kiindulva foglalom össze. A fejezet következő részében az eddigi magyarországi kutatásokat mutatom be a nyelv és jog, valamint a bírósági tolmácsolás területén. Ezt követően szemléltetem a tárgyalótermi kommunikáció fontos szempontjait egy nyolc országot összefoglaló táblázatban.

A harmadik fejezet tárgya az írásbeliség és a szóbeliség közötti átjárás. Ennek a vizsgálatára azért vállalkozom, mert a fordítás és a tolmácsolás, az írott és a hangzó szöveg közötti átjárás a szakirodalomban is megjelenik, és a kutatás során is fontos szerepet játszik. Három főbb pontot járok körül: a bírő általi jegyzőkönyvezést, a bírósági tárgyalásokról készített hangfelvételek átírásának folyamatát és a blattolást.

A negyedik fejezetet a kutatás előkészítésének szentelem, s megfogalmazom a kutatási kérdéseket és a hipotéziseimet. Felvázolom az egyes kutatási részeket és a kutatás időbeli ütemezését. A kutatás elég szerteágazó, ezért a fejezet végén mindezt egy ábrán szemléltetem, hogy az olvasó számára a teljes kutatás átláthatóbb legyen.

Az ötödik fejezetben kapott helyet a jogi fogalmak és a jogszabályok, valamint a rövidítések magyarázata a dolgozat jogi keretének megteremtése érdekében. A dolgozatban szereplő néhány polgári eljárásjogi fogalom és a büntetőeljárás során használt jogi kifejezés mellett a jogszabályok rövidítéseit is felsorolom. Ebben a fejezetben oldom fel a mozaikszavakat és a rövidítéseket, valamint bemutatom a bírósági tolmácsolásra vonatkozó jogszabályokat is. A fejezet harmadik részében a büntetőeljárás, valamint a polgári peres eljárás egyik tárgyalásának a menetét írom le, az egyes részekhez hozzárendelve a tolmácsolási módokat.

A hatodik fejezetben a kutatás módszertanát fejtem ki. Ismertetem a kutatási módszereket, külön kitérve az etnográfiai módszerek alkalmazására a tolmácsolás kutatásánál. A továbbiakban általában szólok a tolmácsolás kutatásának nehézségeiről, majd a kutatásom során konkrétan felmerült problémákról írok.

A hetedik fejezet az empirikus kutatás első részéről, a kérdőíves felmérésről szól. Elsőként a miskolci, majd az országos kérdőíves felmérés eredményeit mutatom be. Vizsgálom a kérdőívek alapján a tolmács kiválasztását, a tolmács szakértői mivoltát, a tárgyalóteremben használt tolmácsolási módokat. Kitérek a hamis tolmácsolás bírói megítélésére, s a sikeres tolmácsolás ismérveire. Ezt követően megpróbálom levonni az első kutatási rész következtetéseit.

A nyolcadik fejezet a kutatás második részének, a jegyzőkönyvek vizsgálatának leírását és elemzését tartalmazza. Elsőként általánosan mutatom be a tolmács segítségével lefolytatott polgári és a büntetőperek jegyzőkönyveit. Ezt követően két olyan esetet írok le, ahol az egyébként a jegyzőkönyvben nem szerepeltetett tolmácsok két eltérő okból ugyan, de „láthatóvá válnak” a jegyzőkönyvek tanúsága szerint.

A kilencedik fejezetben következik a hangfelvételek vizsgálata. Az interjú és a hangfelvételek készítésének bevezetését követően egy angol–magyar nyelven zajló tárgyalásba nyerünk bepillantást. Ezután leírom a tárgyalás után a tolmáccsal készített interjút. A fejezet következő részében egy német–magyar nyelvű tárgyalást szemléltetek. A két hangfelvételt, illetve az átiratokat különféle szempontok szerint értékelem, és ezek alapján vonom le a következtetéseket.

A tizedik, utolsó fejezetben összegzem a kutatás eredményeit, s megpróbálom választ adni a kutatási kérdésekre. A hipotézisek áttekintése után a kutatási eredmények esetleges gyakorlati alkalmazását mérlegelem. A fejezet végén további kutatási lehetőségekre hívom fel a figyelmet.

## 1. Fogalmak

Mielőtt a tárgyalóteremben zajló tolmácsolás fogalmára és a szakirodalom áttekintésére rátérünk, röviden érdemes tisztázni néhány, magával a tolmácsolással kapcsolatos alapfogalmat. Tolmácsolás alatt a hangzó beszéd célnyelvre való szóbeli átültetését nevezzük. A tolmácsolásnál mindig van befogadó, azaz a tolmácsolást hallgató közönség. A tolmácsolás kommunikációs aktus, melynek során csaknem egyidejűleg történik a forrásnyelvi beszéd célnyelvre való átültetése, miközben azonban nemcsak a nyelvi tényezők hangsúlyosak. A kommunikációt befolyásoló egyéb, nyelven kívüli tényezők is fontos szerepet játszanak, legyen szó akár a tolmácsolás helyszínéről, a résztvevők életkoráról, neméről, státuszáról és attitűdjéről vagy a tolmácsolási esemény témájáról.

### 1.1. Tolmácsolással kapcsolatos alapfogalmak, tolmácsolási módok

A tolmácsolással kapcsolatos alapfogalmak bemutatásakor elsőként a nyelvek kombinációit érdemes tisztázni. A tolmács **A nyelve**, azaz első aktív nyelve az, amelyről és amelyre közvetít; ez a legtöbbször a tolmács anyanyelve is. A **B nyelv** szintén aktív nyelve, amelyet a tolmács második nyelvként és csaknem anyanyelvi szinten sajátított el. A tárgyalóteremben a tolmácsnak magabiztosan kell tudnia használni mindkét aktív nyelvét, hiszen a bírósági tolmács általában két irányban dolgozik, azaz retúr tolmácsolást is végez (Horváth 2013). A **C nyelv** passzív idegen nyelvnek számít, amelyről a tolmács aktív nyelvére képes átültetni az elhangzottakat. Ezt a passzív nyelvet is magas szinten elsajátította a tolmács, ezen azonban nem tudja olyan árnyaltan kifejezni magát, mint az aktív nyelvén.

Ahogy a fordításnál, a tolmácsolásnál is használjuk a **forrásnyelv** és a **célnyelv** kifejezéseket. Mindig az adott kommunikációs helyzet dönti el, hogy melyik nyelv a forrásnyelv, tehát az a nyelv, amelyről a tolmács nyelvi közvetítés végez. A célnyelv mindig a tolmács azon aktív nyelve, amelyre az adott tolmácsolási helyzetben átülteti a forrásnyelven elhangzottakat.

A tolmácsolás módja szerint megkülönböztetjük az összekötő tolmácsolást, a konszekutív és a fülbesúgásos (chuchotage) tolmácsolást, valamint a szinkrontolmácsolást.

**Összekötő** (vagy liason) tolmácsolásnak nevezzük a tolmácsolás azon módját, amikor a tolmács egy-egy párbeszéd beszédfordulóit folyamatosan ülteti át a másik nyelvre, s mivel élő beszédéről van szó, ezért a nyelvi irány is folytonosan változik (G. Láng 2002).

A **konszekutív** tolmácsolás lehet **rövid szakaszos** vagy **hosszú szakaszos** konszekutív tolmácsolás. A rövid szakaszos konszekutív tolmácsolásnál néhány mondatot tolmácsol a tolmács. A hosszú szakaszos konszekutív tolmácsolásnál akár 5-6 percen keresztül is beszélhet a beszélő a forrásnyelven, eközben a tolmács jegyzeteket készít, s a beszéd elhangzását követően tolmácsolja az elhangzottakat.

A **szinkrontolmácsolás** jellemzője, hogy a tolmács a forrásnyelvi beszédet alig néhány másodperces lemaradással ülteti át a célnyelvre. Ilyen esetben a tolmács a kabin technikai berendezései segítségével fülhallgatón keresztül hallja a forrásnyelvi beszélőt, s mikrofonba mondván tolmácsolja szavait a közönség számára. A tolmácskabinban többnyire két tolmács foglal helyet annak érdekében, hogy 20-30 perc elteltével váltani tudják egymást.

A **fülbesúgásos** (chuchotage vagy suttozó szinkron) tolmácsolás a szinkrontolmácsolás egyik fajtája. Ebben az esetben azonban nem áll rendelkezésre tolmácskabin (Szabari 1999), s legtöbbször nincs a tolmácsnak váltótársa. Ilyenkor a tolmács legfeljebb három-négy fő számára suttozva közvetíti azt, amit a forrásnyelven hall. Ezért nevezik ezt a tolmácsolási módot suttozó szinkronnak is (Horváth 2013).

A magyarországi tárgyalótermekben a fenti tolmácsolási módok közül (erről lásd a továbbiakban a 3.4.3. fejezetet) az egyik leginkább elterjedt az összekötő tolmácsolás, amikor a tolmács a bíró által feltett kérdéseket és az idegen nyelvű fél válaszait közvetíti a beszélőket követően (Szabari 1999).

Rövid és hosszú szakaszos konszekutív tolmácsolásra is sok esetben sor kerül a bíróság előtt, különösen az iratok ismertetésekor, a perbeszéd elhangzásakor. Ebben az esetben a logikai összefüggéseket nagyszerűen lehet követni, ugyanakkor nincs mindig lehetőség a spontán reagálásra. Másik hátránya az, hogy a verbális és a nonverbális megnyilvánulásokat – melyek különösen fontos szerepet játszhatnak az ügy megítélésében – e tolmácsolási mód választásával nem biztos, hogy sikerül teljes mértékben átültetni a célnyelvre.

Gyakran alkalmazott tolmácsolási mód a tárgyalóteremben a fülbesúgásos tolmácsolás. Ilyenkor a tolmács az idegen nyelvű fél mellett állva vagy ülve közvetíti az elhangzottakat. Különösen megterhelő és fárasztó ez a fajta tolmácsolás, hiszen gyakran szünet nélkül, akár több órán át kell helyt állnia a tolmácsnak, s minél pontosabban átültetnie a jogi szaknyelven elhangzó kifejezéseket (Horváth 2013). További hátrány lehet, hogy még akkor is, ha a tolmács suttozva beszél, hangja zavaró lehet a többi tárgyalótermi résztvevő számára.

Szinkrontolmácsolásra magyarországi bíróságokon ritkán – csak nagyobb nemzetközi eljárások alkalmával, például a parndorfi ügy kecskeméti tárgyalásán<sup>1</sup> – kerül sor. A nemzetközi bíróságokon ugyanakkor, így például az Európai Unió Bíróságán, a hágai Nemzetközi Büntetőbíróságon vagy a strasbourgi Emberi Jogok Európai Bíróságán bevett gyakorlat, hogy a tolmács előzetes felkészülést követően tolmácskabinban követi az eseményeket, s ülteti át a célnyelvre a forrásnyelvi beszédet (erről lásd Seresi–Láncos 2017).

A bíróságokon előfordulhat az is, hogy az idegen nyelvű fél nem tud személyesen megjelenni. Ilyen esetben **távtolmácsolásra** (Seresi 2016) kerülhet sor, amikor a meghallgatandó felet vagy telefonon, vagy egyéb kommunikációs technológiák, online eszközök segítségével érik el. 2018-ban országszerte több távmeghallgatási rendszert alakítottak ki a magyarországi bíróságokon.

Átmenetet képez a tolmácsolás és a fordítás között az úgynevezett **blattolás** mint „hibrid” nyelvi közvetítési mód (Horváth 2013). A tárgyalóteremben gyakran előfordulhat, hogy a tolmácsnak blattolnia kell, azaz az átadott iratot (legyen szó végzésről, jogszabályról vagy idegen nyelvű levelezésről) azonnal szóbeli hangzó szövéggé kell alakítania.

Végül meg kell említeni a dolgozatban előforduló **összefoglaló tolmácsolás** fogalmát, amely nem szerepel a magyar fordítástudományi szakirodalomban, hiszen a tolmács szakma az elhangzottak összefoglalását nem minősíti tolmácsolásnak. Mégis, a tolmácsolással nem professzionális szinten foglalkozók körében, de más országok gyakorlatában is találkozhatunk ezzel a kifejezéssel (lásd Ausztria példáját az összehasonlító táblázatban, 2.3. fejezet). S bár pontos definíciója az úgynevezett összefoglaló tolmácsolásnak nem ismeretes, annyi tudható, hogy nem egyezik meg az összekötő tolmácsolással. Ilyen esetben a tolmács az elhangzottak tömörített, rövidített nyelvi változatát adja vissza. Ez különösen aggályos lehet a bírósági tolmácsolás során, ahol a legapróbb részlet pontos közvetítése különös jelentőséggel bír.

## 1.2. A dinamikus tolmácsolás és a nyelven kívüli tényezők

A dinamikus jelzővel a fordítással összefüggésben Nidanál találkozhatunk, aki az ekvivalencia fogalmánál megkülönböztette a **formális** és a **dinamikus ekvivalenciát**. Szerinte formális ekvivalenciáról akkor beszélhetünk, ha a fordító a forrásnyelvi szöveget részesíti előnyben, dinamikus ekvivalencia esetén pedig a célnyelvi befogadót, s annak reakcióját tartja szem előtt

---

<sup>1</sup> lásd: <https://birosag.hu/aktualis-kozlemenyek/kecskemeti-torvenyszek-sajtotajekoztato-parndorfi-ugyben>

(Klaudy 1997: 93). A dinamikusan ekvivalens fordítás a forrásnyelvi szöveg „legközelebbi természetes ekvivalense”, s a fordítónak e fordítás elérése érdekében figyelembe kell vennie egyrészt a befogadó nyelvet és kultúrát, másrészt a szöveg kontextusát, s magukat a célnyelvi befogadókat is (Nida 1964: 167).

**Dinamikus tolmácsolásnak** nevezi Garre (1999) azt a fajta tolmácsolást, amikor a tolmács nem pusztán a szövegelemeket, hanem a szövegen kívüli tényezőket is figyelembe veszi. Különösen a tárgyalóteremben zajló kommunikációban igen jelentős szerepet kapnak ezek a nyelven kívüli tényezők: a felek nem egyenrangúak, az eljárásoknak kötött a rendje, nem lehet bármikor megszólalni a tárgyalás során, fel kell állni, ha a bíróság előtt megnyilvánulunk és így tovább. Dániában a tolmácsok tehát nem szó szerint fordítanak, hanem „dinamikusabban” tekintenek nyelvi közvetítői feladatokra és ennek megfelelően tolmácsolnak (Garre 1999). Ezzel egyetértve Horváth (2013) is úgy vélekedik, hogy a tolmácsok a bírósági környezetben sem válhatnak fordítógéppé (2013: 32).

Hale (2004) ugyanakkor elrugaszkodik a Nida-féle dinamikus ekvivalencia fogalmától (melyet Nida az írott fordításra alkalmazott). Hale szerint ugyanis Nida (1964) túlságosan elkülönítette a formát és az olvasóra kifejtett hatást. Szerinte a kijelentés formája a tolmácsolás során kihat arra is, hogy milyen hatást váltunk ki a befogadóból, éppen ezért a megnyilvánulás pragmatikai jelentését a „mit” és a „hogyan” együtt adja meg. Azaz a **pragmatikai ekvivalencia** a lényeges, s a tolmácsok gyakran követik el azt a hibát, hogy nem a megnyilvánulás pragmatikai jelentését közvetítik, hanem megelégednek pusztán a kontextustól független szemantikai jelentés átvitelével. Hale szerint a tolmácsnak elsőként a diskurzus szintjén kell megértenie az üzenetet, s ennek megfelelően fentről lefelé haladva kell lebontania jelentés-, és szószintre a mondanivalót (Hale 2004: 5–7).

Setton (1999) a szinkrontolmácsolásra dolgozta ki **kognitív-pragmatikai modelljét**, amelyben a nem nyelvi tényezőkön kívül már a pragmatikai tényezőket is figyelembe veszi. E modell szerint a forrásnyelvi beszéd felismerése a verbális és a nonverbális megnyilvánulások alapján történik úgy, hogy a szóbeli bemenet összekapcsolódik a hosszútávú memóriában tárolt forrásnyelvi fogalmi keretekkel, alakokkal, a mentális lexikonnal és a nyelvtannal. Majd a környezet, a szituáció és a világról alkotott tudás alapján kialakul egy köztes mentális modell (adaptív memória). Ebből a köztes modellből kiindulva jöhet létre a célnyelvi szöveg első változata először mikroszinten, majd makroszinten. Eközben folyamatos az interakció a forrásnyelvi mentális lexikonnal. A szinkrontolmácsolás során ennek a bonyolult folyamatnak kell végbemennie egészen rövid idő alatt (Setton 1999).

Pöchhacker (1994) több síkon ábrázolta a teljes szinkrontolmácsolási folyamatot, amelybe már a tolmácsolási eseményre való felkészülés is beletartozik. A **2½ D** elnevezésű **modell**ben a két fő dimenzió a hiperszöveg és a szöveg. A hiperszöveg dimenziójába nemcsak a konferencián való tolmácsolás tartozik bele, hanem az azt megelőző megrendelési, egyeztetési, felkészülési és keresési folyamat is. A hiperszöveg dimenziójának egy kisebb részét képezi maga a szövegdimenzió, amely a konferencia teljes időtartamának tolmácsolási (cselekvési) síkja. A két fő dimenzió – a hiperszöveg és a szöveg – köztes síkja a szituációs sík, amelybe az adott szituációban a tolmácsolási folyamaton kívül eső interakciók tartoznak. Mindhárom dimenzió jelentős hatással van a tolmácsolásra. Például egy háromnapos orvoskonferenciára készülve fontos tényező az egyes konferencianapok felépítése (hiperszöveg dimenzió), az elhangzó előadások során a beszélő beszédtempója (szövegdimenzió), de akár az is, ha az egyik késve érkező előadó előadása nem jut el megfelelő időben a tolmácsokhoz (szituációs sík).

A tolmácsolással kapcsolatos alapfogalmak és néhány, a tolmácsolás folyamatáról alkotott elképzelés bemutatását követően a következőkben a bírósági tolmácsolás fogalmát és tipologizálását tekintem át.

### **1.3. A bírósági tolmácsolás fogalma**

Forrásaink több fogalmat is használnak ugyanarra a kommunikációs helyzetre: a nemzetközi és a (még mindig meglehetősen csekély számú) magyar nyelvű szakirodalomban találkozhatunk a bírósági, illetve a tárgyalótermi (*court* és *courtroom interpreting*) és a közösségi tolmácsolás (*community interpreting*) elnevezésekkel is (Angelelli 2004a, 2004b, Berk-Seligson 1990, Hale 2004, Horváth 2013, Jacobsen 2003, Morris 1995, 2015).

Német nyelvterületen a bírósági tolmácsolás (*Gerichtsdolmetschen*) fogalma terjedt el (Driesen és Petersen 2011), Kadrić ugyanakkor felhívja a figyelmet arra, hogy a *Gerichtsdolmetschen* kifejezés alatt a szakirodalomban és a gyakorlatban többnyire a különféle hivataloknál történő fordítást és tolmácsolást is értik. A tárgyalótermi tolmácsolás szó szerinti megfelelőjét német nyelvterületen nem használják, Kadrić éppen ezért a következő címet adta a már több kiadásban megjelent, s jelenleg ismét átdolgozás alatt álló könyvének: *Tolmácsolás a bíróságon* (*Dolmetschen bei Gericht* Kadrić: 2009). Ugyanebben a könyvben olvashatjuk a *gerichtliches Dolmetschen* (bírósági tolmácsolás – mint jelzős szerkezet) fogalmát is. A tolmácsolást végző személy megnevezésére a német nyelvű szakirodalomban a bírósági tolmács (*Gerichtsdolmetscher*, *gerichtlicher Dolmetscher*) vagy pedig a jogi tolmács



(*juristischer Dolmetscher*) általánosabb megnevezésével találkoztam (Driesen és Petersen 2011, Kadric 2009).

Horváth Ildikó *Bíróági tolmácsolás* című kötetében kitér az angol kifejezések magyar változataira: ezen áttekintés alapján a *legal interpreting* (jogi jellegű tolmácsolás) a legtágabb kategória, melybe az összes, jogi kontextusban zajló tolmácsolás belefér. Ezen belül különíthető el a *courtroom interpreting*, azaz a tárgyalóteremben zajló tolmácsolás, mely kutatási szempontból is nagy jelentőségű, és az összes többi, a különféle hivataloknál (pl. rendőrség, vámhivatal, bevándorlási hivatal) történő tolmácsolási esemény a *public service interpreting*, azaz a hatósági tolmácsolás gyűjtőfogalmába tartozik (Horváth 2013: 25).

Gamal (2008) ez utóbbi típust egyébként *non-courtroom* (azaz nem a tárgyalóteremben zajló) jelzővel illeti, ezzel is kiemelve, hogy a kutatásokban a tárgyalótermi tolmácsolás kap különös hangsúlyt (Gamal 2008: 63).

Morris (2015) szerint a bírósági tolmácsolás (*court interpreting*) fogalmát tágabb értelemben véve a jogi jellegű tolmácsolás (*legal interpreting*) szinonimájaként használjuk. A jogi jellegű tolmácsolás azonban inkább gyűjtőfogalom, amelybe beletartozik a kifejezetten a tárgyalótermi kontextusra vonatkozó tárgyalótermi tolmácsolás (*courtroom interpreting*) kifejezés.

Gonzalez et al. (1991) a jogi környezetben zajló tolmácsolást (*legal interpreting*) tovább csoportosítja, s így megkülönböztetik az igazságügyi (*judicial*) és a kvázi-igazságügyi (*quasi-judicial*) tolmácsolást. Míg az előbbi a tárgyalóteremben folyó bírósági tolmácsolást jelenti, addig az utóbbi az összes olyan helyzetre utal, amelyben jogi jellegű tolmácsolás előfordulhat. Ezek helyszíne lehet mind a rendőrség, mind az ügyvédi iroda, mind a bevándorlási hivatal, sőt akár még a börtön is.

A fentiekből jól látható, hogy nem könnyű megnevezni a különféle jogi környezetben zajló vizsgálati területeket. Kutatásom során és jelen dolgozatban is a *bíróági tolmácsolás* fogalmát használom, mert egyértelműen mutat rá a kommunikációs helyzetre: a bírósági tárgyalóteremre, amelyben a kommunikáció a tolmács közvetítésével zajlik.

#### **1.4. A bírósági tolmácsolás tipologizálása**

A tolmácsolás a fordításnál is korábban kialakult tevékenység, hiszen már az írásrendszerek kialakulása előtt sor kellett kerülni szóbeli nyelvi közvetítésre (Takeda 2010). A tolmácsolás mint „szakma” kialakulása, professzionalizálódása azonban csak jóval később történt meg (Szabari 1999). Ebben a folyamatban fordulópontot jelentett a II. világháború lezárása után, a náci háborús bűnösök ügyében lefolytatott nürnbergi per is 1945 októbere és 1946 októbere között, ahol először alkalmaztak szinkrontolmácsolást. A 20. század közepétől mondható, hogy a tolmáccsal szembeni szakmai elvárások megnövekedtek, elindult a tolmácsképzés, s a tolmácsolási tevékenység végzéséhez már nem volt elegendő a „nyelvi kisegítő” szerep, hiszen szakszerű teljesítményt vártak el a tolmácstól, különösen a konferenciatolmácsolás területén (G. Láng 2002).

Ebből adódóan elkezdett elkülönülni a konferenciatolmácsolás az egyéb tolmácsolási helyzetektől. S bár általában a konferenciatolmácsolást a szinkrontolmácsolással azonosítják, Szabari szerint a konferenciatolmácsolásnál az a hangsúlyos, hogy közszereplők között történik, legyen szó csupán egyeztetésről vagy akár nagyszabású konferenciáról (Szabari 1999).

Kalina (2002) is megkülönbözteti a konferenciatolmácsolást és a nem konferenciatolmácsolást. E tipológia szerint mind a közösségi tolmácsolás, mind a bírósági tolmácsolás a nem konferenciatolmácsolás kategóriájába esik. Kalina ugyanakkor felhívja a figyelmet arra, hogy a nem konferencián tolmácsolók tevékenysége hasonlóan fontos, mint a konferenciatolmácsok munkája, s szorgalmazza a kutatásokat ezen a területen (Kalina 2002).

Hale (2007) táblázatos formában szemlélteti a konferenciatolmácsolás és a közösségi tolmácsolás közötti különbséget. Nyolc kategóriát különböztet meg, ezek:

- a nyelvi regiszter,
- a nyelvi irány,
- a résztvevők fizikai elhelyezkedése,
- a tolmácsolási módok,
- a pontatlan tolmácsolás következményei,
- az elvárt pontosság mértéke,
- a résztvevők státusza,
- és az adott megbízáson dolgozó tolmácsok száma (Hale 2007: 32).

E besorolásnak megfelelően a közösségi tolmácsoknak különböző nyelvi regiszterekkel kell megküzdeniük. Két nyelvi irányban dolgoznak, s különböző társadalmi státuszú résztvevők

közvetlen fizikai közelségében (ez ahhoz vezet, hogy jobban bevonódnak az interakcióba, mint szinkrontolmácsolásnál a kabinban ülve). A közösségi tolmácsolás során sokszor magánember kommunikál olyan személlyel, aki egy egész intézményt képvisel. Leginkább konszekutív és fülbesúgásos tolmácsolási módot alkalmaznak, és magas a kockázata annak, hogy a pontatlan tolmácsolásnak következményei lehetnek. A legtöbb esetben – ellentétben a konferenciatolmácsokkal – egyedül vállalják a megbízást.

Morris (2010) szerint az interlingvális tolmácsoláson belül a konferencián kívüli tolmácsolás kategóriájában főként a hatósági (*public service*) és a közösségi (*community*) tolmácsolást vizsgálták, s felhívja a figyelmet arra, hogy a jogi keretek között zajló tolmácsolást hol ezen területhez tartozónak értékelik, hol viszont teljesen külön területként tekintenek a jogi vagy bírósági tolmácsolásra (Morris 2010: 21–22). Azt a nézetet – miszerint a jogi vagy bírósági tolmács és a nem jogi területen dolgozó tolmács két teljesen különálló kategória – erősíti az a tény is, hogy a bírósági fordítóknak és tolmácsoknak európai egyesületei vannak, s ezeknek az egyesületeknek külön európai ernyőszervezete is létrejött, a EULITA (*European Legal Interpreters and Translators Organisation*).

## **2. Szakirodalmi áttekintés**

### **2.1. A bírósági tolmácsolás alapelvei, nemzetközi szakirodalmi kitekintés**

Ebben a fejezetben a bírósági tolmácsolás alapelveiből kiindulva tekintem át a nemzetközi szakirodalmat. Elsőként a – tágabb értelemben vett – jogi jellegű tolmácsolásra vonatkozó jelentősebb német és angol nyelven írt szakirodalomba kaphatunk bepillantást. Ezt követően azokat a tárgyalóteremben végzett vizsgálatokat foglalom össze, amelyekből a következő fejezetekben leírt kutatáshoz ötleteket, elképzeléseket meríthettem. Végül rátérek a bírósági tolmács szerepének kérdése, s azokra a szerzőkre, akiknek a kérdésfelvetései a saját kutatásom megtervezésére ösztönöztek.

Gamal (2008) a bírósági tolmácsolással kapcsolatos szócikkében felsorolja a bírósági tolmácsolásra vonatkozó alapelveket. Ezeket Horváth Ildikó a következőképpen foglalja össze:

- a tolmácsolásnál általában, de különösen a bírósági tolmácsolás során fontos az etika,

- a nyelvi pontosság és szöveghűség (ezek döntő jelentőségűek lehetnek az eljárás során),
- a pártatlanság, illetve semlegesség,
- a titoktartás,
- a teljességre való törekvés,
- valamint a professzionális viselkedés (Gamal 2008: 63, Horváth 2013: 29–30).

Többféle szintén kerülhet sor jogi jellegű tolmácsolásra: rendőrségi kihallgatáson, laikusok és ügyvédek közötti egyeztetés során, a tárgyalóteremben, de akár menedékjogot kérők meghallgatásán is.

Pöllabauer (2004, 2006) végzett vizsgálatokat menedékjogot kérők meghallgatásairól készült felvételek alapján. A grazi Szövetségi Menekültügyi Iroda meghallgatásain a tolmácsok szerepét és felelősségét kutatta a diskurzuselemzés módszerével. Angolul beszélő menedékkérőkkel készült interjúkról készített hangfelvételeket. Összesen mintegy 20 átírt interjúfelvételtől álló korpusza alapján arra a megállapításra jutott, hogy a tolmács szerepe nem teljesen tisztázott, a tolmácsolási esemény során a tolmácsok gyakran rövidítenek, összefoglalnak vagy akár magyaráznak és közbe is lépnek saját – vagy akár a tolmácsolt fél – ’arca’ védelmében (Pöllabauer 2004). Úgy vélte, hogy a tolmácsok „sok esetben eltérő viselkedését úgy tűnik, hogy főként a hivatalnokok **elvárásai** határozzák meg” (Pöllabauer, 2004: 174–175, saját fordítás és kiemelés) és megfigyelései szerint a tolmácsok messze nem láthatatlanok és pártatlanok, hanem számtalan esetben beavatkoznak a kommunikációba. Pöllabauer tanulmányában a tolmácsok inkább a hivatalnokok kiegészítő szerepét töltik be, akik magához a hivatalhoz lojálisak.

Pöllabauer korpuszát alapul véve Kolb és Pöchlhammer folytatott jelentős kutatásokat ezen a területen. 2005 októbere és 2006 októbere között 14 meghallgatáson készítettek hangfelvételeket, melyeken 7 különböző tolmács működött közre. Az így összegyűjtött mintegy 25 órnyi hanganyag alapján elemezték az angolul beszélő afrikai menedékkérők és a tolmácsok megnyilvánulásait. A tolmácsok többsége mesterszintű tolmácsolási szakképesítéssel és jelentős szakmai gyakorlattal rendelkezett, nagy részük felesketett bírósági tolmács volt. Ennek ellenére a tolmácsok szerepét és kommunikációbeli részvételét vizsgálva sok esetben találtak példát arra, amikor a tolmács túllépi szerepkörét, mint ahogy az alábbi párbeszédből is kiderül:

- (→APP) Und haben Sie Ihre Religion ausgeübt?  
*And did you practice your religion?*  
 14 INT Did you practice that religion?  
 15 APP Yeah, I was a Christian! And I go to church.  
 16 INT Yes, but but- look, there are many Christians  
who never go to ch- You went to church?  
 17 APP Yes.  
 18 INT Ich bin in die Kirche gegangen.  
*I went to church.*

#### *Rövidítések magyarázata*

APP = (*appellant, asylum seeker*) menedékkérő

INT = (*interpreter*) tolmács

(Kolb–Pöchhacker 2008: 58)

A példából látható, hogy a tolmács (16. sor) ahelyett, hogy semleges módon tolmácsolná a menedékkérő válaszát, magyarázatot fűz a hallottakhoz és visszakérdez, ezzel túllép a tőle általánosan elvárt szerepkörön.

A fent példaként hozott menekültügyi meghallgatások vizsgálata (Pöllabauer 2004, Kolb–Pöchhacker 2008) mellett leginkább még a büntetőeljárások nyelvhasználatára találunk példát (holland nyelvterületen: Komter 1998; a nyelvi átfordítások kapcsán lásd miskolci jog és nyelv kutatások 2000–2003, 2014–2018, 2.2.1. fejezet). A büntetőeljárások során zajló tolmácsolást is többen vizsgálták (Angelelli 2004a, 2004b, Berk-Seligson 1990, Hale 2004, 2010, Jacobsen 2003, 2012, Morris 2010, Schlesinger–Pöchhacker 2010, 2.1.1. fejezet).

Gonzalez és társai (1991) a bírósági tolmácsolást átfogóan, jogi, nyelvészeti és pragmatikai szempontból tekintik át. Az akkor még – az Egyesült Államokban – gyermekcipőben járó bírósági tolmács szakma elméleti és gyakorlati aspektusaira világítanak rá, s nemcsak a bírósági tolmácsokat, hanem a jogi oldalt: az ügyvédek és a bírakat is megszólítják. A tíz fejezettel kibővített második kiadás (2012) már több mint 1500 oldalas, és referenciakötetként is szolgál. Tartalmazza a két kiadás között történt változásokat, s bemutatja a húsz év jogi, nyelvészeti és fordítástudományi kutatásának terméseit is. A tolmácsolás és a jogi jellegű tolmácsolás történeti áttekintésén túl bemutatja az Egyesült Államok jogrendszerét is a jogi ismeretekkel nem rendelkező olvasó számára. Külön fejezetet szenteltek a tolmácsoláshoz való jognak és a bírósági tolmácsok felkérésével kapcsolatos kérdéseknek, valamint a bírának és a jogászoknak szóló tanácsoknak is. Mindezekon kívül részletesen kitérnek a tolmácsolás során felmerülő technikai, nyelvi kérdésekre, kihívásokra, elméleti alapot adva bemutatják a tolmácsolással kapcsolatos fogalmakat és elméleteket, és teret

engednek a gyakorlati tolmácsolási feladatoknak és a szakmai kérdéseknek, valamint az etikai alapelveknek is (Gonzalez et al 1991, 2012).

A dolgozatban a későbbiekben leírt kutatás szempontjából is nagyon fontos megemlíteni Mira Kadrić 1997-ben kezdődött kutatásait (lásd 4.3.1. fejezet). A Bécsi Egyetem Fordítástudományi Központjában oktató és kutató, gyakorló bírósági tolmács Kadrić polgári peres eljárásokat vizsgált. *Tolmácsolás a bíróságon* címmel megjelent könyvében (Kadrić 2009) vázolja fel talán a legátfogóbb képet erről a területről. Német nyelvterületen ezek a vizsgálatok nagy jelentőségűek, ezt bizonyítja az a tény is, hogy Kadrić könyve – átdolgozott kiadásban – már harmadszor jelent meg. A fordítástudományi keretek meghatározása után kétféle empirikus vizsgálatot mutat be: elsőként a 208 bécsi bíró számára eljuttatott igen részletes kérdőívet, illetve az erre kapott válaszokat elemzi, majd egy esettanulmányt ismertet. Kadrić egy polgári peres kártérítési eljárás hangfelvételei, valamint annak átírása alapján vizsgálta a tolmács szerepét a tárgyalás során. Különösen fontosnak tartotta felhívni a figyelmet a bírósági tolmácsok képzésére. A bírósági tárgyalásról készült felvételek alapján Kadrić megállapítja, hogy a kommunikáció hatékonyságát gyakran negatívan befolyásolja, hogy a bíróság és a tolmács elvárásai különbözőek (Kadrić 2009).

Mikkelsen (2000) könyve az első úgynevezett tankönyv, melyet a bírósági tolmácsok képzése keretében haszonnal lehet forgatni, hiszen nem egy ország jogrendszerét mutatja be, hanem bármely országban, bármely nyelvkombinációban alkalmazható. Leírja a bírósági tolmácsolás történetét, a tolmács tárgyalótermi jelenlétének jogi alapjait, a polgári és a büntetőeljárásokat, a tolmács szerepét, az etikai alapelveket, a tolmácsolási technikákat, valamint felhívja a figyelmet a folyamatos képzésre és a kutatás fontosságára. Mind a tanárok, mind a diákok számára számos gyakorlati feladatot, valamint további hasznos olvasmányt is tartalmaz. Globális megközelítése miatt e tankönyv alkalmas arra, hogy különféle tanulócsoportokat készítsen fel a bírósági tolmács feladatainak gyakorlására (Mikkelsen 2000).

### **2.1.1. A bírósági tolmács szerepe**

Angelelli (2004a) az Egyesült Államokban az orvosi környezetben tolmácsolók munkáját vizsgálta a szociológia, a pszichológia, a nyelvészet és az antropológia eszköztárának alkalmazásával. Majd két éven át tartó vizsgálata során több mint 300 orvos–beteg találkozón vett részt, s etnográfiai jellegű résztvevő megfigyeléssel hangfelvételeket készített a tolmácsolt beszélgetésekről. A találkozókön jegyzetek formájában írta le megfigyeléseit, s a résztvevőkkel

interjúkat is készített. Adatokat gyűjtött ezen kutatási eszközök kiegészítéseként kérdőív formájában is, az egészségügyi környezetben dolgozó tolmácsokat szerepükről kérdezte.

Angelelli (2004b) másik kutatása kapcsán azt vizsgálta, hogy a különféle nemű, korú, társadalmi státuszú tolmácsok miként definiálják saját szerepüket. Kanadában, Mexikóban és az Egyesült Államokban juttatta el kérdőívét konferenciatolmácsoknak, a bíróságokon és az egészségügyben dolgozó tolmácsoknak. Arra kereste a választ, vajon a különböző környezetben tolmácsolók eltérően tekintenek-e saját szerepükre (mennyire láthatóak vagy láthatatlanok). A kérdőív válaszai alapján arra a következtetésre jutott, hogy a tolmácsok igenis láthatóak. Attól függetlenül, hogy a megkérdezettek mely területen dolgoztak, ebben megegyezett a szerepértelmezésük. Kutatásával a tolmácsok komplex és fontos társadalmi szerepére kívánt rávilágítani (Angelelli 2004b).

A dolgozatban leírt kutatás szempontjából érdemes kiemelni Angermeyer kutatását: tolmács bevonásával zajló választottbíróági tárgyalásokat vizsgált (választottbíróág lásd 5.1.4. fejezet). A bíróságokon 66 tolmács munkáját kísérte figyelemmel, s 17 tolmács tárgyalásairól készített hangfelvételeket. Figyelemre méltó terepmunkája során a tárgyalóterem előtt várakozva sokat beszélgetett is a tolmácsokkal képzettségükről, tapasztalataikról, személyes hátterükről. Az elkészített hangfelvételek alapján megfigyelte a kisebb horderejű ügyeket tárgyaló választottbírák személyiségét, s különbséget tapasztalt az általa „gyors” stílusban döntő választottbírák és a „lassú” stílusú bírák között. Felismerte azt is, hogy a tolmácsolt ügyeket a bírósági alkalmazottak többnyire a „gyors” bírákhoz osztják be, s ezzel – a tolmácsolás folyamatától függetlenül – már előre befolyásolhatják az ügy kimenetelét. A bírák tárgyalásra gyakorolt hatásán kívül figyelmet szentelt a tolmácsok személyiségének és szerepének is. Rámutatott a deiktikus eltolódások (amikor a tolmács egyes szám 1. személy helyett 3. személyre vált) motivációira, s okaira, s arra is, hogy akár nyelvi hátrányba is kerülhetnek azok a bíróság előtt megjelenő személyek, akik nem beszélik az angol nyelvet (Angermeyer 2015).

Berk-Seligson (1990) szerint az idegen nyelven beszélő tolmács jelenléte a szokványos tárgyalást kétnyelvű eseménnyé formálja át (Berk-Seligson 1990: 1). Véleménye szerint a bírósági tolmács feladatának és szerepének nehézségét nem pusztán az adja, hogy maga a tolmácsolási folyamat bonyolult, hanem sokszor az is, hogy a tolmács szerepét a tárgyalás résztvevői különféleképpen értelmezik. Ezen szerepértelmezések pedig gyakran ellentmondásosak: másként definiálja szerepét a tolmács, másként a bírósági alkalmazottak és szintén másként a tárgyalás egyéb résztvevői. Vizsgálatai kapcsán arra a megállapításra jutott,

hogy a bírósági tolmács nem szócső és nem is fordítógép, hanem a kommunikációs folyamat igen aktív résztvevője, s a bírósági tolmács bevonása a jogi eljárásba valóban befolyásolja a tárgyalást. Amerikai bírósági tárgyalásokon készített hangfelvételek kapcsán elsősorban pragmatikai szempontból vizsgálta a tolmácsolást. Etnográfiai megfigyeléseket végzett, megfigyelte többek között az interakciók során használt stílust, a regiszterek közötti váltásokat, az arcvédő mechanizmusokat, az udvariasságot, a tolmácsolás hosszúságát. Kutatásai eredményeként a tolmács szerepére, a pragmatika eszközeinek használatára, s a bírósági tolmácsok képzésének jelentőségére világított rá (Berk-Seligson 1990).

Wadensjö (1998) a tolmács bevonásával zajló kommunikációról ír, feltárva a tolmács felelősségét és az interakcióban résztvevők elvárásait. Könyvében különböző közintézményekben, például kórházakban és rendőrségeken folytatott beszélgetéseket hoz példának. Ezek alapján szemlélteti, hogy a tolmács számára gyakorta előírt szerep, hogy úgy viselkedjen, mintha nem is lenne ember, s részt sem venne a kommunikációban, sok esetben egyáltalán nem valósítható meg. Wadensjö szerint a tolmács szerepe inkább egyfajta koordináló feladattal egészül ki, aki az interakció során a tolmácsolási problémákat és a kölcsönös megértés problémáit is feloldja (Wadensjö 1998).

Driesen és Petersen szerint a tolmács a felek közötti szócső szerepét tölti be, aki az eljárást nem gazdagítja új tartalmakkal (Driesen–Petersen 2011: 6). A tolmács semleges és pártatlan, az elhangzottakat teljes egészében tolmácsolja, ugyanakkor nem jogi tanácsadó és nem szociális munkás, a tárgyalás folyamán és a szünetekben pedig nem folytat magánjellegű beszélgetéseket (uo. 114). A bírósági tolmácsok képzésében jól használható német nyelvű tankönyvük modulokból áll. Ezekben a modulokban foglalják össze a bírósági tolmácsolás hátterét, a tolmácsoláshoz való jogot, a tolmácsok kirendelését, az etikai alapelveket, valamint a tárgyalóteremben előforduló tolmácsolási módokat (gyakorlatokkal kiegészítve). A kötet második részben a németországi eljárásjogi hátteret vázolják fel.

A bírósági tolmácsolás kutatásának jelentős képviselője Hale (2004, 2010). Ausztrál kutatásaiból kiindulva megállapítja, hogy a tolmácsolás mechanikus tevékenységnek tűnhet, ha egy pusztán mechanikai funkciót betöltő mikrofonként vagy írógépként tekintünk rá. Ez az elképzelés azonban leginkább a tolmácsolási folyamatot nem ismerők körében él, akik ezzel szeretnék magukat mentesíteni az alól a felelősség alól, hogy segítsenek a tolmácsnak megérteni és pontosan visszaadni az elhangzottakat. Hale hangsúlyozza a pragmatika fontosságát, hiszen csak akkor lehet pontos a tolmácsolás, ha a tolmács az üzenetet a diskurzus



szintjén értette meg. A szó szerinti tolmácsolás vagy a szemantikai jelentés visszaadása nem elegendő a pragmatikai jelentés megfeleltetése nélkül. Könyvével hozzájárul a tárgyalóteremben dolgozó tolmácsok nyelvi teljesítményének jobb megértéséhez, vizsgálja a tolmácsok diskurzusbeli stratégiáit (kérdések, diskurzusjelölők, válaszok és a tanúk beszédstílusának vizsgálata). Kutatása eredményeként kísérletet tesz a bírósági tolmács szerepének meghatározására, s felhívja a figyelmet a további kutatások és a tolmácsok képzésének fontosságára (Hale 2004, 2010).

Hale társaival együtt az ausztrál bírósági eljárások diskurzív elemzése alapján ötféle szerepbe sorolta be a tolmácsokat az elvárt tolmácsolási feladatokhoz igazodva. A besoroláshoz két paramétert hívott segítségül, ezek a pontosság és a pártatlanság (Hale et al. 2008: 100–102).

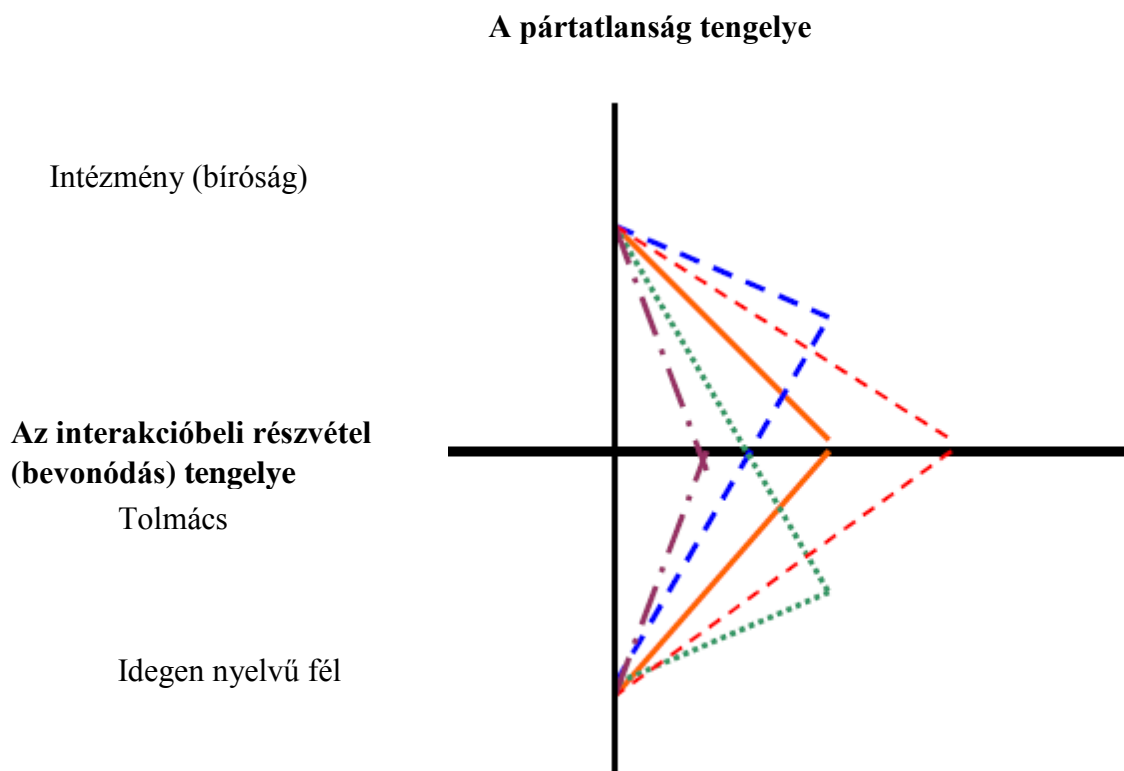
1. táblázat: A tolmácsok szerepe Sandra Hale et al. szerint

A feladat leírása	Szerep azonosítása	Pontosság (elvárás)	Pártatlanság (elvárás)
Segítse az idegen nyelvű felet abban, hogy ügyét a lehető legjobban tudja képviselni.	A gyengébb fél (idegen nyelvű fél) védője.	Közepesen fontos	Nincs, az idegen nyelvű fél mellett áll.
Segítse a megbízót/intézményt, intézményi asszisztensként járjon el.	Az erősebb fél (intézmény) védője.	Közepesen fontos	Nincs, a tárgyalás nyelvének beszélői mellett áll.
Legyen aktív harmadik fél az interakcióban, saját maga döntse el, hogy mit kell, és mit nem kell fordítani.	Kapus ( <i>gatekeeper</i> ), a tolmács az egyedüli hatalommal rendelkező résztvevővé válik.	Nem igazán fontos	Egyik fél mellett sem áll, a hatalom a tolmács kezében van.
Biztosítsa a résztvevők közötti hatékony kommunikációt.	Szűrő ( <i>embellisher</i> ), tisztázó szerep, nyelvi közvetítő.	Közepesen-nagyon fontos, csak a tartalom számít	Pártatlan, mindkét fél „segíti” a tolmácsot.

Távolítsa el a nyelvi akadályt, és az idegen nyelvet beszélő felet hozza (amennyire lehet) ahhoz hasonló helyzetbe, mintha beszélne a tárgyalás nyelvét.	A forrásnyelvi üzenetek hű tolmácsolója ( <i>renderer</i> ).	Nagyon fontos: a tartalom és az átültetés módja is számít	Pártatlan, a kommunikáció felelőssége a megnyilatkozások szerzőinél van.
--	--	---	--

Az 1. táblázat első oszlopában a betöltött szerephez tartozó feladatot írják le, a második oszlopban azt, hogy a tolmács milyen szereppel azonosul az adott helyzetben. Az utolsó két oszlopban jelenik meg a fentebb említett két paraméter, a pontosság és a pártatlanság, melyek a bírósági tolmácsolás alapelveinek számítanak. Az első két szerepben (a táblázat első két sora) a tolmács vagy az idegen nyelvű fél, vagy az intézmény pártján áll, így a bírósági tolmácsolás alapelvét megsérti, hiszen nem pártatlan. A részrehajló szerep miatt az elhazottak pontos átültetése is pusztán közepesen fontos a tolmács számára. A táblázat harmadik sorában szereplő 'gatekeeper' funkció szintén nem követendő példa egy tolmács számára, hiszen nem szabad magához ragadnia a hatalmat, egy bírósági tárgyaláson nem lehet a tolmács a főszereplő. Ebben a szerepben is sérül a pontosság és a pártatlanság elvárása is. A negyedik szerep sok esetben megvalósul a tárgyalások során, amikor a tolmács a felek közötti hatékony kommunikációt biztosítja. Ez esetben fontos az elhangzottak tartalma, s annak pontos visszaadása. A tolmács egyfajta közvetítő szerepet tölt be mindkét fél számára. A leginkább követendő példaként a táblázatban az utolsó szerep tűnik. Ennek megvalósítása során a tolmács az idegen nyelvű felet olyan helyzetbe hozza – elhárítva a nyelvi akadályt –, mintha a fél anyanyelvén folyna a tárgyalás. Hűen átülteti a forrásnyelvi üzeneteket, nagyon fontos a tartalom pontos tolmácsolása és az átültetés módja is. A tolmács törekszik a pártatlanságra.

Zimányi (2009) gyakorló tolmácsok és tolmácsszallgatók számára összegezte a tolmácsok szerepéről alkotott modelleket. Szerinte az adott tolmácsolási helyzetben a tolmács szerepe akár többször is változhat. Egy kontinuumon ábrázolta ezeket a váltakozó szerepeket, melynek egyik tengelye a pártatlanság, a másik az interakcióban való részvétel. Hale et al. (2008) előzőekben bemutatott ötféle szerepbesorolását is vizsgálta. Ennek szemléltetésére készített egy ábrát, ahol az egyes vonalak a tolmács tárgyalás során betöltött különféle szerepeire utalnak.



1. ábra: A tolmács pozíciója az interakcióban történő részvétel és a pártatlanság tengelyén Hale szerepmeghatározásai alapján (Zimányi 2009: 67)

Zimányi (2009) ezzel vizuális segítséget nyújt a tolmács szerepének értelmezéséhez.

A gyengébb fél (az idegen nyelvű fél) védője: A tolmács az idegen nyelvű fél pártján áll, segítséget nyújt számára. Próbálja ellensúlyozni az idegen nyelvű fél hátrányát nyelvi és kulturális szempontból is. Ez a támogatás ugyanakkor nem feltétlenül jó, hiszen nem csak az idegen nyelvű fél számára lehet egy tárgyalás nehezen érthető és követhető. Másrészt megtévesztő lehet azt hinni, hogy az idegen nyelvű fél segítségre szorul, s minden esetben ártatlan az adott ügyben (Hale 2008: 106).

Az erősebb fél (intézmény) védője: Ennek az intézményt segítő szerepnek a lehetséges következménye, hogy az idegen nyelvű fél kirekesztve érzi magát az interakcióból.

Kapus: Ebben a szerepben az egyik felet a tolmács kizárja a kommunikációból, többnyire az intézmény képviselőjét. Annak érdekében kezdeményez beszélgetést az idegen nyelvű féllel, hogy számára kiegészítő információkkal, magyarázatokkal szolgáljon. A tolmács így egyrészt nem tolmácsol mindent, másrészt kényszerűen tanácsokkal látja el az idegen nyelvű

felet. Ezáltal mind az intézmény képviselőjét, mind az idegen nyelvű felet hátrány éri, hiszen a tolmács akadályozza a szabad kommunikációt (Hale 2008: 110–112).

Szűrő, nyelvi közvetítő szerep: A tolmács mindkét kommunikációbeli félnek segíteni próbál, elsősorban az üzenet tartalmára összpontosít, az átültetés módjára kevésbé.

A forrásnyelvi üzenetek hű közvetítője: A tolmács ez esetben tisztában van a pártatlanság elvárásával, ugyanakkor azzal is, hogy a teljes pártatlanság szinte lehetetlen. Mégis, ennek az elvárásnak a tudatában pontosabb tolmácsolást nyújthat, mint abban az esetben, ha nyíltan egyik vagy másik fél pártjára áll (Hale 2008: 115).

A fenti ábrán jól szemléltethető a tárgyalótermi interakció háromoldalú jellege, mely akkor a legkiegyensúlyozottabb – akkor szabályos, egyenlő oldalú a háromszög –, ha a tolmács a forrásnyelvi üzeneteket mind tartalmilag, mind formailag pontosan ülteti át, s eközben követi a pártatlanság elvárását.

A 2.1. fejezetben a bírósági tolmácsolás alapelveiből kiindulva ismertettem a kutatási terület legfontosabb német valamint angol nyelvű szakirodalmát. A bírósági tolmácsolás főbb kihívásai, nehézségei jól nyomon követhetőek a nemzetközi publikációkban: értelmezhet-e a tolmács, fordítson-e szó szerint vagy tolmácsoljon? Láthatatlan-e a tárgyalóteremben a nyelvi közvetítő vagy beavatkozhat a kommunikációba? Miként értelmezi saját szerepét, s miként értelmezi a tolmács szerepét a jogi oldal? A kutatók elsősorban a pragmatika és az etnográfia eszköztárával próbálták megválaszolni ezeket a kérdéseket, a legtöbb esetben megfigyelések, kérdőívek, interjúk és hangfelvételek segítségével.

A 2.1.1. alfejezetben azokat a felismeréseket gyűjtöttem össze, amelyeket a kutatók a bírósági tolmács tárgyalóteremben betöltött szerepéről leírtak, s amelyek a kutatás szempontjából jelentőséggel bírnak.

A következőkben a nyelv és jog, valamint a bírósági tolmácsolás terén eddig végzett magyarországi kutatásokat tekintjük át.

## **2.2. Eddigi magyarországi kutatások**

### **2.2.1. Nyelv és jog**

Magyarországon eddig ilyen jellegű, a tárgyalóteremben, tolmács segítségével zajló kommunikációs eseményt még nem vizsgáltak. A Miskolci Egyetemen 2000-ben alakult Nyelv és jog kutatócsoport (a Jogelméleti és Jogszociológiai Tanszék és az Alkalmazott Nyelvészeti és Fordítástudományi Tanszék oktatói Klaudy Kinga egyetemi tanár mint kiemelt résztvevő

közreműködésével, Szabó Miklós egyetemi tanár irányításával) a jogi intézmények – tolmács bevonása nélkül zajló – kommunikációját, nyelvhasználatát kutatta: a jogi eljárást egymásra épülő kommunikációs folyamatok láncolataként írták le. A kiindulópontot a szubjektíven átélt események narratív ábrázolásai képezik, a végkifejlet pedig maga a bírói ítélet. Ezen diskurzuselemző vizsgálatok középpontjában az áll, hogyan formálódnak át a hétköznapi cselekvésleírások jogi nyelven megfogalmazott tényábrázolásokká (Dobos 2014, Szabó 2010, Vinnai 2014a, 2014b). A kutatás tárgya a rendőrségi kihallgatások és a bírósági tárgyalások nyelvhasználata és a ténymegállapítás folyamata volt, amely során az eljárásban részt vevő személyek hétköznapi nyelven előadott narratívái jogi szaknyelven megfogalmazott tényállásokká formálódnak át (Dobos 2014: 37). Három hipotézis igazolását tűzték ki célul:

1. A jogi ténymegállapítás a laikus (köznelvi) és a professzionális (szaknyelvi) szövegek nyelven belüli fordítási folyamatoként megy végbe.
2. E két nyelvhasználati mód jegyei nem az egyes természetes nyelvekből fakadnak, hanem a jogi eljárás által meghatározott feltételekből.
3. A jogi eljárás során a laikus nyelvhasználatot és a tények megállapításának folyamatát egyaránt a szaknyelvi (jogszabályi, ítélkezési) szövegek vezérlik (Szabó 2010).

A jogi eljárásban minden eljárási cselekmény a nyelv szintjén zajlik, amire kettősség jellemző: a jogot képviselő szakember áll szemben és rendeli alá saját professzionális nyelvhasználatának a laikusok nyelvhasználatát. Az eljárás során pedig folyamatos intralingvális (nyelven belüli) fordítással találkozhatunk: a büntetőeljárás elején a laikus története, mire jegyzőkönyvbe kerül, már a jogi nyelv formáját ölti, az eljárás során a jogászok ezen a nyelvi 'kód'-on kezelik a történetet, majd az eljárás végén, az ítéletben bizonyos fokú 'visszafordítás' történik jogi nyelvről laikus nyelvezetre. Ahogyan Szabó Miklós, a kutatást irányító egyetemi tanár fogalmaz: „a jogi eljárás egymásra épülő kommunikációs folyamatok láncolata. Az egyes láncszemek nyelvi események, melyek megfogalmazása nyelvi kódokon történik. Az egyik kódon leírt nyelvi kifejezésnek egy másik kódra való átvitelét és azon belüli újrafogalmazását nevezzük – tág értelemben vett – fordításnak” (Szabó 2010: 14).

Roman Jakobson szerint ugyanis a nyelvi jel interpretálásának, értelmezésének három módját különböztethetjük meg:

- Intralingvális fordításként vagy újra-/átfogalmazásként (*rewording*) írható le, amikor egy nyelvi jelet ugyanannak a nyelvnek más jeleire fordítjuk,

- interlingvális fordításnak vagy valódi fordításnak (*translation proper*) nevezhető a nyelvi jelek más nyelv verbális jeleivel való értelmezése,
- interszemiotikai (jelrendszerek közötti, szemiotikai rendszerek közötti) transzmutáció vagy átalakítás (*transmutation*) a verbális jelek interpretációja egy nem verbális jelekből álló szemiotikai rendszer segítségével (Jakobson 1959: 233).

Az intralingvális fordítás magyarról magyarra fordítás ugyan, de nem feltétlenül csak stiláris átfogalmazást jelent, hiszen változik időben (pl. a Károli-biblia mai nyelvre fordítása), változik térben (pl. tájnyelvi változatok, ehhez hasonló az amerikai, ill. brit angol esete), és eltérhet a nyelvhasználati módban is (kulturális és szociális, valamint szituacionális különbségek miatt). Minél nagyobbak az egyazon nyelven belüli használati különbségek, annál közelebb kerülünk az interlingvális fordításhoz (Szabó 2010: 14–15).

A kutatás adatbázisát digitális hordozóra rögzített dialógusok alkották, melyeket rendőrségi kihallgatásokon és bírósági tárgyalásokon készítettek. Tizennyolc és fél órányi hanganyagot sikerült összegyűjteni: a bírósági tárgyalásokon készített felvételeken lopás, garázdaság és szabálysértés ügyében került sor például vádlotti kihallgatásra, tanúkihallgatásra, sértett meghallgatására, vád- és védőbeszédnek ismertetésére, valamint ítélethirdetésre és annak indoklására. A rendőrségen kihallgatásokat és szembesítéseket rögzítettek, valamint mélyinterjúkat készítettek a laikus résztvevőkkel és a nyomozókkal a nyelvhasználati stílus és a szubjektív benyomások vizsgálatára. Ezeket a dialógusokat a konverzációelemzés eszköztárával írták át és elemezték. A konverzációelemzés, ahogyan a diskurzuselemzés, a funkcionális pragmatika, a beszédretorika és az alkalmazott társalgáselemzés is a beszélgetéskutatás területéhez tartozik. Beszélgetéskutatás az összefoglaló elnevezése annak az átfogó kutatási területnek, amely a szóbeli társas kommunikációt vizsgálja egy adott társadalmi kontextusban, és amely szerint a nyelv egy dinamikus, társadalmi interaktív jelenség (az egyes beszélgetéskutató irányzatok közötti különbségekről lásd Sajgál 2010: 95–116).

A kutatás eredményeként készült egy átfogó tanulmánykötet, mely tartalmaz többek között jogelméleti tanulmányt és a tárgyalótermi kommunikációt pragmatikai szempontból elemző írást. Egy angol és egy német, a *jog és nyelv* irányzathoz kapcsolódó szerző magyarra fordított tanulmányát éppúgy elolvashatjuk benne, mint a büntetőjogi eljárás bizonyos területeit – például a diskurzusrögzítést, a jegyzőkönyvezést, a figyelmeztetések közlésének gyakorlatát – elemző munkákat.

A jogi pragmatikát vizsgáló cikkben Dobos Csilla arra hoz példát, hogy az **együttműködés elve** egyáltalán nem biztos, hogy érvényesül egy bírósági tárgyalás során. Pragmatikai megközelítéssel azt mondhatjuk, hogy a beszédfolyamat egy olyan interakció, amelyben a résztvevők között szabályok által irányított együttműködés jön létre. Grice (1975) szerint a beszélgetés céljának és irányának megfelelő módon kell részt venniük a szereplőknek az interakcióban. Az interakció szabályait a kooperációs vagy együttműködési elv szabályozza. A mindennapi kommunikáció során a társalgások többnyire gördülékenyen folynak. Ilyen esetben az interakcióban résztvevők rendszerint alkalmazkodnak az együttműködési elvhez, azaz részvételük minden szempontból megfelel a beszélgetés céljának és irányának. A kommunikációbeli együttműködési elvhez négy maxima kapcsolódik, ezek a mennyiség, a minőség, a viszony és a mód maximái. Az első a mennyiség maximája, eszerint annyira legyen informatív a beszélők megnyilatkozása, amennyire szükséges. A második a minőség maximája, mely értelmében az interakció résztvevői nem adnak hamis információkat. A harmadik a viszony maximája, azaz a mondanivaló kapcsolódjon a témához, legyen releváns. A negyedik a mód maximája, mely szerint a megnyilatkozás legyen világos és érthető, kerüljük a homályos kifejezéseket és a kétértelműséget, fogalmazzunk tömören és rendezetten. Ez az együttműködés többnyire ösztönös a kommunikáció során, ha valamilyen oknál fogva megszegjük ezt a kooperációt, akkor annak következménye lehet. A példában szereplő vádlott mindent megtesz a kommunikációs elv megszegéséért, megsértve az összes Grice-i maximát (Dobos 2010: 52).

#### (1) Másodrendű vádlott kihallgatása lopás büntetében

- B: Ott volt-e, amikor valamilyen alumíniumot pakoltak?  
 Vá2: Hát én nem tudom, én nem voltam ott...  
 B: Hol nem volt?  
 Vá2: Tisztelt Bíró Úr! Hát amikor, ők amit csináltak, mert én barackot vótam szedni és én megláttam ott, akkor én beletettem a kesztyűtartóba, én ott álltam, olyan öt perc múlva visszagyöttek...  
 B: Alumínium lemezeket hoztak magukkal?  
 Vá2: Én nem vótam ott...  
 B: A rendőrök azt észlelték, hogy pakoltak be alumínium lemezeket a kocsiba.  
 Vá2: Hát ugye, ott van a ... ott van egy domb, én ott vótam, ott vót egy izé, oszt ott vót az autó is.  
 B: Tehát már korábban raktak be alumínium lemezeket a kocsiba?  
 Vá2: Nem raktak be.  
 B: Hanem?  
 Vá2: Hanem szedtem, szedtem én a barackot, ugye, én beültem. Ők meg elmentek, arra lentebb, szétnézni...

B: bíró, VÁ2: másodrendű vádlott

A fenti párbeszédből látható, hogy a vádlott az esetre vonatkozóan nem ad használható információt a bíró kérdéseire, sorozatosan megsérti a társalgás együttműködési elvét, többek között azzal, hogy egyáltalán nem a feltett kérdésre válaszol.

S vajon mennyire adja vissza a rendőrségi vagy a bírósági kihallgatásokról készült jegyzőkönyv azt a diskurzust, amely a jelenlévők között ténylegesen lezajlott? Erre keresi a választ Vinnai Edina, a kihallgatásról és jegyzőkönyvezésről írt cikkében. A rendőrségi jegyzőkönyvezésnél a kihallgatást végzőknek többféle szempontot kell figyelembe venniük. Természetesen függ a kihallgatótiszt stílusától is a beszélgetés menete, de a törvény számukra előírja, hogy egyes szám első személyben, a szükséges részletességgel kell rögzíteni az elmondottakat. A múltbeli eseményt meg kell próbálniuk a lehető legpontosabban feltárni, mindezt úgy, hogy a jegyzőkönyvben leírtak megállják a helyüket majd az ügyészség és a bíróság előtt.



2. táblázat: A jegyzőkönyvezés

Gyanúsított vallomása	Jegyzőkönyv
Hát hát hogy, hát hogy Meglöktem, mert hát mer neki akart menni a fiannak Hát ő hát ő hát hát hát hát hát Meeglöktem. Semmi nem volt.  (Bólintás kérdésre.) Nekiesett a falnak o-olyan részeg volt  Föl-földre, a földre esett és Nem. Hát ő. Nem láttam végképp rajta. Nem láttam rajta, hogy hogy hát hogy hát mert izé a lépcsőházban is olyan világítás van, hogy ne-nem lehet jóformán lá-látni. A-akkor. Akkor sem. Nem vérzett. Hát, hát én, hát, hát mit mondjak? E-ez egy pár pillanat volt, amikor ez megtörtént mi be is me-ment Én nem foglalkoztam v-vele.  Igen. Én, én n-nem, hát én nem hallottam, csa-csak any-annyit hogy izé átkozódott úgy hogy hát mondta, hogy a büdös kurva anyádat meg hát na olyan	Amikor Sz-nével vitatkoztunk, ő akart a fiannak menni.  Én a fiam védelmére keltem. Nem ütöttem meg, tehát nem bántalmaztam, sem ököllel nem ütöttem, sem nem rugdostam. Egy alkalommal löktem neki a falhoz. Ekkor ő nekiesett a falnak. Elégé ittas is volt. Amikor vitatkozni kezdtünk, nem láttam Sz-nén sérülést, és amikor felállt a földről  ... akkor sem, sőt nem is vérzett.  Pár pillanat alatt történt.  Én nem foglalkoztam vele, talán meg sem vártam, amíg feláll a földről, hanem bementünk a lakásba. Én akkor sem, később sem hallottam, hogy fájlalta volna valamelyét, csak iszonyúan átkozódott, szitkozódott.

Ebből a táblázatos részletből jól látható, hogy a beszédhibás gyanúsított válaszaiból hogyan lesz értelmes mondat a nyomozó jól megfogalmazott kérdéseinek köszönhetően (Vinnai 2010: 180–181).

Dobos Csilla az előbeszédéről és a tárgyalótermi diskurzusrögzítésről szóló cikkében a hangfelvételeken szereplő bírói diktálást a konszekutív tolmácsoláshoz hasonlítja, vagyis a bíró az elhangzó megnyilatkozásokat nem azonnal, hanem valamennyi időbeli különbséggel,

kisebb-nagyobb szakaszonként fordítja át olyan nyelvre, mely alkalmas az írásbeli rögzítésre, és megfelel a jogi eljárás céljainak és terminológiai rendszerének (Dobos 2010: 204).

A Miskolcra indult kutatás során dokumentumelemzésre nem került sor, mivel nem sikerült beszerezni a jegyzőkönyveket, de a két tanszék oktatóinak munkája során igazán jó együttműködés alakult ki jogászok és nyelvészek között. A bírósági tárgyalásokról és a rendőrségi kihallgatásokról készült hangfelvételek alapján is leszűrhető volt az a következtetés (mind a jegyzőkönyvezés, mind a kérdésfeltevés kapcsán), hogy a nyelvi szempontokat gyakran nem – vagy nem kellő mértékben – veszik figyelembe:

A nyelvi kommunikáció hatékonysága a ténymegállapítás hatékonyságának is feltétele, törekedni kell a nyelvhasználati, pragmatikai törvényszerűségek tudatosítására, a hivatalos személyeknek a nyelvi szempontokat figyelembe véve kellene lefolytatniuk a jogi eljárásokat (Vinnai 2014a: 62).

A kutatás eredményeként újszerű szempontokat vettek figyelembe a jogalkalmazás vizsgálatakor, a tanulmánykötet pedig tananyagként is szolgál. Olyan, Magyarországon eddig egyedülálló kutatást végeztek el, mely a jog és nyelv kapcsolatát empirikusan vizsgálta (A kutatás eredményeiről és hasznosítási lehetőségeiről lásd még Vinnai 2014a).

A vizsgálatok folytatásaként 2014 szeptemberében kezdődött meg *A tisztességes eljárás nyelvi aspektusai. A jogi nyelv hatása a joghoz való hozzáférés érvényesülésére* című OTKA kutatás, melyhez külső támogatóként magam is csatlakoztam. A Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Jogelméleti és Jogszociológiai Tanszéke irányításával zajló projekthez immár nagyobb létszámú kutatói csapat csatlakozott: a munkában részt vettek a jogtudomány, a nyelvtudomány és az informatika képviselői is.

A 2014 és 2018 közötti időszakra vonatkozóan a projekt kutatási tervének megfogalmazásakor az alábbi kutatási kérdések körvonalazódtak:

1. Kimutatható-e olyan különbség a jogi és a laikus nyelvhasználat között, amely akadályt gördít a megértés elé?
2. Ha vannak ilyen akadályok, azok eredményez(het)ik-e a tisztességes eljárás és a joghoz való hozzáférés követelményeinek sérülését?
3. Ha ezen veszélyek realitása igazolható, milyen javaslatok tehetők azok kikerülésére és az eljárások korrektségének, elérhetőségének fokozottabb biztosítására?

A kutatás célkitűzései között szerepelt többek között a magyar jogi nyelv beszélt és írott változatainak szisztematikus leírása, az első ez irányú lépések megtörténtek. Sikerült létrehozni

egy elemzésre alkalmas adatbázist, melyet Miskolc Jogi Korpusznak neveztünk el, s ezt vetettük egybe egy köznyelvi adatbázissal, a Szeged Korpuszal („Szeged Treebank”). A kutatócsoport nyelvész tagjai elemzéseket végeztek az állítmányi szerkezetek, az alanyi szerkezetek, a mellérendelés és az alárendelés és a központozás sajátosságaival kapcsolatban a magyar jogi nyelvben. A vizsgálódások kiegészültek fordítástudományi, informatikai, jogtudományi, történettudományi módszerekkel és megközelítésekkel. A kutatás eredményeiről egy nemrég megjelent összefoglaló kötetben olvashatunk (Szabó 2018). A kutatás célkitűzései között szerepelt a "Magyar Jogi Nyelv" című folyóirat elindítása is (nyomtatott formában is megjelenik, de online is elérhető: <https://joginyelv.hu>), mely 2017-ben sikeresen megvalósult, s azóta már négy kiadványt kézbe is vehettek az olvasók.

### **2.2.2. A bírósági tolmácsolás kutatása Magyarországon**

A következőkben a nyelv és jog területéről áttérve a bírósági tolmácsolás témakörére, az ebben a témában megjelent magyarországi kiadványok, tanulmányok ismertetésére kerül sor. A bíróságokon a klasszikus értelemben vett – nyelvek közötti – tolmácsolás új kutatási területnek számít Magyarországon. Ahogyan a dolgozat bevezetésében szerepel, öröndetes módon egyre több hazai publikáció jelenik meg.

Csörgő (2013) tanulmányában a bírósági tolmács lojalitásának, pártatlanságának nehézségeiről ír. Rávilágít a bírósági tolmács összetett feladatára, mely során nyelvek és kultúrák között kell közvetítenie, ráadásul egymásnak feszülő érdekek és komoly szerepkonfliktusok között. A tolmácsnak feladata elvégzése során, a tárgyalás hevében számos fontos döntést kell meghoznia. Akárcsak Jacobsen, Csörgő is azzal a kifejezéssel él, miszerint „a tolmács nem pusztán ’fordítógép’, hanem a különböző kultúrák között is közvetít” (Csörgő 2013: 56). A kulturális közvetítés viszont nem azt jelenti, hogy a tolmács kiegészíti az elhangzottakat, hanem azt, hogy kihagyás, hozzáfűzés és változtatás nélkül keresi meg a célnyelvi megfelelőt (Csörgő 2013).

Horváth (2013) szerint a tolmács objektivitása a viselkedésében nyilvánul meg. A bírósági tolmáctól magától értetődően elvárható, hogy pártatlan legyen, ez azonban elsősorban nem nyelvi, hanem viselkedésbeli kérdés. Az ügyel kapcsolatban természetesen nem hozhat lényegi döntést, de kommunikációs szakemberként érdemes rábízni a döntést például a tolmácsolási mód és a nyelvi megfelelők kiválasztásával kapcsolatban (Horváth 2013: 34). Könyvében a szerző áttekinti a bírósági tolmácsolás elméleti és gyakorlati kérdéseit, a bírósági

tolmácsolás történeti hátterét. A gyakorlati részben a bírósági tolmácsolás fogalmáról, az egyes tolmácsolási módokról, az alapelvekről és a tolmács szerepéről is olvashatunk.

Horváth (2014) egy későbbi tanulmányában az emberi jogokból kiindulva áttekinti a tolmácsoláshoz való jogot Európában, világszerte és Magyarországon. A jogi keretek összefoglalása után a szerző az ELTE Fordító- és Tolmácsképző Tanszékén 2014/2015-os tanévében indított, mindmáig egyedülálló képzésről, a *Bírósági és hatósági tolmács szakirányú továbbképzési szak* előzményeiről és megvalósításáról ír (Horváth 2014).

A képzés keretében már az első évfolyam hallgatóinak is lehetősége nyílt részt venni tolmács bevonásával zajló bírósági tárgyalásokon az Országos Fordító és Fordításhitelesítő Iroda Zrt. jóvoltából. A megfigyelt tolmácsolási eseményből készítették szakdolgozataikat, melyekből esettanulmányok formájában egy szerkesztett kötet is megjelent. A hallgatók leírták az adott tolmácsolási eseményt, figyelték a kommunikációs partnerek közötti viszonyt, a tolmácsok szövegalkotási stratégiáit, a tárgyalás formalizáltságát, s a témával kapcsolatban terminológiai gyűjteményt is készítettek (Horváth 2017a).

A magyar fordítástudomány legújabb trendjeit („*Latest Trends in Hungarian Translation Studies*” címmel), azaz az ELTE-n működő Nyelvtudományi Doktori Iskola Fordítástudományi Doktori Programja hallgatóinak és oktatóinak kutatásait mutatja be a nemrég megjelent egyedülálló kiadvány (Horváth 2018). Az IKT eszközök használatától kezdve a szinkrontolmácsoláson és a bírósági tolmácsoláson át olvashatunk az audiovizuális fordításról, a lektorált szövegekről, a jogi terminológia oktatásáról és a jogi fordítás projektmunkában való oktatásáról, valamint az Országos Fordító és Fordításhitelesítő Iroda Zrt. igazgatójának tollából a bírósági tolmácsolás dilemmáiról és etikájáról is.

Farkasné Puklus (2016) tanulmánya a bírósági tolmácsolás alapelveiről és a tolmáccsal szembeni elvárásokról szól. A cikkben a büntetőeljárás során használt különböző tolmácsolási módokat tekinti át, több nemzetközi kutatást idéz, és felhívja a figyelmet a bírósági tolmácsolás kutatásának fontosságára.

Egyik későbbi tanulmányában Farkasné Puklus (2018a) a bírácoknak szóló kérdőív első fázisának eredményeit foglalja össze. A kérdések és válaszok bemutatása után a bírác elvárásait elemzi, külön kitérve a bírósági tolmácsok kiválasztására, arra, hogy a tolmács a tárgyaláson hol foglal helyet, milyen tolmácsolási módot használ, és mi az eljárásban betöltött szerepe. A cikkből azt is megtudhatjuk, hogy – bár a jogszabályok ezt a fogalmat nem részletezik – a bírác mit értenek *hamis tolmácsolás* alatt.

A kutatócsoport 2014-ben indult OTKA-projektjének („*A tisztességes eljárás nyelvi aspektusai: A jogi nyelv hatása a joghoz való hozzáférés érvényesülésére*” címmel) zárókötetében Puklus (2018) a saját kutatása egyik szeletét mutatja be: betekintést ad az egyik tolmácsolt tárgyalásról készített hangfelvételbe.

A kutatás kapcsán a bírósági jegyzőkönyvek tanulmányozásáról olvashatunk Puklus (2019a) következő tanulmányában. Két olyan tolmácsolt eset tanulságait ismerhetjük meg, melyek során a bírósági tolmács jelentősen befolyásolta az adott ügy kimenetelét. Az egyik esetben új eljárásra kötelezték az elsőfokon eljáró bíróságot, többek között a fordítás és a tolmácsolás hiányosságai miatt. A másik esetben a bírósági tolmácsot – ezáltal szerepét kibővítvé a tárgyaláson – nyelvi szakértőnek kérték fel.

Lesetár (2016) a tolmácsolásra és szakfordításra vonatkozó jogszabályhelyekhez fűz kommentárokat könyvében, s aforizmák formájában ad gyakorlati tanácsokat a bíróság előtt megjelenő tolmácsok számára.

A két gyakorló tolmács (Seresi–Láncos 2017) cikkében az Európai Unió Bíróságának tolmácsolási gyakorlatáról ír: a tolmácsolásra való felkészülésről, az alkalmazott tolmácsolási módról, a tolmácsok személyéről és a tolmácsolás kihívásairól. A szerzők összehasonlítják az uniós bírósági tolmácsolást a hazai bírósági tolmácsolással, s rámutatnak az igen jelentős eltérésekre.

Vinnai (2017) jogásként alkot véleményt a bírósági tolmácsolásról, kiemeli a tolmácsolás jelentőségét, s felvázolja a jelenlegi magyarországi helyzetet jogi szempontból. Megemlíti a tárgyalóteremben zajló nyelvi közvetítés kihívásait, s felhívja a jogi szakértők és kutatók figyelmét erre a kutatási területre.

Az előző két fejezetben a nyelv és jog területének Magyarországon folyó kutatásait, valamint a bírósági tolmácsolás itt megjelent szakirodalmát tekintettük át. A miskolci Nyelv és jog kutatócsoport diskurzuselemző vizsgálatainak, majd a kutatás folytatásaként lezajlott OTKA-projektnek a bemutatását egyrészt azért tartottam fontosnak, mert motivációul szolgált a saját kutatásomhoz. Másrészt azért, hogy részt vehettem a kutatásban, hasznos tapasztalatot is gyűjtöttem hangfelvételek készítésében a miskolci és Miskolc környéki bíróságokon.

A bírósági tolmácsolás témájában eddig Magyarországon megjelent publikációk többnyire a bírósági tolmácsolás elméletébe engednek betekintést, vagy annak gyakorlati kihívásaira, nehézségeire reflektálnak. A tolmácsolt tárgyalásokon végzett megfigyeléssel, s az

esettanulmányok leírásával (Horváth 2017a) azonban elkezdődtek az ezirányú empirikus kutatások is. Öröndetes, hogy egyre nő az érdeklődés a tárgyalóteremben zajló tolmácsolás iránt, s reményeim szerint további kutatások is készülnek majd ezen a területen.

### **2.3. Összehasonlító táblázat**

Az előző fejezetekben (lásd 2.1. és 2.2. fejezetek) már írtam a bírósági tolmácsolás magyarországi és nemzetközi szakirodalmáról. Az alábbi táblázatban – akár a bemutatott szakirodalom összegzéseként – azok az aspektusok szerepelnek, melyek a bírósági tolmácsolás kommunikációs kontextusában fontos szerepet töltenek be. Ezek a szempontok a következők: Van-e eskü az adott ország bíróságain? Biztosítanak-e felkészülési lehetőséget a tolmács számára? Szakértői státusszal rendelkeznek-e a tolmácsok az országban? Van-e kijelölt helye a tolmácsnak a tárgyalóteremben, s ha igen, hol foglal helyet a tolmács? Milyen tolmácsolási módot alkalmaznak a tolmácsok a tárgyalás során? Létezik-e az adott országban jegyzéke a bírósági tolmácsoknak? Rendelkezésre áll-e tolmácsberendezés a tárgyalóteremben? E hét szempontot néztem meg nyolc ország vonatkozásában. Hét európai és egyedüli Európán kívüli országgént az Egyesült Államok szerepel a táblázatban ABC-sorrendben. Az európai országok közül a német nyelvterület két országa: Ausztria és Németország, a szomszédos Románia, valamint Dánia, az Egyesült Királyság, Hollandia és Magyarország jelenik meg az összehasonlításban. Az országok kiválasztásánál egyrészt az országokban használt nyelv, másrészt a bírósági tolmácsolás szakirodalmi háttere játszott szerepet. A táblázat első változatát a 2017. március végén Bécsben rendezett EULITA konferencián poszterprezentáció formájában szemléltettem (lásd Függelék 1.), azóta kiegészült a táblázat az Egyesült Királyság és Románia bírósági tolmácsolási gyakorlatával.

3. táblázat: Összehasonlító táblázat az egyes országok bírósági tolmácsolási gyakorlatáról

Ország	Eskü	Felkészülési lehetőség	Szakértői státusz	A tolmács helye a tárgyalóteremben	Tolmácsolási mód	Bírósági tolmácsok névjegyzéke	Tolmács-berendezés (kabin)	Hivatkozás
<b>AUSZTRIA</b>	Van	Van	Vagy tolmácsként, vagy nyelvi szakértőként van jelen	A bíró mellett (többnyire)	Többnyire konszekutív módon (összefoglalóan)	Van	Nincs	Kadrić, M. 2009, 2012.
<b>DÁNIA</b>	Nincs	Nem igazán	Nincs adat	Az idegen nyelvű fél mellett	Többnyire konszekutív és chuchotage, az iratokat blattolva	Van	Nincs	Jacobsen, B. 2003.
<b>EGYESÜLT ÁLLAMOK</b>	Van	Van	Igen	Nincs meghatározva: a bíró vagy az idegen nyelvű fél mellett, vagy a tolmács számára kijelölt helyen	Szinkron és konszekutív módon (összefoglalóan, blattolva is)	Van	A nagyobb tárgyalótermekben	Berk-Seligson, S. 1990, Angelelli, C. 2004.
<b>EGYESÜLT KIRÁLYSÁG</b>	Van	Nem igazán	Nincs adat	Az idegen nyelvű fél mellett	Többnyire konszekutív és chuchotage	Van	Videotolmácsolás alkalmazása elvileg lehetséges, de a megbízhatósága még kérdéses	Fowler, Y. 2016, National Agreement on Use of Interpreters
<b>HOLLANDIA</b>	Van	Nincs adat	Nem	Az idegen nyelvű fél mellett	Többnyire konszekutív és chuchotage	Van	Nincs	Jansen, P. 1995.
<b>MAGYARORSZÁG</b>	Nincs	Nem igazán	Igen/Nem (a szakértőre vonatkozó szabályok érvényesek a tolmácsra)	Az idegen nyelvű fél mellett	Többnyire konszekutív és chuchotage, az iratokat blattolva	Nincs	Nincs (táv meghallgatási rendszer bevezetése országszerte több helyen 2018-ban)	Horváth I. 2013, a kérdőívre adott válaszok, saját tapasztalat alapján
<b>NÉMETORSZÁG</b>	Van	Van (többnyire)	Vagy tolmácsként, vagy nyelvi szakértőként van jelen	Nincs meghatározva: ahonnan a tolmács jól lát és hall	Többnyire konszekutív és chuchotage, az iratokat blattolva	Van	Nincs	Driesen, Ch., Petersen H.-A. 2011
<b>ROMÁNIA</b>	Van	Nincs	Nyelvi közvetítő	Az idegen nyelvű fél mellett	Többnyire konszekutív és chuchotage, az iratokat blattolva	Nincs (általános fordítói és tolmács-jegyzék)	Nincs	Sárosi-Márdirosz, K. alapján

### **2.3.1. Első szempont: Van-e eskü az adott ország bíróságain?**

A fenti táblázat alapján látható, hogy a bemutatott nyolc ország közül mindössze kettőben: Dániában és Magyarországon nem tesznek esküt a tolmácsok. Általános nemzetközi gyakorlatnak mondható, hogy a bírósági tolmácsok vagy már előzetesen, a tolmácsvizsgát követően leteszik az esküt, vagy a tárgyalóteremben a tárgyalás megkezdésekor felesketik őket. Németországban<sup>2</sup> és Ausztriában ugyan sok esetben tartományonként változó a felesketés mikéntje, de a rendszeresen tárgyalótermi környezetben dolgozó általánosan felesketett bírósági tolmácsoknak nem szükséges minden egyes tárgyalás előtt esküt tenni, elég hivatkozniuk korábban letett esküjükre. Így az **általánosan felesketett bírósági tolmács** elnevezés egyfajta védjegyet, minőségi garanciát is jelent. Ha az adott tárgyalásra a bíróság nem tud felesketett tolmácsot kirendelni, akkor viszont az alkalmi tolmácsnak a tárgyalás megkezdésekor kell esküt tenni arra, hogy hűen és lelkiismeretesen ülteti át a tárgyaláson elhangzottakat.

### **2.3.2. Második szempont: Biztosítanak-e felkészülési lehetőséget a tolmács számára?**

A bírósági tolmácsok presztízse a legtöbb országban alacsonyabb a konferenciatolmácsok presztíziséénél (Dam–Zethsen 2013, vö. Pataky 2016, aki utal arra, hogy mind a fordítástudományban, mind a szociológiában gyakran összemosódik a státusz és a presztízs fogalma). Ezt támasztja alá az is, hogy míg a kabinban dolgozó szinkrontolmácsok alaposan felkészülhetnek a tolmácsolási eseményre, addig a bírósági tolmácsok számára ezt sok országban nem teszik lehetővé. A táblázatban ugyan több esetben az szerepel, hogy biztosítanak felkészülést a tolmácsnak (például Ausztria, Németország és az Egyesült Államok), de ezekben az országokban is nagy a bizonytalanság ezen a téren. Sokszor attól is függ, hogy milyen ügyről van szó, mely bírónál és melyik bíróságon. Előfordul, hogy titoktartásra hivatkozva nem kapja meg a bírósági tolmács az eljárás iratait, s így hátrányba kerül a per többi résztvevőjével szemben. Ebben az esetben csupán nyelvi kompetenciájára és általános felkészültségére tud hagyatkozni.

### **2.3.3. Harmadik szempont: Szakértői státusszal rendelkeznek-e a bírósági tolmácsok az országban?**

Harmadik szempontként azt néztem meg, hogy az egyes országokban szakértőként tekintenek-e a tolmácsra. Ausztriában és Németországban a tolmács, ha az eljárásban részt vevő idegen

---

<sup>2</sup> Az egyes németországi tartományokban a tolmácsok felesketéséről, az ehhez szükséges végzettségről, előfeltételekről lásd: [https://www.rechtstexte.info/files/Dateien/17382\\_17439-laenderuebersicht.pdf](https://www.rechtstexte.info/files/Dateien/17382_17439-laenderuebersicht.pdf)



nyelvű félnek tolmácsol, akkor nem szakértőként van jelen a tárgyaláson. Adott esetben ugyanakkor – egy nyelvi kérdés tisztázásához – felkérhetik nyelvi szakértőnek (Kadrić 2009, Driesen-Petersen 2011). Az Egyesült Államokban a tolmács szakértő, Magyarországon pedig a szakértőre vonatkozó rendelkezések irányadóak a tolmácsra. Romániában nem számít szakértőnek a tolmács, hanem nyelvi közvetítőként vesz részt az eljárásban. Ez a szempont a tolmácsra vonatkozó jogszabályok és a tolmács iratbetekintési joga szempontjából is érdekes. Éppen ezért elgondolkodtató, hogy a jogi szabályozás nem egyértelmű és nem teljesen egységes például Magyarországon sem.

#### **2.3.4. Negyedik szempont: Van-e kijelölt helye a tolmácsnak a tárgyalóteremben, s ha igen, hol foglal helyet a tolmács?**

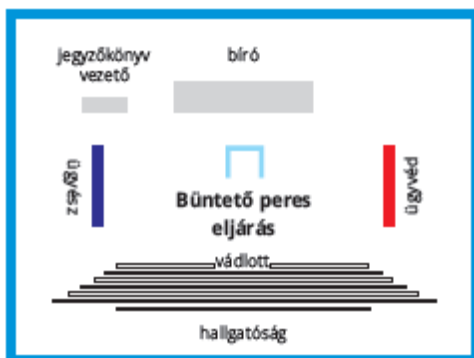
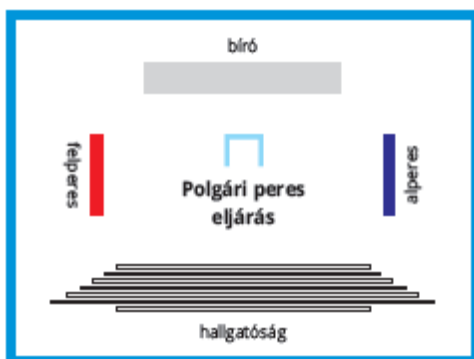
Első olvasatra talán nem tűnik fontos szempontnak a tárgyalótermi ülésrend. Két okból is jelentőséggel bír azonban, hogy hol foglal helyet a tolmács. Egyrészt a tárgyalásnak igen kötött a rendje, ahol pontosan meg van határozva a felek elhelyezkedése. Ha ebbe a rendbe „belép” a tolmács, s nincs számára meghatározott hely, máris befolyásolhatja a kommunikációs helyzetet. Másrészt a tolmács számára a nyelvi közvetítés szempontjából egyáltalán nem mindegy, hogy hol helyezkedik el, hogyan hallja a forrásnyelvi szöveget, hiszen ez hatással lehet a célnyelvi megfogalmazás minőségére és a tolmácsolás módjának kiválasztására is. A chuchotage, azaz fülbesúgásos tolmácsolásra csak abban az esetben van lehetősége, ha az idegen nyelvű fél mellett állva vagy ülve tud tolmácsolni. Ahogyan a táblázatból látható, a legtöbb országban nincsen meghatározott helye a tolmácsnak, legtöbbször az idegen nyelvű fél mellett foglal helyet. Ausztriában érdekes módon többnyire a bírói pulpituson, a bíró mellett ül a tolmács (erről lásd Kadrić 2009, 2012). A 2017. március végén Bécsben rendezett EULITA konferencia egyik napján a résztvevőknek alkalmuk nyílt részt venni tolmácsolással zajló tárgyalásokon. Ekkor valóban azt láthattuk, hogy a tolmácsok a bíró mellett ülnek. Az egyik tolmács viszont kifejezetten kérte, hogy az idegen nyelvű fél mellé ülhessen le, s az eljáró bíró helyt adott kérésének (erről lásd Farkasné Puklus 2017b).

Magyarországon az interneten elérhető egy olyan tájékoztató kiadvány, melyet az Országos Bírószági Hivatal készített az állampolgárok számára 'Tárgyalásra megyek' címmel.



### Hová ülhetnek a tárgyalóteremben?

- A tárgyalóteremben minden jelenlévőnek meghatározott helye van.
- A bíró útmutatásának megfelelően foglaljon helyet, az alábbi képeken látható ülésrend szerint:



2. ábra: Tárgyalásra megyek

Az állampolgárok megfelelő tájékoztatása érdekében az Országos Bírósági Hivatal 2017-ben és 2018-ban tájékoztató kiadványokat és animációs kisfilmeket is készített arról, hogy miként zajlik a bírósági tárgyalás, s hogyan történik a tanúk meghallgatása. (<https://birosag.hu/birosagi-iranytu>, lásd Függelék 8.) Jól látható a fenti ábrán, hogy mind a polgári peres eljárásnak, mind a büntető peres eljárásnak meghatározott ülésrendje van, s a tájékoztató tartalmazza azt is, hogy a tárgyalóteremben minden jelenlévőnek – kivéve a tolmácsot – meghatározott helye van.

### **2.3.5. Ötödik szempont: Milyen tolmácsolási módot alkalmaznak a tolmácsok a tárgyalás során?**

Az előző aspektusnál már utaltunk arra, hogy a tolmács tárgyalótermi elhelyezkedése is befolyásolja a tolmácsolás módját. A táblázatban ezért Ausztriánál az szerepel, hogy többnyire konszekutív módon történik a tolmácsolás, de előfordul, hogy a tolmácsok az elhangzottakat összefoglaló módon ültetik át a másik nyelvre. Ezzel kapcsolatosan felmerülhetnek aggályok, hiszen az idegen nyelvű fél jogai sérülhetnek, ha a forrásnyelvi beszédet pusztán összefoglalva hallhatja az anyanyelvén (erről lásd Kadrić 2004). Általános tárgyalótermi gyakorlat, hogy az idegen nyelvű fél meghallgatásakor, mivel a meghallgatás kérdés-felelet formában zajlik, az összekötő tolmácsolást alkalmazzák (erről részletesen lásd 5.3. fejezet). Az iratok ismertetésekor, más felek meghallgatásakor és azokban az esetekben, amikor nem az idegen nyelvű fél beszél, a legcélravezetőbb, ha a tolmácsolás fülbesúgós, azaz chuchotage módon történik. A táblázatban is ez látható, hogy az országok bíróságain ezt a két tolmácsolási módot, valamint az iratok blattolását alkalmazzák.

### **2.3.6. Hatodik szempont: Létezik-e az adott országban jegyzéke a bírósági tolmácsoknak?**

A táblázatban szereplő országok közül Magyarországon és Romániában nincsen jegyzéke a bírósági tolmácsoknak. Romániában létezik ugyan egy általános tolmácsjegyzék, a jogi területen tevékenykedő nyelvi közvetítőknek azonban nincs regisztere. Magyarországon a helyi hatóságoknak, rendőrségeknek van listájuk az egyes nyelvekben jártas tolmácsokról, de a bíróságok nem rendelkeznek névjegyzékkel a szakképzett tolmácsokról. Az Európai Parlament és a Tanács 2010/64/EU irányelve a büntetőeljárás során igénybe vehető tolmácsoláshoz és fordításhoz való jogról ajánlja a tagállamoknak, hogy tolmácsjegyzéket hozzanak létre. Ezt azonban nem mindenütt sikerült megvalósítani (erről lásd 7.3.1. fejezet) annak ellenére, hogy több országban minőségi garanciaként is tekintenek a bírósági tolmácsok jegyzékére.

### **2.3.7. Hetedik szempont: Rendelkezésre áll-e tolmácsberendezés a tárgyalóteremben?**

Az ötödik szempontnál ejtettünk szót a tolmácsolási módokról. Mivel a bírósági tárgyalóteremben sok esetben chuchotage módon zajlik a tolmácsolás, a tolmácsok munkáját segítenék a technikai eszközök, akár a mikrofon, akár a fülhallgató, akár a tolmácskabin vagy a videoberendezés használata. Érdemes megemlíteni azt is, hogy a konferenciatolmácsokkal ellentétben a bírósági tolmácsok egyedül dolgoznak, s annak ellenére, hogy a chuchotage talán a legfárasztóbb tolmácsolási mód, nincs lehetőségük arra, hogy a váltótárs segítségét kérjék.

A táblázat erre vonatkozó oszlopában az látható, hogy a legtöbb bíróságon nem alkalmaznak technikai berendezést, az Egyesült Államokban is csak a nagyobb

tárgyalótermekben. Magyarországon nagy jelentőségű nemzetközi ügyek esetén fordul csak elő, hogy tolmácsfülkét állítanak a tárgyalóterembe. (Ez történt az elhíresült parndorfi ügy magyarországi tárgyalásakor a Kecskeméti Törvényszéken, lásd <https://birosag.hu/aktualis-kozlemenyek/kecskemeti-torvenyszek-sajtotajekoztato-parndorfi-ugyben>.) Ezen a területen a jövőben mindenképpen változás várható, hiszen a technikai fejlődés sok esetben lehetővé teszi a távtolmácsolást is. 2018-ban Magyarországon több bíróságon kiépítették a távmeghallgatási rendszert (lásd 5.1.4. fejezet). A távtolmácsolás alkalmazása azonban a tolmácsszakma részéről is számos további kérdést vet fel.

Ebben a fejezetben elsőként a nemzetközi szintén végzett vizsgálatokat tekintettük át a bírósági tolmácsolás alapelveiből kiindulva. Ezt követte a magyarországi kutatások bemutatása a Nyelv és jog területén, majd a bírósági tolmácsolás témájában eddig megjelent publikációk rövid összefoglalása. A fejezet végén látható összefoglaló táblázat áttekintést nyújt az egyes országok gyakorlatáról, s kiemeli a bírósági tárgyalótermi kontextus – szakirodalomban is gyakran megjelenő – fontos szempontjait.

### 3. Átjárás az írásbeliség és a szóbeliség között

Az előző fejezetekben több alkalommal is megjelent az átmenet az írásbeliség és a szóbeliség, az írott forma és a hangzó beszéd között. A bírósági tolmáctól gyakran fordítást várnak el, mely objektív, mechanikus és átlátható folyamat. Ebben a folyamatban a tolmács pusztán szócsőként vesz részt, az értelmezés már nem a tolmács, hanem a jogi szakember feladata, aki aktívan részt vesz a kommunikációs folyamatban. Morris (1995) különbséget is tesz az *interpreting* (azaz tolmácsolás) és az *interpretation* (azaz inkább értelmezés) fogalmak között. Rávilágít az évtizedek óta mit sem változó ellentétre: hogyan is lehetne értelmezés nélkül tolmácsolni? Mégis, az értelmezés jogi kontextusban félreérthető fogalom, hiszen az a jogi szakemberek feladata.

A tolmácsnak valóban nem szabad a forrásnyelvi üzenetet tartalmilag értelmeznie (interpretálnia), hiszen legtöbbször nem rendelkezik jogász végzettséggel. Az is igaz, hogy a jogi szaknyelvben sok esetben fontos a szószintű megfeleltetés (Seresi–Láncos 2017). Az igazságszolgáltatás a szó szerinti fordítás követelményével azt a látszatot igyekszik fenntartani, mintha az ítékezés akkor is egynyelvű környezetben zajlana, ha tolmács van jelen a tárgyaláson. Ez azonban nem lehetséges, hiszen a nyelvek különbözősége miatt az egyik nyelvből a másikba nem vihetők át hiánytalanul az üzenetek (Morris 1995).

Jacobsen (2003) is arra hívja fel a figyelmet, hogy a hivatalnokok a bírósági tolmácsot gyakran egyfajta fordítógépnek (*translating machine*, Jacobsen, 2003: 237) tartják, aki a forrásnyelvi produktumot egyszerűen átülteti egyik nyelvről a másikra.

A tolmácsnak az elhangzottakat és a beszélők szándékát a tolmácsolástudomány jelenlegi állása szerint mindenképpen értelmezni kell, csak ebben tudja közvetíteni az elhangzott üzenetet (Seresi–Láncos 2017). Objektív és semleges marad, hiszen az ügy érdemi részébe nem szól bele, de nyelvi döntéseket a kommunikáció elősegítése érdekében feltétlenül hoznia kell (Horváth 2013). Ha szükséges, ki kell lépnie „láthatatlan” szerepéből is, ha például valamilyen kultúraspecifikus tartalom tolmácsolására nem talál pontos célnyelvi megfelelőt (Csörgő 2013).

Nemcsak a fordítás és a tolmácsolás vonatkozásában, hanem három más területen is találkozhatunk az írásbeliség és a szóbeliség közötti átjárással. Ezek egyike a **jegyzőkönyvezés**, melyről már a miskolci kutatások leírásakor (3.2.1. fejezet) olvashattunk. Szintén megjelenik ez az átjárás a hangfelvételek, azaz a szóbeli megnyilvánulások átírásakor, a **transzkripció** (3.2.1. fejezet) során. A tolmácsolási fogalmak áttekintésekor (2.2. fejezet) is említettem az

írásbeli fordítás és a szóban történő tolmácsolás közötti átmeneti formát, a **blattolást**. Az átjárás iránya eltérő: míg a jegyzőkönyvezés és az átírás során szóbeli megnyilvánulásokat „fordítunk át” írásbeli változatra, addig a blattolásnál az írott szöveget alakítjuk hangzó beszéddé.

### 3.1. A jegyzőkönyvezés

A jelenleg hatályos jogszabályok szerint a bírósági eljárásról **jegyzőkönyvet** kell készíteni: a jegyzőkönyvvezető készíti a jegyzőkönyvet, de a bíróság elrendelheti az eljárás egészének vagy egy részének gyorsírással történő feljegyzését, kép- vagy hangfelvevő eszközzel történő rögzítését. Mind a miskolci OTKA-kutatás során, mind a következő fejezetekben bemutatott saját kutatásom (lásd 9. fejezet) során az volt a tapasztalat, hogy a tárgyaláson elhangzottakat a bíró maga diktálta és rögzítette hangfelvevőre (magnóra). Az így elkészített hangfelvételt aztán nyolc napon belül foglalják írásba. Vinnai megállapítja, hogy a magyar bírósági gyakorlat kérdés-felelet-diktálás technikája számos ponton, lényegesen eltér attól a diskurzustól, ami a bíró és a laikus között elhangzik (Vinnai 2010: 153–191). Sok esetben kiegészülnek a jegyzőkönyvek, az egyszerű mondatokból összetett mondatok lesznek, s a nyelvi regiszter is megváltozik. Dobos is utal arra, hogy a jegyzőkönyvezés folyamatában nagyobb mértékű átfordítás, nyelven belüli, azaz intralingvális fordítás történik (lásd 2.2.1. fejezet). A bírósági jegyzőkönyv nem adja vissza azokat a párbeszédeteket, amelyeket a bíró a meghallgatott vagy kihallgatott személlyel folytat. Formai szempontból ezek a dialógusok a jegyzőkönyvben monológgá válnak. A jegyzőkönyvet készítő bíró szövegalkotási stratégiájának köszönhetően válnak ezek a diskurzusok megfelelően felépített szöveggé (Dobos 2010: 193–227). Sok diskurzusbeli részlet feledésbe merül, mire a tárgyaláson elhangzott szóbeli megnyilvánulások írott megfogalmazássá válnak. A szóbeliség ismérveinek visszaadása tehát nem célja a jegyzőkönyvezésnek. Más a helyzet azonban a hangfelvételek átírásánál.

### 3.2. A hangfelvételek átírása

Az **átírás**nál nagyon fontos, hogy a hangfelvételeken szereplő beszédet pontosan jelenítsük meg írásban. A szóbeli nyelvi adatok írásban történő rögzítésekor a szakirodalom többféle minőségű, szintű és különböző részletességű jelölési rendszert ismer. A nyelvészeti konverzációelemzés tudományos elvárásainak megfelelően létezik egy igen pontos, részletes, a szóbeliség specifikus jellemzőit (pl. prozódiai, nonverbális, paraverbális jelek) jelölő átírási rendszer, melynek során ún. konverzációanalitikai transzkripciók készülnek. A miskolci OTKA-kutatás során készített hangfájlok nagy részét a GAT 2 (lásd 5.1.5. fejezet) átírási

rendszer jelölési konvenciói szerint rögzítették. A GAT átírási rendszeren belül többféle átírási szint létezik annak függvényében, hogy az adott vizsgálatnak megfelelő átírási módot tudjuk kiválasztani: legyen szó akár tudományos elemzésről, akár hallgatóknak címzett oktatásról vagy előadásról. A miskolci kutatócsoport a GAT átírási rendszer eredményei alapján kidolgozta azt a két átírási szintet (ezek a konverzációanalitikai és a normalizált átírás, lásd <https://drive.google.com/file/d/0B8TiLwrKDU6icDdzMURieFFycGc/view>), amelyeken archiválták a jogi beszélgetéseket. A nyelvészeti munkákhoz, tudományos elemzésekhez alapvetően a konverzációanalitikai átírások használatosak. Ezek az átíratok tükrözik, leképezik a beszélt nyelvi interakciók speciális jellemzőit.

(1) Példa konverzációanalitikai átírára:

Résztevők: K (kihallgató), T (tanú), KU (kutató), Ü(ügyvéd)  
Felvétel időpontja: 2001  
A beszélgetés típusa: tanúkihallgatás, intézményes beszédhelyzet  
A felvétel készítésének helye: Rendőr-főkapitányság, Magyarország  
A felvétel időtartama: 45 min  
A felvételt készítő eszköz: Minidiscplayer  
Az átírást készítette: Sajgál Mónika (2004)

Transzkripció jelek:

Átfedések, szimultán beszéd: [ ]

Szünetek: mikroszünet (.)  
rövid, közepes és hosszú becsült szünet egy másodpercig: (-), (--), (---)  
másodpercben becsült szünet (2.0)

Nyújtás: :, :: (a nyújtás hossza szerint)

Hezitációs jelek: öö, hmh

Megértést jelző recepciós jelek: okay, ühüm

Hangsúly: Böven

Intonáció: kifejezetten emelkedő ?  
emelkedő ,  
lebegő –  
eső .

Nonverbális jelek: ((nevetés))

Értelmező kommentárok: << >>

Érthetetlen szövegrész: (?)

Helynevek jelölése: T...

1. K: hát tudja hogy erről (-) számla meg ilyesmi kellett volna? (3s)
2. T: [nem fogok ilyet]
3. K: [régóta ismeri a] B-t igaz?
4. T: Régen gyerekkorom óta.
5. K: jó(.)[mondott nekem]
6. T: [T-n]
7. K: ilyet hogy baráti(-)kölcson.
8. T: Baráti(.) há persze
9. K: na(.) akkor ezt kell majd mondani (hahaha) jó? (hahaha)
10. T: jójó (hahaha)
11. K: ezt csak azért akartam így előtte tisztázni
12. T: jó hát el fogom én(.)elfogom JÓ BŐven mondani itten az(-)
13. arany szép lányoknak hogy tudjanak rolla(-- ) persze ha nem
14. az adórendőrség
15. %kom: ((krákog))
16. K: nem de hát nem de hát vigyázni kell azért mit mond az
17. ember azért kérdeztem erre rá még egyszer()

A fenti átirat pontosan visszaadja a szóban elhangzó megnyilvánulásokat, elkészítése azonban igencsak hosszadalmas, az egyezményes átírási jelek használata nem mindig egyszerű.

A következő példában szereplő normalizált transzkripció gyakorlatilag irodalmi átirat, amely a magyar helyesírási szabályokat követi, s az írott normához a legközelebb áll.

## (2) Példa normalizált átírássra:

K: kihallgató  
T: tanú  
Ü: ügyvéd

K: Hát tudja, hogy erről számla meg ilyesmi kellett volna?  
T: Nem fogok ilyet.  
K: Régóta ismeri a B-ét, igaz?  
T: Régen, gyerekkorom óta.  
K: Jó. Mondott nekem ilyet, hogy baráti kölcsön.  
T: Baráti, há' persze.  
K: Akkor ezt kell majd mondani, jó?  
T: Jó-jó.  
K: ezt csak azért akartam így előtte tisztázni



T: Jó, hát el fogom én, el fogom jó bőven mondani itten az arany szép lányoknak, hogy tudjanak róla. Persze, ha nem az adórendőrség

K: Nem, nem, de hát vigyázni kell azért, mit mond az ember, azért kérdeztem erre rá még egyszer.

A következő fejezetekben bemutatott saját kutatásban (7., 8. és 9. fejezet) a HIAT (lásd 5.1.5. fejezet) átírási rendszert vettem alapul. Kadrič bírósági tolmácsolással kapcsolatos vizsgálatainál szintén a HIAT átírási rendszer egyszerűsített változata alapján jelenítette meg a tolmácsolás tárgyalási részleteket (a hangfelvételek átírásáról lásd Kadrič 2009: 150–152). Az idegen nyelvű szóbeli megnyilvánulások után szögletes zárójelben következnek az egyes beszédrészletek fordításai. A kutatás során arra törekedtem, hogy az elhangzottakat viszonylag egyszerűen lehessen átírni, de az átiratokban megjelenjenek a szóbeliség jellemzői is.

(3) Példa a saját kutatásban használt átírásra:

Résztvevők:	B (bíró), F (felperes jogi képviselője), T (tolmács)
Szövegbeli kiemelés:	<b>félkövér</b>
Szünetek:	...
Átfedések, párhuzamos beszéd:	= =
Nem befejezett beszédrészlet:	/
Félbeszakítás:	// (ha a beszélőt félbeszakítják, az utolsó szó után jelöljük)
Intonáció:	emelkedő ? eső .
Hezitáció:	öö

B: Először is azzal kezdeném a mai tárgyalást, hogy mi a bizonyítási teher. Tehát, hogy kinek mit kell bizonyítania ebben a perben ezt eddig már a tárgyalási jegyzőkönyvben fellelhető az erre vonatkozó tájékoztatás, csak hogy mindenki számára egyértelmű legyen. Tehát a felperest terheli annak bizonyítási kötelezettsége, hogy az alperessel szóban 2015 december hó 11. napján abban állapodtak meg, hogy az alperes és a X<sup>3</sup> vállalat között közvetítői tevékenységet végez gépek eladása tárgyában. A közvetítés sikeres volt, az alperes a kereseti kérelemben megjelölt díj fizetésére köteles. **Kicsit halkabban, jó? Kérném, köszönöm.**

FJK: **Bírja követni? Mert úgy látom, lemaradt/**

T: **Én ott tartottam éppen,** hogy 2015 decemberében öö öö megállapodás volt, hogy öö öö közvetítőként fog foglalkozni, vagy közvetítőként//

B: Ez a bizonyítási teher, erre vonatkozóan fogom most meghallgatni, jó?

---

<sup>3</sup> Az anonimizálás miatt az átiratokban előforduló rövidítések pl: X vállalat, N úr.

Ezek az átiratok annyiban térnek el a miskolci OTKA-kutatásnál használt átiratoktól, hogy a magyar helyesírási szabályokat követik, de jelölnek egyes, a beszélt nyelvre jellemző sajátosságokat, így a szüneteket, a félbeszakításokat és a párhuzamosan elhangzó beszédrészeket.

### 3.3. A blattolás

A szóbeliség és az írásbeliség közötti átjárás harmadik példája a blattolás folyamata. A tolmácsolási módoknál (1.1. fejezet) már volt szó a blattolásról, az írott szöveg szóbeli fordításáról (Klaudy 1997). A blattolásnál a forrásnyelvi szöveg írott szöveg, melyet a blattoló hangzó szöveggé ültet át. Az értelmezéshez és a produkcióhoz viszont nem használhat segédeszközöket, akárcsak a tolmácsolás során. S bár látja a teljes tolmácsolandó szöveget, azonnali reakcióra van szükség, s nincs lehetőség későbbi javításra (lásd Felekné Csizmazia 2016 és Veresné Valentinyi 2006). Összehasonlítva a blattolást a fordítással és a tolmácsolással, a blattolás több ponton érintkezik a tolmácsolással, s ezért közelebb áll a szóbeli nyelvi közvetítéshez (Szabari 1999).

Valentinyi szerint a blattolás írott forrásnyelvi szöveg első látásra történő átalakítása (esetenként tömörítése) szóbeli célnyelvi közléssé, amely során szem előtt tartjuk a fordítandó szöveg műfaját, az adott hallgatóság elvárásait, tájékozottságát, kulturális háttérét és a kommunikációs szituációt (Valentinyi 2006: 72). A blattolás nehézsége éppen abban rejlik, hogy ezeket a szempontokat mind figyelembe kell venni, ugyanakkor a fordítással ellentétben a blattolónak nincs ideje ezek alapos átgondolására. Első látásra (az egyik angol kifejezésnek megfelelően: *sight translation*), azaz rögtön, kapásból (ahogyan a blattolásra használt egyik német kifejezésben megfogalmazódik: *Stegreifübersetzen*) kell átültetnie a blattolónak hangzóvá az írott szöveget. Ezeken az elnevezéseken kívül a német, angol, francia és spanyol szakirodalom még számos egyéb terminust használ a blattolásra (lásd bővebben Csizmazia 2016<sup>4</sup>).

Ugyanakkor a bírósági tárgyalóteremben nincs lehetőség a tömörítésre, az összefoglalásra. Figyelembe kell venni a hallgatóság, ez esetben a bíró és a résztvevők elvárásait, s a kommunikációs szituációt: nem a tolmács feladata eldönteni, hogy mely információ fontos az ügy megítélése szempontjából. Éppen ezért a lehető legpontosabb tolmácsolás, s blattolás várható el tőle. Többnyire előkészület nélkül vagy esetleg egyszer

---

<sup>4</sup> Csizmazia kezdő és profi tolmácsok körében vizsgálta a blattolást a szemmozgáskövetés módszerével. Empirikus kutatásáról remélhetőleg hamarosan doktori dolgozat formájában olvashatunk.

átolvasva a szöveget kapja azt a feladatot a bírósági tolmács, hogy a jogi szakszavakkal teleírt szöveget minél szöveghűbben blattolja.

A német szakirodalomban Parkin (2012) külön fejezetben tárgyalja a bírósági tárgyalóteremben gyakran előforduló blattolást, elkülönítve ezzel a más helyszínen, más kommunikációs kontextusban végzett blattolástól. Driesen és Petersen (2011: 39) a bírósági tolmácsolás vonatkozásában különíti el a *Stegreifübersetzen* (vagy *Vom-Blatt-Übersetzen*) és a *Vom-Blatt-Dolmetschen* terminusokat. Ennek megfelelően a *Stegreifübersetzen* az írott forrásnyelvi szöveg szóbeli fordítását jelenti, amikor a tárgyalóteremben csak a tolmács beszél. A *Vom-Blatt-Dolmetschen* szerintük az írott szöveggel támogatott szinkrontolmácsolást jelenti, amikor az előadó és a blattoló tolmács szinte egyidejűleg beszél.

González et al. (1991: 401) pontosan leírják a jó blattolás ismérveit a bírósági, tárgyalótermi kontextusban. Szerintük fontos az eredeti írott szöveg stílusának és regiszterének megtartása, a forrásnyelvi szöveg írott nyelvi jellemzőinek célszövegbeli csökkentése, a tökéletes megértés és a tartalmak, szintaktikai struktúrák anticipálása. A tárgyalóteremben különféle dokumentumok blattolására lehet szükség, legyen szó akár a keresetlevél vagy a vádirat, akár a bizonyítási eljárás során ismertetett egyéb szövegtípusokról. Összességében megállapítható, hogy a tárgyalótermi blattolás nagyon nehéz műfaj, s érdemes hangsúlyt fektetni a blattolás gyakorlására a bírósági tolmácsok képzése keretében is.

Ez a fejezet az írásbeliség és a szóbeliség közötti átjárás témakörét járta körül három főbb területet vizsgálva. Elsőként az elhangzottak írásbeli rögzítését, a jegyzőkönyvezést és a hangfelvételek átírását tekintettem át. A jegyzőkönyvezés folyamata során a tárgyalótermi párbeszédet monológ szöveggé alakítják át. A hangfelvételek átírásánál viszont fontos a tartalom és a forma megtartása is. Attól függően, hogy milyen célból van szükség az átíratokra, a transzkripciók különböző átírási rendszer szerint történhetnek. Bemutattam és példákkal szemléltettem a miskolci OTKA-kutatás és a saját kutatásom során használt átírási rendszereket. Végül a másik iránybeli átjárást, az írott szöveg hangzóvá alakítását, a blattolást tekintettem át. Mind a jegyzőkönyvezés, mind az átírás, mind a blattolás hangsúlyos elemként jelenik meg a kutatásban, ezért tartottam fontosnak ezek bemutatását egy-egy külön alfejezetben.



#### 4. A kutatás előkészítése

Az alábbiakban a kutatás célját, a vizsgálat során megfogalmazódott kutatási kérdéseket, hipotéziseket és a kutatás előkészületeit mutatom be.

##### 4.1. A kutatási cél és relevancia

A dolgozat alapjául szolgáló kutatás célja a bírósági tárgyalás kommunikatív szituációjának elemzése, ezen belül a jogi szakemberek – elsősorban a bírák – elvárásainak a feltárása és a tolmács szerepének a vizsgálata. A kutatás relevanciáját egyrészt az adja, hogy a jogi szakemberek és a nyelvi szakemberek elvárásai között sok esetben nagy az eltérés – ahogy ez már a szakirodalomban is megfogalmazódott (lásd 3. fejezet). Másrészt figyelemre tarthat számot egy ilyen jellegű kutatás abból a szempontból is, hogy Magyarországon eddig még nem vizsgáltak ilyen jellegű, a tárgyalóteremben, tolmács segítségével zajló kommunikációs eseményt. Erről a területről jelentős nemzetközi szakirodalmat találunk, míg a hazai publikációk száma csak az utóbbi években kezdett emelkedni. Empirikus kutatást Magyarországon azonban ezen a területen még nem végeztek.

A kutatás jelentőségét hiánypótló jellege adja, a kutatás eredményei reményeim szerint mind a bírósági tolmácsok képzése során, mind pedig a tolmácsokat alkalmazó bíróságok, illetve egyéb szervezetek számára hasznosíthatóak lesznek.

##### 4.2. Kutatási kérdések, hipotézisek

A bírósági tolmácsolás terén szerzett gyakorlati tapasztalataim és az előző fejezetekben feldolgozott szakirodalom alapján (3. fejezet) két fő kutatási kérdést, s ezek továbbgondolásaként további két alkérdést fogalmaztam meg.

Egyrészt arra a kérdésre keresem a választ, hogy **mit vár el a bíró a bírósági tolmáctól, s ezek az elvárások hogyan hatnak ki a tolmácsolásra?**

**Hipotézis:** A bíró sok esetben szó szerinti fordítást vár el a tolmáctól, s ez az elvárás gyakran nehezíti a tolmács feladatát. Hipotézisem szerint a bírósági tolmácsolás során az alapvetően szükséges biztos nyelvi felkészültségen túl számos egyéb elvárás is megfogalmazódik a tolmácsolással kapcsolatosan. Erre vonatkozóan nemcsak a bírósági tárgyalásokon (például a tárgyalás elején elhangzó figyelmeztetés során) kaphatunk információt, hanem már a kirendelő végzésben is felmerülnek olyan – nem teljesen tisztázott –

elvárások, melyekkel a tolmács még a tolmácsolási esemény megkezdése előtt szembesül. A bírósági tolmáccsal szemben támasztott (gyakran irreális) elvárások nagymértékben kihatnak a tárgyaláson elhangzó nyelvi megnyilvánulások közvetítésére.

Második kutatási kérdésként azt vizsgálom, hogy **mi a szerepe a bírósági tolmácsnak a tárgyaláson, s szerepét milyen tényezők befolyásolják?**

**Hipotézis:** A bírósági tolmács szerepe nagyon összetett, sok tényező befolyásolja. Ezek lehetnek nyelvi vagy nyelven kívüli tényezők, s adódhatnak a tárgyalótermi szereplők elvárásaiból is. Fontos szempont lehet az is, ahogyan a tolmács a saját szerepét megítéli. A bírósági tolmácsolást s a tolmács szerepét befolyásoló tényezők a tárgyalás menetét is befolyásolhatják (sőt, akár a tárgyalás kimenetelére is hatással lehetnek).

A tárgyalótermi kontextus vizsgálatával megpróbálom feltérképezni, hogy mit várnak el a tolmácstól, mi minden van vagy lehet hatással a tolmácsra és a tolmácsolási folyamatra. Ezeknek az előrejelző (prediktív) hipotéziseknek (Williams–Chesterman 2002: 76) az igazolását és tesztelését tűztem ki célul. A következő részben a kutatás részeit ismertetem.

### 4.3. A kutatás részei

#### 4.3.1. Kérdőíves felmérés

A tervezett kutatást három fő szakaszban valósítottam meg. A bírósági tolmácsolás kommunikatív szituációját az első kutatási szakaszban kérdőív segítségével vizsgáltam. A kérdőív elkészítéséhez egyrészt az EULITA<sup>5</sup> jogi szakemberek, illetve tolmácsok számára készített útmutatóját (Vademecum<sup>6</sup>), másrészt Kadrić Bécsben, 1998–1999-ben elvégzett kérdőíves felmérését vettem alapul (Kadrić 2009: 105–148).

A Vademecum nevű útmutatóban röviden összefoglalva az alábbi pontok szerepelnek:

- fontos a tolmács kiválasztása: szakképzett bírósági tolmács legyen,

---

<sup>5</sup> EULITA: European Legal Interpreters and Translators Organisation, a bírósági fordítók és tolmácsok európai egyesületeinek ernyőszervezete (Horváth 2013) [www.eulita.eu](http://www.eulita.eu) Utolsó letöltés: 2017. szeptember 1.

<sup>6</sup> Az útmutató eredeti angol változata, valamint több nyelvre lefordított szövege megtalálható az interneten: <http://www.eulita.eu/sites/default/files/VADEMECUM%20-%20Guidelines%20for%20a%20more%20effective%20communication%20with%20interpreters%20and%20translators.pdf> Utolsó letöltés: 2017. szeptember 1.

- a tolmács (akár napokkal) a tárgyalás előtt ismerje meg a bonyolultabb bírósági ügy részleteit,
- legyen megfelelő helye a tolmácsnak a tárgyalóteremben,
- mutassák be a résztvevőket a tárgyalás kezdetén,
- a tárgyaláson felolvasott dokumentumokból a tolmács kapjon egy példányt a blattoláshoz,
- lehetővé kell tenni a fülbesúgó tolmácsolást,
- ne szakítsák félbe a tolmácsolást,
- legyen szünet kb. óránként,
- ne ruházzák fel a tolmácsot egyéb bírósági feladatkörrel,
- a bírósági tolmács saját kulturális ismereteit az eljáráson kívül (akár szünetben) ossza meg a bíróval, ill. ügyésszel.

Azért tartom fontosnak ezeket a fent felsorolt szempontokat, mert hazai tapasztalatom alapján úgy gondolom, hogy ezek teljesülése jelentősen javítaná a bírósági tolmácsolás minőségét. Megkönnyítené a tolmácsok munkáját is, ezzel pedig javítani lehetne az eljárás során zajló kommunikációt. Bár ezek az ajánlások elsősorban a büntető eljárásokra vonatkoznak, véleményem szerint alkalmazhatóak, illetve kiterjeszthetők a polgári peres eljárásokra is.

A kérdőív elkészítéséhez alapul vettem még a Bécsi Egyetem Fordítástudományi Központjában oktató és kutató Kadrić felmérését. A 208 – büntető- és polgári ügyeket tárgyaló – bécsi bíró számára eljuttatott kérdőívet 133-an töltötték ki. E felmérés során a bírák választ adhattak arra, hogy milyen gyakran szembesülnek idegen nyelven beszélő résztvevővel a bírósági eljárások során, kik (például menedékkérők, üzletemberek, turisták) vesznek részt a leggyakrabban idegen nyelvű résztvevőként az eljárásokban, illetve milyen anyanyelvűek a külföldi résztvevők. Kadrić rákérdezett a tolmács kirendelésének mikéntjére, a tolmács funkciójára és feladatára az eljárás során, valamint arra is, hogy milyen kompetenciákra van ehhez szükség. A válaszok alapján megtudjuk azt is, hogy a bírák szerint mennyivel lesz hosszabb a tárgyalás a tolmács közreműködésével, valamint azt, hogy mennyire elégedettek a bíróságokon folyó tolmácsolási gyakorlattal. Szinte egyhangúan kinyilvánítják azon véleményüket, miszerint mindenképpen szükség van a bírósági tolmácsok átfogó képzésére.

#### **4.3.2. Jegyzőkönyvek elemzése**

A kutatás második szakaszában a tolmács bevonásával zajló tárgyalásokról készült jegyzőkönyveket vizsgáltam. 2016. december 20-a és 2017. április 10-e között három bíróságon, a Budai Központi Kerületi Bíróságon (BKKB), a Pesti Központi Kerületi Bíróságon (PKKB) és a Miskolci Törvényszéken volt alkalmam betekinteni tolmácsolt tárgyalásokról készített jegyzőkönyvekbe. Összesen 32 ügy iratait nézhettem át (BKKB: 7 polgári, PKKB: 8 polgári, 16 büntető, Miskolci Törvényszék: 1 büntető, összesen tehát 15 polgári és 17 büntetőügy), melyek angol vagy német tolmács közreműködésével zajló tárgyalások jegyzőkönyveit tartalmazták. Számomra a kutatás szempontjából az volt fontos, hogy betekintést nyerjek az eljárások konkrét menetébe, illetve át tudjam tekinteni azt, hogy mi kerül a jegyzőkönyvekbe a tolmácsolással kapcsolatban. Az áttekintett jegyzőkönyvek közül a kutatás második részének bemutatásakor részletesen elemzek két olyan ügyet, melyek egyértelműen a tolmács szerepének fontosságáról tanúskodtak: az egyik esettanulmány tanúsága szerint a tolmács pozitívan, a másik esetben negatívan befolyásolta az ügy kimenetelét.

#### **4.3.3. Hangfelvételek készítése**

A kutatás harmadik szakaszában hangfelvételekkel szemléltetem a bírósági tolmácsolás összetettségét. Két (egy angol–magyar és egy német–magyar nyelvpárban zajló) tárgyalás esettanulmány formájában való elemzésével próbálok képet adni a tolmáccsal szemben támasztott elvárásokról. Az adott konkrét tárgyalási szituációkat a helyszínen készített jegyzetek, valamint a tárgyalást követő interjú segítségével próbálok etnográfiai módon leírni.

Annak ellenére, hogy az eljárások többnyire nyilvánosan zajlanak, sem a bíróság, sem a tolmácsok nem igazán szeretik, ha a tárgyalásokon elhangzottakat rögzítik. Jacobsen (2003) is felhívja a figyelmet a hangfelvételek készítésének nehézségeire. Szerencsére sikerült ezeket az akadályokat leküzdeni, és lehetőség nyílt tárgyalások hangfelvétel útján történő rögzítésére. A kutatás egyik leghangsúlyosabb része a hangfelvételek elemzése, hiszen ezek és a hangfelvételek során készített jegyzetek alapján sikerülhet leginkább feltérképezni és leírni a bírósági tolmácsolás kommunikatív szituációját.

A kutatás során a különféle módszertani eszközök, illetve az ezek eredményeként (kérdőíves adatok, írott jegyzőkönyvek, hangfelvételek és interjú) kapott kutatási anyag jelenti azt a kutatás-módszertani triangulációt (Denzin 1978), mely által növelhető a kutatás külső és



belső validitása. A különféle kutatási módszerek kombinációjával így a kutatás eredményeként teljesebb képet kaphatunk a vizsgált területről.

#### 4.4. A kutatás időbeli ütemezése

Az alábbiakban táblázatos formában foglalom össze a kutatás egyes lépéseit a jobb áttekinthetőség érdekében.

#### 4. táblázat: A kutatás időbeli ütemezése

<b>Időszak</b>	<b>Tevékenység</b>	<b>Megjegyzések</b>
2016. tavasz	kérdőív kidolgozása	pilot kérdőívezés
2016. nyár, ősz	kérelem benyújtása a teljes kutatás engedélyezésére (angol és német nyelvekre)	2016.OBH.XXXVIII.E.4/17. számú engedély 2016. november 25-i dátummal a teljes kutatásra az Országos Bírószági Hivatal (OBH) elnökétől
2016. nyár, ősz	kérdőív véglegesítése, kérdőíves felmérés első szakasza	30 adatközlő a Miskolci Törvényszék illetékességi területén (a Miskolci Törvényszék engedélyével csak a kérdőívre)
2016. ősz, 2017. tavasz	kérdőíves felmérés második szakasza, eredmények elemzése	60 adatközlő (29 értékelhető kérdőív) a kérdőív OBH általi terjesztése eredményeként
2016. ősz, 2017. tavasz	tolmácsolt tárgyalásokról készült jegyzőkönyvek elemzése	32 bírósági ügy jegyzőkönyvének áttekintése
2016. ősz, 2017. tavasz	hangfelvételek készítésére irányuló engedély benyújtása a Miskolci Törvényszék elnökéhez	A Miskolci Törvényszék elnökének engedélyét hangfelvételek készítéséhez 2016.El.IV.D. 1./6-VII. számon 2017. január 19-i dátummal kaptam kézhez.
2017. tavasz, nyár	a kutatási engedély kiegészítésére irányuló	Az Országos Bírószági Hivatal (OBH) elnöke 2016.OBH.XXXVIII.E.4/30. számú

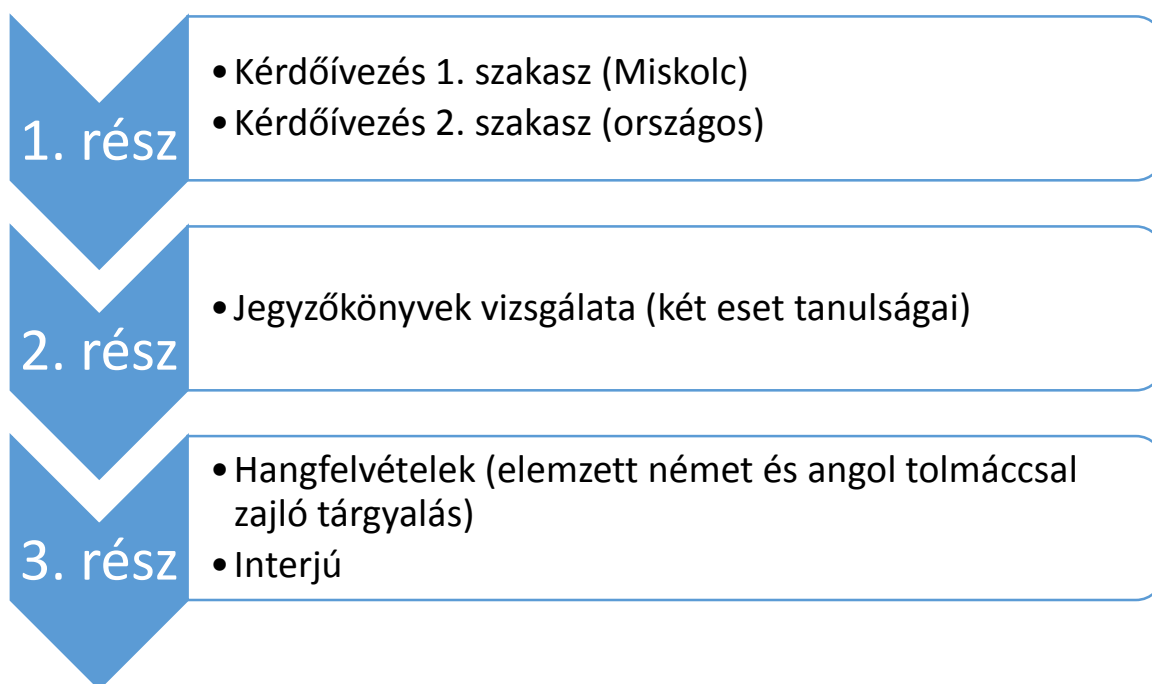
	engedély benyújtása (a szomszédos országok nyelveire)	engedélyével támogatta a kutatás kiegészítését. Ezt a levelet 2017. június 23-i dátummal kaptam meg.
2017. ősz, 2018. nyár	hangfelvételek készítése, interjú készítése	Három polgári és két büntetőügyről készültek hangfelvételek a Miskolci Törvényszék illetékességi területén.
2018. tavasz, nyár	hangfelvételek, interjú átírása, elemzése	egyszerűsített (HIAT, lásd 5.1.5. fejezet) átírás alapján
2018. nyár, ősz	kutatási eredmények összesítése	

A fenti 4. táblázat tanúsága szerint a kutatás 2016 tavaszán kezdődött, s a kérdőív kidolgozása, a pilot kérdőívezés után kezdődtek az egyeztetések az Országos Bírószági Hivatallal (OBH, lásd 5.1.5. fejezet). Eközben a kérdőívet a Miskolci Törvényszék illetőségi területére – a helyi engedély birtokában – már eljuttattam, s így a miskolci bírák 2016 júniusában adtak választ a kérdésekre a kérdőívezés első szakaszában. 2016 nyarán több ízben személyesen jártam az OBH kutatások engedélyezéséért felelős Tudományszervezési és Dokumentációs Osztályának vezetőjénél és munkatársánál, a kérdőív kérdéseiről és a kutatásról egyeztettünk. A kérdőív első változatához, a miskolci felméréshez képest két helyen módosítottunk a kérdéseken (lásd 7.2. fejezet, Függelék 2.,3.). Ezek után az OBH elnökének engedélye 2016 őszén érkezett meg a teljes kutatásra. Ez azt jelentette, hogy mind a kérdőívek OBH általi terjesztésére, mind a jegyzőkönyvek vizsgálatára, mind hangfelvételek készítésére engedélyt kaptam. Ekkor kezdődött el a kérdőívezés második szakasza, amikor az OBH intranetes felületén a bírák országszerte bárhol kitölthették a kérdőívet. Ezzel párhuzamosan, szintén 2016 őszén kezdtem vizsgálni a jegyzőkönyveket Budapesten és Miskolcon. A hangfelvételek készítésére egészen 2017 őszéig kellett várni. Ennek oka egyrészt az volt, hogy a Miskolci Törvényszék engedélyére is szükség volt a hangfelvételek készítéséhez. Másrészt nehezen sikerült idegen nyelvű (angol vagy német) személy részvételével zajló bírósági ügyet találni. Harmadrészt a túlnyomó többségükben igen elfoglalt bírákat sem volt egyszerű részvételre ösztönözni. A kutatás előmozdítása érdekében a kutatási engedély kiegészítését kértem a Magyarországgal szomszédos országok nyelveire. Az OBH elnöke támogatta ezt a kiegészítést, s engedélye 2017 nyarán meg is érkezett. Mindezek után készülhettek 2017 ősze és 2018 nyara között a hangfelvételek, és ekkor került sor a tolmácsolt tárgyalást követő interjúra is. Ezt követően

kezdtek átírni a hangfelvételeket és az interjút, s ezután következett a három kutatási rész elemzése, s a kutatási eredmények összefoglalására.

#### **4.5. A kutatás főbb tartalmi részei**

A következő táblázatban a kutatás főbb tartalmi részeit szemléltetem annak érdekében, hogy a kutatás részletes bemutatásánál egyértelműen követhetők legyenek az egyes kutatási szakaszok.



3.ábra: A kutatás főbb részei

A 3. ábrán a három fő kutatási részt nevezem meg. Elsőként kérdőíves felmérés készült, melyet első szakaszban a Miskolci Törvényszék területén tevékenykedő bírák töltöttek ki, s később történt meg a kérdőívezés második, országos szakasza. A kutatás második részében tolmácsolt tárgyalásokról készült jegyzőkönyveket tanulmányoztam, melyek közül a dolgozatban két esetet emelek ki. A kutatás harmadik részében került sor a hangfelvételekre, melyek közül esettanulmány formájában az angol–magyar és az egyik német–magyar tolmáccsal folytatott tárgyalást mutatom be (a német–magyar tárgyalás akciókutatás volt). Ekkor készült az interjú is a tárgyalást követően az angol–magyar tolmáccsal.

## **5. Jogi fogalmak, jogszabályok**

A kutatási kérdéseket és a hipotéziseket, majd a kutatás részeit és előkészületeit leíró fejezetet követően a 4. fejezetben a jogi háttér rövid ismertetése következik. Elsőként a dolgozatban szereplő jogi fogalmak bemutatására, rövid magyarázatára kerül sor, majd a tolmácsok szakképzésével és az anyanyelv használatával kapcsolatos magyarországi jogszabályokat tekintem át. Ezt követi a büntető- és a polgári peres eljárások bírósági tárgyalása menetének rövid leírása, s ezekhez kapcsolódóan a tárgyalásokon megjelenő tolmácsolási módok bemutatása.

### **5.1. Jogi fogalmak**

Az alábbi szavak, kifejezések összegyűjtése azt a célt szolgálja, hogy a dolgozat a jogi ismeretekkel nem rendelkező olvasó számára is egyértelműen követhető legyen. Egyrészt jogszabályok alapján gyűjtöttem ki a kifejezések magyarázatát, másrészt Tamás (2017) terminusokat, definíciókat, tárgykört, nemzetközi kitekintést és kontextust is tartalmazó könyve volt segítségemre. A polgári eljárásban és a büntetőeljárásban használt kifejezéseken túl a jegyzék tartalmaz néhány egyéb jogi szakkifejezést is, melyek mindegyike előfordul a dolgozat későbbi fejezeteiben. A jogi kifejezéseken kívül a dolgozatban felmerülő mozaikszavak feloldására, magyarázatára is ebben a fejezetben vállalkozom.

#### **5.1.1. Jogszabályok rövidítése**

A dolgozatban előforduló jogszabályok rövidítései:

**Ákr.**, az általános közigazgatási rendtartásról szóló 2016. évi CL. törvény,

**Be.**, a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény,

**Btk.**, a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény,

**Bszi.**, a bíróságok szervezetéről és igazgatásáról szóló 2011. évi CLXI. törvény,

**Ket.**, a közigazgatási hatósági eljárás és szolgáltatás általános szabályairól szóló 2004. évi CXL. törvény,

**Pp.**, a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény,

**Ptk.**, a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény.

#### **5.1.2. Polgári eljárásjogi fogalmak**

**Alperes, felperes**

A polgári eljárásjogon belül az egymással pereskedő feleket nevezzük felperesnek és alperesnek. A felperes az a fél a polgári perben, aki az alperes ellen megindította a pert. (Tamás 2017: 42).

### **Jogi képviselő**

A jogi képviselő a perbeli fél érdekében eljáró ügyvéd vagy más, törvényben meghatározott személy (Pp., Tamás 2017: 43).

### **Keresetlevél**

A polgári per megindításának az előfeltétele a keresetlevél (vagy kereset) bírósághoz történő benyújtása. A Pp. a következőképpen rendelkezik:

#### **169. § [A per megindítása]**

(1) A pert a felperesnek az alperes ellen keresetlevéllel kell megindítania.

A keresetlevél az a beadvány, amely tartalmazza a bíróság felé megfogalmazott kérelmet a per megindításához szükséges tények előadásával. A Pp. részletezi a keresetlevél kötelező tartalmi elemeit (170. §), s a csatolandó mellékleteket is (171. §). A jogi képviselő nélkül eljáró felek a keresetlevelet kizárólag jogszabályban meghatározott nyomtatványokon terjeszthetik elő.

### **Meghallgatás**

A polgári eljárásban a meghallgatás során a bíró előtt megjelenő fél elmondhatja információit az ügyről, és kérdés-felelet formájában is nyilatkozhat (Tamás 2017: 45). A Pp. szerint:

**230. § [A fél személyes meghallgatása]**(1) A bíróság - ha ez a per eldöntéséhez, illetve a tényállás megállapításához szükséges - az eljárás bármely szakaszában hivatalból elrendelheti a természetes személy fél, illetve törvényes képviselője, valamint a nem természetes személy fél törvényes képviselője személyes meghallgatását.

### **5.1.3. A büntetőeljárás során használt fogalmak**

#### **Meghallgatás, kihallgatás**

A büntetőeljárásban sor kerülhet az ügyész, a terhelt vagy a védő meghallgatására. A Be. szerint:

**673. § (1)** A bíróság az ügyiratok alapján dönt, ha az ügyész, a terhelt vagy a védő meghallgatása szükséges, nyilvános ülést, ha más bizonyítást vesz fel, tárgyalást tart.

A bírósági tárgyaláson viszont már a terhelt kihallgatásáról tesz említést a jogszabály, és tanúk esetében is mindig kihallgatásról esik szó (Be. 178. §) A szakértővel összefüggésben a törvény mindig meghallgatást említ (Be. 529. §).

### **Sértett**

A sértett az a személy, akinek a jogát a bűncselekmény közvetlenül sértette vagy veszélyeztette (Be. 50. §).

### **Terhelt, gyanúsított, vádlott, elítélt**

A terhelt összefoglaló elnevezése annak a személynek, aki ellen a büntetőeljárás folyik. A terhelt a nyomozás során gyanúsított, a bírósági eljárásban a vádelemelés után vádlott, a jogerős ítéletet követően elítélt (Be. 38. §).

### **Vádirat**

Az ügyészség a vádiratnak a bírósághoz való benyújtásával emel vádat (Be. 421. §). Ez az okmány tartalmazza a vádlott megnevezését, a cselekmény pontos leírását, a büntető törvénykönyv szerinti minősítését és az ügyészség indítványait (Be. 422. §: a vádirat tartalma)

### **Védő**

A védő a terhelt érdekében, meghatalmazás vagy kirendelés alapján eljáró ügyvéd (Be. 41. § (1) bekezdés).

## **5.1.4. Egyéb jogi fogalmak**

### **Bírói tanács**

Magyarország Alaptörvénye (27. cikk) kimondja, hogy:

(1) A bíróság – ha törvény másképpen nem rendelkezik – tanácsban ítélezik.

Ez annyit jelent, hogy a bíróság előtt megjelenő fél ügyében egy olyan, három főből álló bírói tanács dönt, amelynek elnöke hivatásos bíró, s tagjai vagy ülnökök, vagy hivatásos bírák. A Bszi. a következőképpen rendelkezik:

**15. § (1)** A bíróság egyesbíróként vagy tanácsban jár el. Az ítélezésben - törvény által meghatározott ügyekben és módon - ülnökök is részt vesznek. Az ülnöknek az ítélezésben a bíróval azonos jogai és kötelezettségei vannak.

(2) Egyesbíróként és a tanács elnökeként csak bíró járhat el. Törvény által meghatározott ügyben, egyesbíró hatáskörében bírósági titkár is eljárhat.

A Pp. 9. §-a is kitér az egyesbíró (azaz egyedül eljáró bíró) és a tanács fogalmakra:

**9. § [A bíróság összetétele]**

(1) Az elsőfokon eljáró bíróság - törvény eltérő rendelkezése hiányában - egy hivatásos bíróból áll (a továbbiakban: egyesbíró).

(2) Törvényben meghatározott esetben az elsőfokon eljáró bíróság egy hivatásos bíróból mint elnökből és két ülnökből álló háromtagú tanácsban jár el.

(4) A másodfokon eljáró bírósági tanács három hivatásos bíróból áll.

Míg elsőfokon tehát vagy egyesbíró vagy a tanács elnökeként eljáró hivatásos bíró és a tanács tagjaiként ülnökök járnak el, addig másodfokon már a tanács mindhárom tagja hivatásos bíró.

**Bírósági határozat, ítélet, végzés**

A bírósági határozat a bíróság által hozott döntés, amit ítéletnek hívunk, ha az ügy érdemi eldöntését tartalmazza (büntetőeljárásban a vádlott bűnösségét megállapítja vagy felmenti, polgári eljárásban a felperes vagy alperes javára dönt), minden egyéb bírósági határozat elnevezése végzés (Tamás 2017: 34).

**Jogklinika**

A jogklinika egy olyan jogi oktatásmódszertani forma, amely elsősorban a tapasztalati tanulásra épít. A hallgatók interaktív módon valódi ügyekkel és problémákkal foglalkoznak. A program célja egyrészt, hogy a hallgatók a jog lényegét tapasztalatok segítségével értsék meg, másrészt, hogy érzékennyé váljanak a társadalmi problémákra (Tóth 2017).

**Távmeghallgatási rendszer**

E kifejezés alatt azt a technikai rendszert értjük, amely lehetővé teszi a bírósági tárgyalás lebonyolítását abban az esetben is, ha a felek nem egy tárgyalóteremben helyezkednek el. Az Országos Bírósági Hivatal kezdeményezésére 2018-ban országszerte több bíróságon bevezették a videó-kommunikációs infrastruktúra (VIKI) elnevezésű rendszert. Ez azt jelenti, hogy – a dolgozat megírásakor – mintegy 72 tárgyalótermet szereltek fel távmeghallgatási eszközökkel, s már csaknem 500 tárgyalást bonyolítottak le ilyen módon. A megfelelő működés érdekében ehhez több monitorra, mozgatható kamerákra és dokumentumkamerára, valamint mikrofonokra is szükség van. A dokumentumkamera segítségével a távol lévő személy a bírósági iratokat is meg tudja tekinteni. A bíróságok a távmeghallgatással egyrészt időt és költséget tudnak



megtakarítani, másrészt az adott perben részt vevő személyek biztonságát is garantálni tudják (lásd még <https://birosag.hu/hirek/kategoria/birosagokrol/megkezdodott-tavmeghallgatasi-rendszer-hasznalata>; <https://birosag.hu/hirek/kategoria/birosagokrol/tavmeghallgatasi-rendszer-hasznalata>).

### **Választottbíróság**

A választottbíróság jellemzően kereskedelmi kamarákon belül működő vitarendezési fórum. A bírósági rendszeren kívül létezik, s célja elsősorban az üzleti ügyekben felmerülő viták rendezése. A felek a vitás kérdés függvényében maguk dönthetnek arról, hogy milyen szakmai ismeretekkel rendelkező bírák alkalmasak speciális jogvitájuk eldöntésére (Tamás 2017: 37, lásd Magyar Kereskedelmi és Iparkamara <https://mkik.hu/valasztottbirosag>).

### **5.1.5. A dolgozatban előforduló rövidítések, mozaikszavak (ABC-sorrendben)**

#### **GAT**

(Gesprächs-Analitisches Transkriptionssystem, beszélgetés-analitikai transzkripció rendszer)  
A konverzációelemzéshez használt egyik átírási rendszer elnevezése, melynek első verziója (GAT1) 1997-ben készült el, a második verzió (GAT2) pedig 2009-ben (bővebben lásd: <https://exmaralda.org/de/gat/>).

#### **HIAT**

(HalbInterpretative ArbeitsTranskription, fél-interpretatív munkatranszkripció), a konverzációelemzéshez használt egyik átírási rendszer elnevezése. Ezt a rendszert a 70-es években Konrad Ehlich és Jochen Rehbein alkotta meg (lásd [www.exmaralda.org/en/hiat-2/](http://www.exmaralda.org/en/hiat-2/))

#### **OBH**

A bíróságok központi igazgatását 2012. január 1-jétől az Országos Bírósági Hivatal elnöke látja el. Ahogyan a 4.4. fejezetben szerepel, a kutatás engedélyezése érdekében többször egyeztettem az OBH-val, azon belül a kutatások engedélyezéséért felelős Tudományszervezési és Dokumentációs Osztály vezetőjével és munkatársával (lásd: <https://birosag.hu/orszagos-birosagi-hivatal-0> a bírósági szervezetrendszeréről lásd: <https://birosag.hu/a-birosagi-szervezet>).

#### **OTKA**

Az Országos Tudományos Kutatási Alapprogramok (OTKA) keretében különféle területeken nyílik lehetőség tudományos pályázatok elnyerésére. Az OTKA olyan tudományos kutatásokat támogat, amelyektől új tudományos törvényszerűségek felismerése, ismeretek, módszerek, eljárások kidolgozása várható (lásd 2.2.1. fejezet).

## **5.2. A bírósági tolmácsolásra vonatkozó jogszabályok**

### **5.2.1. A tolmács szakképzése**

Elsőként azokat a jogszabályokat tekintem át, amelyek a szakfordítási és tolmácsolási tevékenységre vonatkoznak. Magyarországon nincs szigorú feltételekhez kötve, hogy ki végezhet a hatóságok előtt tolmácsolást. A 24/1986. (VI.26.) MT rendelet a szakfordításról és tolmácsolásról a következőképpen fogalmaz:

2. § Szakfordítást vagy tolmácsolást munkaviszonyban, valamint munkavégzésre irányuló egyéb jogviszonyban díjazás ellenében az végezhet, aki szakfordító vagy tolmács képesítéssel rendelkezik.

3. § A bíróság vagy hatóság előtt folyó eljárásban kirendelt szakfordítót, illetve tolmácsot az ügyre vonatkozó tényekre és adatokra nézve titoktartási kötelezettség terheli, azokról csak az ügyben eljáró bíróság vagy hatóság, továbbá az adatok kezelésére jogosult más szerv vagy személy részére nyújthat tájékoztatást.

Szó esik a rendeletben a bíróságokhoz és hatósághoz kirendelt tolmácsról, de csak a titoktartás vonatkozásában. A 7/1986. (VI.26.) MM rendelet a szakfordító és tolmácsképesítés megszerzésének feltételeiről azt írja le, hogy mit kell teljesíteni ahhoz, hogy szakfordító, tolmács, szaktolmács vagy konferenciatolmács képesítést szerezzen a jelölt.

3. § (1) Tolmácsképesítést az kaphat, aki általános témakörökben magyar nyelvről idegen nyelvre, idegen nyelvről magyar nyelvre, vagy idegen nyelvről idegen nyelvre tartalmilag pontos, nyelvileg helyes tolmácsolásra képes.

(2) Szaktolmács képesítést az kaphat, aki a szakiránynak megfelelő körben magyar nyelvről idegen nyelvre, idegen nyelvről magyar nyelvre, vagy idegen nyelvről idegen nyelvre tartalmilag pontos, nyelvileg helyes tolmácsolásra képes.

(3) Konferenciatolmács képesítést az kaphat, aki magyar nyelvről idegen nyelvre, idegen nyelvről magyar nyelvre, vagy idegen nyelvről idegen nyelvre nagyobb nyilvánosság előtt teljes terjedelmet közvetítő, összefoglaló (konszekutív), vagy egyidejű (szinkron) tolmácsolásra képes.

(4) Az (1)-(3) bekezdésben megjelölt képesítések megszerzésének további feltétele az e tevékenységekhez szükséges szakmai, etikai és protokolláris szabályok ismerete.

### **5.2.2. Az anyanyelv használatának joga**

Magyarországon az eljárási törvények rögzítik az anyanyelv használatának jogát. A 2018. január 1-jén hatályba lépett, 2016. évi CXXX. törvény a polgári perrendtartásról (**Pp.**) szerint a bírósági eljárás nyelve a magyar (113. § (1) bekezdés), és

(3) A bírósági eljárásban szóban mindenki jogosult anyanyelvét, nemzetközi egyezményben meghatározott körben pedig regionális vagy nemzetiségi nyelvét használni.

E törvény 61. §-ában rendelkezik a tolmács és fordító bevonásáról is:

61. § *[Tolmács és fordító]*

(1) A bíróság tolmácsot, jelnyelvi tolmácsot (a továbbiakban együtt: tolmács), illetve fordítót rendel ki, ha a 113. §-ban foglalt jogok érvényesülése érdekében vagy egyébként e törvénynek a nyelvhasználattal kapcsolatos rendelkezése értelmében szükséges.

(2) Ha jogszabály eltérően nem rendelkezik, a kirendelt tolmácsra és fordítóra e törvény kirendelt szakértőre vonatkozó rendelkezéseit kell alkalmazni.

Mivel a fentiek szerint a kirendelt tolmácsra a Pp. kirendelt szakértőre vonatkozó rendelkezéseit kell alkalmazni, ezért a kötelezettségeken kívül bizonyos jogok is megilletik a tolmácsot. A Pp. az iratbetekintésre jogosultak körébe tartozónak tekinti a szakértőt:

162. § *[Az iratbetekintésre jogosultak köre, az iratbetekintés jogának terjedelme, a személyes adatok kezelésének időtartama és terjedelme]*

(1) A felek, valamint azok képviselői, a szakértő és az ügyész a per iratait - a határozatok tervezeteinek és az esetleges különvéleménynek a kivételével - a per bármely szakaszában külön engedély nélkül megtekinthetik és azokról maguknak másolatokat vagy kivonatokat készíthetnek.

A 2018. július 1. napján hatályba lépett 2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról **(Be.)** szintén rögzíti, hogy a büntetőeljárás nyelve a magyar (8.§ (1) bekezdés), és ugyanezen paragrafus következő két pontjában így rendelkezik:

(2) Senkit nem érhet hátrány amiatt, hogy a magyar nyelvet nem ismeri.

(3) A büntetőeljárásban mindenki jogosult az anyanyelvét használni.

E törvény 78. §-a rendelkezik tolmács bevonásáról a büntetőeljárás során:

(1) Ha a büntetőeljárásban részt vevő személy a nem magyar anyanyelvét, nemzetiségi anyanyelvét vagy törvénnyel kihirdetett nemzetközi szerződésben meghatározott egyéb anyanyelvét kívánja használni, – lehetőleg a jogi szaknyelv megfelelő ismeretével rendelkező – tolmácsot kell igénybe venni.

(2) Ha az anyanyelv használata aránytalan nehézségbe ütközne, a magyar nyelvet nem ismerő személy által ismertként megjelölt más nyelv használatát kell tolmács útján biztosítani.

A 2018. július 1. előtt hatályos változattól ez a megfogalmazás annyiban tér el, hogy a jogszabályt kiegészítették azzal, hogy *lehetőleg a jogi szaknyelv megfelelő ismeretével rendelkező* tolmácsot kell igénybe venni.

A Pp.-hez hasonlóan fogalmaz a Be. is a tolmács szakértői mivoltát illetően:

201. § (1) A szakértőre vonatkozó rendelkezések a tolmácsra is irányadók azzal, hogy tolmácsként a jogszabályban meghatározott feltételeknek megfelelő személy vehető igénybe. Ha ez nem lehetséges, eseti tolmácsként kellő nyelvismerettel rendelkező más személy is kirendelhető. Tolmácson a szakfordítót is érteni kell.

(2) A tolmácsot a kirendelésével egyidejűleg figyelmeztetni kell a hamis tolmácsolás következményeire.

Egy másik olyan törvény, amely a tolmácsoláshoz való jogot említi, a dolgozat írásakor már nem hatályos, *A közigazgatási hatósági eljárás és szolgáltatás általános szabályairól szóló 2004. évi CXL. törvény (Ket.)*. A 60. § (1) bekezdése szerint:

Ha az ügyfél vagy az eljárás egyéb résztvevője által használt idegen nyelvet az ügyintéző nem beszéli, tolmácsot kell alkalmazni. Ha az ügyintéző beszéli az idegen nyelvet, a többi ügyfél és az eljárás egyéb résztvevője érdekében tolmácsot kell alkalmazni, kivéve, ha ők is beszélik az adott idegen nyelvet.

Ennek a törvénynek a (4) bekezdése megengedi, hogy

A hatóság a hatósági ellenőrzés során a tényállás tisztázásához – ha az más módon nem lehetséges – az ellenőrzés helyszínén tartózkodó, idegen nyelvet beszélő személyt tolmácsként vehet igénybe.

A *Ket.* helyett 2018. január 1-jétől hatályba lépő, *2016. évi CL. törvény az általános közigazgatási rendtartásról (Ákr.)* a következőképpen írja elő a tolmács bevonását:

73. § [A tolmács]

(1) Ha az ügyfél vagy az eljárás egyéb résztvevője által használt idegen nyelvet az ügyintéző nem beszéli, tolmácsot kell alkalmazni.

E törvény már a hatóság az adott ügyben el nem járó tagjának is megengedi a tolmácsolási feladatok ellátását:

(2) Az ügyben eljáró hatóság el nem járó tagja, valamint – ha az a tényállás tisztázásához elengedhetetlen – az ellenőrzés helyszínén tartózkodó, idegen nyelvet beszélő személy tolmácsként igénybe vehető.

### **5.3. A tárgyalások menete és a tolmácsolási módok**

#### **5.3.1. A büntetőeljárás menete**

A következőkben *a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. magyar törvény LXXVIII. fejezete* (A tárgyalás menete) alapján tekintem át a büntetőeljárás egyes szakaszait a tolmácsolás szemszögéből. A büntetőeljárás első tárgyalását veszem alapul, ahol a vádlott az idegen nyelvű

fél. (A német nyelvterület szakirodalmában Driesen és Petersen (2011) írta le a különböző tolmácsolási módokat és technikákat a büntetőeljárás tárgyalási szakaszai alapján, hivatkozva a német büntető perrendtartásra).

Ennek megfelelően az ügy ismertetésekor, a résztvevők bemutatásakor a leginkább használt tolmácsolási mód a szinkron, hiszen az ügyel kapcsolatos iratokat, illetve a jelenlévőket az idegen nyelvű félnek is meg kell ismernie.

A személyes adatok felvételekor szinkron és rövid szakaszos konszekutív tolmácsolás is előfordul, hiszen az idegen nyelvű fél válaszait a bíróság és a résztvevők számára hallható módon kell tolmácsolni.

A vádirat felolvasásának tolmácsolása a magyar bíróságokon leggyakrabban szinkron módon szokott zajlani. Előfordulhat blattolás alkalmazása is, ha a tolmács a tárgyaláson megkapja a vádirat egy példányát, s az írottakat fordítja át hangzó beszéddé. Mivel azonban a tolmács a legtöbb esetben sem előzetesen, sem a tárgyaláson nem kapja meg a vádiratot, pusztán szinkron tolmácsolásra nyílik lehetősége. Két tényező is nehezíti ilyen esetben az elhangzottak gyors idegen nyelvre való átültetését, és az összefüggések értelmezését: az egyik a felolvasás gyorsasága, hiszen az ügyész alaposan ismeri a vádiratot, nem akarja lassítani a tárgyalás menetét, a másik pedig az elhangzó dátumok, ügyszámok, egyéb adatok és nevek sokasága. Előfordult már olyan eset is, amikor a bíró kérte a tolmácsot, hogy „csak összefoglalva” tolmácsoljon, a vádirat tolmácsolásakor azonban ez nem járható út, hiszen annak minden részlete fontos lehet az ügy kimenetele szempontjából.

A következő tárgyalási szakasz a vádlott tájékoztatása arról, hogy nem köteles vallomást tenni: ezt a tolmács szintén fülbesúgós módon adja a vádlott tudtára.

Az ügyel kapcsolatos vádlotti kihallgatás során először kap lehetőséget a vádlott arra, hogy összefüggéseiben, megszakítás nélkül mondja el álláspontját az ellene felhozott vádakkal kapcsolatban. Ekkor konszekutív tolmácsolásra van szükség, az elmondottak után feltett kérdéseket fülbe súgva, az arra adott válaszokat pedig ismét mindenki számára hallható követő módon kell tolmácsolni. Ebben az esetben a gyors váltású rövidszakaszos konszekutív tolmácsolás a leginkább hatékony.

Az egyes tárgyalási szakaszok során bármikor előfordulhat az, hogy az eltérő nyelvet beszélők számára az interkulturális ismeretek hiánya nehezíti a megértést. Ilyen esetben – egyetértve Csörgő Zoltánnal – a tolmácsnak ki kell lépnie pártatlan és semleges, „láthatatlan” szerepből a kommunikáció sikerességének megőrzése érdekében. Csörgő idézi Mikkelsont, aki szerint a „bírósági tolmácsra mint elismert szakértelemmel rendelkező szakértőre kell tekinteni. Nagyobb szabadságot kell biztosítani számára, hogy tapintatosan közbe tudjon

avatkozni minden esetben, amikor nyilvánvaló, hogy a kommunikációt kulturális félreértések akadályozzák” (Fordítás: Csörgő 2013: 56).

A bizonyítás során a tanúk és szakértők meghallgatását suttogó szinkron módon szükséges az idegen nyelvű fél számára tolmácsolni, hiszen csak így élhet azzal a jogával, hogy a meghallgatott személyekhez kérdést intézzon, illetve a hallottakról a védőjével egyeztessen.

A perbeszédnek közben, azaz az ügyész vádbeszéde és az ügyvéd védőbeszéde során nincs lehetőség azok félbeszakítására, ekkor is a suttogó szinkron az egyetlen hatékony tolmácsolási mód. Horváth Ildikó szerint például a perbeszéd tolmácsolásakor érdemes alkalmazni a hosszú szakaszos konszekutív tolmácsolást (Horváth 2013: 26), gyakorlati tapasztalatok viszont azt mutatják, hogy a bíróságon jobban kedvelt a suttogó szinkron alkalmazása ilyenkor is, mivel ezzel nem lassítjuk a tárgyalás menetét. Fontos megjegyezni azonban, hogy a fülbesúgás a legnehezebb tolmácsolási mód, hiszen technikai berendezés nélkül, háttérzajok közepette kell közvetíteni az elhangzottakat, a perbeszédet pedig a legtöbb esetben a jogi szakemberek előre elkészítik írásban, és meglehetősen gyors tempóban olvassák azt fel a tárgyaláson.

Az utolsó szó jogán felszólaló vádlottat konszekutív módon, mindenki számára hallhatóan kell tolmácsolni. A tárgyalás utolsó szakaszában az ítélethirdetést, az ítélet indokolását, valamint a jogorvoslatra vonatkozó tájékoztatást az idegen nyelvű fél ismét fülbesúgás útján ismerheti meg.

### **5.3.2. A polgári peres eljárás menete**

A polgári peres eljárások menetét a Pp. 227. §-a szabályozza. A polgári peres eljárás első tárgyalását tekintve a tárgyalás megnyitásakor és az idézettek számbavételekor a tolmács legtöbbször az idegen nyelvű fél mellett suttogva közvetíti az elhangzottakat.

A tárgyalás kezdetén a felperes vagy a bíró ismerteti a keresetlevelet. A büntetőeljárás során a vádirat felolvasásához hasonlóan a polgári pert megindító keresetlevél felolvasása is kihívást jelent a tolmács számára. Saját tapasztalataim alapján nagyon ritkán fordul elő, hogy a kirendelő végzésen kívül egyéb információt, iratot a tolmács rendelkezésére bocsátanak a tárgyalást megelőzően vagy a tárgyalás során. Így nem marad más megoldás a tolmács számára, mint a suttogó szinkron mód alkalmazása.

Ezt követően a felperes nyilatkozik arról, hogy a keresetlevelét változatlanul fenntartja-e, avagy azt miként módosítja. Ezeket a hosszabb-rövidebb párbeszédet konszekutív módon tolmácsolják, ahogyan az alperes reagálását is a keresetlevélre.

Ha a tényállás megállapításához szükséges, a bíró a feleket nyilatkozattételre hívja fel, és lefolytatja a bizonyítási eljárást. Attól függően, hogy melyik fél nem beszéli a magyar nyelvet, a tolmács a bíró által elmondottakat azzal egyidejűleg, szinkron módon tolmácsolja az idegen nyelvű félnek. A hosszabb nyilatkozatokat pedig a tárgyalás menetétől függően konszekutív módon. Ha a bizonyítási eljárás lefolytatása az első tárgyaláson nem lehetséges, a bíróság a tárgyalást elhalasztja.

A polgári peres elsőfokú eljárás végén, a bizonyítási eljárás lefolytatása és a tárgyalás bekezdése után a bíróság ítélettel dönt. Az ítéletet a bíró olvassa fel a jelenlévők számára. Ennek tolmácsolása az idegen nyelvű fél számára többnyire suttogó szinkron módon történik, anélkül, hogy a tolmács előzetesen lehetőséget kapna a felolvasott szöveg megismerésére.

#### **5.4. Összegzés**

Ebben a fejezetben a dolgozatban előforduló jogi fogalmakat mutattam be rövid magyarázattal, majd a kutatás során felmerült mozaikszavakat oldottam fel. Ezt követte a tolmácsok szakképzésére, s a bírósági tolmácsolásra vonatkozó magyarországi jogszabályok áttekintése. A fejezet harmadik részében a büntetőeljárás, valamint a polgári peres eljárási tárgyalások menetét írtam le, az egyes részekhez hozzárendelve a tolmácsolási módokat. Minderre azért volt szükség, hogy a következő fejezetben részletesen bemutatott kutatás jogi hátterét röviden felvázoljam. Így reményeim szerint a kutatási részek könnyebben követhetők a bírósági tolmácsolás terén jártassággal nem rendelkezők számára is.



## **6. A kutatás módszertana**

### **6.1. Bevezetés**

A dolgozat bevezető részében már szerepelt, hogy az Országos Bírószági Hivatal által 2016-ban engedélyezett<sup>7</sup>, a bírósági tolmácsolási szituációt vizsgáló kutatás három fő részből áll. A kutatás első részében kérdőív készült bírák számára, melyet két fázisban töltöttek ki. A kutatás második részében tolmácsoló jegyzőkönyvek tanulmányozására nyílt lehetőség. A kutatás harmadik részében tolmácsoló tárgyalásokról készültek hangfelvételek (lásd 3. ábra). Ebben a fejezetben a kutatás módszereinek bemutatása után a kutatás során felmerült módszertani nehézségeket tekintem át.

### **6.2. Kutatási módszerek**

A bírósági tolmácsolás nyelvi és nem nyelvi tényezőit vizsgáló kutatás alapvetően feltáró jellegű: elsősorban a bírósági tolmácsolás alapkérdéseinek, problémáinak feltérképezésére, bemutatására törekszem. Míg a kutatás első szakaszában kvantitatív kutatás-módszertani eszközt, kérdőívet alkalmaztam, addig a jegyzőkönyvek és a hangfelvételek, valamint az interjúk elemzésénél a kvalitatív és a vegyes kutatási módszerek domináltak (Bodzer, A., Gutiérrez, R. L. 2017, Gile 1998). A kutatás első részében a bírák véleményére voltam kíváncsi, ezért választottam az adatgyűjtés eszközeként a kérdőívet. A kérdőíves felmérés előnye, hogy rövid idő alatt sok információt lehet gyűjteni. A kérdőív alkalmas eszköz arra, hogy egy adott helyzetről, bizonyos attitűdökről egy konkrét időpontban képet alkossunk (Nunan 1997). Ugyanakkor a kérdőív értékelésekor is elsősorban kvalitatív szempontokat vettem figyelembe: ennek magyarázataként röviden rátérek a kvantitatív–kvalitatív kutatás-módszertani vitára.

A kérdőíveket statisztikailag, azaz százalékokra számítva nem elemeztem, mert úgy éreztem, az adatközlők viszonylagosan alacsony száma miatt módszertani hibát követnék el azzal, ha a két különböző időpontban elvégzett kérdőíves felmérést kvantitatív módon értékelném. Másik ok is szólt a kvalitatív értékelés mellett: a kérdőívet az első felmérés után az Országos Bírószági Hivatal munkatársainak kérése alapján – ahogy azt majd az alábbiakban ismertetni fogom, lásd 7.2. fejezet – módosítottam, s így már nem összehasonlíthatóak egy az egyben az első és a második szakaszban kapott adatok. A válaszadók alacsony száma ellenére ugyanakkor a kérdőíves felmérés mindkét szakaszában sok olyan választ kaptam, melyek

---

<sup>7</sup> A 2016.OBH.XXXVIII.E.4/17. számú engedélyt 2016. november 25-i dátummal kaptam kézhez.

kvalitatív elemzése e terület kutatása szempontjából értékes és tanulságos információkkal szolgál. Ezért a kérdőíves felmérés során kapott válaszokat szemléltetem, s külön figyelmet szentelek a megjegyzések, szöveges válaszok bemutatására.

Az így keletkezett kutatási eredmények véletlenszerűségének, szubjektív jellegének kiküszöbölésére próbáltam megvalósítani a kutatás-módszertani triangulációt (Denzin 1978), azaz ötvöztem az egyes módszertani eszközöket: a kutatás első részében kérdőíves felmérés készült bírák számára, a kutatás második részében tolmácsolt jegyzőkönyvek tanulmányozására nyílt lehetőség, a kutatás harmadik részében tolmácsolt tárgyalásokról készültek hangfelvételek (valamint interjúkat is készítettem bírakkal és a tárgyaláson közreműködő tolmácsokkal, ezek elemzése azonban már további kutatások tárgya lehet, lásd 6. fejezet). A kutatás külső és belső validitását e módszerek összekapcsolásával igyekeztem növelni. A kvalitatív kutatás nehézsége abban rejlik, hogy a kutatás minden fázisában – az adatgyűjtéstől kezdve egészen az értékelésig – nagyon körültekintően kell eljárni az objektív eredmények elérése érdekében. Több esetben volt példa arra, hogy a kérdőívek által nyert adatok visszatükröződtek a jegyzőkönyvek elemzésénél vagy a hangfelvételek értékelésekor, s ezzel megerősítést nyertek annak ellenére, hogy az adatok statisztikai elemzésére nem nyílt lehetőség.

Ahogyam fent említettem, a fordítástudományi kutatásokat leginkább a multidiszciplináris megközelítés jellemzi. A társadalomtudományi kutatómódszertant sok esetben áthatja a kvantitatív–kvalitatív kutatás distinkciója. Nunan (1997) szerint míg a kvantitatív kutatás ellenőrzött, általánosítható és eredmény-orientált, s abból indul ki, hogy a kutató és a valóság között van egyfajta távolság, addig a kvalitatív kutatásban igenis létezik szubjektív elem. Ugyanakkor ennek a kvalitatív, inkább holisztikus és kevésbé általánosítható kutatásnak is érdemes teret engedni. A tolmácsolás kutatásában nehezen megoldható, hogy a kutató kívülről szemlélje a tolmácsolást. Sokkal inkább testközelből lehet adatokat gyűjteni, s így a résztvevők szemszögéből rálátni magára a folyamatra. Ennek eredményeként dolgozhatunk a kvalitatív kutatás során valóságközeli, érvényes adatokkal, szemben a kvantitatív kutatás megbízható, megismételhető adataival (Nunan 1997: 3–4).

Sok esetben nem is lehetséges élesen elkülöníteni a kvantitatív és a kvalitatív kutatást, s nem is biztos, hogy érdemes: Seliger & Shohamy (1990: 114) szerint inkább egy kontinuum mentén lehet elhelyezni a különbségeket, s Kumar (2011) is inkább a kutatási módszerek kvantitatív–kvalitatív–vegyes típusú felosztása mellett teszi le a voksát. Az adott kutatás tehát tartalmazhat vegyes elemeket. Ugyanúgy az e dolgozatban leírt kutatás is inkább kvalitatív

kutatásnak tekinthető. Mégis tartalmaz kvantitatív elemeket, hiszen történt adatgyűjtés kvantitatív eszközzel (kérdőíves felméréssel) is.

### **6.2.1. Etnográfiai módszerek alkalmazása a tolmácsolás kutatásában**

A Magyar Néprajzi Lexikon definíciója szerint az etnográfia görög eredetű szó, a 'nép' + 'írás', 'rajz' szavakból a néprajz egyik nemzetközileg ismert és használt elnevezése. A néprajztudománytól elkülönül viszont az etnográfia szó másik értelmezése, az, ahogyan az etnográfiát többnyire Nyugat-Európában és Amerikában használják. Ott ugyanis az etnográfián a „résztevő megfigyelést” értik, amikor a kutató együtt él a tanulmányozott népcsoporttal, felveszi szokásaikat, elsajátítja nyelvüket, s így tudja hitelesen leírni kultúrájukat, hagyományaikat. Ebből a módszerből fejlődött ki a 20. század elején a kulturális antropológia tudománya. Az antropológusok együttélés, „terepmunka” formájában ismerkedtek a vizsgált népcsoporttal.

Az etnográfiai kutatás kvalitatív kutatómódszertani eszköz, amely a kutatót a tanulmányozott kutatási környezetbe helyezi. Nagyban különbözik a kísérleti módszerektől (Nunan 1997: 52). Az etnográfiai kutatás egy fontos dimenziója az adott kontextusban használt nyelv, éppen ezért ideális módszertani eszköz a fordítás és a tolmácsolás kutatásában is (Hale–Napier 2013: 85). Érdemes megemlíteni Pusztai-Varga Ildikó kutatásait, aki az etnográfia, a kulturális antropológia és a kultúrakutatás módszereit is alkalmazta kutatásában. Ezen módszerek nyújtottak számára segítséget a műfordítás speciális elemzési szempontjainak kialakításához (Pusztai-Varga 2013). Az etnográfia célja annak értelmezése, hogy az adott szituációban, az adott kontextusban mit látunk. Ha a tolmácsolásra úgy tekintünk, hogy az adott helyzetben nyelvi és kulturális tényezők befolyásolják a kommunikációs szituációt, akkor érdemes segítségül hívni a megfigyelésen alapuló etnográfiát. A tolmácsolás kutatásában etnográfiai módszereket vethetünk be a tárgyalótermi kontextus vizsgálatakor. A tárgyalótermi kommunikációs kontextus ez esetben az a szituáció, melyet a kutató „közről”, résztevő vagy nem-résztevő megfigyeléssel vizsgál. Ilyenkor nemcsak az elhangzott nyelvi megnyilvánulásokat veszi górcső alá, hanem a tárgyalóteremben megjelentek gesztusait, kinézetét, társadalmi státuszát, s minden egyéb, a kommunikációt befolyásoló körülményt.

Az etnográfiai jellegű kutatásban résztvevők a bírósági tolmácsolás kutatása kapcsán legtöbbször a tárgyalóteremben megjelenő felek. Akár résztvevő, akár nem-résztevő

megfigyelésről van szó egy eset tanulmányozásakor, a jelenlévők számát több tényező határozza meg. Függ attól, hogy az adott ügyben egyesbíró vagy bírói tanács dönt-e (lásd 5.1.4. fejezet), vannak-e jogi képviselők, megjelennek-e a felek, tanúkat hallgatnak-e ki, a bíró által elmondottakat magnóra veszik-e vagy gyorsírással rögzítik, kinek tolmácsol a tolmács stb. Mivel adott esetben az etnográfiai megfigyelést készítő pusztán egy ügyet vizsgál, természetesen nem általánosíthatóak az így szerzett tapasztalatok, hiszen azok arra a konkrét ügyre, azokra a konkrét résztvevőkre vonatkoznak. A kutató feladata ilyenkor az adatok minél részletesebb és pontosabb leírása és értelmezése, melyek alapján a tapasztalatok összehasonlíthatóvá válnak hasonló kommunikációs kontextusban, más résztvevőkkel lefolytatott esetekkel.

Ahogy a módszertani bevezető elején is említettem (lásd 6.1. fejezet), a tolmácsolás kutatása többnyire interdiszciplináris jellegű, azaz több tudományterület módszereit ötvözi. Különösen igaz ez a közösségi és a bírósági tolmácsolás kutatására. A tolmácsolás kvalitatív kutatása a kommunikációs kontextus nyelvészeti, szociolingvisztikai, etnográfiai vizsgálata, mely során a hangzó beszéd mint „szöveg” létrehozását és észlelését, a nyelvi produktumot figyeljük meg. Ezeken kívül figyelembe vesszük a résztvevők szerepét is, a hatalmi viszonyokat a résztvevők között és a kommunikáció menetét, alakulását (Hale–Napier 2013: 92).

A következőkben három példára utalok, amelyek során a kutatók etnográfiai módszereket alkalmaztak tolmácsolási kutatásuk során. Ahogy a nemzetközi szakirodalom bemutatásánál jeleztem (lásd 2.1 fejezet), Berk-Seligson (1990) hét hónapon át vizsgálta az Egyesült Államok bíróságain spanyol–angol nyelvpárban dolgozó tolmácsok munkáját. Ez az egyik legismertebb etnográfiai jellegű kutatás. Hangfelvételeket készített, s az adatok triangulációját azáltal biztosította, hogy a megfigyeléseiről jegyzeteket készített, s a tolmácsokat és az ügyvédek interjú formájában is meghallgatta. Főként a tárgyalótermi diskurzust vizsgálta, s azt figyelte, hogy a tolmácsok hogyan küzdenek meg a jogi diskurzus tolmácsolási kihívásaival, s azzal, hogy a résztvevők különbözőképpen észlelik a történéseket.

A másik példát, Angelelli (2004a) kutatását is meg kell említenünk azon tolmácsolási kutatások között, amelyekben az etnográfia módszereit alkalmazták (lásd szintén 2.1 fejezet). Az Egyesült Államok egyik kórházában vizsgálta az egészségügyi tolmácsok munkáját mintegy 22 hónapon át. Nemcsak hangfelvételeket készített az orvos és a beteg, valamint a tolmács között zajló interakciókról, hanem etnográfiai jellegű résztvevő megfigyeléssel sok esetben át is kísért a tolmácsokat egyik helyszínről a másikra, miközben beszélgetett velük. Az orvos–

beteg találkozókon megfigyelési jegyzeteket írt, kérdőíves formában kérdezett rá a tolmácsok szerepére, s az interakcióban résztvevőkkel interjúkat is készített.

Harmadikként Angermeyer (2015) kutatásaira hívom fel a figyelmet (lásd szintén 2.1 fejezet), aki egyesült államokbeli választottbíróságokon végezte vizsgálatait. Azon túl, hogy 17 tolmács munkájáról készített hangfelvételeket, a tolmácsokkal a tárgyalások előtt vagy után beszélgetéseket is folytatott. A legtöbb tolmács második nyelvként beszélte az angolt, és többnyire felsőfokú végzettséggel rendelkeztek. Angermeyer interjúkat készített bírósági alkalmazottakkal is annak érdekében, hogy még teljesebb képet kapjon a New York-ban működő választottbíróságok intézményeiről. Tolmácsolásra vonatkozó hivatalos dokumentumokat is tanulmányozott, s ezek alapján megállapította, hogy minden tolmács képzésben részesül, melyet követően vizsgát köteles tenni, és a tolmácsok munkáját ellenőrzik is. Nyelvtől függően azonban eltérőek ezek a tolmácsvizsgák (a spanyolon kívül könyvében még 11 egyéb nyelvre kidolgozott vizsgát említ). Ezzel párhuzamosan eltérő a tolmácsok foglalkoztatási státusza és a munkakörülményei is. Egyes bírósági tolmácsokat teljes munkaidőben foglalkoztatnak, míg másokat csak eseti jelleggel. Angermeyer a választottbíróügyi kontextusban vizsgálta a tolmácsok szerepét, a bírák attitűdjét, a tolmácsolási módokat, s ezek hatását is. Összegzőképpen megállapítja, hogy az angolul nem beszélő fél a legtöbb esetben hátrányban van az angol nyelvű féllel szemben.

A dolgozatban összefoglalt kutatásnál az etnográfiai módszerek egyrészt a hangfelvételek készítésekor (Megfigyelési napló, lásd Függelék 7.), másrészt a hangfelvétel után készített interjú során jelentek meg. Az etnográfiai módszerek alapja a megfigyelés és a kérdezés. A hangfelvételek készítésekor a diszkrét, háttérbe húzódó megfigyelés eszközét választottam, feljegyezve minden olyan tényezőt, mely befolyással bírhat a kommunikációs helyzetre. A készített feljegyzések segítettek abban, hogy a hangfelvétel átirata alapján a kommunikációs helyzetre ne pusztán a nyelvi megfogalmazások, hanem a tárgyaláson tett megfigyelések és tapasztalások alapján is reagálni lehessen. Az etnográfiai leírás bemutatja a kommunikációs kontextus körülményeit, a résztvevőket, valamint azt is, amit a résztvevők tesznek és mondanak, ezáltal tehát kiegészíthető a pusztán elmondottakat rögzítő – a hangfelvételek alapján készülő – átirat.

A kutatás során a jegyzőkönyvekben tanulmányozott esetek áttekintése, valamint a tárgyalásokon készített hangfelvételek is esettanulmányként értelmezhetők. A kvalitatív kutatási gyakorlatnak megfelelően a beszélgetéseket a természetes kontextusukban vizsgáljuk, s első lépésként konkrét eseteket írunk le esettanulmányok formájában. Nunan (1997) szerint a

nyelvvel kapcsolatos kutatások egyik megfelelő módszertani eszköze az esettanulmány, amikor egy konkrét helyzetet szeretnénk mélységében elemezni. Az esettanulmány a valóság egy bizonyos szeletét, részletét vizsgálja, s a tolmácsolás kutatásában is használható mind a tolmácsolási folyamat, mind pedig a tolmácsolás „produktuma” elemzésére.

A tolmácsolás kutatása kapcsán elemzett esettanulmányok a tolmácskutatók felvételei, lenyomatai egy-egy tolmácsolási munkáról egy adott kontextusban. Szerepeljen itt példaként Wadensjö (1998) és Jacobsen (2008) kutatása. Wadensjö (1998) részletes diskurzuselemzést végzett esettanulmányokon, amelyek svéd tolmácsok közreműködésével készültek egészségügyi és jogi kontextusban. Kutatásában arra fektette a hangsúlyt, hogy a tolmácsok mennyire válnak aktív részeseivé az interakciónak. Jacobsen (2008) egy dán tolmács udvariassági stratégiáit és a tolmács, valamint kliense arcvédő mechanizmusait vizsgálta.

Az esettanulmányok alapján tehát autentikus, azaz valós tolmácsolási megbízások adatairól készíthető elemzés. Az esettanulmányok egyik fajtáját képezi az úgynevezett **akciókutatás**, amikor a kutató maga a tolmács, s saját tolmácsolási megbízásáról készít hangfelvételt (Gile 1998). Ebben az esetben kritikai elemzést készít esettanulmány formájában saját tolmácsolási produktumáról. Erre került sor a kutatás második, német–magyar nyelvpárban folytatott tárgyalásának elemzésekor (lásd 9.2. fejezet).

A tolmácsolás kutatásában egy további kvalitatív kutatás-módszertani eszköz is rendelkezésünkre áll, amelynek a segítségével hasznos háttérinformációkat szerezhetünk az adott kommunikációs helyzetről: ez az **interjú**. Az interjúkészítés kedvelt kutatási eszköz, melyet gyakran használnak a kutatók az etnográfiai adatgyűjtés egyik formájaként vagy annak kiegészítéseként, az adatok triangulációja céljából. Az interjú kapcsán a résztvevők elmondhatják történetüket, tapasztalataikat, jobban megismerhetjük hozzáállásukat, attitűdjüket és véleményüket egy adott üggyel vagy jelenséggel kapcsolatban. Elsősorban azt a célt szolgálja, hogy jobban meg tudjuk érteni a másik embert, illetve az adott helyzetben megfigyelt viselkedését. Ezekkel az információkkal ki tudjuk egészíteni a résztvevő vagy nem-résztvevő megfigyeléssel gyűjtött adatainkat, vagy ellenőrizhetünk egy adott megfigyelt jelenséget (Hale–Napier 2013: 95–96).

Az interjú során a retrospektív kérdezés módszerével (lásd Függelék 9. Interjúkérdések) a tárgyaláson résztvevő tolmács véleményére, érzéseire, észleléseire voltam kíváncsi. Az interjúkészítés során érdemes ügyelni az interjúztató és az interjúalany közötti kapcsolatra, sokkal hasznosabb, ha néhány bevezető mondatral oldani tudjuk a feszültséget, s ezek után az

interjúalany könnyebben tud megnyilvánulni. Fontos figyelni arra is, hogy hagyjunk elegendő időt az interjúalanynak, s ne kezeljük kritikusan az általa megfogalmazott véleményt. Az interjú felépítése attól függ, hogy mi a célunk az interjúval, mit szeretnénk elérni. Ennek megfelelően lehet egy interjú **strukturált** (teljesen semleges, az improvizálást kerülő) vagy **strukturálatlan** (aktív meghallgatás, melynek egyik fajtája a mélyinterjú). E két végpont között helyezkedik el a **félig strukturált** interjú, amikor a kutató bizonyos előre kigondolt kérdések mentén kérdez, de lehetőség nyílik a kötetlen beszélgetésre és köztes kérdések feltevésére is. A félig strukturált interjú során a kutató rugalmasan tud reagálni a beszélgetésre: reflektálhat is az interjú közben elhangzó dolgokra, vagy akár nagyobb teret is adhat az interjúalanynak egy részlet kifejtésére. Ez a fajta interjústruktúra igen népszerű az alkalmazott nyelvészeti kutatások terén, mert egyrészt lehetővé tesz bizonyos kontrollt a beszélgetés során, másrészt viszont kellőképpen rugalmas is (Nunan 1997).

A dolgozatban leírt, a tárgyalótermi tolmácsolás kommunikációs kontextusát vizsgáló kutatás feltáró jellegű, egyfajta betekintést szeretne adni mind a kérdőíves válaszok, mind a jegyzőkönyvekben szereplő ügyek, mind a hangfelvételek átiratának és az interjúnak az elemzésével. Ahhoz, hogy a kutatási eredmények alapján általános érvényű következtetéseket lehessen levonni, további vizsgálódások szükségesek, még több eset leírásával, s az esetek tanulságainak összehasonlításával.

### **6.3. A tolmácsolás kutatásának nehézségei**

A nyolcvanas évektől kezdődően fellendült a tolmácsolás kutatása, s egyre több empirikus kutatást végeznek (Szabari 1999) annak ellenére, hogy a tolmácsoláskutatásban számos nehézséggel kell megküzdeni. Gile számos nehezítő tényezőre hívja fel a figyelmet: egyrészt ismeretlen folyamatok játszódnak le tolmácsolás közben a tolmács fejében, melyeket nem is lehet részfolyamatokra bontani. Másrészt nagyon sok a változó a tolmácsolásban. Sok minden múlik azon is, hogy milyen témában, milyen körülmények között, milyen jellegű, mennyire logikus és milyen információsűrűségű beszédet tolmácsolunk. Nehéz a „produktumot” összehasonlítani is, hiszen lehetetlen két egyforma teljesítményre képes, azonos képességekkel, nyelvtudással, tapasztalattal rendelkező tolmácsot találni, de ugyanannak a tolmácsnak a teljesítménye is eltérő lehet attól függően, hogy milyen témában, milyen fizikai és szellemi állapotban, milyen felkészültséggel tolmácsol (Gile 1994, 1998).

Szintén nem könnyű kutatási anyagot szerezni, hangfelvételeket készíteni a sok esetben bizalmas jellegű rendezvényekről, és a tolmácsok sem igazán kedvelik, ha ellenőrizhetővé válik a szóban elhangzó beszédük. Valós körülményeket nehéz laborban létrehozni, pedig ezeknek a kutatásoknak csak akkor lehet gyakorlati hasznuk, s csak ebben az esetben járulhatnak hozzá a tolmácsoláskutatás fejlődéséhez, ha valós beszédek, valós közönség előtt tolmácsoltatunk, s nem a valóságtól teljesen idegen feladatokat végeztetünk. További nehézséget jelent a kutatások eredményeinek, a tolmácsolás minőségének értékelése, s felmerül annak a kérdése is, hogy egy-egy ilyen jellegű kutatás következtetései mennyire érvényesek (Gile 1994, 1998).

#### **6.4. A kutatás során felmerült nehézségek**

A kutatás egyes szakaszainál különféle módszertani nehézségekbe ütköztem. Az első rész során, a kérdőívnél nehéz volt részvételre ösztönözni a válaszadókat (lásd 7. fejezet). A kérdőívezés első szakaszában csak az észak-magyarországi régió területén tevékenykedő bírakat szólítottam meg az online kérdőívvel. A kérdőívezés második szakaszában viszont nem én juttattam el a kérdőívet a bírákhoz, hanem azt az Országos Bírósági Hivatal tette közé intranetes felületén. Levelekkel és a link elküldésével megpróbáltam ugyan népszerűsíteni a kérdőívet a bírák körében, de így is nehéz volt a bírakat a kutatásban való részvételre ösztönözni, s a kérdőívet minél szélesebb körben terjeszteni. Gondot jelentett a kérdőívezés második szakaszában az is, hogy nem értékelhettem ki saját magam az eredményeket, hanem az adatokat az Országos Bírósági Hivatal Számítástechnikai osztályának munkatársaitól kaptam meg e-mailen. A kérdőívezés két szakaszának értékelésénél és bemutatásánál nehézséget okozott, hogy a kérdések nem teljesen egyeztek (mivel az OBH munkatársaival közösen átdolgoztuk a kérdőívet), s a különböző adatfeldolgozási módszerek sem segítették a munkát (a második szakaszban nem voltak teljesen hozzáférhetőek az adatok, nem volt lehetséges az automatikus adatelemzés, excel és word formátumban kaptam meg az eredményeket). A két kérdőívezési szakasz eredményeinek egybevetése sem volt mindig lehetséges és nem is lett volna célszerű (más mintavételi terület, eltérő időszak stb.).

A kutatás második szakaszában, a jegyzőkönyvek vizsgálatakor (lásd 8. fejezet) a bíróságok eltérő adatkezelési gyakorlata jelentett nehézséget (a kutatás ezen szakasza az európai adatvédelmi rendelet, a GDPR kötelező alkalmazása előtt zajlott). Egyes bíróságokon a jegyzőkönyveket csak úgy lehetett tanulmányozni, hogy az azokban szereplő neveket kitakartam, néhol viszont fényképet és fénymásolatot is készíthettem a dokumentumokról. Természetesen a kutatás mindhárom részének értékelése anonim módon történt, így ebben az



esetben sem lehetett megsérteni a kutatási engedélyhez benyújtott információkezelési nyilatkozatot.

A hangfelvételek készítése, a kutatás harmadik része jelentette a legnagyobb kihívást (lásd 9. fejezet). Egyrészt nehéz volt megszerezni az engedélyt hangfelvételek készítésére, ehhez csaknem egy évre és számos egyeztetésre volt szükség az Országos Bírósági Hivatal munkatársaival. Miután az OBH megadta az engedélyt, a bírakat sem volt könnyű a kutatásban való részvételre ösztönözni. Módszertani szempontból az jelentett nehézséget, hogy a tárgyaláson részt vevő kutató ne befolyásolja a kommunikációt. Technikai szempontból mindenképpen szükség volt a személyes részvételre, hiszen két felvevő eszközt is használtam. Még nehezebb volt a helyzet az akciókutatás során, amikor a kutató és a tolmács személye egybeesett. A hangfelvételek átírásánál pedig sok esetben a suttogó szinkron módban tolmácsoló tolmács beszédét körülményesen lehetett átírni a párhuzamos beszéd miatt. A felsorolt nehézségek ellenére úgy gondolom, hogy ezekből a kihívásokból sok tapasztalatot lehetett szerezni, s ezen tapasztalatok alapján a további kutatási lehetőségek kiaknázásakor tovább lehet finomítani a kutatási eszközöket és módszereket.

## **7. A kutatás első része – a kérdőíves felmérés két szakasza**

A dolgozat korábbi részében már szó volt a kérdőív előkészítéséről (4.3.1.fejezet). A kérdések összeállításánál egyrészt az EULITA jogi szakemberek, illetve tolmácsok számára készített útmutatóját (Vademecum), másrészt Kadrić Bécsben, 1998–1999-ben elvégzett kérdőíves felmérését vettem alapul (Kadrić 2009: 105–148). A kérdőívvel az volt a célom, hogy a bíraktól megtudjam, hogy mit várnak el a bírósági tolmáctól. A kérdőívet elsőként jogi szakemberek (három bíró és egy jogász kutató), két nyelvész, egy tolmács és egy szociológus kolléga segítségével teszteltem. Arra kértem őket, hogy ítélik meg, mennyire világosak és érthetőek a kérdések, és ahol szükséges, fűzzenek megjegyzéseket a kérdőív felépítéséhez. Értékes visszajelzéseket adtak, s ezzel hozzájárultak a kérdőív mint módszertani eszköz alapos kidolgozásához (a kérdőívet lásd Függelék 2. és 3.). A jogi szakértők és a nyelvészek visszajelzései alapján jobban kifejtettem a fordítástudományi szakkifejezéseket (pl. tolmácsolási módok stb.). A szociológus kolléga segítségével kikerültek a kérdőívből a szuggesztív kérdések, és sikerült finomítani a kérdőív felépítésén. Ahogyan a kutatás időbeli ütemezésénél szerepelt (4.4. fejezet), az Országos Bírósági Hivatallal 2016 nyarán egyeztetések folytak a kutatásról. Eközben a kérdőívet – első szakaszban – a Miskolci Törvényszék illetőségi területére már eljuttattam, s a helyi engedély birtokában a bírák 2016 júniusában meg is válaszolták a kérdéseket. A kérdőív országos terjesztésére vonatkozó engedély az Országos Bírósági Hivataltól 2016 őszén érkezett meg. Az egyeztetések során a kérdőívet az OBH munkatársai segítségével módosítottuk, s ezután kezdődhetett el a kérdőíves felmérés második szakasza. Ebben a szakaszban az OBH intranetes felületén a bírák országszerte bárhol kitölthették a kérdőívet. A két kitöltési szakasz eredményei – mivel a kérdőíven kisebb módosítás is történt (lásd 7.2. fejezet) – nem vethetőek össze, ennek ellenére mindkét szakaszban sok, a kutatás szempontjából értékes információhoz jutottam. Sok esetben a kérdésekre adott válaszok megerősítették egymást a két szakaszban, s a bírák válaszaikban számos fontos aspektusra világítottak rá, ezért fontosnak tartottam mindkét kérdőíves felmérési szakasz bemutatását és elemzését. A következőkben a kérdőíves felmérés első szakaszának eredményeit foglalom össze.

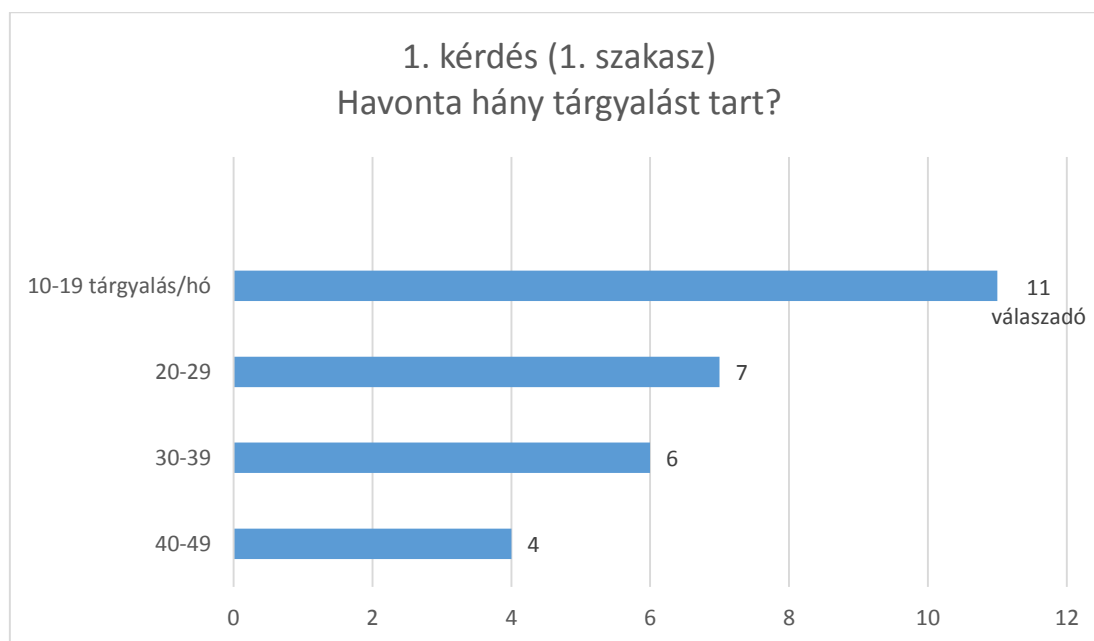
### 7.1.A kérdőíves felmérés első szakasza – részvétel és mintavétel

Az adatközlők anonim módon töltötték ki a kérdőívet, az eredményeket kizárólag a saját kutatási céljaimra használtam fel. Mivel a kérdőív online, google kérdőív formájában került a kitöltőkhöz, ezért az adatokat a kérdőívezés első szakaszában automatikusan dolgoztam fel.

Elsőként a válaszadók korára és nemére kérdeztem rá, valamint arra, hogy mióta tevékenykednek bíróként. Ebben az első kitöltési szakaszban, 2016 júniusában harminc adatközlő töltötte ki a kérdőívet, 36 és 61 év közötti bírák, akik közül 19 férfi és 10 nő (egyikük nem adott választ az erre vonatkozó kérdésre), s legalább 5 éves bíraskodási tapasztalattal rendelkeznek. Ezután a rövid bevezető után 16 kérdés (15 zárt és egy nyitott kérdéssel) következett. A zárt kérdéseknél összesítettem az adatokat, és diagramok segítségével szemléltettem az eredményeket. A kérdőív egyik legfontosabb kérdése a nyitott kérdés volt, mely esetében a bírák részletezhették véleményüket. Ennél a kérdésnél a válaszokat átolvasva kulcsszavakat kerestem, s a válaszokat (a kulcsszavazás technikájával) az adott kulcsszavak köré csoportosítottam.

#### Első kérdés: Havonta hány tárgyalást tart?

Ahogy a 4. ábra mutatja, jelentősen eltér, hogy a bírák havonta hány tárgyalást tartanak, ez a szám lehet húsz alatti, de akár több mint negyven is. A 28 válaszadó közül 11 fő 10-19 tárgyalást, 7 adatközlő 20-29 tárgyalást vezet, hat bíró 30-39 tárgyaláson vesz részt, míg négyen akár 40-49 tárgyaláson is bíraskodnak havonta.



8. ábra: Bírák részvétele tárgyalásokon havonta

### **Második kérdés: Melyik ügyszakban tárgyal?**

A második kérdésre 29 bíró válaszolt, közülük tizennégyen büntetőügyekkel foglalkoznak, szintén 14 bíró polgári ügyeket tárgyal, és 1 adatközlő munkaügyi ügyekben vezet tárgyalásokat.

### **Harmadik kérdés: Előfordult-e már – legalább egyszer – az Ön által tartott tárgyalásokon, hogy olyan felek/tanúk vettek részt, akik nem beszéltek vagy értették a magyar nyelvet?**

A harmadik kérdésnél 29 válaszadó közül 26 bíró jelezte azt, hogy már volt olyan tárgyalása, melyen idegen nyelvű fél is részt vett. Mindössze hárman válaszoltak erre a kérdésre nemmel, s egyikük nem folytatta a kérdőív kitöltését (lásd a Függelék 2-ben a kérdés után szereplő szövegrészt: *Amennyiben nem a válasza, a következő kérdésekre nem szükséges válaszolnia. Ha azonban az Ön által tapasztalt bírósági gyakorlattal kapcsolatban szívesen megosztja a véleményét, akkor folytassa a kérdőív kitöltését!*)

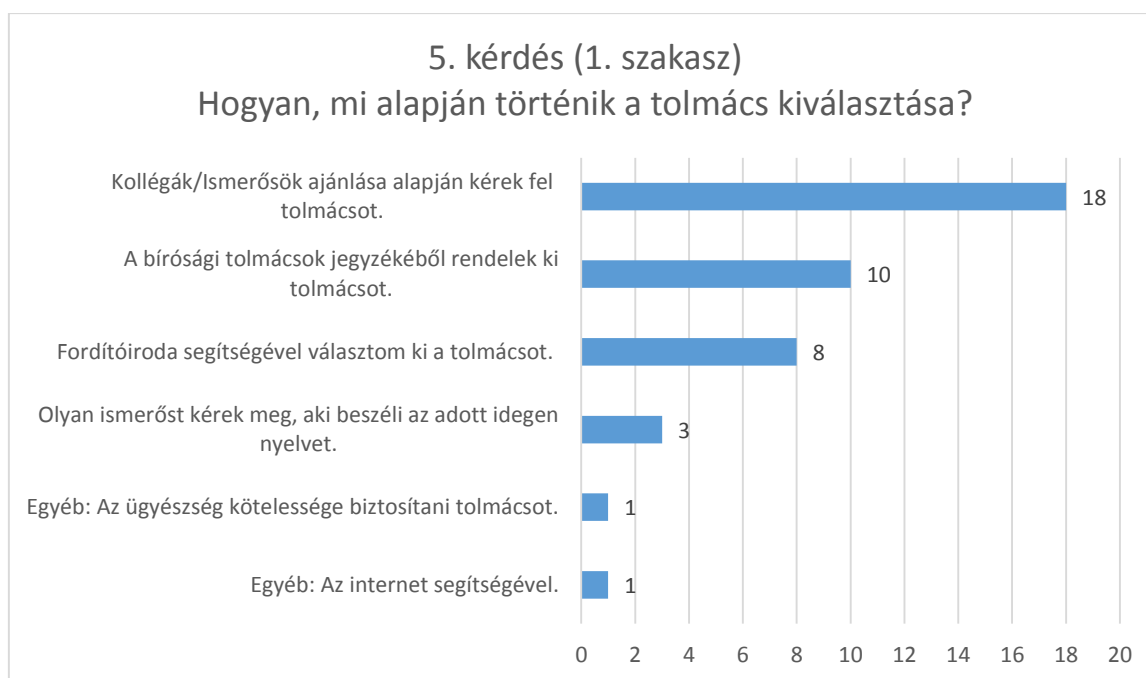
### **Negyedik kérdés: Hány tárgyalást bonyolít havonta idegen nyelvű résztvevőkkel?**

Ez a kérdés arra vonatkozott, hogy az adatközlők milyen gyakran találkoznak idegen nyelvű résztvevőkkel a tárgyalásokon. Erre a 29 válaszadó közül mindannyian azt jelölték meg, hogy havonta legfeljebb 1-5 tárgyalást tartanak, melyeken idegen nyelvű fél is részt vesz.

### **Ötödik kérdés: Hogyan, mi alapján történik a tolmács kiválasztása?**

A bírák különféle válaszok közül választhattak, sokan (12 fő) közülük több válaszlehetőséget is megjelöltek. A válaszok egyike az volt, hogy a bírósági tolmácsok jegyzékéből rendelnek ki tolmácsot (lásd 5. ábra). Magyarországon a bíróságokon még nincsen olyan jegyzék, melyből a bírák az adott tárgyalásra tolmácsot választhatnának. Szakértői jegyzékek léteznek ugyan, de mindezülig – az európai minták és ajánlások ellenére – a szakképzett tolmácsokról nem készült ilyen lista. Ezzel a kérdéssel arra voltam kíváncsi, hogy a bírák vajon tudják-e, hogy nem létezik ilyen jegyzék. Az adatközlők közül a legtöbben (18 fő) azt választották, hogy *kollégák/ismerősök ajánlása alapján kérnek fel tolmácsot*. Tíz bíró – annak ellenére, hogy ilyen jegyzékkel nem rendelkeznek a bíróságok – úgy gondolja, hogy *a bírósági tolmácsok jegyzékéből rendel ki tolmácsot*. Feltehetően a szakértői jegyzékkel keverhették össze a válaszadók a tolmácsok jegyzékét, vagy a már kirendelt tolmácsokról készített helyi jegyzék áll

rendelkezésükre. Nyolc fő említette meg azt, hogy *fordítóiroda segítségével* választja ki a tolmácsot. Hárman *olyan ismerőst kérnek meg, aki beszéli az adott idegen nyelvet*. Két adatközlő egyéb választ adott: egyikük szerint *az ügyészség kötelessége biztosítani a tolmácsot*. Ez nem pontos válasz, hiszen a jogszabályok (lásd 5.2. fejezet) nem adják meg, hogy mely hatóság kötelessége a tolmács kirendelése. Másikuk azt válaszolta, hogy *az internet segítségével* választ tolmácsot.



5. ábra: A tolmács kiválasztása

**Hatodik kérdés: Ön a tárgyalás előtt a tolmács rendelkezésére szokott-e bocsátani olyan iratokat, amelyek az adott ügyel kapcsolatosak?**

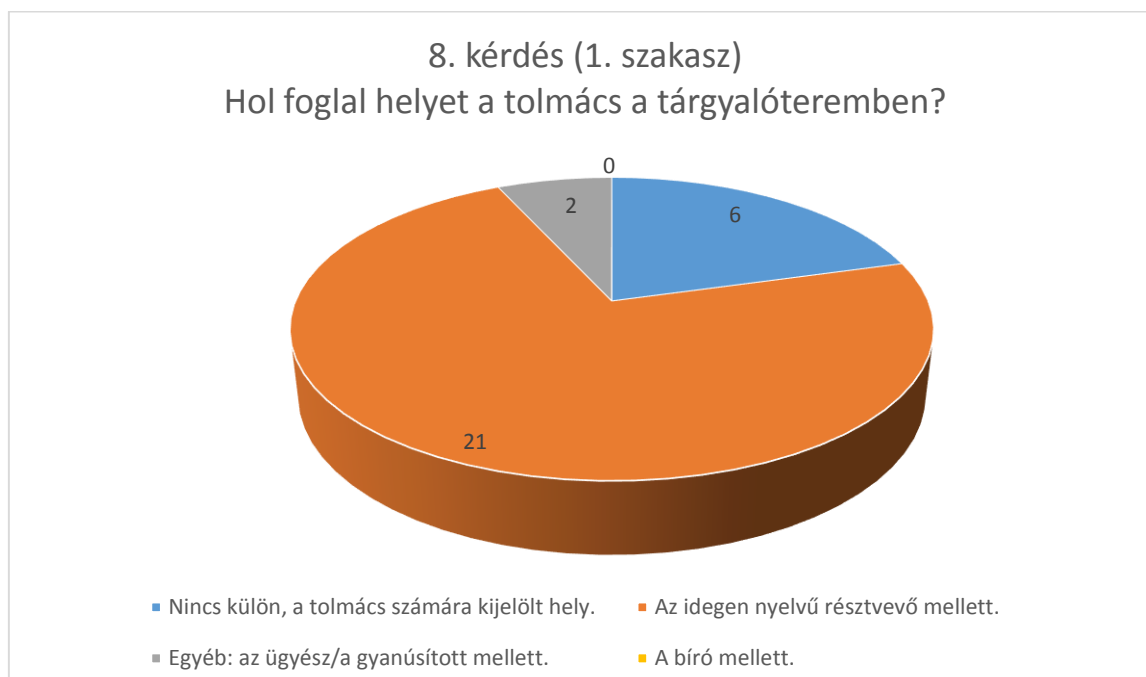
A fenti kérdés a tolmácsok felkészülésére vonatkozott. Arra kérdeztem rá, hogy a tárgyalás előtt megkaphatnak-e az adott ügyel kapcsolatos iratokat. A 29 adatközlő közül 22-en *nemleges* választ adtak. Négy fő *igen*-nel válaszolt, míg három fő jelezte, hogy *néha* a tolmács rendelkezésére bocsát iratokat a felkészüléshez. Hatan részletezték azt is, hogy milyen dokumentumokról lehet szó: adott esetben ilyen irat lehet *a vádlott nyomozati vallomása, a vádirat, az érintett személy korábbi nyilatkozatai (jegyzőkönyvek), az ügyészség indítványa, a szakértői vélemény, az idézés és a peres felek beadványai* is.

### Hetedik kérdés: Bemutatja-e a tolmácsot a tárgyalás kezdetén?

A 29 válaszadó közül 26 bíró bemutatja a tolmácsot a tárgyalás elején, pusztán hárman válaszoltak *nem*-mel.

### Nyolcadik kérdés: Hol foglal helyet a tolmács a tárgyalóteremben?

A 29 adatközlő közül 21 fő szerint az idegen nyelvű fél mellett foglal helyet a tolmács (lásd 6. ábra), hat bíró szerint nincs kijelölt helye a tárgyalóteremben, és ketten válaszoltak úgy, hogy az ügyész vagy a gyanúsított mellett ül rendszerint a tolmács.



6.ábra: A tolmács helye a tárgyalóteremben

**Kilencedik kérdés: A tárgyalás folyamán felolvasott iratokat (levelezések, szerződések, végzések stb.) átadják-e a tolmácsnak – akár előzetesen, akár a tárgyalás közben –, hogy azokat blattolás útján (papírról olvasva) tudja tolmácsolni?**

A kérdésre a bírák az alábbi válaszokat adhatták:

- igen, előzetesen;

- *igen, a tárgyalás közben vagy*
- *nem,*
- *illetve kifejtették bővebben is a véleményüket az egyéb válasznál.*

Huszonegy adatközlő jelezte, hogy a tárgyalás közben adja át a tolmácsnak a felolvasott iratokat, míg hatan nemleges választ adtak. Csupán két bíró válaszolt úgy, hogy a tárgyalást megelőzően a tolmács rendelkezésére bocsátja az iratokat. Az egyik válaszadó megjegyezte, hogy az iratok átadása „attól függ, hogy a kihallgatandó személy nyilatkozatával összefügg-e”.

**Tizedik kérdés: Ön szerint mely tolmácsolási fajták a leghatékonyabbak a tárgyalás során?**

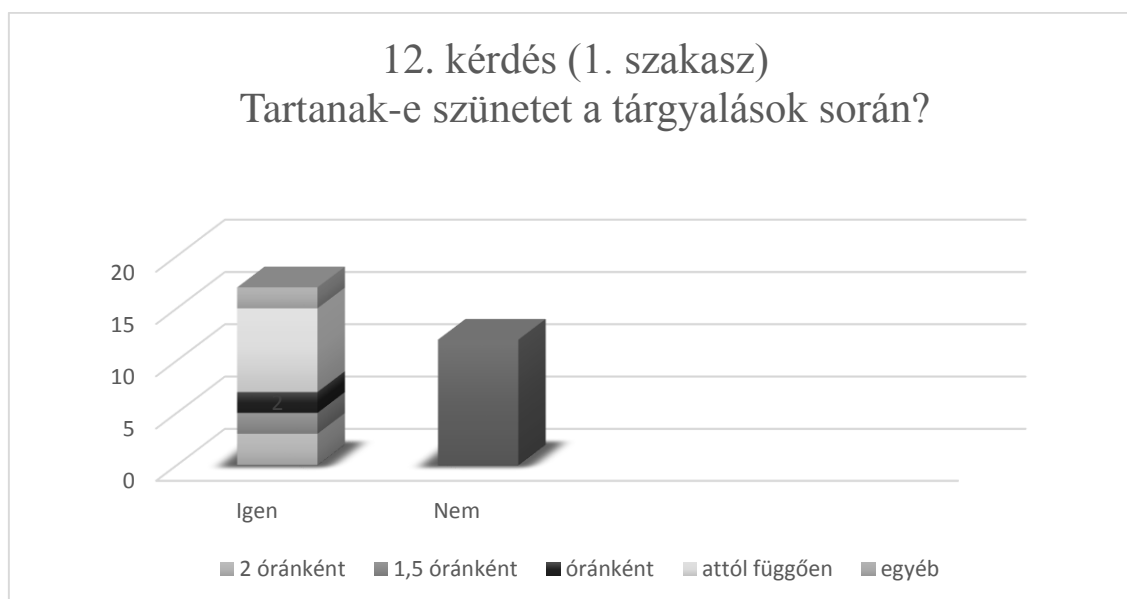
Erre a kérdésre az összes (29) válaszadó *az elmondottak szakaszonkénti tolmácsolását, azaz a konszekutív tolmácsolást* jelölte meg. Egyikük ezenfelül még kiválasztotta *a fülbesúgó tolmácsolást az idegen nyelvű fél részére*, másikuk pedig a *szinkrontolmácsolást technikai berendezéssel (fülkéből, mikrofon segítségével).*

**Tizenegyedik kérdés: Rendelkezésre áll-e valamilyen, tolmácsoláshoz használható technikai segédeszköz a tárgyalóteremben?**

Egyhangú *nem*-mel válaszoltak a bírák erre a kérdésre, azaz a kérdőívezés időpontjában még nem állt rendelkezésre olyan technikai berendezés, mely a tolmács munkáját segítené.

**Tizenkettedik kérdés: Tartanak-e szünetet a tárgyalások során?**

A bírák erre az eldöntendő kérdésre megadhatták azt is, hogy *igen* válasz esetén milyen időközönként tartanak szünetet. Ahogy a 7. ábra mutatja, az adatközlők közül tizenheten válaszolták azt, hogy tartanak szünetet, közülük hárman 2 óránként, ketten 1,5 óránként, szintén ketten óránként, 8 adatközlő válaszolta azt, hogy a tárgyalás menetétől és a résztvevőktől függően tartanak szünetet. Az egyik válaszadó jelezte, hogy a tolmács is kezdeményezheti a szünetet. Tizenketten ugyanakkor azt írták, hogy a tárgyalás során nem tartanak szünetet.



7. ábra: Szünet tartása

**Tizenharmadik kérdés: A tolmács figyelmét a tárgyalás kezdetén felhívják a hamis tanúzás, ill. a hamis tolmácsolás büntetendő voltára. Mit jelent Ön szerint a hamis tolmácsolás? Kérem, fejtse ki véleményét!**

A kérdőív egyedüli nyitott kérdése arra vonatkozott, hogy vajon mi történik, ha a tolmácsolás nem sikeres, mit értenek a bírák az úgynevezett hamis tolmácsolás alatt. A kulcsszavazás technikájával csoportosítottam a válaszokat. Az 5. táblázatban szereplő kulcsszavak: *a félrefordítás, a nem szöveghű, nem a valóságnak megfelelő fordítás, a szándékosság és a lényeges körülmény.*



5. táblázat: Kulcsszavak köré csoportosított válaszok (13. kérdés)

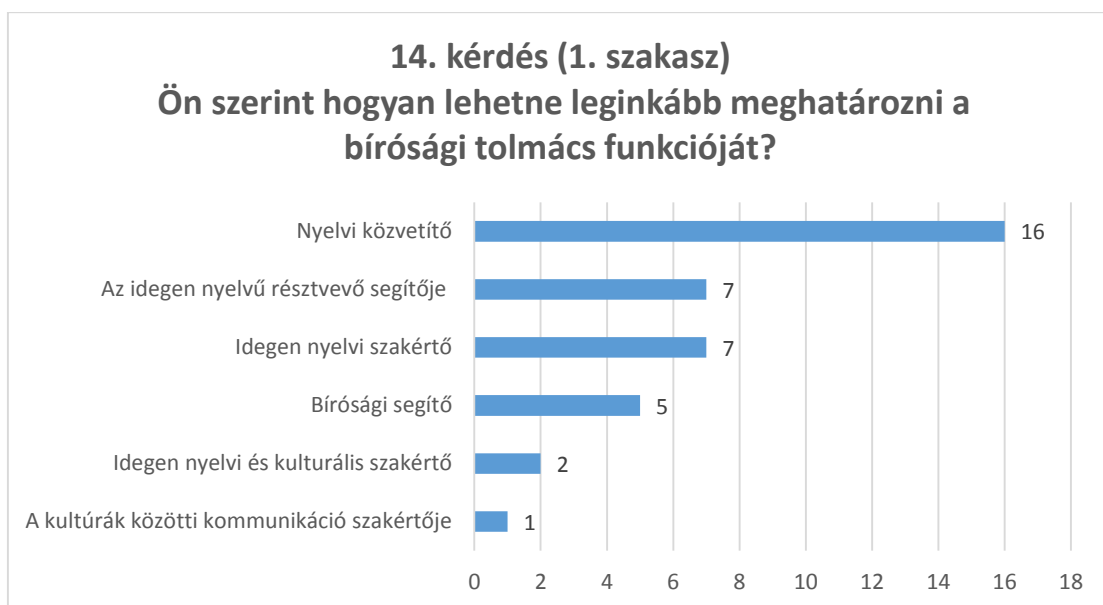
Kulcsszavak 13. kérdés	Válaszok száma, melyekben előfordul az adott kulcsszó	Példák (idézett válaszok)
nem szöveghű/valótlan/nem a valóságnak megfelelő fordítás	15	„Igen, <b>nem a valóságnak megfelelően</b> tolmácsol, ha nem tudja lefordítani, jeleznie kell.”  „Igen, <b>nem szöveghű</b> fordítás.”
szándékosság	8	„Ha <b>szándékosan</b> , vagy súlyos gondatlanságból <b>nem</b> az elhangzottakat, leírtakat tolmácsolja, fordítja le az idegen nyelvű terhelte, tanú, hozzátartozó részére.”  „Az elmondottak <b>szándékos</b> elferdítését.”
félrefordítás	5	„Igen. Ha a tolmács <b>ferdít</b> , és nem fordít.”  „Az elhangzottak / leírtak / szándékos, nagyértékű <b>elferdítése</b> .”
lényeges körülmény	3	„Nem azt fordítja <b>lényeges</b> <b>körülményre nézve</b> , ami elhangzik.”

Huszonegy adatközlő adott a kérdésre részletes választ. Ahogy az 5. táblázatban látható, tizenötön említették a *nem szöveghű, nem a valóságnak megfelelő fordítást*, nyolcan tartották fontosnak a *szándékosságot* a hamis tolmácsolás esetén. Öten említették a *félrefordítást* és hárman a *lényeges körülmény* kulcsszavakat a tolmácsolás megítélése során. Három bíró erre a kérdésre valóban részletes választ adott, melyekben a szándékosság szintén fontos elem (ezeket lásd a kérdőív értékelésénél, a 7.3.4. fejezetben).

**Tizennegyedik kérdés: Ön szerint hogyan lehetne leginkább meghatározni a bírósági tolmács funkcióját?**

A bírák hat különféle funkció közül választhattak, s az egyéb válasznál ki is egészíthették ezeket. Hét adatközlő több mint egy választ jelölt meg (lásd a 8. ábrát). Tizenhatan jelölték be a *nyelvi közvetítő* funkcióját, hét bíró úgy gondolja, hogy a tolmácsok *az idegen nyelvű*

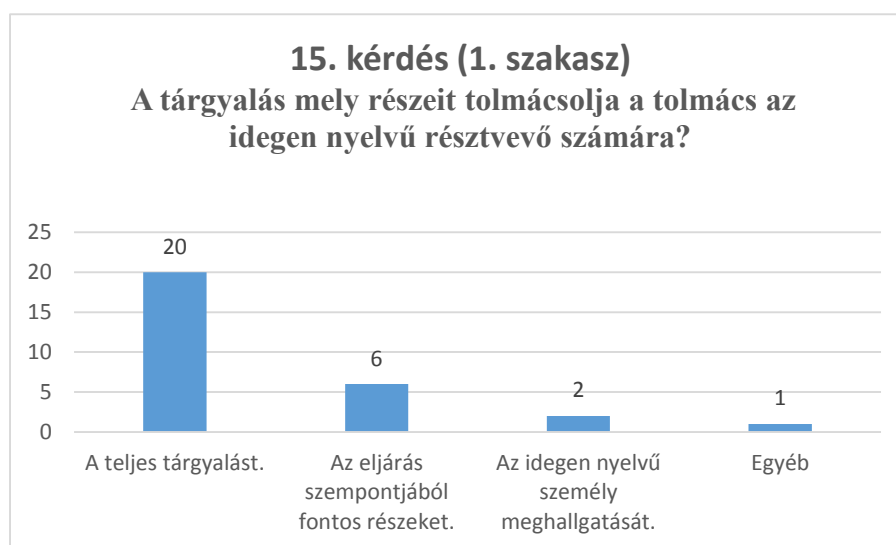
*résztevő segítői*, szintén heten az *idegen nyelvi szakértő* funkció mellett döntöttek. Öt adatközlő szerint a tolmácsok a *bíróság segítői*, ketten *idegen nyelvi és kulturális szakértőként* tekintenek a tolmácsra, és egy bíró szavazott a *kultúrák közötti kommunikáció szakértője* funkcióra.



9. ábra: A bírósági tolmács funkciója

**Tizenötödik kérdés: A tárgyalás mely részeit tolmácsolja a tolmács az idegen nyelvű részttevő számára?**

Ahogy a 9. ábrán is látható, az adatközlők többsége szerint *a teljes tárgyalást* tolmácsolja a tolmács, hatan gondolták úgy, hogy pusztán *az eljárás szempontjából fontos részeket*, két válaszadó szerint pedig *az idegen nyelvű személy meghallgatását* kell átültetnie a tolmácsnak idegen nyelvre. Az egyik adatközlő részletezte is megjegyzésében, hogy „*ha félről van szó az egész tárgyalást, ha tanúról csak a kihallgatását*” szükséges tolmácsolni.



10. ábra: A tárgyalás tolmácsolt részei

#### **Tizenhatodik kérdés: Elégedett-e a jelenlegi tolmácsolási gyakorlattal a bíróságokon?**

A kérdőív utolsó kérdésére a legtöbb válaszadó, húsz bírósági írárt azt a választ adta, hogy *elégedett* a jelenlegi tolmácsolási gyakorlattal. Egyikük *teljesen elégedett*, egy adatközlő *nem elégedett* és hét bírósági írárt közölte, hogy *valamennyire elégedett* a hazai bíróságok tolmácsolási gyakorlatával. A kérdőíves felmérés első szakaszában a válaszadóknak nem volt lehetőségük arra, hogy megindokolják az erre a kérdésre adott választ. A kérdőíves felmérés második szakaszában viszont már részletes indoklások is olvashatók a bírósági írárt tolmácsolási gyakorlattal való elégedettségével kapcsolatban (lásd a következő, 7.2. fejezetben).

#### **7.2. A kérdőíves felmérés második szakasza**

A kérdőív első szakaszának lezárása után az Országos Bírósági Hivatallal egyeztetve módosítottam néhány kérdésen. A 15. kérdés kikerült a kérdések közül, mivel eljárásjogi szabály rögzíti, hogy a tárgyalás mely részeit kell tolmácsolni, a 13. kérdésnél nem arra kérdeztem rá, hogy mit jelent a bírósági írárt szerint a hamis tolmácsolás, hanem arra, hogy előfordult-e már a bírósági írárt gyakorlatában, s ha igen, mi lehetett az oka a hamis tolmácsolásnak. A második kérdőívénél még azt is megkérdeztem a válaszadóktól, hogy véleményük szerint mikor sikeres a tolmácsolás (lásd Függelék 3.).

Ezt követően az átdolgozott kérdőívet az Országos Bírósági Hivatal tette közé intranetes felületén. Közel 60 bírósági írárt kezdte meg a kérdőív kitöltését, de vagy félbeszakították azt, vagy nem voltak értékelhetőek az eljuttatott adatok, ezért összesen 29 adatközlő teljesen kitöltött

kérdőívének adatait kaptam meg az Országos Bírószági Hivatal Számítástechnikai osztályának munkatársaitól. A kérdőív 2016 decembere és 2017 márciusa között volt elérhető az intranetes felületen. Az adatközlők 33 és 53 év közötti bírák, akik legalább egy éves bírói tapasztalattal rendelkeznek. Az alábbiakban a kérdésekre adott válaszokat tekintjük át, jelezve, ha eltér a kérdés a kérdőívezés első szakaszától (a két kérdőívet lásd Függelék 2. és 3.). A legnagyobb eltérés a két kérdőív között az első kérdíves változat egyetlen nyitott kérdésének szétbontása volt két külön kérdésre (lásd lent a 13. kérdésnél).

### Első kérdés: Havonta hány tárgyalást tart?

Az előző szakaszhoz hasonlóan itt is nagy volt a szórás a havi tárgyalások számát illetően. Ahogy a 10. ábrán látható, a 27 fő adatközlő közül 12 bíró havi 10-19 tárgyalást tart, ketten 20-29 tárgyaláson vesznek részt, hatan 30-39 és heten akár negyvennél több tárgyalást is vezetnek.



11. ábra: Bírák részvétele tárgyalásokon havonta

### Második kérdés: Melyik ügyszakban tárgyal?

Erre a kérdésre 25 fő válaszolt, közülük tíz bíró büntetőügyeket tárgyal, tizennégyen polgári ügyekben, egy fő pedig szabálysértési ügyekben dönt.

**Harmadik kérdés: Előfordult-e már – legalább egyszer – az Ön által tartott tárgyalásokon, hogy olyan felek/tanúk vettek részt, akik nem beszéltek vagy értették a magyar nyelvet?**

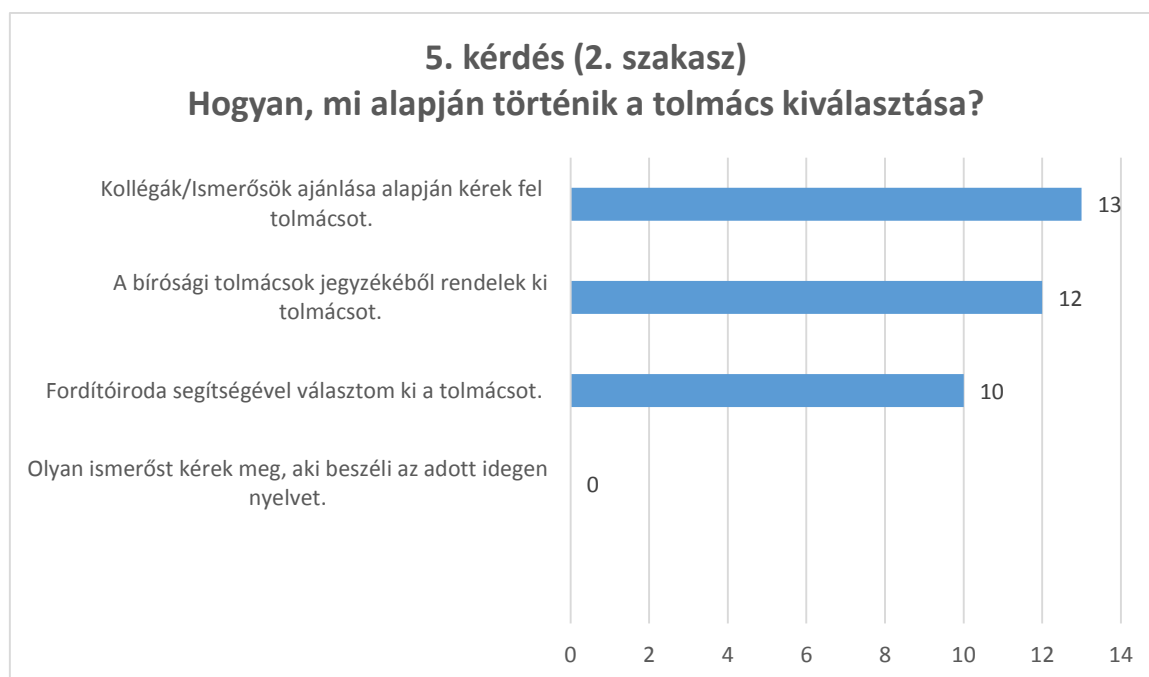
A 28 adatközlő mindegyike azt válaszolta, hogy előfordult bírói gyakorlatában olyan eset, amelyen idegen nyelvű fél vett részt. A kérdőívezés második szakaszában is lehetőségük volt a bírácoknak félbeszakítani a kitöltést (lásd Függelék 3. a 3. kérdés utáni megjegyzést).

**Negyedik kérdés: Hány tárgyalást bonyolít havonta idegen nyelvű résztvevőkkel?**

Erre a kérdésre mindössze tizennyolcan válaszoltak, közülük mindenki azt jelölte meg, hogy havonta 1-5 olyan tárgyalást bonyolít, melyen idegen nyelvű felek is részt vesznek.

**Ötödik kérdés: Hogyan, mi alapján történik a tolmács kiválasztása?**

Hasonlóan a kérdőívezés első szakaszához, itt is megadhattak a bírácok több opciót is. Az adatközlők közül a legtöbben (13 fő, lásd 11. ábra) ez esetben is azt választák, hogy *kollégák/ismerősök ajánlása alapján kérek fel tolmácsot*. Ebben a szakaszban is többen, tizenketten jelölték meg, hogy *a bírósági tolmácsok jegyzékéből rendelnek ki tolmácsot*, tíz fő pedig *fordítóiroda segítségét kéri*. Azt a választ viszont, hogy *olyan ismerőst kérek meg, aki beszéli az adott idegen nyelvet*, senki nem választotta az adatközlők közül.



12. ábra: A tolmács kiválasztása (2.)

**Hatodik kérdés: Ön a tárgyalás előtt a tolmács rendelkezésére szokott-e bocsátani olyan iratokat, amelyek az adott ügyel kapcsolatosak?**

A 27 adatközlő közül 19-en *nem*-mel válaszoltak. Két fő jelezte, hogy *igen*, a tolmács rendelkezésére bocsát iratokat a tárgyalás előtt, és hatan írták azt, hogy *néha* teszik meg ezt. Hárman azt is megadták, hogy adott esetben milyen iratokról lehet szó: például *tulajdoni lap, vádközlő, vádirat vagy a résztvevő korábbi nyilatkozata*. Négyen megjegyzést fűztek válaszaikhoz: „*Kizárólag a tárgyaláson, szükség esetén.*” „*Amennyiben igényli a tolmács, beletekinthet az iratokba, de ez nagyon ritka.*” „*Titoktartási nyilatkozat hiányában*” „*Nincs iratbetekintési joga*”. Ezekhez a megjegyzésekhez érdemes hozzáfűzni, hogy titoktartási nyilatkozatot egyik félnek sem kell aláírnia, hiszen mindannyian – a tolmács is – az ügy aktív résztvevői. A bírósági tolmácsolás alapelvei között (2.1. fejezet) ugyanakkor szerepel a titoktartás, így ezt a bíróság joggal el is várhatja a szakképzett tolmáctól.

**Hetedik kérdés: Bemutatja-e a tolmácsot a tárgyalás kezdetén?**

A kérdésre válaszoló 28 adatközlő közül huszonnégyen bemutatják a tolmácsot, míg négyen erre nem fordítanak figyelmet.

**Nyolcadik kérdés: Hol foglal helyet a tolmács a tárgyalóteremben?**

25 bíró válaszolta azt, hogy a tolmács az idegen nyelvű résztvevő mellett foglal helyet a tárgyaláson, s a 28 adatközlőből mindössze hárman jelölték meg azt, hogy nincsen külön, a tolmács számára kijelölt hely.

**Kilencedik kérdés: A tárgyalás folyamán felolvasott iratokat (levelezések, szerződések, végzések stb.) átadják-e a tolmácsnak – akár előzetesen, akár a tárgyalás közben –, hogy azokat blattolás útján (papírról olvasva) tudja tolmácsolni?**

Szintén 28-an válaszoltak erre a kérdésre, mindössze egy bíró írta azt, hogy *közvetlenül a tárgyalás előtt* átadja a tolmácsnak a blattolandó iratokat. Kilencen válaszoltak *nem*-mel és 14-en *a tárgyalás közben* adják oda az iratokat a tolmácsnak. Négyen az egyéb válaszlehetőségnél a következőket írták: „*ritkán*”, „*ha kéri*”, „*csak idegen nyelvű irat esetén*”, „*csak ha különös szakértelmet igényel vagy kéri, egyébként nem*”.

**Tizedik kérdés: Ön szerint mely tolmácsolási fajták a leghatékonyabbak a tárgyalás során?**

Erre a kérdésre több választ is megjelölhettek az adatközlők. Összesen 23-an választották az *elmondottak szakaszonkénti tolmácsolását*, azaz a *konszekutív tolmácsolást*, öt fő szavazott a *fülbesúgó tolmácsolásra az idegen nyelvű fél részére*, s hatan jelölték meg a *szinkrontolmácsolást technikai berendezéssel (fülkéből, mikrofon segítségével)*.

**Tizenegyedik kérdés: Rendelkezésre áll-e valamilyen, tolmácsoláshoz használható technikai segédeszköz a tárgyalóteremben?**

Akárcsak az első szakaszban, erre a kérdésre a bírák mindegyike, 28 fő *nem*-mel válaszolt.

**Tizenkettedik kérdés: Tartanak-e szünetet a tárgyalások során?**

Tíz fő szerint *nem tartanak szünetet* a tárgyalás során, *igen*-nel 17 adatközlő válaszolt. Igen válaszok esetén megadhatták azt is, hogy milyen időközönként tartanak szünetet. A megjegyzéseknél leginkább 1-2 óra, másfél óra szerepelt, „*ha szükséges*” de az egyik válaszadó szerint „*óránként jár (jegyzőkönyvvezető részére), és 5-10 perces szünetet tartok*”, és volt, aki megjegyezte, hogy „*a tárgyalás tartamától függően*”, „*hosszabb tárgyalásokon igény esetén*” vagy „*Nem jellemző, csak indokolt esetben. Nálam a tolmács által ilyen igény még nem merült fel*”.

**Tizenharmadik kérdés: Ön szerint mikor sikeres a tolmácsolás, mit tart fontosnak a tolmácsolás során? Kérem, fejtse ki véleményét!**

A kérdőívvezetés második szakaszában a 16 kérdés közül kettő volt nyitott kérdés: a 13. és a 14. Az első szakaszban feltett 13. kérdést (A tolmács figyelmét a tárgyalás kezdetén felhívják a hamis tanúzás, ill. a hamis tolmácsolás büntetendő voltára. Mit jelent Ön szerint a hamis tolmácsolás?) itt megelőzi egy, a tolmácsolás sikerességére vonatkozó kérdés. Ennél egyrészt arra voltam kíváncsi, hogy a bírák szerint mikor sikeres a tolmácsolás, másrészt arra, hogy mit tartanak ők fontosnak a tolmácsok munkájában.

Ahogy az első szakaszban a nyitott kérdésnél, úgy ebben a második szakaszban is a nyitott kérdésnél a kulcsszavazás technikáját alkalmaztam az összesítésénél.

6. táblázat Kulcsszavak köré csoportosított válaszok (13. kérdés, 2. szakasz)

Kulcsszavak 13. kérdés	Válaszok száma, melyekben előfordul az adott kulcsszó	Példák (idézett válaszok)
világos, (köz)érthető	9	„Az idegen nyelvű ügyfél <b>megértse</b> , amit kérdezek, és én is <b>megértsem</b> az ő választát.”
pontos (szabatos) tolmácsolás/fordítás	7	„A <b>pontos</b> tolmácsolás a legfontosabb, és ennek magvalósulása esetén sikeres a tolmácsolás.”  „Hogy az érintett ne érezze hátránynak a magyar nyelv ismeretének hiányát és a számára idegen nyelven folyó eljárást. A fordítás pedig legyen <b>pontos</b> .”
jogi (szaknyelvi) kifejezések ismerete	4	„A tolmácsnak a <b>jogi szaknyelvet</b> ismernie kell.”
megfelelő (magas szintű) nyelvismeret	3	„A tolmács <b>megfelelő (magas szintű)</b> nyelvismerete.”
gyors, lényegre törő	3	„Ha <b>gyors</b> . A tolmács képes követni a tárgyalási eseményeket, s szakszerűen fordít.”
szó szerinti fordítás	1	„A tolmács lehetőség szerint <b>szó szerint</b> fordítsa le az idegen nyelvű résztvevő által elmondottakat.”
nem szó szerinti fordítás	1	„Ha a tolmács úgy tudja a bíró kérdését fordítani, hogy ő maga is érti a kérdés lényegét. <b>Nem a szó szerinti fordítás a lényeg.</b> ”

A legtöbb válaszban (9 válaszadó) a megértést, a világos, (köz)érthető tolmácsolást tartotta fontosnak, heten kiemelték a pontos (szabatos) tolmácsolást vagy fordítást. Négyen felhívták a figyelmet a jogi, szaknyelvi kifejezések ismeretére, három bíró kiemelte a megfelelő, magas szintű nyelvismeret szükségességét, szintén három válaszadónál pedig felmerült a tempó is: szerintük akkor sikeres a tolmácsolás, ha az gyors és lényegre törő. Egy-egy esetben előfordult válaszként a szó szerinti, és érdekes módon ennek ellenkezője, a nem szó szerinti fordítás követelménye is.



**Tizennegyedik kérdés: A tolmács figyelmét a tárgyalás kezdetén felhívják a hamis tanúzás, ill. a hamis tolmácsolás büntetendő voltára. Előfordult-e már hamis tolmácsolás az Ön által vezetett tárgyalásokon? Ha igen, mi volt a hamis tolmácsolás oka?**

Ezt a kérdést 24 bíró válaszolta meg, közülük 23-an úgy nyilatkoztak, hogy nem fordult még elő hamis tolmácsolás a gyakorlatukban. Egy válaszadó közölte, hogy igen, előfordult a gyakorlatában hamis tolmácsolás (aki nem elégedett a tolmácsolási gyakorlattal, lásd 16. kérdés), de magyarázatot sajnos nem fűzött hozzá. Hárman részletesen meg is indokolták válaszukat. A három válaszadó közül ketten kiemelték a szándékosságot, ahogy az első kérdőívénél is több válaszadó hangsúlyozta ezt a szempontot.

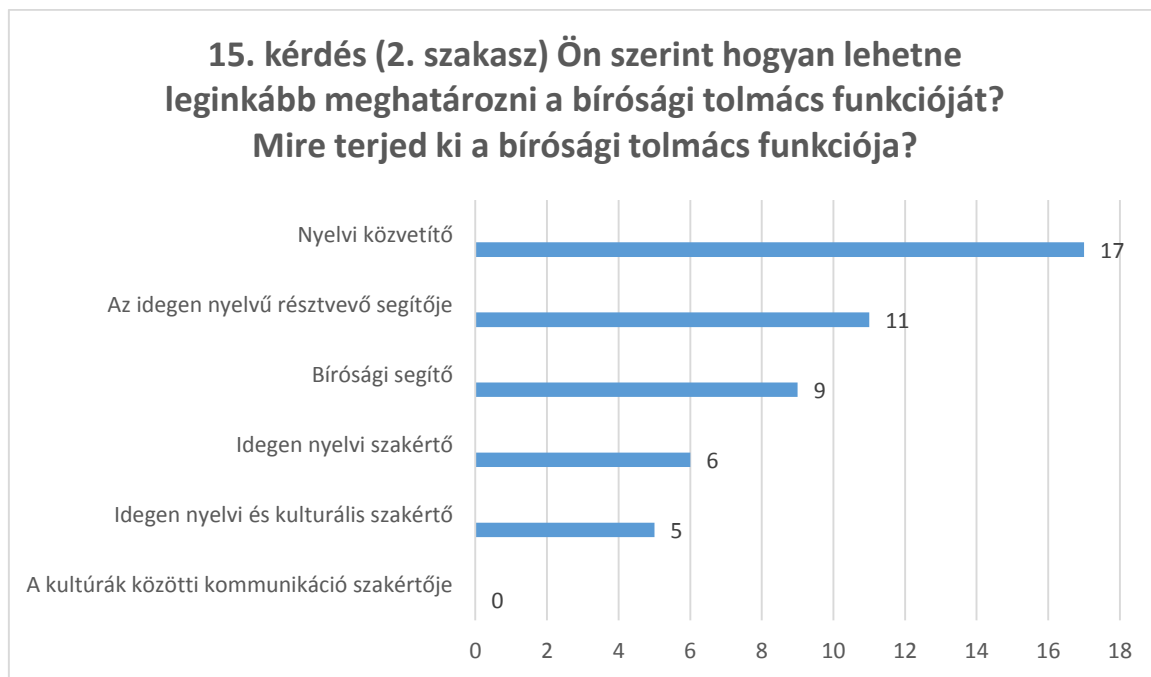
*B1: Ha nem értem a nyelvet, akkor ez nehezen, vagy egyáltalán nem állapítható meg. Szándékos torzítás előfordulását nem észleltem, de olyan történt, hogy bizonytalannak tartottam, a megfelelő tartalommal került-e lefordításra a kérdéses szöveg.*

*B2: Felhívjuk a figyelmét erre. Nem fordult elő hamis tolmácsolás. Ezért nem tudok rá okot. Nehezen érhető tetten, ha különleges nyelven folyik a tolmácsolás. A hamis tolmácsolásnak az oka - véleményem szerint - csak szándékos félrefordítás lehet. Ha más az ok (pl. félreértés, akkor az nem hamis tolmácsolás. Ugyanis csak szándékosan követhető el.*

*B3: Minden esetben felhívom a hamis tolmácsolás következményeire, nem fordult még elő. A tolmács inkább visszakérdezett, ha valamit nem értett, de nem ment a saját gondolatai után, ami esetleg félrevezető lehetett volna.*

**Tizenötödik kérdés: Ön szerint hogyan lehetne leginkább meghatározni a bírósági tolmács funkcióját? Mire terjed ki a bírósági tolmács funkciója? (Több választ is megjelölhet.)**

Erre a kérdésre a bírák hat különféle funkció közül választhattak (lásd 12. ábra). A legtöbben, 17 válaszadó a *nyelvi közvetítői* funkciót jelölte meg, 11 fő gondolta úgy, hogy a tolmács az *idegen nyelvű résztvevő segítője*, kilencen *bírósági segítőként* tekintenek a tolmácsra, hatan jelölték meg az *idegen nyelvi szakértő* és öten az *idegen nyelvi és kulturális szakértő* funkciót.



13. ábra: A bírósági tolmács funkciója (2.)

**Tizenhatodik kérdés: Elégedett-e a jelenlegi tolmácsolási gyakorlattal a bíróságokon?**

A kérdőíven szereplő utolsó kérdésre húsz bíró azt a választ adta, hogy *elégedett* a jelenlegi tolmácsolási gyakorlattal. Hárman *nagyon elégedettek*, egy adatközlő *nem elégedett* és három bíró közölte, hogy *valamennyire elégedett* a hazai bíróságok tolmácsolási gyakorlatával. A kérdőívezés második szakaszában lehetőség nyílt megjegyzések megfogalmazására is. Kilenc válaszadó élt ezzel a lehetőséggel, és leírta véleményét.

Két válaszadó arra hívta fel a figyelmet, hogy a tolmácsolás valamelyest lassítja a tárgyalás menetét (vö. 13. kérdésre adott válaszok).

*B1: Sokszor nagyon elhúzódik a tárgyalás, ha meg kell várni, amíg a tolmács lefordítja az addig elhangzottakat. Természetesen az idegen nyelvű résztvevővel zajló ügyeknél számítani lehet arra, hogy a tárgyalás kissé tovább tart, de tapasztalatom szerint, ha szinkrontolmácsolás zajlik, vagyis a tolmács csaknem egyidejűleg fordít a félnek vagy tanúnak, jelentősen felgyorsítható az eljárás.*

*B2: Az ügyek előrevitelét nem akadályozza a tolmácsolás. De tovább tart egy tárgyalás általában.*

Egyikőjük viszont éppen azt emelte ki, hogy kevés idővesztéssel járt a tolmács bevonása.

*B3: Eddigi tapasztalatom szerint gyors, gördülékeny volt és kevés idővesztéssel járt. Miután a költség mértékére figyelmet kell fordítanunk, bizonyos esetekben a díj az egyetlen, amivel nem vagyok elégedett. Ezzel is csak azért, mert erre utasítást kaptunk, hogy nem a legdrágábbat kell kirendelni.*

A megjegyzések között felmerült még a tolmácsolás költsége és a tolmácsolás módja (mondatonkénti tolmácsolás):

*B4: Nincs rossz tapasztalatom a tanácsom előtt folyamatban volt ügyekben közreműködő tolmácsok tevékenységével kapcsolatban. Minden esetben néhány mondatonként fordított a tolmács magyarról idegen nyelvre, illetve fordítva, így álláspontom szerint elkerülhetővé vált az, hogy az elhangzottak ne, vagy ne teljes körűen kerüljenek fordításra.*

A kilenc megjegyzés közül mindössze egy válaszadó fogalmazott meg kritikai észrevételt:

*B5: Előfordult, hogy a vádlott nem értette a tolmácsot, mert nem beszélte jól a nyelvet vagy nem fordított mindent.*

### 7.3.A kutatás első részének, a kérdőíves felmérésnek az értékelése

A kérdőíves válaszokból nyert adatok alapján szeretnék néhányat kiemelni, s rámutatni a bírósági tolmácsolás négy aspektusára, végül visszautalni a nemzetközi szakirodalomban szereplő felismerésekre. A következőkben felsorolt négy szempont, melyet a kérdőíves felmérés eredményei alapján bemutatok: elsőként a tolmács kiválasztása, második szempontként annak kérdése, hogy a tolmács szakértő-e vagy sem, s megilleti-e az iratbetekintés joga, harmadik aspektusként a tolmácsolási módokat tekintjük át, végül negyedikként a hamis és a sikeres tolmácsolás kérdését járjuk körül. Azért erre a négy szempontra esett a választásom, mert a bírák kérdőíves válaszaiból ezek voltak a legszembetűnőbbek: akár azért, mert eltérő vélemények fogalmazódtak meg, akár azért, mert a tolmácsolás, s a kutatás szempontjából hangsúlyos kérdésekre világítottak rá.

#### 7.3.1. A tolmács kiválasztása

A kérdőívezés mindkét szakaszában megválaszolták a bírák azt a kérdést, hogy mi alapján választják ki a tolmácsot az adott tárgyalásra (5. kérdés: *Mi alapján történik a tolmács kiválasztása?*, lásd Függelék 2. és 3. ). A kérdőíves felmérés mindkét szakaszában a legtöbb bíró azt a választ jelölte meg, hogy *Kollégák/Ismerősök alapján kér fel tolmácsot* (13 és 18 fő). Ahogyan az előző fejezet 5. és 11. ábráján látható, 10 ill. 12 válaszadó jelölte meg azt az opciót, hogy *a bírósági tolmácsok jegyzékéből* választ tolmácsot. Az előző fejezetben, a kutatás bemutatásakor is utaltam már arra, hogy Magyarországon a bíróságokon még nincsen olyan jegyzék, melyből a bírák az adott tárgyalásra tolmácsot választhatnának. Szakértői jegyzékek léteznek, de mindeztidáig – az európai minták és ajánlások ellenére – nem készült ilyen lista a bírósági tolmácsolásra vonatkozóan. A válaszok alapján úgy tűnik, hogy a bírák nincsenek teljesen tudatában annak a ténynek, hogy nem létezik ilyen jegyzék. (Viszont saját listáik, jegyzékeik létezhetnek.)

Az Európai Parlament és a Tanács 2010/64/EU irányelve – a büntetőeljárás során igénybe vehető tolmácsoláshoz és fordításhoz való jogról – ugyan ajánlja, hogy a tagállamok hozzanak létre tolmácsjegyzéket, ezt azonban nem mindenütt sikerült megvalósítani. Az Európai Unió 2010/64-es és 2012/13-as irányelvének átültetéséről készült jelentésben az szerepel, hogy tizenhét tagállamban létezik bírósági tolmácsjegyzék, melyek közül nyolc tagállamban kötelezően e jegyzék alapján kell a bíráknak tolmácsot hívni a tárgyalásra. (FRA

2016: 46–47). A Magyarországgal szomszédos Ausztriában a bírósági tolmácsok jegyzékére a bírák minőségi garanciaként is tekintenek (vö. Kadrić 2009: 118).

A válaszadók közül nyolcan, illetve tízen jelölték meg azt, hogy *Fordítóiroda segítségével választanak tolmácsot*, s a kérdőívezés első szakaszában csupán hárman választották azt, hogy *Olyan ismerőst kérnek meg, aki beszél az adott idegen nyelvet*. Az első szakaszban két egyéb válasz is érkezett: az egyik bíró szerint *Az ügyészség kötelessége biztosítani a tolmácsot*, másikójuk pedig az *Internet segítségével választ tolmácsot*.

Ha megnézzük a magyar jogszabályok megfogalmazását (erről részletesen lásd 5.2. fejezet), azt láthatjuk, hogy a *bíróság tolmácsot rendel ki, ha ... szükséges* (Pp), *tolmácsot kell igénybe venni* (Be.) *tolmácsot kell alkalmazni* (Ket., Ákr.), azaz mindenütt megjelenik a tolmács bevonásának szükségessége. Arról azonban a jogszabályok nem rendelkeznek, hogy pontosan ki az, aki a tolmácsot kirendeli, s milyen egyéb szempontoknak kell érvényesülniük (fordítóiroda bevonására szükség van-e, milyen képzésben kell részesülnie a tolmácsnak stb.) a tolmács kiválasztásánál. A Ket. még azt is megengedi, hogy a hatóság „az ellenőrzés helyszínén tartózkodó, idegen nyelvet beszélő személyt tolmácsként” vegye igénybe, az Ákr. szerint a tolmácsolási feladatokat akár a hatóság tagja is elláthatja, azaz a jogszabályok nem teszik kötelezővé a megfelelő szakképesítéssel rendelkező szakember alkalmazását. Aggályokat vet fel az egyik bíró válasza is, miszerint az internetet hívja segítségül a tolmács kiválasztásánál.

A tolmácsolás minőségének biztosításához célszerű lenne alaposabban szűrni a tolmácsolást végző személyeket (erről lásd a következő, 8.1. fejezetet is a nem megfelelő tolmácsolásról szóló jegyzőkönyvnél). Mind a jogszabályhelyek megfogalmazásai (lásd 5.2. fejezet), mind a két szakaszban elvégzett kérdőívezés során a kérdésekre adott válaszok arról tanúskodnak, hogy a hatóságok és a bírák nem tulajdonítanak kellő jelentőséget a tolmács kiválasztásának, s ennek káros következménye lehet, hogy ad hoc módon kiválasztva bárki – akár a kellő tapasztalat és szaktudás nélkül is – elláthatja ezt az összetett feladatot. A jogszabályok arról nem rendelkeznek, hogy bíróságok és hatóságok előtt speciális ezirányú képesítésre lenne szükség. Arról sincs rendelkezés, hogy a bíróságoknál és a hatóságoknál szaktolmácsot, azaz a szakirányban jártas tolmácsot kellene alkalmazni. Ebből következően a bíróságon tevékenykedő tolmácsok munkájával kapcsolatos kritika is nehezen értelmezhető a hatóságok részéről, hiszen ha nincsenek kiválasztási feltételek, akkor nem igazán jogos, hogy bármit is felrójanak az eseti jelleggel felkért tolmácsnak.

### 7.3.2. Szakértő-e a tolmács vagy sem – azaz megilleti-e az iratbetekintés joga?

A kérdőíves felmérés első és második szakaszában is rákérdeztem arra, hogy a tolmácsnak van-e lehetősége a felkészülésre az előzetesen rendelkezésére bocsátott iratok alapján (6. kérdés: *Őn a tárgyalás előtt a tolmács rendelkezésére szokott-e bocsátani olyan iratokat, amelyek az adott ügygel kapcsolatosak?*). Az első szakaszban 29 válaszadó közül 22-en, a második szakaszban a 27 válaszadó közül 19-en válaszoltak *nem*-mel erre a kérdésre. Míg az első szakaszban négy fő, addig a második szakaszban mindössze két fő jelezte, hogy *igen*, a tolmács rendelkezésére bocsátja az ügygel kapcsolatos iratokat. Az első kérdőíves felmérésnél hárman, míg a második szakaszban hatan tesznek így *néha*. Az első esetben hatan részletezték, hogy milyen iratokról lehet szó: lehet ez *a vádlott nyomozati vallomása, a vádirat, az érintett személy korábbi nyilatkozatai (jegyzőkönyvek), az ügyészség indítványa, a szakértői vélemény, az idézés és a peres felek beadványai* is, a másik esetben hárman szintén megjegyzést fűztek a válaszhoz: ilyen irat lehet például *a tulajdoni lap, a vádközlő, a vádirat vagy a résztvevő korábbi nyilatkozata*. A második szakaszban további megjegyzésekkel is ellátták a bírák a válaszaikat:

- „Kizárólag a tárgyaláson, szükség esetén.”
- „Amennyiben igényli a tolmács, beletekinthet az iratokba, de ez nagyon ritka.”
- „Titoktartási nyilatkozat hiányában.”
- „Nincs iratbetekintési joga.”

Érdemes kétfelől megközelíteni ezeket a megjegyzéseket: egyrészt valóban a tolmácsnak is tisztában kell lennie a felkészülés fontosságával, s neki kell jeleznie, hogy szeretne betekinteni az iratokba, másrészt jó lenne választ kapni arra a kérdésre, hogy valójában van-e iratbetekintési joga az adott ügyben közreműködő tolmácsnak. A bírák válaszai határozottan azt sugallják, hogy ez a jog a tolmács számára nem biztosított. A nemleges válaszok nagy aránya és az egyik bíró határozott megjegyzése is erre enged következtetni. Annak a kérdésnek a megválaszolásához, hogy van-e iratbetekintési joga a tolmácsnak, először is a tolmács szerepét kell tisztáznunk. Szakértőnek számít-e a tolmács Magyarországon?

Magyarországon a tolmácsot (fordítót) szakértőként idézik a tárgyalásra. A tárgyalásra kirendelő végzésben (bár ezen végzések szövegezése részben eltérő lehet) legtöbbször utalást találunk arra, hogy a tolmácsnak a tárgyaláson szakszerűen és pontosan kell fordítania, s a hamis fordítás következményeire is figyelmeztetik (vö. Farkasné Puklus 2017a: 177–178, Horváth 2013: 3).

Németországban a tolmács nem számít szakértőnek, mivel nem visz új tartalmat az ügybe, hanem a felek közötti kommunikációt segíti. Véleményt nem nyilváníthat, s nem szólhat bele az ügybe (Driesen Petersen 2011: 6). Ausztriában az osztrák perrendtartás szerint a tolmácsok nem szakértők, de bizonyos esetekben nem zárható ki, hogy szakértőnek kéri fel őket (Kadrić 2009: 49–51). Magyarországon – ahogy az 5.2. fejezetben már utaltunk rá – a szakértőkre vonatkozó jogszabályokat kell alkalmazni a tolmácsokra (vö. Farkasné Puklus 2016: 43–44). A tolmácsot ugyanolyan nyomtatványon idézik, mint a szakértőt, s mivel a szakértőre vonatkozó rendelkezéseket kell alkalmazni tevékenységére, ezért e megfogalmazás szerint jogában áll(na) betekinteni az aktákba. Ez azonban sem a bírák válaszai alapján, sem a hazai bíróságok jelenlegi gyakorlatában (vö. Tóth 2019) nem egyértelmű, sőt inkább kivételnek számítanak azok az esetek, amikor a tolmács a felek nevén kívül és az ügytípus megnevezésén túl egyéb előzetes információkkal is rendelkezik az ügyről.

Nemcsak Magyarországon, hanem külföldön is hasonló a helyzet. Az Európai Unió több tagállamában arról számolnak be a szakmai szervezetek, hogy a jogi tolmácsoknak nincs lehetősége kellőképpen felkészülni a jogi ügyekre (FRA 2016: 58). A dán tolmácskutató, Bente Jacobsen – aki a Dán Hivatalos Fordítók és Tolmácsok Egyesületének alelnöke – megjegyzi, hogy a hatóságok gyakran úgy vélik, a tolmácsnak nincs szüksége felkészülésre. A bírósági tárgyalás előtt alig kapnak információt, hiszen a tolmácsokat pusztán nyelvi fénymásolónak („*linguistic photocopier*”) tekintik, akik mintegy átmásolják a szavakat egyik nyelvről a másikra (FRA 2016: 58).

Összegezve tehát Magyarországon a tolmácsot szakértőként idézik a tárgyalásra, s rá a szakértőkre vonatkozó rendelkezések irányadók, ugyanakkor sok esetben nincs lehetőségük arra, hogy a jogszabályban előírt iratbetekintési jogot érvényesítsék.

### **7.3.3. Tolmácsolási módok**

A kérdőív első szakaszában (10. kérdés: *Ön szerint mely tolmácsolási fajták a leghatékonyabbak a tárgyalás során?*) a 29 válaszadó mindegyike a követő, konszekutív tolmácsolási módot jelölte meg, közülük egy-egy válaszadó a konszekutív tolmácsolási módon kívül megjelölte még a *fülbesúgó tolmácsolást* és a technikai berendezéssel történő *szinkrontolmácsolást* is (annak ellenére, hogy a magyar tárgyalótermekben még nem terjedt el a technikai berendezések használata).

A kérdőív második szakaszának válaszai alapján a 29 válaszadó közül 23 fő a konszekutív tolmácsolási módot jelölte meg, három válaszadó szerint csak a fülbesúgó tolmácsolás, három másik válaszadó szerint a technikai berendezéssel történő szinkrontolmácsolás a tárgyaláson való tolmácsolás legmegfelelőbb módja. A válaszok túlnyomó többsége szerint tehát a bírák a követő, konszekutív tolmácsolást tartják a tárgyalások során a leghatékonyabbnak.

Elegendő-e azonban, ha a bírósági tolmács a tárgyalás folyamán mindvégig a követő, konszekutív tolmácsolási módot alkalmazza? A bírósági tolmács feladatának összetettsége és egyik nehézsége éppen abban áll, hogy a tárgyalóteremben felmerülő nyelvi akadályokat áthidalja, gyorsan és rugalmasan reagáljon az adott kommunikációs helyzetre. Ehhez hozzátartozik az is, hogy a különféle tolmácsolási módok között vált. Mindezt pedig sok esetben úgy teszi, hogy az eljárásban részt vevő felekben ez a váltás nem is tudatosul. A bírósági tolmácsolás A nyelvről B nyelvre, illetve B nyelvről A nyelvre, retúr is történik. Meg kell különböztetnünk azonban a nemzetközi bíróságokon zajló eljárásokat, ahol technikai berendezések segítik a tolmácsok munkáját, éppen ezért gyakran szinkrontolmácsolással folyik a tárgyalás, illetve az egyes országok bíróságain zajló tárgyalásokat, ahol többnyire nincs lehetőség tolmácskabin használatára. Az eljárásban résztvevők, ezen belül az idegen nyelvű felek száma, a tárgyalóterem mérete, a per jelentősége és még számos tényező befolyásolja a tolmácsolási mód kiválasztását, illetve a tolmács lehetőségeit.

Mivel a magyar bíróságokon rendszerint nem áll rendelkezésre tolmácskabin, ezért a hazai tárgyalótermekben a tolmácsolás módja lehet **összekötő**, rövid vagy hosszú szakaszos **konszekutív**, azaz követő, lehet **suttogó szinkron** (chuchotage Horváth 2013: 26), illetve előfordulhat még az írott szöveg tolmácsolása, a **blattolás** is.

A büntetőeljárás és a polgári peres eljárás tárgyalásának menetéről az 5.3. fejezetben olvashattunk. E részletes leírás alapján egyrészt képet kapunk arról, hogy a tolmácsnak milyen gyakran kell tudnia váltani a különféle tolmácsolási módok között, másrészt az is jól látszik, hogy a suttogó szinkron a leggyakrabban alkalmazható tolmácsolási mód a tárgyalások során. Horváth Ildikó felhívja a figyelmet arra, hogy ez a tolmácsolás legtökéletlenebb, ugyanakkor a tolmács számára legfárasztóbb és legmegegyőztetőbb módja. Technikai berendezés és váltótárs nélkül, gyakran kényelmetlen testtartásban kell akár órákon át közvetítenie a gyakran nagyon komoly következményekkel járó tartalmakat (Horváth 2013: 26–27). Kadrič egy gyakorlati szempontra is felhívja a figyelmet: ha a tolmács a bíró mellett ül, ahogyan az Ausztriában



megszokott (vö. Kadrič 2009: 137), akkor nincs lehetősége a fülbesúgásos tolmácsolási mód alkalmazására. A kérdőív eredményei ugyanakkor nem tükrözik azt, hogy a suttogó szinkront alkalmazzák leggyakrabban a bíróságokon. Ennek két oka lehet: a bírák vagy nincsenek tisztában azzal, hogy mit takar a *fülbesúgásos tolmácsolás* vagy *suttogó szinkron*, vagy a gyakorlatukban valóban nem váltott tolmácsolási módot a tolmács.

A nemzetközi szakirodalomban is eltérően vélekednek a bírósági tárgyalás során alkalmazott tolmácsolási módokról: Mikkelsen a konszekutív, követő tolmácsolás mellett teszi le a voksát. Szerinte a bírósági tolmács egy legfeljebb 100 szóból álló részt (1-2 mondatot) tolmácsoljon, hiszen nem pusztán a tényekre és a tartalomra kell emlékeznie, hanem a nyelven kívüli elemeket is vissza kell tudni adnia, s csak ilyen rövidebb szakaszok esetén tud eleget tenni a pontos és szó szerinti nyelvi átültetés követelményének (2000: 71).

Angermeyer is hasonló véleményen van, szerinte a rövid szakaszos konszekutív tolmácsolási móddal biztosítható leginkább, hogy az idegen nyelvű fél megkapja azokat az információkat, melyek a bíróság nyelvét beszélők rendelkezésére állnak (2015: 214). Választottbíróági vizsgálatai alapján azt állapítja meg, hogy a tolmácsolási mód megválasztása a nyelvi iránytól is függ. Amikor az idegen nyelvű félnek tolmácsolják a tárgyalótermi résztvevők párbeszédét angolról idegen nyelvre (pl. a bíró meghallgatja a szakértőt), akkor ez a legtöbb esetben suttogószinkron módon történik. Ennek az a veszélye, hogy a szinkrontolmácsolás következtében sok információ kimaradhat. A másik nyelvi irányban, idegen nyelvről angolra (pl. az idegen nyelvű fél meghallgatásakor) a leggyakoribb tolmácsolási mód a konszekutív. Azt is megjegyzi azonban, hogy a konszekutív tolmácsolás kommunikációs problémát okozhat a forrásnyelvi beszélőnek, hiszen a vallomása töredezetté válhat. Ki kell várnia a tolmácsolást, s ezáltal az elmondottak koherenciája csökken. (2015: 135).

Ennek némileg ellentmond, hogy a tárgyalás menetének tartása, azaz a tempó is fontos szempont az eljárás lefolytatásakor (vö. Horváth 2013). Ez megjelenik a bírák válaszaiban (2. szakasz 13. kérdés: *Ön szerint mikor sikeres a tolmácsolás, mit tart fontosnak a tolmácsolás során?*), és az elemzett hangfelvételen is megfogalmazódik (lásd 3.6. fejezet) Ennek a követelménynek csak akkor lehet megfelelni, ha a tárgyalás során – különösen az elején, az iratismertetéskor és a végén, az ítélethirdetésnél – a suttogó szinkron módot választja a tolmács. Kadrič is azt a véleményt fogalmazza meg, hogy az Ausztriában alkalmazott tolmácsolási módokat – többnyire konszekutív vagy összefoglaló tolmácsolás – érdemes lenne átgondolni,

hiszen az idegen nyelvű fél jogai csak abban az esetben biztosíthatóak, ha számára a tárgyalás teljes egészét részben konszekutív, részben fülbesúgó módon tolmácsolják (Kadrić 2004).

#### 7.3.4. Hamis tolmácsolás vs. sikeres tolmácsolás

Ahogy már fentebb idéztem, a Be. (lásd 5.2. fejezet) szerint a tolmácsot már a kirendelésnél figyelmeztetni kell a hamis tolmácsolás következményeire, mely jogszabályi kötelezettségnek a bíróság eleget is tesz (lásd Függelék 4.). Az első kérdőívnél (13. kérdés: *A tolmács figyelmét a tárgyalás kezdetén felhívják a hamis tanúzás, ill. a hamis tolmácsolás büntetendő voltára. Mit jelent Ön szerint a hamis tolmácsolás?*) az egyedüli nyitott kérdés arra vonatkozott, hogy vajon mit értenek a bírák az úgynevezett hamis tolmácsolás alatt. Huszonegy adatközlő adott a kérdésre részletes választ. Ahogy az 5. táblázatban látható, tizenöten említették a *nem szöveghű, nem a valóságnak megfelelő fordítást*, nyolcan tartották fontosnak a *szándékosságot* a hamis tolmácsolás esetén. A tolmácsolás megítélése során öten említették a *félrefordítást* és hárman a *lényeges körülmény* kulcsszavakat (például: *Nem azt fordítja lényeges körülményre nézve, ami elhangzik*, lásd 7.1. fejezet). Habár a magyar nyelvben külön kifejezésünk van a tolmácsolásra és az értelmezésre, a bírák a válaszaikból is jól látható módon gyakran fordításnak nevezik a tolmács tevékenységét. Ezzel is utalva arra, hogy az *interpretálás*, azaz az *értelmezés* nem a tolmács, hanem a bíróság és az ügyvédek feladata. Morris szavaival élve a bírósági tolmács feladata nem az *értelmezés*, hiszen ez az ügyvédek dolga, hanem a *fordítás*, amely szerintük – hol kifejezetten ki is mondják, hol pedig csak utalnak rá – valójában a beszélő szavainak szó szerinti átültetését jelenti (Morris 1995: 26) (vö. sikeres tolmácsolás kulcsszavai).

Három bíró erre a kérdésre a további részletes választ adta:

B1: *Természetesen felhívjuk a figyelmét. A hamis tolmácsolás álláspontom szerint akkor állapítható meg, ha a tolmács igazoltan nem a tárgyaláson elhangzottaknak megfelelő tartalommal, **szándékosan félreérthető módon** fordítja le és közli a tárgyaláson történeteket, elhangzottakat a magyar nyelvet nem beszélő terhelt, tanú részére.*

B2: *A tolmácsnak a tárgyaláson elhangzottakat **lehetőség szerint szó szerint** kell fordítania, véleményt, megjegyzést nem fűzhet hozzá. A valóságnak megfelelően elfogulatlanul kell idegen nyelvre fordítania a szöveget. Ha nem így jár e,l akkor tolmácsol hamisan.*

Egyikük utalt az eljárásjogi szabályokra is:

B3: *A tolmácsra a szakértőkre vonatkozó szabályokat kell alkalmazni, ezért a hamis tolmácsolás következményeire kell felhívni, mely a bíró jogszabályban előírt kötelezettsége. A hamis tolmácsolás véleményem szerint azt jelenti, hogy **szándékosan valótlanul** fordítja a tárgyaláson elhangzottakat. Amennyiben jelzi, hogy bizonyos jogi kifejezéseket nem ért, annak tartalmával nincs tisztában, úgy az nem minősül hamis tolmácsolásnak, ebben az esetben a bíró a szükséges tájékoztatást megadja, amennyiben pedig ez nem elegendő, úgy másik tolmács kerül kirendelésre.*

A kérdőív második szakaszában (14. kérdés: *A tolmács figyelmét a tárgyalás kezdetén felhívják a hamis tanúzás, ill. a hamis tolmácsolás büntetendő voltára. Előfordult-e már hamis tolmácsolás az Ön által vezetett tárgyalásokon? Ha igen, mi volt a hamis tolmácsolás oka?*) az Országos Bírószági Hivatal kérésére nem arra kérdeztem rá, hogy mit jelent a bírák szerint a hamis tolmácsolás, hanem arra, hogy előfordult-e már a bírák gyakorlatában, s ha igen, mi lehetett az oka a hamis tolmácsolásnak. A választ adó 24 bíró közül 23-an úgy nyilatkoztak, hogy nem fordult még elő hamis tolmácsolás a gyakorlatukban. Egy válaszadó közölte, hogy igen, előfordult a gyakorlatában hamis tolmácsolás (aki nem elégedett a tolmácsolási gyakorlattal, lásd 16. kérdés), de magyarázatot sajnos nem fűzött hozzá. Hárman részletesen meg is indokolták válaszukat.

B1: *Ha nem értem a nyelvet, akkor ez nehezen, vagy egyáltalán nem állapítható meg. **Szándékos** torzítás előfordulását nem észleltem, de olyan történt, hogy bizonytalannak tartottam, a megfelelő tartalommal került-e lefordításra a kérdéses szöveg.*

B2: *Minden esetben felhívom a hamis tolmácsolás következményeire, nem fordult még elő. A tolmács inkább visszakérdezett, ha valamit nem értett, de nem ment a saját gondolatai után, ami esetleg félrevezető lehetett volna.*

B3: *Felhívjuk a figyelmét erre. Nem fordult elő hamis tolmácsolás. Ezért nem tudok rá okot. Nehezen érhető tetten, ha különleges nyelven folyik a tolmácsolás. A hamis tolmácsolásnak az oka - véleményem szerint - csak **szándékos félrefordítás** lehet. Ha más az ok (pl. félreértés, akkor az nem hamis tolmácsolás. Ugyanis **csak szándékosan követhető el**.*

A három válasz közül kettőben kifejezetten utalnak a bírák a szándékosságra. Ha megnézzük a 2012. évi C törvényt a Büntető Törvénykönyvről, a hamis tanúzásról a következőképpen rendelkezik:

- 272. §** (1) A tanú, aki hatóság előtt **az ügy lényeges körülményére valótlan vallomást tesz, vagy a valót elhallgatja**, hamis tanúzást követ el.  
(2) A hamis tanúzásra vonatkozó rendelkezéseket kell alkalmazni arra, aki

- a) mint szakértő hamis szakvéleményt vagy mint szaktanácsadó hamis felvilágosítást ad,
- b) **mint tolmács vagy fordító hamisan fordít,**
- c) a 268. § (1) bekezdésének b) pontja esetén kívül büntető- vagy polgári ügyben hamis okiratot vagy hamis tárgyi bizonyítási eszközt szolgáltat (a szerző kiemelése).

Egyrészt megfogalmazódik a jogszabályban az a feltétel, hogy *az ügy lényeges körülményére* nézve, másrészt kifejezetten a tolmácsra és a fordítóra utalva az, hogy *hamisan fordít*. A kérdőívezés első szakaszában három válaszadó említette a *lényeges körülményt* válaszában, s bár a jogszabály nem említi, az első szakaszban nyolcan utaltak a *szándékosságra*, a második szakaszban pedig két válaszban kifejezetten megfogalmazódott, hogy a hamis tolmácsolás csak szándékosan követhető el. A legtöbb válaszban (kérdőívezés első szakasza) a *nem szöveghű, nem a valóságnak megfelelő fordítást* emelték ki, mely a jogszabályban *valótlan* jelzőként szerepel.

A második kérdőívnel az előzőétől eltérő kérdést tettem fel, ugyanis arra is kíváncsi voltam, hogy mikor tekintik a bírák sikeresnek a tolmácsolást (13. kérdés: Ön szerint mikor sikeres a tolmácsolás, mit tart fontosnak a tolmácsolás során?). A bírák a legtöbb esetben (9 válaszadó, lásd 6. táblázat) a megértést, a *világos, (köz)érthető* tolmácsolást tartotta fontosnak, heten kiemelték a *pontos (szabatos)* tolmácsolást vagy fordítást. Négyen felhívták a figyelmet a *jogi, szaknyelvi kifejezések ismeretére* mint követelményre: „A tolmácsnak a **jogi szaknyelvet** ismernie **kell**.” Három bíró emelte ki a *megfelelő, magas szintű nyelvismeret* szükségességét, szintén három válaszadónál felmerült a tempó is: szerintük akkor sikeres a tolmácsolás, ha az *gyors és lényegre törő* („Ha gyors. A tolmács képes követni a tárgyalási eseményeket, s szakszerűen fordít.”) A *lényegre törő* kifejezésben a tömörség követelménye is megfogalmazódik, ezért összekapcsolható a gyors tempó kérdésével. Már utaltam arra (7.1. fejezet), hogy egy-egy esetben előfordult a *szó szerinti*, és érdekes módon ennek ellenkezője, a *nem szó szerinti fordítás* elvárása is: „A tolmács lehetőség szerint szó szerint fordítsa le az idegen nyelvű résztvevő által elmondottakat.”, valamint „Ha a tolmács úgy tudja a bíró kérdését fordítani, hogy ő maga is érti a kérdés lényegét. Nem a szó szerinti fordítás a lényeg.”

Hale (2004: 40) ezzel kapcsolatban – kissé más megközelítéssel – megjegyzi, hogy aki a szó szerinti tolmácsolást követeli meg, az pusztán arról tanúskodik, hogy a tolmácsolási folyamattal és a nyelvekkel nincsen tisztában. Hasonlóképpen megjelenik ez a gondolat Gonzalez és társainál is, hiszen szó szerint tolmácsolni már a nyelvek és nyelvrodszerek különbségei miatt is lehetetlen (González *et al.* (1991: 17). Hale azért hangsúlyozza a fentről

lefelé történő, *pragmatikai értelmezés* fontosságát, mert csak akkor tudjuk szavakba önteni az elhangzottakat, ha azokat előbb értelmeztük, s a formát és az üzenetet, a „mit” és a „hogyan” ültetjük át másik nyelvre, s így teremtjük meg a pragmatikai ekvivalenciát (Hale 2004: 5). Kadrič kiemeli, hogy nem a szó szerinti nyelvi átültetés, hanem az eljárásban résztvevők közötti sikeres kommunikáció megteremtése áll első helyen a fontossági sorrendben. Éppen ezért a tolmácsnak arra kell törekednie, hogy az eljárás során az összes fél megértse, ami elhangzik, és az összes felet megértsék a résztvevők (2009: 23–26).

Az egyik bíró a következőképpen fogalmazott: „Hogy az érintett ne érezze hátránynak a magyar nyelv ismeretének hiányát és a számára idegen nyelven folyó eljárást.” Egy másik válaszadó szerint „Ha az, akinek tolmácsolnak mindent megért, mintha az anyanyelvén zajlott volna minden a tárgyalás menetén.” Kérdés ugyanakkor, hogy a bíróság nyelvét beszélő résztvevő mindent megért-e a tárgyalás során? Valóban az a tolmács feladata, hogy az idegen nyelvű résztvevőt ugyanolyan helyzetbe hozza, mint a bíróság nyelvén beszélő feleket (lásd Hale 2004: 9, Schlesinger–Pöchhacker 2008: 2), ez viszont nem jelenti azt, hogy kiegészítő információkkal, magyarázattal kell szolgálnia annak érdekében, hogy az idegen nyelvű fél valóban mindent akár jobban megértsen, mint a többi résztvevő. Ezzel kapcsolatosan Mikkelsen (1998) azt gondolja, hogy a tolmács feladata nem az, hogy esetleges magyarázatával előnyösebb helyzetbe hozza az idegen nyelvű felet, hanem az, hogy azonos helyzetbe hozza tegyük fel egy olyan laikus személlyel, aki az adott nyelvet átlagos szinten beszéli. Azaz a tolmács feladata **nem** az, hogy az idegen nyelvű fél megértse az eljárást.

#### **7.4. A kérdőíves felmérés összegzése, következtetések**

A kérdőíves felmérés első, miskolci szakaszában csaknem ugyanannyian adtak választ a kérdésekre, mint a második, országos szakaszban. Míg a miskolci bírákhoz a Miskolci Törvényszék segítségével közvetlenül sikerült eljuttatnom a kérdéseket, addig az országos kérdőív közvetett módon, az OBH intranetes honlapján volt elérhető. Egyrészt ez lehet az oka annak, hogy kevesebben találták meg a kérdőívet. Másrészt arra is következtethetünk, hogy a bírák leterheltek, s számos egyéb adminisztratív teendőjük mellett kevés idejük marad kérdőívek kitöltésére. Az is elképzelhető, hogy a tolmácsolás terén nem rendelkeznek túl sok tapasztalattal, s ezért nem vállalkoztak a válaszadásra, vagy nem gondolják nagy jelentőségűnek a tolmácsolással kapcsolatos kérdéseket.

Ha megnézzük a kutatás során megfogalmazott kutatási kérdéseket (lásd 4.2. fejezet), elsőként azt vizsgálom, hogy mit vár el a bíró a bírósági tolmáctól, s ezek az elvárások hogyan hatnak ki a tolmácsolásra. Hipotézisem szerint a bíró sok esetben szó szerinti fordítást vár el a tolmáctól. Ez az elvárás a kérdőívek eredménye alapján nem igazolódik, hiszen a két szakaszban mindössze egy bíró említette a szó szerinti fordítás fontosságát. Örömmel állapítható meg, hogy sokkal fontosabbnak tartják a válaszadók a világos, pontos és érthető tolmácsolást és a jogi szaknyelv ismeretét (lásd 7.2. fejezet). Ez igazolja a megfogalmazott hipotézis másik részét, mely szerint a bírósági tolmácsolás során az alapvetően szükséges biztos nyelvi felkészültségen túl számos egyéb elvárás is felmerül. Néhány bíró a tárgyalás menetének gördülékenységét, a megfelelő tempót is fontosnak tartja, s az elhangzottak lényegre törő visszaadását. A hamis tolmácsolás oka a legtöbb válaszadó véleménye alapján a nem szöveghű tolmácsolás és a szándékosság (lásd 7.1. és 7.2. fejezet).

Második kutatási kérdésként azt vizsgálom, hogy mi a szerepe a bírósági tolmácsnak a tárgyaláson, s szerepét milyen tényezők befolyásolják. A kérdőívekre adott válaszokból az első kérdés alapján arra következtetek, hogy a bírák tisztában vannak azzal, hogy mi a fontos a tolmácsolás során, hiszen nem ragaszkodnak a szó szerinti fordítás mítoszához. Nem állapítható meg a kérdésekre adott válaszok alapján viszont az, hogy hasonlóképpen tisztában lennének a tolmács tárgyaláson betöltött szerepével. A kérdőívek válaszai arra engednek következtetni, hogy nem teljesen tisztázott, mivel jár, ha a tárgyalótermi kontextusban részt vesz egy tolmács. A 2.3. fejezetben láttuk a tárgyalótermi kötött ülésrendet, ahol mindenkinek megvan a kijelölt helye a tárgyalás során akár polgári, akár büntető eljárásról legyen szó – kivétel ez alól a tolmács. A tolmács kiválasztásánál is megmutatkozik a bizonytalanság, hiszen nem teljesen egységes a kirendelés menete és a jogszabályi háttér sem. A tolmácsolási módokra adott válaszok is felvetnek kételyeket azzal kapcsolatban, hogy ezek a kifejezések mennyire egyértelműek a válaszadók számára. Ezeken túlmenően a tolmács iratbetekintési jogát a legtöbb válaszadó megkérdőjelezte (lásd 7.1. és 7.2. fejezet). Így a tolmács számára a felkészülés lehetetlenné válik, s szerepét nehezen tudja megfelelően betölteni a tárgyalás során. A bírósági tolmács funkciójára adott válaszokból az derül ki, hogy többen úgy tekintenek a tolmácsra mint az idegen nyelvű fél segítőjére vagy mint a bíróság segítőjére. Ezzel azonban a bírósági tolmácsolás egyik fő alapelve, a pártatlanság sérülhet (lásd 2.1. fejezet).

A miskolci és az országos kérdőívezés eredményei alapján az szűrhető le, hogy a tolmácsolással kapcsolatos tapasztalatokat érdemes lenne a résztvevőkkel megosztani, és az ismereteket bővíteni. A bírósági tolmácsolás hatékonyságának növelése érdekében a

tárgyalótermi résztvevőknek közösen lehetne a bírósági tolmácsolás kereteit, feltételeit átláthatóbbá és egységesebbé tenni.

## **8. A kutatás második része – a jegyzőkönyvek vizsgálata**

A bírósági tolmácsolási kontextust vizsgáló kutatásom második részeként tolmács közreműködésével lefolytatott bírósági tárgyalások jegyzőkönyveibe tekinthettem be. 2016. december 20. és 2017. április 10. között három magyarországi – két budapesti és egy vidéki – bíróságon tanulmányoztam ezeket a már lezárt ügyekről készített jegyzőkönyveket. Összesen 32 jegyzőkönyvet nézhettem meg, melyek során angol–magyar és német–magyar nyelvkombinációkban vontak be tolmácsokat. Az esettanulmányok kapcsán – tizenhét büntetőügyet és a tizenöt polgári ügyet átnézve – természetesen nem lehet általános érvényű következtetéseket levonni. Csupán képet kaphattam arról, hogy a tolmácsról és a tolmácsolásról milyen feljegyzések kerülnek a jegyzőkönyvekbe.

A polgári ügyekről készített jegyzőkönyvek kevés feljegyzést tartalmaztak a tolmácsolásról, többnyire csak a tolmács személyi adatait rögzítették, a tárgyalás kezdetekor a hamis tanúzásra való figyelmeztetést írták le (a jegyzőkönyvezésről és a tárgyaláson való figyelmeztetésről lásd Vinnai 2010, 2018a), a tárgyalás végén pedig a tolmácsolási díjat állapították meg. Ezen a téren is különbségeket tapasztaltam az egyes bírák és bíróságok gyakorlatai között. A büntetőügyeknél már több feljegyzést találunk a tolmácsról és magáról a tolmácsolásról is, ennek oka, hogy már a rendőrségen és az ügyészségen is szükség van nyelvi közvetítésre. Érdekesség, hogy a tolmács kirendelését mind a rendőrség, mind az ügyészség, mind pedig a bíróság másképpen fogalmazza meg (lásd Függelék 4. és 5.). A bíróságok gyakorlatában több esetben előfordult, hogy angol munkanyelvű tolmácsot rendeltek ki, ha az adott ún. kevésbé elterjedt nyelvből nem találtak nyelvi közvetítőt. Ilyen esetben nem az angol az idegen nyelvű fél anyanyelve.

Összegezve tehát a tolmáccsal zajló bírósági tárgyalásokról készített jegyzőkönyvek tanulmányozásával nem kaphatunk teljes képet a tolmács szerepéről a tárgyalás során, hiszen a legtöbb esetben nem sok feljegyzés kerül a jegyzőkönyvbe magáról a tolmácsolásról. Ha a tolmács a „megszokottnál” mégis nagyobb teret kap (akár pozitív, akár negatív értelemben), akkor ez tükröződik a jegyzőkönyvekben is. A következőkben két olyan jogesetet ismertetek, melyek során a tolmácsok tevékenysége befolyásolta a bírósági eljárást. Az első esetben a kommunikáció nem volt sikeres, mert a tolmácsok nem megfelelően végezték a feladatukat. A tolmácsolási hibák hozzájárultak ahhoz, hogy az ügy megítélése elhúzódott. A másik esetben a tolmács megfelelően végezte feladatát, a jogvitában egy nyelvi kérdés eldöntésekor kompetens nyelvi szakértőként működött közre, s így fontos szerepet játszott az ügy megítélésében. E két



eset egyértelműen arról tanúskodik, hogy a tolmácsok felelőssége igencsak nagy a tárgyalás során. Ahogyan Kadrić fogalmaz, a tolmácsoknak a bíróság előtt tolmács szerepükből adódóan komoly felelősséget kell vállalniuk tolmácsolási feladatuk végrehajtása során (Kadrić 2009: 55).

### **8.1. Az első eset: tolmácsolási gondok**

Hivatalos személy által, hivatali helyzetével visszaélve elkövetett vesztegetés büntette és más bűncselekmény miatt két rendőr ellen indult büntetőeljárás külföldi állampolgár sérelmére (szomszédos ország nyelvén). A jegyzőkönyvekből az derül ki, hogy a rendőrségi nyomozás során kirendelt tolmács nem tolmácsolta jól az elhangzottakat. A sértett meghallgatásakor az adott ország konzulja és a konzulátus egyik képviselője is jelen volt. A konzulátus képviselője a meghallgatáskor többször jelezte, hogy a tolmács nem megfelelően tolmácsolja az elhangzottakat. Eljött aztán a meghallgatás során az a pont, amikor a konzulátus képviselője átvette a tolmácsolási feladatot, s a meghallgatás végéig tolmácsolt a sértett idegen nyelvű fél számára.

A bírósági eljárás során a védelem a tolmács szerepének átvételét támadta meg: azzal érveltek, hogy a hirtelen beugró eseti tolmácsot („ad-hoc-tolmácsot”) nem figyelmeztették a hamis tolmácsolás következményeire, és a konzulátus képviselőjeként funkciójából adódóan nem is lett volna szabad tolmácsolnia. Nem vizsgálta ugyanis a hatóság, hogy fennáll-e vele szemben kizáró ok. Mivel a jelenlévő konzul és a konzuli alkalmazott nem számít képviselőnek, hanem segítőnek, ezért vele szemben kizárási ok állt fenn: „Szakértőként (tolmácsként) nem járhat el, akitől elfogulatlan szakvélemény (tolmácsolás) egyéb okból nem várható (Be. 103§ 1. bek. h pontja alapján)”.

Az elsőfokú bíróság ennek az érvelésnek csak részben adott helyt. A nyomozási eljárás során kirendelt tolmácsot már nem lehetett meghallgatni, mert nem tudták elérni a hatóságok, nagy valószínűséggel külföldre távozott.

Ezzel azonban az ügynek még korántsem lett vége: a bírósági eljárásra másik tolmácsot rendeltek ki. A bírósági tárgyalásokon is részt vett a konzulátus munkatársa, aki ismét kifogásolta a tolmács teljesítményét. Ezenfelül a második tolmács személyével szemben is felmerülhetett a Be. 103§ 1. bek. h pontja szerinti kizárási ok, mivel hasonló tevékenységet végző cégnél dolgozott, mint a sértett. Nem volt kizárható az esetleges érdekelttség fennállása, ezért tolmácsként való közreműködése az eljárásban aggályos volt. A tárgyalás későbbi szakaszában ezt a tolmácsot tanúként hallgatták meg, s kérték tőle, hogy igazolja

nyelvismeretét, és nyilatkozzon érdektelenségéről. A jegyzőkönyvhöz csatolták a tolmács középfokú nyelvvizsga bizonyítványát, s idegenvezetői igazolványát, melynek már a címsora is nyelvi hibát tartalmazott. A bíróság és a tolmács közti levélváltásból bármely professzionális nyelvi közvetítő meg tudta volna állapítani, hogy a tolmács nem professzionális nyelvhasználó, s nem rendelkezik tolmácsképesítéssel. A bírósági eljárás során ezúttal azonban nem került sor arra, hogy a konzulátus képviselője átvegye a tolmácsolást, mivel elmondása szerint a tolmácsolás „nem volt olyan rossz”. A konzulátusi munkatársat is meghallgatta a bíróság: az adott nyelvből egyetemi diplomával rendelkezett, s több évet élt a célnyelvi országban. Annak ellenére, hogy Magyarországon a nyomozási és a bírósági eljárás során is hivatalból figyelmeztetni kell a tolmácsot a hamis tolmácsolás következményeire, a képviselő így nyilatkozott:

A nyomozóügyészségen nem kérdeztek meg tőlem, hogy perben, haragban, rokonságban állok-e a kamionsofőrrel, ismerem-e őt vagy kizárási ok fennáll-e, és nem figyelmeztettek a hamis tolmácsolás következményeire sem.

Az ítéletábra ezek után az eljárási hibák, hiányosságok (többek között a tolmács alkalmatlansága, a fordítás hibái, a konzuli segítő tolmácsként való közreműködése, nem figyelmeztetése miatt, az eljárásban a másik tolmács aggályos közreműködése) miatt új eljárásra kötelezte a törvényszéket. A vádlott védőjének véleménye szerint, ha a megfelelő módon rendelik ki a – szakképzett – tolmácsot, s elhangzik a figyelmeztetés, az ügy elhúzódása elkerülhető lett volna:

Hivatásos tolmácsot kellett volna kirendelni, és akkor fel sem vetődik az árnyéka vagy esélye annak, hogy itt elfogultság merült fel...

## **8.2. A másik eset: a tolmács mint nyelvi szakértő**

A másik ügyben a vádlottat csalással vádolták: az egyik magyar banknál az elhunyt lányának adta ki magát, ezért – megtévesztve a banki ügyintézőt – hozzá tudott férni az elhunyt bankszámlájához. A védelem arra épült, hogy a bankban a vádlott nem értette a neki feltett magyar kérdést, ebből adódott a félreértés, s a vádlott nem szándékosan, hanem hiányos nyelvismeretéből adódóan adhatta ki magát másnak. A vádlott nyelvismeretének ellenőrzésére a tolmácsot a tárgyalás során nyelvi szakértőnek kérték fel, a tolmácsolás során az elé tárt iratokkal (a vádlott által német nyelven írt és magyar nyelvre lefordított levelet) kapcsolatban arra kérték, ítélje meg, a dokumentumok fordítások-e vagy sem. A vádlott ugyanis azt állította, hogy azt a levelet, mely bizonyítékkul szolgált arra, hogy milyen jól tud magyarul, nem saját maga fordította le, hanem gépi fordítóprogramot vett igénybe. A tolmács véleménye szerint

egyértelmű volt, hogy a levelet nem gépi fordítóeszköz fordította, hanem egy olyan személy, aki jó nyelvtudással rendelkezik. A stilisztikailag vagy nyelvtanilag nem megfelelően fordított mondatokat a tolmács ki is javította. Ezt tükrözi a jegyzőkönyv, melyben a tolmács részletezi a nyelvtanilag hibás vagy magyartalan mondatokat, s saját fordítási javaslatokat is ad. Például „*az egyetlen, amit anyámtól kértem*” helyett „*amire az édesanyám engem megkért*” mondatrészre javasolja módosítani a referenciahibát tartalmazó mondatrészt. A tolmács tehát a bírói felkérésnek minden további nélkül eleget téve ténylegesen nyelvi szakértői szerepbe került, hiszen az ügy kimenetelét befolyásolta.

### **8.3. A kutatás második részének, a jegyzőkönyvek vizsgálatának értékelése**

A kutatás második részeként tolmács közreműködésével lefolytatott bírósági tárgyalások jegyzőkönyveibe tekinthettem be. Ahogyan a kutatást bemutató előző fejezetben szerepel, a tizenhét büntetőügy és tizenöt polgári ügy jegyzőkönyvét átnézve természetesen nem lehet általános érvényű következtetéseket levonni. Elsősorban arról kaphatunk képet, hogy a tolmács és a tolmácsolás hogyan jelenik meg a jegyzőkönyvekben. Érdekes arra is rávilágítani, hogy a hatóságok és az egyes bíróságok adatkezelési, kirendelési és jegyzőkönyvezési gyakorlata eltéréseket mutat. A következőkben a tolmács polgári és a büntető eljárásokban betöltött szerepét vázolom fel, majd az előző fejezetben bemutatott két jogeset tanulságait foglalom össze (lásd 8.1. és 8.2. fejezetek).

#### **8.3.1. Polgári eljárások**

Először tekintsük át azt a végzést, mely segítségével a tolmács tudomást szerez a polgári eljárás bírósági tárgyalásáról, s melyben kirendelik a tolmácsolási feladat ellátására (Függelék 4.). A kirendelő végzés, ha közvetlenül rendelték ki a tolmácsot, akkor a saját nevére szólóan és címére kipostázva vagy elektronikus úton érkezik. Ebben a dokumentumban nevezi meg az adott bíróság az ügyet és az ügytípust, feltünteti a peres felek nevét, és kirendeli a tolmácsot a tolmácsolási feladatok ellátására. Ez a kirendelés azt jelenti, hogy a tolmácsnak kötelessége megjelenni a végzésben szereplő időpontban és helyszínen a tárgyalóteremben. Ha fordítóirodát bíz meg a bíróság, akkor az iroda nevét és elérhetőségét tüntetik fel a végzésben, s a tolmács az irodán keresztül kapja meg a megbízást.

A polgári ügyekről készített jegyzőkönyvek kevés feljegyzést tartalmaznak a tolmácsolásról, többnyire csak a tolmács személyi adatait rögzítik, és a tárgyalás kezdetekor a hamis tolmácsolásra való figyelmeztetést írják le (a jegyzőkönyvezésről és a tárgyaláson való

figyelmeztetésről lásd Vinnai 2010, 2018a). A legtöbb polgári peres jegyzőkönyvben ez a figyelmeztetés a következő megfogalmazással került a jegyzőkönyvbe: „A bíróság figyelmezteti a tolmácsot a hamis tolmácsolás törvényes következményére”. Mire a tolmács válasza többnyire a következőképpen szerepel a jegyzőkönyvekben: „A bíróság figyelmeztetését megértettem.”

A tárgyalás végén a jegyzőkönyvekben a tolmácsolás kapcsán többnyire pusztán a tolmácsolási díjat állapították meg. A tolmácsolási díj mértékében is különbségeket tapasztaltam az egyes bíróságok gyakorlatai között. A tanulmányozott polgári perek többsége házasság felbontására irányuló eljárás volt, s a jegyzőkönyvekben legfeljebb még annyi szerepelt, hogy „A tolmács személyét mindkét fél elfogadta”. Az egyik esetben a következő két mondattal írták le az idegen nyelvű fél nyelvhasználati jogának érvényesülését: „A tolmács folyamatosan fordítja a tárgyaláson elhangzottakat. Az alperes úgy nyilatkozik, megértette, hogy mit jelent, hogy a magyar törvények szerint kerül sor a házasság felbontására.” Az esettanulmányok kapcsán azt tapasztaltam, hogy ha a tolmács a polgári peres eljárásban megfelelően közvetítette az elhangzottakat, akkor a jegyzőkönyvekben szinte láthatatlan maradt, alig jelent meg. Ezekben a tárgyalási jegyzőkönyvekben – a tolmács személyére, figyelmeztetésére és díjára vonatkozó jogszabályban előírt formalitásokon túl – pusztán a célnyelvi megfogalmazások hagytak nyomot. A jegyzőkönyvekben nem szerepel feljegyzés a tárgyalóteremben alkalmazott tolmácsolási módokra sem. Mindössze egy esetben, az elemzett második jogesetnél láttam utalást a blattolásra (8.2. fejezet). A jegyzőkönyv szerint a bíró a következőképpen fogalmaz: „Bíró felkérésére XY ügyvéd német nyelvű beadványát tolmács lefordítja:...”.

### **8.3.2. Büntetőeljárások**

A büntetőügyeknél már több feljegyzést találunk a tolmácsról és magáról a tolmácsolásról is, ennek oka, hogy már a rendőrségen és az ügyészségen is szükség van nyelvi közvetítésre. Érdekesség, hogy a tolmács kirendelését mind a rendőrség, mind az ügyészség, mind pedig a bíróság némiképp eltérően fogalmazza meg (lásd Függelék 4. és 5., a tolmácsok jogállásáról, jogi helyzetéről vö. Tóth 2019).

A **rendőrség** határozatában utal a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény adott bekezdésébe ütköző vétségre, s (az akkor még hatályos) büntetőeljárásról szóló törvény

114. § (1) bekezdése alapján rendeli ki a tolmácsot. A hatóság indokolja határozatát, majd ezután figyelmezteti is a tolmácsot kötelezettségeire a régi Be. 113. § (1) és (2), valamint a Be. 114. § (3) bekezdésére figyelemmel, miszerint közreműködését nem tagadhatja meg, ha mégis így tesz, akkor rendbírsággal sújtható. A rendőrségi jegyzőkönyv jóval nagyobb részt szentel a tolmácsnak, mint a bírósági jegyzőkönyv, hiszen a gyanúsított kihallgatásáról szóló jegyzőkönyvre (Lásd Függelék 6.) nemcsak a Be. törvény és a Büntető Törvénykönyv rendelkezései irányadóak, hanem az úgynevezett Nyer. 176. § (1) (23/2003. (VI. 24.) BM-IM együttes rendelet a belügyminiszter irányítása alá tartozó nyomozó hatóságok nyomozásának részletes szabályairól és a nyomozási cselekmények jegyzőkönyv helyett más módon való rögzítésének szabályairól bekezdése is:

A nem magyar anyanyelvű gyanúsítottak lehetővé kell tenni, hogy anyanyelvén írásban tegyen nyilatkozatot, melyet a magyar nyelvű fordítással együtt a nyomozási iratokhoz kell csatolni.

A rendőrségi jegyzőkönyvben részletesen szerepel a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény 272. § (1) bekezdése a hamis tanúzásról, ill. hamis tolmácsolásról. E bekezdés szerint a hamis tanúzásról szóló rendelkezéseket kell alkalmazni arra, aki mint tolmács vagy fordító hamisan fordít. Ezenkívül a büntetőügyben elkövetett hamis tanúzás díjtételét is feltüntetik a rendőrségi jegyzőkönyvben, íme egy részlet:

*Figyelmeztetem továbbá, hogy aki a hamis tanúzást büntető ügyben követi el, büntetett miatt egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő. Ha a hamis tanúzás olyan bűncselekményre vonatkozik, amely életfogytig tartó szabadságvesztéssel is büntethető, a büntetés két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztés.*

Ezt a figyelmeztetést a jegyzőkönyv aláírásával a tolmácsnak tudomásul kell vennie. A tanulmányozott iratok mindegyikében az alábbi rész szerepelt a rendőrségi jegyzőkönyvekben:

*A hamis tolmácsolás következményeire történő figyelmeztetést és a Be. 103. § (1) bekezdésében meghatározott kizárási okokra történő figyelmeztetést megértettem.*

Az **ügyészség** tolmács kirendeléséről szóló határozatában szintén a Be. paragrafusaira hivatkozva rendeli ki a tolmácsot, s felsorolja kötelezettségeit (lásd Függelék 5.), például azt, hogy a tolmács a vele szemben felmerülő kizárási-, illetve mentességi okot köteles a kirendelőnek haladéktalanul bejelenteni, valamint felhívja a figyelmét arra, hogy „ha a

*közreműködést jogosulatlanul megtagadja, rendbírsággal sújtható és az okozott költségek megfizetésére kötelezhető”.* Ezután több figyelmeztetés már nem szerepel a határozatban, csak az indokolás, melyben az ügyész leírja, hogy „*az ügyben a gyanúsított a magyar nyelvet nem ismeri, ezért az adott bíróság előtt a gyanúsított bíróság elé állításra tárgyában tartandó tárgyalásra tolmács kirendeléséről határozott*” (idézetek az ügyészségi határozatból).

Büntetőügyek esetén a tolmács kirendeléséről szóló végzésben (lásd Függelék 5.) az adott **bíróság** megnevezi az adott bűntettét, feltünteti a bűncselekménnyel gyanúsított(ak) nevét és kirendeli a tolmácsot a tolmácsolási feladatok ellátására a végzésben szereplő időpontban és helyszínre. Ezután következik a tolmács figyelmeztetése, ha a tárgyaláson nem jelenik meg, valamint – ahogyan az ügyészségi kirendelésben is szerepel – az is, hogy a vele szemben felmerülő kizárási-, illetve mentességi okot köteles a kirendelőnek haladéktalanul bejelenteni. Figyelmezteti továbbá a bíróság a tolmácsot arra is, hogy ha a közreműködést jogosulatlanul megtagadja, akkor rendbírsággal sújtható. Az egyes bíróságok gyakorlatától függően ezután indokolhatja a bíróság a döntését (többnyire az akkor hatályos Be. 114 §-ra hivatkozva).

A rendőrségi és ügyészségi határozatban, valamint a bírósági végzésben, mellyel tehát a tolmács tudomást szerez elvégzendő feladatáról, pusztán a tolmács kötelezettségei szerepelnek, jogairól nem esik szó. A jegyzőkönyvek tanulmányozásakor nem talákoztam olyan dokumentummal, melyben felmerült volna a tolmács – akire a jogszabály szerint a szakértőre vonatkozó rendelkezések irányadóak – iratbetekintési joga. Egyetlen egy olyan kirendelő határozatot kaptam kézhez ezidáig az egyik német–magyar nyelvpárban folytatott tárgyalás során, amelyben a bíró felhívta a tolmács figyelmét, és lehetőséget is adott az iratbetekintésre (lásd Függelék 4.). Fel is vettem a kapcsolatot az ügyben eljáró bíróval, aki csatlakozott a kutatáshoz, s hangfelvételre is sor került (lásd 4.4. fejezet). Előzetes egyeztetést követően így a tolmács a tárgyalás előtt áttekintette az ügy iratait, s megfelelően fel tudott készülni a tárgyalásra. Véleményem szerint példaértékű ez a megközelítés, melyben a tolmácsot egyenrangú félként kezelik, s üdvözlendő lenne népszerűsíteni ezt a szemléletet a bíróságokon.

#### **8.4. A két bemutatott eset tanulságai**

A jegyzőkönyvek vizsgálatakor a legtöbb esetben sikeresnek volt tekinthető a tolmácsolás, hiszen a tárgyalást a tolmács miatt nem napolták el, és az ügyeket megfelelő módon le lehetett zárni. Ahogyan a 8.3.1. fejezetben a polgári peres eljárások kapcsán utaltam is rá, ezekben az

esetekben a jegyzőkönyvekben pusztán formalitások szerepeltek a tolmács személyével és a tolmácsolással kapcsolatban. Két olyan – a tolmácsolás szempontjából speciális – esettel találkoztam, amikor a tolmács a szokásosnál mégis nagyobb teret kapott a jegyzőkönyvekben is. Az előzőekben (lásd 8.1. és 8.2. fejezet) ismertettem azt a két jogesetet, melyek során a tolmácsok tevékenysége befolyásolta a bírósági eljárást. Az első esetben a kommunikáció nem volt sikeres, mert a tolmácsok nem megfelelően végezték a feladatukat. A tolmácsolási hibák hozzájárultak ahhoz, hogy az ügyben való ítélethozatal elhúzódott, s az első fokon eljáró bíróságot új eljárásra kötelezték. A másik esetben a tolmács megfelelően végezte feladatát, a jogvitában egy nyelvi kérdés eldöntésekor kompetens nyelvi szakértőként működött közre, s így fontos szerepet játszott az ügy megítélésében.

#### **8.4.1. Az első eset tanulságai: tolmácsolási gondok**

A 8.1. fejezetben bemutatott büntetőeljárás jegyzőkönyveiből az derül ki, hogy a rendőrségi nyomozás során kirendelt tolmács nem fordította jól az elhangzottakat. A sértett meghallgatásakor jelenlévő konzuli képviselő ennek hangot is adott, később pedig átvette a tolmácsolási feladatot.

A bírósági eljárás során a védelem a tolmács szerepének átvételét támadta meg: azzal érveltek, hogy a hirtelen beugró eseti tolmácsot („ad-hoc-tolmácsot”) nem figyelmeztették a hamis tolmácsolás következményeire, és a konzulátus képviselőjeként funkciójából adódóan nem is lett volna szabad tolmácsolnia, hiszen vele szemben kizárási ok állt fenn. Az elsőfokú bíróság ennek az érvelésnek csak részben adott helyt.

A bírósági eljárásra másik tolmácsot rendeltek ki, akinek a teljesítményét ismét kifogásolta a konzulátusi képviselő. Ezenfelül a második tolmács személyével szemben is felmerülhetett a Be. 103§ 1. bek. h pontja szerinti kizárási ok, mivel hasonló tevékenységet végző cégnél dolgozott, mint a sértett. A tolmácsról kiderült, hogy nem professzionális nyelvhasználó, s nem rendelkezik tolmácsképesítéssel. Az ítéletábra ezek után az eljárási hibák, hiányosságok (többek között a tolmács alkalmatlansága, a fordítás hibái, a konzuli segítő tolmácsként való közreműködése, nem figyelmeztetése miatt, az eljárásban a másik tolmács aggályos közreműködése) miatt új eljárásra kötelezte a törvényszéket.

Arra a jegyzőkönyvek vizsgálatakor nem derült fény, hogy a tolmácsok kaptak-e, s ha igen, milyen lehetőséget a felkészülésre. Ahogy Driesen és Petersen fogalmaz a bírósági tolmácsolás német nyelvű szakirodalmában, „[a] tolmácsnak az elhangzottakat pontosan

(értelem szerint) és teljeskörűen kell átültetnie. Ez csak akkor lehetséges, ha szakképzett (rendelkezik a megfelelő háttértudással és ismeri az egyes technikákat) és szakmailag felkészült” (Driesen és Petersen 2011: 6)<sup>8</sup>. Kadrić utal azonban arra, hogy a „gyakorlat azt mutatja, hogy a szakmai világban nem az intézménynek, azaz a bíróságnak mint közösségnek, hanem az adott tolmácsnak mint személynek kell viselnie a felelősséget a konkrét ügyben” (Kadrić 2009: 57). Az angol nyelvű szakirodalomban is találunk hasonló érvelést. Hale szerint egy tolmácsolt tárgyaláson a forrásnyelvi üzenet feletti kontrollt a szerző átadja a tolmácsnak, tehát a tolmács válik felelőssé a célnyelvű üzenet megfogalmazásáért és ebből adódóan saját teljesítményéért (Hale 2004: 9).

A felvázolt eljárás során ugyanakkor nemcsak a tolmács tehető felelőssé, hanem a bíróság is, mivel nem megfelelő képzettséggel rendelkező tolmácsot rendelt ki és az eseti tolmács vagy laikus tolmács (a „*Laiendolmetscher*” német kifejezésből) beugrása után nem történt meg a figyelmeztetés. Hale szerint azok a tolmácsok, akik szakképzettség nélkül vállalnak tolmácsolási feladatokat, úgynevezett „természetes tolmácsok” (Hale 2004: 14), hiszen szóválasztásuk, nyelvi megoldásaik inkább intuíción, s nem tudatos technikák bevetésén alapulnak.

Mind a bíróság, mind a perbeli felek számára döntően fontos, hogy a tárgyalás során alkalmazott tolmácsok megfelelő végzettséggel és a tolmácsoláshoz szükséges képességekkel rendelkezzenek, ennek jelentőségét európai szinten több országban is felismerték. Az Európai Parlament és a Tanács 2010/64/EU irányelvével – a büntetőeljárás során igénybe vehető tolmácsoláshoz és fordításhoz való jogról – megpróbálták megteremteni azokat a keretfeltételeket, melyekkel javíthatóvá és ellenőrizhetővé válik a tárgyalótermi tolmácsolás minősége. Az Európai Unió felmérést is készített arról, hogy az irányelv hatására hogyan érvényesülnek a tagállamokban a vádlottak és a gyanúsítottak fordításhoz, tolmácsoláshoz és tájékoztatáshoz való jogai. A felmérés eredményeit egy kiadványban jelentették meg, melyben összegezték az egyes tagállamokban megvalósított intézkedéseket is (lásd FRA 2016). Bár az említett irányelv sokak szerint nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket, mégis elindított egy folyamatot Magyarországon is. Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Fordító- és Tolmácsképző Tanszéke a 2014/15-ös őszi szemeszterben indította el a „bírósági és hatósági tolmács” szakirányú továbbképzést. Ez azért volt fontos lépés, mert Magyarországon egyedül ebben az intézményben nyújtanak olyan képzést, mellyel kifejezetten a tárgyalótermi és más

---

<sup>8</sup> A szerző saját fordítása. A következőkben – ahol nem szerepel ettől eltérő információ – az idegen nyelvű szakirodalmi idézet a szerző fordítása.



hatóságok előtti tolmácsolási feladatokra készítik fel a jelentkezőket. Az a célja a képzésnek, hogy a bírósági és hatósági tolmácsok magas szinten képesek legyenek ellátni a jogi tolmácsolás feladatát. Ezenkívül rendelkezzenek az ehhez szükséges speciális tolmácsolási és kommunikációs készségekkel, valamint nyelvhasználatbeli, eljárásjogi, pszichológiai, interperszonális és interkulturális ismeretekkel (lásd <http://www.elteftt.hu/hu/kepzesek/birosagi-es-hatosagi-tolmacsolas>). A képzés keretében az elméleti ismereteken és a gyakorlati órákon kívül a hallgatóknak lehetősége nyílik hospitálásra is. Ez azt jelenti, hogy már a képzés során megismerkedhetnek az autentikus tárgyalótermi kontextussal, részt vehetnek bírósági tárgyalásokon. A hospitálások alakalmával megismerhetik a bírósági tárgyalások szereplőit, menetét, a bírósági protokoll szabályait. Lehetőségük nyílik továbbá a szereplőkkel személyes beszélgetésre, a megfigyelés során szerzett tapasztalatok utólagos kiértékelésére. A képzés elvégzéséhez szakmai gyakorlatra is szükség van.

A *European Association for Legal Interpreters and Translators* (EULITA), a jogi jellegű tolmácsolással és fordítással foglalkozó szervezeteket, valamint bírósági tolmácsokat és fordítókat tömörítő európai ernyőszervezet (lásd [www.eulita.eu](http://www.eulita.eu)) szíven viseli a jogi területen tevékenykedő fordítók és tolmácsok ügyét. Már korábban megfogalmaztak úgynevezett Vademecum útmutatót jogi fordítók és jogi tolmácsok számára (Lásd magyarul is: <https://eulita.eu/wp/relevant-documents/>). A EULITA nem elégedett meg a 2010/64/EU irányelv hatására elért eredményekkel, ezért tovább gondolkodott, s gondolkodik mindmáig a következő lehetséges lépéseken. Annak érdekében, hogy a jogi jellegű fordítás és tolmácsolás megfelelő kereteket kapjon Európa-szerte, megszületett az a szabványtervezet, mely jelenleg DIS 20228 státuszban van, s várhatóan hamarosan megkaphatja az ISO szabvány minősítést (lásd Katschinka 2016). A EULITA által előkészített dokumentum a jogi tolmácsolás definícióját, valamint alapelveit rögzíti, meghatározza a jogi területen tolmácsolók kompetenciáit, szakképzettségét, ajánlást ad az alkalmazandó tolmácsolási módokra, s a megfelelő munkakörülményeket is leírja (lásd [http://eulita.eu/wp/wp-content/uploads/EULITA\\_Sofia-2018\\_Katschinka.pdf](http://eulita.eu/wp/wp-content/uploads/EULITA_Sofia-2018_Katschinka.pdf)). A jogi tolmácsolási szolgáltatásra vonatkozó szabványra nemcsak a tolmácsok számára van szükség, hanem a tolmácsolást igénybe vevő felhasználók számára is annak érdekében, hogy javítani lehessen a jogi tolmácsolás minőségét.

Magyarországon is elindult a közös gondolkodás a fordítói és tolmácsolási szolgáltatások, különösen a hiteles fordítás és a hatóságok számára nyújtott tolmácsolás

reformjáról (lásd Tóth 2019: 121). A bíróságok részéről más területen is tapasztalható előrelépés, közeledés az állampolgárok, a közérthetőség felé: az Országos Bírósági Hivatal a 2017-es évet a közérthető bíróság évének nyilvánította, mellyel legfőbb célja az volt, hogy egyszerűbbé tegye a polgárok bírósághoz való hozzáférését. A Kúria ugyanebben az évben kötelező bírósági képzést szervezett a „Közérthetőség és szakszerűség a bírósági jogalkalmazásban” címmel, mely keretében a bírákat az ún. Stíluskönyvek nyelvi ajánlásaival ismertette meg (A Stíluskönyveket két korábbi joggyakorlat-elemző csoport állította össze, ezzel összefüggésben lásd: Vinnai 2018 b).

#### **8.4.2. A másik eset tanulságai: a tolmács mint nyelvi szakértő**

A következőkben a jegyzőkönyvek tanulmányozása kapcsán megismert másik büntetőügy tanulságait foglaljuk össze (az ügy részletes leírását lásd 8.2. fejezet), mely során a tolmács nyelvi szakemberként működött együtt a bírósággal, s ezáltal segítette az eljárást. Az elemzett jegyzőkönyvben arról olvashatunk, hogy a vádlottat csalással vádolták: az egyik magyar banknál az elhunyt lányának adta ki magát, ezért – megtévesztve a banki ügyintézőt – hozzá tudott férni az elhunyt bankszámlájához. A védelem arra épült, hogy a bankban a vádlott nem értette a neki feltett magyar kérdést, ebből adódott a félreértés, s a vádlott nem szándékosan, hanem hiányos nyelvismeretéből adódóan adhatta ki magát másnak. A vádlott nyelvismeretének ellenőrzésére a tolmácsot a tárgyalás során nyelvi szakértőnek kéri fel, a tolmácsolás során az elé tárt iratokkal kapcsolatban arra kéri, hogy ítélje meg, a dokumentumok fordítások-e vagy sem. A jegyzőkönyv tanúsága szerint a tolmács ennek minden további nélkül eleget tesz, így ténylegesen szakértői szerepbe kerül, hiszen véleménye az ügy kimenetelét befolyásolja.

Ha megnézzük a német nyelvterület bírósági gyakorlatát, **Németországban** a tolmács nem számít szakértőnek, hiszen nem az ügy érdemi részéhez tesz hozzá, hanem a felek közötti kommunikációban segít. A tolmács a felek közötti szócső szerepét tölti be, az eljárást nem gazdagítja új tartalmakkal. Ennek megfelelően tevékenysége során semlegesnek kell maradnia, ehhez a semlegességhez pedig a titoktartás, valamint az is hozzátartozik, hogy a tolmács a hallott információkat nem használhatja fel saját előnyére (Driesen és Petersen 2011: 6). S bár Németországban a törvény rendelkezései szerint nem szakértő a tolmács, a bíróság mégis bármikor felkérheti nyelvi szakvélemény készítésére, illetve felesketheti nyelvi szakértőnek (uo. 2011: 116).

Kadrić **Ausztriában** a klasszikus szakértői tevékenységet hasonlítja össze a tolmács szakértői tevékenységével. Az osztrák perrendtartások szerint a tolmács nem szakértő. Kadrić utal arra, hogy a szakirodalomban a tolmácsra többnyire nem szakértőként tekintenek, ugyanakkor esetenként nem lehet kizárni azt, hogy a tolmácsot szakértői feladatra kérik fel. Ilyen feladat lehet, amikor a tolmács nyelvi, kulturális, mentalitásbeli különbségekre, eltérésekre világít rá (Kadrić 2009: 49–53).

**Magyarországon** a tolmácsot (fordítót) szakértőként idézik a tárgyalásra, s a szakértőkre vonatkozó rendelkezések érvényesek a tolmácsra is (lásd 5.2. fejezet). A tolmács figyelmeztetése a hamis tolmácsolás következményeiret a bíró jogszabályban előírt kötelessége (lásd 5.2. fejezet). A tárgyalásra kirendelő bírósági végzésben fel is hívják a tolmács figyelmét szakszerű és pontos fordítás elvégzésére, és valóban figyelmeztetik a hamis fordítás következményeire. Magyarországon ugyanakkor – sok európai országgal ellentétben – nem esketik fel a tolmácsot a tárgyalás elején. Ahogy a bírósági tolmácsolás hazai szakirodalmában már utaltunk rá (lásd 2.2.2. fejezet), Horváth a tolmácsok nyelvi szakértői szerepére hívja fel a figyelmet:

[...] mivel a tolmács a kommunikációs szakember, érdemes meghallgatni a véleményét például a tolmácsolási mód kiválasztásával kapcsolatban, és érdemes megbízni benne a nyelvi megformálás, esetlegesen a lefordíthatatlan kulturális elemek problémájának megoldása tekintetében (Horváth 2013: 34).

Ez a röviden felvázolt második eset pozitív példaként szolgál, hiszen a bíró bizalommal fordult a tolmáchoz, és a nyelvi kérdés tisztázásában kikérte a véleményét. Itt is utalhatunk arra, hogy ha a bírósági tolmács státusza megfelelően tisztázott, és a tolmácsolás minősége megfelelő, a tolmács rendelkezik a szükséges szakképzettséggel, kompetenciákkal, s kivívja magának az elismertséget jó minőségű munkájával, akkor a bíróság és a jogi oldal is ennek megfelelően viszonyul a tolmács személyéhez és a tolmácsoláshoz. Ezzel gyorsabbá lehet tenni a jogi eljárásokat, s tiszteletben lehet tartani az állampolgárok és a bíróság előtt megjelenő idegen nyelvű felek jogait is.

Nemcsak a megbízók, hanem a tolmácsok számára is fontos, hogy tisztában legyenek szerepükkel és felelősségükkel. Hale szerint a tolmácsoknak is tudatában kell lenniük annak, hogy professzionális nyelvi közvetítőként mire terjed ki a felelősségük. Ugyanúgy a tolmács felelősségéhez tartozik az is, hogy megértse és felismerje szerepének fontosságát, mint ahogyan az is, hogy tudja, a tárgyaláson nyújtott teljesítményéért felelősségre vonható (Hale 2004: 2).

A tolmács felelősségének alapját számos etikai alapelv képezi, a semlegességtől kezdve az információk átadásának teljességén és a titoktartáson át egészen az érdekkonfliktusok elkerüléséig (Kadrić 2009: 60). Azért is fontos ismerniük a bírósági tolmácsolás etikai alapelveit, hogy – ahogyan az első jogesetnél elvárható lett volna – fel tudják ismerni az érdekellentéteket. A legtöbb, bírósági tolmácsolásra vonatkozó etikai kódexben a fentiekén kívül szerepel még, hogy a tolmács számára fontos a nyelvi pontosság és a szöveghűség, valamint az is, hogy professzionális módon viselkedjen, azaz ne hívja fel magára a figyelmet öltözködésével vagy viselkedésével (Horváth 2013: 30).

### **8.5. A jegyzőkönyvek vizsgálatának összegzése, következtetések**

A jegyzőkönyvek vizsgálatánál az első következtetés a bírósági és hatósági tolmácsok láthatatlansága: erre utal az, hogy nem találtam sok feljegyzést – különösen a polgári ügyeknél – abban az esetben, ha a tolmácsolás megfelelően történt. A jegyzőkönyvek csak a magyar megfelelőket tartalmazzák, s a jogszabályban előírtakon túl más utalás többnyire nem szerepel a tolmácsolásra és a tolmács személyére vonatkozóan.

A bírósági tolmácsolás kontextusát vizsgáló kutatás első kutatási kérdéseként (lásd 4.2. fejezet) azt vizsgálom, hogy mit vár el a bírósági tolmáctól, s ezek az elvárások hogyan hatnak ki a tolmácsolásra. Hipotézisem szerint a bírósági tolmácsolás során az alapvetően szükséges biztos nyelvi felkészültségen túl számos egyéb elvárás is felmerül. Ez a hipotézis a jegyzőkönyvek tanulmányozása alapján igazolódni látszik. Már a kirendelő végzésben felsorolják a tolmács kötelezettségeit, hivatkoznak a jogszabályokra, jogaira azonban nem (vagy csak kivételes esetben) történik utalás. Ennek az a következménye, hogy a bírósági tolmács – még ha szakképzett nyelvi közvetítő is – előzetes felkészülés nélkül érkezik a tárgyalásra. A két jogeset bemutatásából az rajzolódik ki (lásd 8.2. fejezet), hogy ha a tolmács professzionális nyelvi közvetítő, akkor nyelvi szakértőként is megállja a helyét. Azaz válaszolva a második kutatási kérdésre (lásd 4.2. fejezet) – hogy mi a szerepe a bírósági tolmácsnak – elmondható, hogy nyelvi közvetítői szerepet is betölthet. Éppen ebből adódóan érdemes lenne biztosítani azt a jogát is, hogy – mivel a szakértőre vonatkozó rendelkezések irányadóak rá nézve – betekinthessen az iratokba. A 8.3.2. fejezetben már utaltam arra a példaértékű kirendelő végzésre (lásd Függelék 4.), melyben a bíróságnak lehetősége ad a tolmácsnak arra, hogy előzetes felkészülés keretében átnézhesse az ügy iratait. Nyelvi szakértőként tehát a tolmács pozitívan is befolyásolhatja a tárgyalás menetét, s elősegítheti az ügy megfelelő megítélését. Ha viszont a bíróság nem fordít figyelmet arra, hogy a tárgyalóteremben

megjelenő tolmács megfelelő végzettséggel és szakképzettséggel rendelkezzen, akkor az eseti tolmáctól nem is várható el, hogy megállja helyét szerepében.

Fontos következtetésként leszűrhető, hogy a bírósági tolmácsolás színvonalának és hatékonyságának növeléséhez hozzájárulna a bírósági tolmácsok átfogó képzése. A bírósági tolmácsolás megfelelő kereteinek kidolgozását segítené az is, ha a jogszabályok lehetőleg egységesen és egyértelműen fogalmaznának mind a tolmácsok szakképzettségét, mind a kirendelésüket illetően.

## 9. A kutatás harmadik része – a hangfelvételek és az interjú készítése

Az Országos Bírósági Hivatal 2016-ban engedélyezte a kutatást, s ennek keretében a hangfelvételek készítését<sup>9</sup>, de ehhez a Miskolci Törvényszék elnökének<sup>10</sup> is hozzá kellett járulnia, s csak ezen engedélyek birtokában kezdődhetek az előkészületek. A hangfelvételek technikai készítésében sikerült rutint szerezni a 2014-2018 között zajló, *A tisztességes eljárás nyelvi aspektusai. A jogi nyelv hatása a joghoz való hozzáférés érvényesülésére* elnevezésű OTKA-kutatás kapcsán, melyben külső kutatóként vettem részt (lásd 2.2.1. fejezet). Ezek a tárgyalások nem tolmács bevonásával zajlottak ugyan, de az adatgyűjtés során több bíróval is megismerkedtünk a Miskolci Törvényszéken és a Miskolci Járásbíróságon. Az egyik, a kutatásban részt vevő bíró javaslatára a saját kutatási engedély kiegészítését is kértem – az angol–magyar és a német–magyar nyelvpárokra túl – a szomszédos országok nyelveire<sup>11</sup>. Erre azért volt szükség, mert sok idő eltelt, mire jelentkeztek a bírák a kutatásban való részvételre.

A hangfelvételek 2017 ősze és 2018 nyara között készültek. A kutatási időszakban három polgári eljárás (két német és egy angol) és két büntetőügy (egy román és egy szlovák) tárgyalásait sikerült hangfelvevővel rögzíteni, s ahol lehetőség volt rá, a tolmácsokkal retrospektív interjú is készült közvetlenül a tolmácsolási esemény után.

A polgári eljárásokon készített hangfelvételek közül a német–magyar nyelven zajló tárgyalásokon nem készült interjú, hiszen e két ügy esetében akciókutatás történt (lásd 6.2.1. fejezet). A következőkben elemzett angol–magyar nyelvű tárgyalás után sikerült interjút készíteni a tolmáccsal. Ez az interjú hozzájárult ahhoz, hogy tárgyalás kommunikációs kontextusáról teljesebb képet lehessen kapni. A két büntetőügy esetében szintén készültek interjúk a tolmácsokkal a tárgyalásokat követően. Ezeknek az ügyeknek az elemzésére ebben a dolgozatban azért nem vállalkoztam, mert a román és a szlovák nyelvű részek átírásához és értelmezéséhez román, ill. szlovák tolmácsot, fordítót kellett volna igénybe venni.

A következő fejezetekben elsőként az angol–magyar nyelven zajló polgári ügy utolsó tárgyalását elemzem, majd a tolmáccsal készített interjút, végül a német–magyar tolmács bevonásával folytatott polgári eljárást mutatom be.

---

<sup>9</sup> A 2016.OBH.XXXVIII.E.4/17. számú engedélyt 2016. november 25-i dátummal kaptam kézhez.

<sup>10</sup> A Miskolci Törvényszék elnökének engedélyét 2016.EI.IV.D. 1./6-VII. számon 2017. január 19-i dátummal kaptam kézhez.

<sup>11</sup> Az Országos Bírósági Hivatal elnöke támogatta a kutatás kiegészítését 2016.OBH.XXXVIII.E.4/30. számon, mely levelet 2017. június 23-i dátummal kaptam kézhez.

### 9.1. Az angol–magyar nyelven folytatott tárgyalásról

2017 szeptemberében került sor erre a hangfelvételre, egy iPhone 4s mobiltelefon és egy Philips hangfelvevő eszköz segítségével. A több mint másfél órás hangfelvételen (tárgyalás, majd rövid szünetet követően megszületett az ítélet) hallható, hogy a tolmácsolás a tárgyalás folyamán többnyire fülbesúgásos (*chuchotage*) módon vagy rövid szakaszos konszekutív tolmácsolással történt (A bírósági tárgyaláson alkalmazott tolmácsolási módokról bővebben lásd Horváth 2013: 26, Farkasné Puklus 2016 40–52, ill. 3.4.3. fejezet). A tárgyalóteremben a felek közvetítői díj megfizetése ügyében jelentek meg. A polgári peres eljárás második tárgyalásán a bíró, a felperes és jogi képviselője, az alperes és jogi képviselője, a tolmács és a hangfelvételt készítő kutató vettek részt. A felperes számára volt szükség nyelvi közvetítőre, mivel ázsiai születésű külföldi állampolgárként nem beszélte a magyar nyelvet. Az angol nyelv közvetítőnyelvként működött, hiszen nem ez volt a felperes anyanyelve (A kutatás második részeként tolmácsolott tárgyalásokról készített jegyzőkönyveket vizsgáltam, lásd 3.6. fejezet. A jegyzőkönyvek tanúsága szerint több esetben előfordul, hogy a bíróságok angol nyelvű tolmácsot rendelnek ki, ha az adott afrikai, ázsiai nyelvből nem találunk nyelvi közvetítőt.)



14. ábra: A tárgyalóterem (illusztráció)

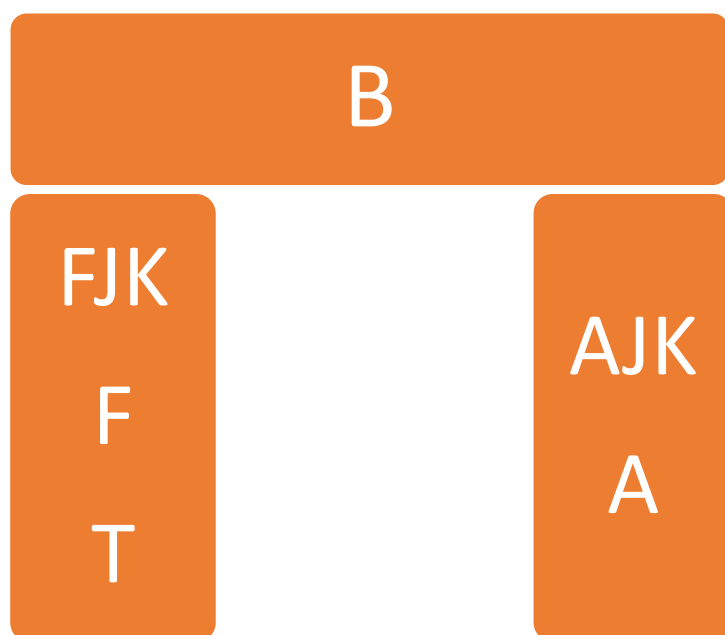
Az első tárgyalási rész mintegy másfél órás volt. ebből a 26 oldalas (kb. 60.000 leütéses) anyagból 25 részlet, szemelvény készült. Az átírás az egyszerűsített HIAT (lásd 3.2. és 5.1.5.

fejezet, vö. Kadrič 2009: 151) diskurzusanalitikai átírás szerint történt. A nyers átírást a Miskolci Egyetem egyik fordítói mesterképzésben részt vevő hallgatója végezte, aki érdeklődött a bírósági tolmácsolás kutatása iránt, s felajánlotta segítségét. Az ő munkája alapján készült az átírat. A laikusok számára is érzékelhető, hogy egy ekkora anyag írásbeli fordítása bizony nem másfél órát venne igénybe, különösen jogi szaknyelv használata esetén. Itt utalhatunk Chernov (2004) vizsgálataira, aki szinkrontolmácsolással foglalkozott, de megfigyelései a fülbesúgó és a konszekutív tolmácsolás szempontjából is érdekesek lehetnek. Megállapította, hogy a tolmácsnak szigorú időbeli keretek között óriási mennyiségű információt kell feldolgoznia: mintegy tizenhatszor annyi információ fut át az agyán a tolmácsnak, ha a tolmácsolt szavak számát tekintjük, mint fordítás során a fordítónak. A szinkrontolmácsolást (s valószínűleg ez a helyzet a fülbesúgó tolmácsolásnál is) pusztán azért lehet megvalósítani, mert a szövegekben sok a redundancia. A tolmácsnak tehát ilyen tempóban kell átültetnie az elhangzottakat egyik nyelvről a másikra minél pontosabban, gyakran zavaró tényezők (közbeszólások, tolmácskabin és mikrofon hiánya stb.<sup>12</sup>) közepette. Jól érzékelhető a különbség a hazai bíróságok gyakorlata és az Európai Unió Bíróságán megszokott tolmácsolás között, ha pusztán arra gondolunk, hogy az Európai Unióban a tolmácsok külön felkészülési napot kapnak, s kötelező számukra biztosítani az ügyiratokat. Nem hasonlítható össze viszont e két tolmácsolási gyakorlat abból a szempontból, hogy míg a magyarországi bíróságokon – különösen vidéken – elvétve fordulnak elő tolmácsolt ügyek, addig az Európai Unió Bíróságán az ügyek döntő többségében szükség van tolmácsolásra (Seresi–Láncos 2017).

---

<sup>12</sup> Jó hír, hogy az országban számos helyen 2018-ban távmeghallgatási rendszert alakítottak ki. Így történt ez a Miskolci Törvényszéken is. [<https://miskolcitorvenyszek.birosag.hu/hirek/20180627/tavmeghallgatasi-rendszert-alakitottak-ki-miskolci-torvenyszeken>]





15. ábra: Ülésrend az angol–magyar nyelven zajló tárgyaláson

A tárgyalás résztvevőinek nevét a fenti ábrán és a következő átiratokban az alábbiak szerint rövidíttem: B=bíró, F=felperes, A=alperes, FJK=felperes jogi képviselője, AJK=alperes jogi képviselője, T=tolmács. A hanganyag átiratának nyelvi példáiban az angol nyelvű (tolmácsolt) megnyilatkozások magyar megfelelői a forrásnyelvi szöveg után szögletes zárójelben következnek, saját fordítások. A kutatás szempontjából fontos szövegrészeket félkövér formázással emeltem ki az átiratokban.

A hangfelvétel készítésével párhuzamosan a tárgyaláson megfigyelési naplót (lásd Függelék 7.) is vezettem. Ebbe minden olyan részletet feljegyeztem, melyet etnográfiai szempontból (lásd 3.2.1. fejezet) fontosnak tartottam. A résztvevők korán, nemén, öltözetén, a felek tárgyalótermi elhelyezkedésén kívül azokat a nonverbális megnyilvánulásokat is, amelyek tükrözték a felek érzelmeit, s a tárgyalás hangulatát is meghatározták. A megfigyelési napló mind a hangfelvétel átírásánál, mind a tárgyalás értékelésénél fontos szerepet játszott. A feljegyzések elsősorban a nyelven kívüli tényezők leírásánál és vizsgálatánál segítettek.

A megfigyelési napló tanúsága szerint a tolmács már a bíróság folyosóján odament a külföldi felpereshez, udvariasan bemutatkozott, s megkérte, hogy szóljon, ha esetleg nem érti a tolmácsolást. A tárgyalóterembe történő behívást követően a felek elfoglalták helyeiket, s a bíró megkezdte a tárgyalást. Megállapította, hogy a megidézettek megjelentek a tárgyaláson, majd rögzítette a személyi adatokat. Eközben a tolmács már elkezdte a tolmácsolást suttagó szinkron

módban az idegen nyelvű félnek, a bíró pedig már ekkor szólt a tolmácsnak, hogy „*nagyon picit halkabban, jó?*” (1’30). A tolmács annak érdekében, hogy ne kelljen félbeszakítania a bíró felolvasását, fülbesúgó módon tolmácsolt az idegen nyelvű félnek. A bíró arra kérte a tolmácsot, hogy csak a lényegét tolmácsolja, s majd a meghallgatásnál ültesse át szó szerint az elhangzottakat. Szintén a megfigyelési naplóbeli megjegyzés szerint a bírónak már volt olyan tapasztalata, hogy a tolmács a tárgyalás során túl hangosan tolmácsolt. A tolmács adatainak rögzítésére is sor került:

1. példa<sup>13</sup> (2’34)

B: A bíróság rögzíti ....személyi adatait. Most a személyi adatait fogom rögzíteni, **ezt nem kell szerintem tolmácsolni**: ..... született....., anyja neve....., szem. ig száma....., angol nyelvű tolmács, tolmács igazolványának a száma xxx.

Ezután a bíró figyelmeztette a tolmácsot a hamis tolmácsolás következményeire, s ismét kérte a tolmácsot, hogy lehetőség szerint szó szerinti tolmácsoljon:

2. példa (3’33)

B: Először is meg kell kérdezni a tolmács asszonyt, hogy áll-e valamilyen kapcsolatban a peres felekkel perben–haragban áll-e, nem?

B: És a hamis tolmácsolás következményeire kell figyelmeztetnem: a valóságnak megfelelően kell tolmácsolni, **lehetőség szerint a szó szerinti tolmácsolást kérném a megfelelő nyelvi sajátosságokkal**.

B: Megértette a figyelmeztetést?

T: Igen, igen.

B: Alá új bekezdésbe: A bíróság figyelmezteti a tolmácsot a tolmácsolás hamis következményeire, a tolmács érdektelennek vallja magát.

T: A figyelmeztetést megértettem.

Ezt követően került sor az iratok ismertetésére. A bíró megkérdezte a felperest, hogy fenntartja-e kereseti kérelmét, majd az alperest, hogy továbbra is a kereset teljes elutasítását kéri-e, s közben nagyon gyorsan beszélt. Ezután a bíró rátért a bizonyítási teher kérdésére (a bíró és a felperes jogi képviselője is kéréssel, illetve kérdéssel fordult a tolmáchoz):

3. példa (12’02)

B: Először is azzal kezdeném a mai tárgyalást, hogy mi a bizonyítási teher. Tehát, hogy kinek mit kell bizonyítani ebben a perben ezt eddig már a tárgyalási

---

<sup>13</sup> /=nem befejezett megnyilatkozás, //félbeszakítás, bővebben lásd 3.2. fejezet

jegyzőkönyvben fellelhető az erre vonatkozó tájékoztatás, csak hogy mindenki számára egyértelmű legyen. Tehát a felperest terheli annak bizonyítási kötelezettsége, hogy az alperessel szóban 2015 december hó 11. napján abban állapodtak meg, hogy az alperes és a X<sup>14</sup> vállalat között közvetítői tevékenységet végez gépek eladása tárgyában. A közvetítés sikeres volt, az alperes a kereseti kérelemben megjelölt díj fizetésére köteles. **Kicsit halkabban, jó? Kérném, köszönöm.**

FJK: **Bírja követni? Mert úgy látom, lemaradt/**

T: **Én ott tartottam éppen**, hogy 2015 decemberében őö őö megállapodás volt, hogy őö őö közvetítőként fog foglalkozni, vagy közvetítőként//

B: Ez a bizonyítási teher, erre vonatkozóan fogom most meghallgatni, jó?

Ezt követően a bíróság elrendelte a tárgyalóteremben jelenlévő felperesi és alperesi törvényes képviselő együttes meghallgatását.

#### 4. példa (19'32)

B: Tehát most akkor a kérdéseket tolmácsasszony, most akkor a kérdéseket mondom jó? Tehát itt irányított kérdésekkel történik a meghallgatás most.

T: There are some specific questions that going to be asked. [Bizonyos kérdéseket fogok feltenni.]

B: E-maileket fogok felmutatni.

T: Emails will be shown. [E-maileket fogok mutatni.]

B: Aminek az angol nyelvű fordítását is úgy gondolom, hogy megtaláltam az iratok között helyyel-közzel. Mindig utalok arra, hogy melyik az az e-mail, amit felmutatok, illetve a törvényes képviselő is tárol, tehát el tudja majd olvasni ezeket az angol szövegeket.

T: The English translations of these e-mails found in the papers but I will always indicate and they will all be presented to you as well in English as well so you can always look at them look at these English e-mails. [Az e-mailek angol fordítása megtalálható az iratok között, de mindig jelzem majd, és angolul is megmutatjuk majd Önnek, hogy meg tudja nézni ezeket az angol e-maileket.]

A bíró tovább folytatta a meghallgatást irányított kérdésekkel. A megfigyelési napló bejegyzése szerint a tolmács a tárgyalás során a felperes mellett ülve jegyzeteket is készített, és sem a felperes, sem a tolmács nem állt fel a felperes meghallgatásakor.

---

<sup>14</sup> Az anonimizálás miatt az átiratokban előforduló rövidítések pl: X vállalat, N úr.

A következő példában az olvasható, hogy a felperes jogi képviselője közbeszólt, s tolmácsolási hibára hívta fel a figyelmet. Az alperes jogi képviselője védelmébe vette a tolmácsot, erre a bíró kérte a továbbiakban mindenki figyelmét. Ebből következően már mindenki árgus szemekkel figyelte a tolmácsot és tevékenységét, s kiderült az is, hogy a legtöbb résztvevő tud angolul. A tolmács mindeközben – legalábbis láthatóan – teljesen nyugodt maradt, a hibáért elnézést kért.

#### 5. példa (22'36)

- B: Jó, először milyen szándékkal érkezett, megvenni akarta ezt, ezeket, vagy valakinek kiajánlani a gépeket eladási céllal vagy milyen céllal? Tehát, hogy milyen céllal tekintette meg a gépeket és a M vállalat mikor került képbe ebbe a történetbe?
- T: What was the original intention of come visiting Hungary, was it purchasing this machinery or was it rather acting as an agent for an other company and also when did M company come into the picture? [Mi volt az eredeti szándéka a magyarországi látogatással, meg akarta vásárolni a gépeket, vagy inkább egy másik cég ügynökeként járt el, és mikor került a képbe a M cég?]
- F: I normally come and inspect one or two machines to buy for my own stock in Germany or Belgium but in this project the equipment was very old and that was too much of machinery to buy for myself. So I discussed with Dr N who find a buyer who will come inspect it who will approve who will take it. [Normál esetben eljövök, hogy megnézzek egy vagy két gépet, hogy saját magamnak megvásároljam Németországba vagy Belgiumba, de ebben a projektben a berendezések nagyon régiek voltak, és túl sok gépről volt szó ahhoz, hogy magamnak vásároljam meg. Így tehát megbeszéltem Dr. N-nel, hogy találjon egy vevőt, aki megnézni, és ha úgy gondolja, megvásárolja majd.]
- T: Uhm, tehát először meg szerettem volna vizsgálni, hogy milyen gépekről van szó. Első körben, elsősorban a saját cégemnek, a Belgiumban található saját cégemnek a céljára szerettem volna gépet vásárolni.
- B: Jó, először meg szerettem volna vizsgálni azt, hogy milyen gépekről van szó?
- FJK: **Bocsánat.**
- T: Igen?
- FJK: **Nem így volt. Azzal kezdte az egészet, hogy általában én egy-két gépet nézek meg. Ez volt a fölvezető mondat, ide is írtam.**
- T: **Elnézést kérek, bocsánat.**
- B: Igen, igen. Szóljanak tehát ez azért jó, hogyha, igen....
- FJK: De ez esetben, de ez esetben túl sok volt a gép ahhoz, hogy és innen folytattuk, sorry.
- B: Jó, jó, jó, egy pillanat, hol jártunk (visszahallgatja a felvétel egy részét)
- FJK: **Tudom, hogy nehéz figyelni is.**
- B: Na akkor így most, azért figyeljünk mindannyian, nem kell izgulni, tehát így próbáljuk meg akkor azért mondtam, hogy, nehéz ezt megtalálni, hogy a bírósági

nyelvezetbe, azért is kutatnak, vannak bizonyos kutatások folyamatban, hogy ezt ...//

T: Igen, én úgy gondoltam, én is szerettem volna mondani utána, hogy mivel nem egy-két gépről volt szó és persze tehát természetesen//

FJK: Csak azzal kezdte.

B: Igen, igen. Jó, akkor kezdjük. **Megkérném akkor a jogi képviselőket, hogy akkor mindenki figyeljen.**

AJK: **Csak várjuk meg, hogy mit szeretne mondani, mert lehet, hogy el fogja mondani, amit egyébként mi is kihallunk.**

A megfigyelési napló, s az interjú tanúsága szerint is érezhető volt a feszültség a felperes jogi képviselője és az alperes jogi képviselője között a tárgyalás során. A meghallgatás tovább folytatódott. A következő két részletben a felperes jogi képviselője ismét közbeszólt, sőt, az egyik kérdést ő maga fogalmazta meg angolul.

#### 6. példa (34'50)

B: Mit beszélt xxx úrral, miért jó ez xxx úrnak, hogy ezeket a gépeket mutogatja ott az ázsiai piacon, nem tudom, ezt hogy, az a lényeg, hogy mi célja volt, mi haszna ebből a ...//

T: What was the basic concept behind having a negotiation about this potential deal between you and Mr xxx and your asian client, so what was the main scope? [Mi volt az alapkoncepciója, miért tárgyalt erről a lehetséges üzletről Ön és x úr és az ázsiai ügyfél között, mi volt a fő cél?]

F: They wanted to buy the whole project, all the machines together. The company sent one very similar engineer fast in November 2015 came a person call xxx, he came in November. [Meg akarták venni az egész projektet, az összes gépet együtt. A cég küldött egy nagyon hasonló mérnököt gyorsan 2015 novemberében, egy x nevű embert, aki novemberben jött.]

FJK: **I think there is a misunderstanding. [Úgy gondolom, hogy itt egy félreértésről van szó.]**

F: Yes not not sooo. [Igen, nem így.]

FJK: **She, she, the judge asked that what was you thinking about the second time, when you saw this lot of machnies what is your profit if you are working on asian market, what was motivated you. [Ő, ő, a bíró azt kérdezte, hogy másodjára mit gondolt, amikor meglátta ezt a sok gépet, mi lehet a haszna ebből, ha az ázsiai piacon dolgozik, mi motviálta Önt?]**

F: Motivated me to make a provision, make a deal with the customer and Mr x, make a provision as normally in percent international trade. [Az motivált, hogy jutalékot szerezhettek, üzletet köthettek az ügyféllel és x úrral, százalékos jutalékot szerezhettek, ahogyan a nemzetközi ügyleteknél szokott lenni.]

T: Tehát igazából a közvetítői díj volt nekem ebben a hasznom olyan szempontból, hogy amennyiben sikerül x Úr és a másik fél között egy ügyletet létrehozni egy akkor egy 15% közvetítői díjat reméltem ebből.

FJK: =A nemzetközi piacon=

T: Ami a nemzetközi piacon egy bevett általános sztenderd gyakorlat.

7. példa (36'44)

B: Igen igen, tehát hogy miből gondolta, miből volt a vélekedése, milyen alperesi magatartásból, a jelenlévő xxx mely magatartásából gondolta azt még 2014-ben, hogy ebből lesz közvetítői díj, most ezt jól, ez a lényeg.

T: Basically the question is, what was a kind of conduct, or what was a kind reason behind your assumption, that you can make a deal out of this was anything that gave you a basis that you can conclude a deal? [Alapvetően az a kérdés, hogy milyen magatartás, milyen ok állt annak a feltevésének a hátterében, hogy üzletet tud kötni, volt-e valami, ami alapot adott arra, hogy itt egy üzlet jöhet létre?]

FJK: They told you something? [Mondtak Önnek valamit?]

T: Did he refer to anything? [Utalt valamire?]

F: Not assumption. We are working world market we were specialised on field of old machinery, specially the machines were not sellable in European market, machines were too old, I discussed with Mr X.// [Nem feltevés volt. Mi a világpiacon dolgozunk, régi gépekre specializálódunk, különösen olyan gépekre, melyek nem eladhatóak az európai piacon, a gépek régiek voltak, ezt meg is beszéltük x úrral.]

T: **Could we stop here? [Megállhatnánk itt?]**

T: Ami nagyon fontos, hogy mi a világ minden o..., tehát, hogy világpiaci szinten árusítunk különböző gépeket, főleg különböző ilyen huzalozási, tehát fémmegmunkálási gépeket szoktunk és ebben az esetben itt egy nagy tehát nagy mennyiségű gépekről volt szó, amelyek viszont nem voltak jó az európai piacra, tehát elavultak voltak.

A következőkben a tolmács több esetben próbált eleget tenni tolmácsolási feladatának, ehhez néhányszor közbe kellett szólnia, hogy tolmácsolni tudja az elhangzottakat. A bíró folyamatosan ügyelt a tárgyalás tempójára az ügy lezárása érdekében. Meghallgatta az alperest, miközben a tolmács próbálta úgy végezni a feladatát, hogy az idegen nyelvű fél követni tudja a tárgyalást. A tolmács egyik próbálkozásáról olvashatunk a következő részletben.

8. példa (1:04'04)

A: Igen tehát ugye mondtam is már az előző tárgyaláson ugye végig azt hittem, hogy én hoztam N urat vagy N urat bocsánat, tehát N úr hozta B urat, G úr B urat és B úr meg G úron keresztül van, tehát mind a ketten/

B: Alá, alperes én azt vélelmeztem, hogy N úr hozta B urat B úr hozta G urat, tehát hogy G úrnak egyfajta segítője B úr.

A: Így van, és azt is megjegyzem, ez egy fontos nem/

T: **This is..= lefordíthatom?= [Ez...lefordíthatom?]**

- B: Igen.
- T: The reason was what I assumed that Dr N brought you in the picture, and Mr G was brought in the picture by you and Dr N but I preassumed that basically you were still Mr G's main assistant or someone who is hired by Dr N, and who would receive a provision from Mr G side. [Azt feltételeztem, hogy az volt az oka, amiért Dr. N Önt képbe hozta, és Ön és Dr. N hozta G urat, de alapjában véve Ön G úr asszisztense volt, vagy olyasvalaki, akit Dr N kért fel, hogy jutalékot kapjon majd G úrtól.]
- F: =Absolutely wrong, absolutely wrong.= [Egyáltalán nem így volt, egyáltalán nem így volt.]
- T: **Ok, if I may finish the translation. [Rendben, befejezhetném a fordítást?]**
- F: Please, please. [Tessék, tessék.]
- T: Basically it is said that the whole assumption was made on this basis that he thought that but that was his assumption he mentions that this just had this assumption, that you would get provision from? [Alapvetően a teljes feltételezést erre alapozta, azt gondolta, az volt a feltevése, hogy jutalékot fog kapni.]
- T: He just had this assumption that you would get your provision from Mr G side because he thought that is why you discussed it only upon what was discussed when Mr G was not present. [Az volt az Ön feltételezése, hogy jutalékot fog kapni G úrtól, mivel azt gondolta, hogy ezt akkor beszélték meg, amikor G úr nem volt jelen.]

A bíró „kiszólt” a tolmácsnak, arra kérte, hogy nyomatékosítsa a felperesnek a kérdést.

#### 9. példa (1:15'16)

- B: Uhm uhm, jó, tehát volt-e olyan tehát erre az egy kérdésre kellene válaszolni **valahogy nyomatékosítani neki**, tehát a reptéri találkozón volt-e arról szó, hogy az a feladata hogy február 20-ig fizessék meg a vételárat és március 31-ig szállítsák el a gépeket. Konkrét feladatként megjelent-e?
- T: If you could confirm it very briefly whether during the meeting at the airport was it specified that it is your responsibility to make sure that the full settlement is done by the 20th of February, and the full the transportation of the machinery will be totally completed by the 31 of March? [Ha meg tudná erősíteni, nagyon röviden, hogy a reptéri találkozón pontosították-e, hogy az Ön felelőssége annak biztosítása, hogy február 20-ig megtörténjen a fizetés és március 31-ig az összes gépet elszállítsák?]
- F: It was my obligation to push the customer to hire to the project dismantling, loading of the transportation also to send money to him from India but in the large project like this two weeks delay is absolutely normal it happens. See you are not talking about the thing, you are talking about the whole building. [Az volt a kötelességem, hogy sürgessem az ügyfelet, hogy készítse elő a berakodást, a szállítást, és küldjek pénzt is Indiából, de ilyen nagy projekt esetében két hét késés teljesen normális, hogy előfordul. Hiszen itt nem egy kis dologról, hanem egy teljes épületről beszélünk.]
- T: Igazából az én kötelezettségem az volt, hogy folyamatosan sürgessem, illetve sürgessem meg, hogy ő nyomást helyezzen a vevőre annak tárgyában, hogy ő a kifizetést eszközölje, illetve hogy elszállítsa ezeket a gépeket, de természetesen

itt nem egy kis dologról, hanem egy komplett hatalmas épületről van szó, amit el kell szállítani.

A tárgyalás további részében is próbálta a tolmács a felperest abba a helyzetbe hozni, hogy ne sérüljön a tolmácsoláshoz való joga. A bíró a meghallgatást követően jelezte, hogy hamarosan ítéletet fog hozni. Rövid szünetet követően erre került sor, melyről a második felvett hanganyag tanúskodik. A tolmács az ítélet hirdetése közben közbeszólt, s megkérdezte, hogy lefordíthatja-e az ítéletet. A bíró arra kéri, hogy az ügy indokolását nagyon suttogó hangnemben fordítsa, majd a 11. példában másképp dönt, mégsem kéri az indokolás tolmácsolását.

#### 10. példa (0'02)

- B: Kihirdetem a következő ítéletet. Kötelezi a bíróság az alperest, hogy fizessen meg a felperesnek 15 napon belül 34 020 Eurót és ezen összegnek 2016. október hó egy napjától a kifizetés napjáig a késedelemmel érintett naptári félév első napján érvényes, az EKB által meghatározott alapkamat a 8 százalékponttal növelt értékét és 1 582 940 Ft perköltséget. Az ítélet ellen a kézbesítéstől számított 15 napon belül a Miskolci Törvényszékhez címzett, a Miskolci Járásbíróságon írásban három egyező példányban előterjeszthető fellebbezéssel lehet élni. Foglaljanak helyet.
- T: Most lefordítanám akkor jó?
- B: Az ítéletet röviden indokolom...
- T: De/
- B: **Az ügy indokolását azt nagyon suttogó hangnemben.**
- T: **De lefor.. magát az ítéletet lefordíthatom?**
- B: **Az ítéletet fordítsa le, igen.**
- T: So the the fi.. decision of the judge is that within 15 days the defendant is obligated to pay 34 020 Euros and the respective default rate was also specified you know that if in case it's not settled in time what is the interest rate, as well as and the defendant is also obligated to pay 1 582 940 forints as the legal cost of this legal procedure. And now the motivation of the decision.. [A bíró vég..ítélete az, hogy az alperes fizessen meg 15 napon belül 34 020 eurót és annak késedelmi kamatait is rögzítették, tudja, ha nem időben történik a fizetést, valamint az alperes köteles megfizetni 1 582 940 Ft-ot a jogi eljárás jogi költségeként. Az ítélet indokolása pedig....]

#### 11. példa (1'44)



- B: Igen, igen a továbbiakban a fordítást, azt, azt az angol nyelven meg fogja akkor kapni, majd még ennek menetét majd ki kell dolgoznom, mert erre még nem volt példa, de megnézem, hogy mi ennek a szabálya. A következő röviden az indokolás. **Az indokolást, azt nem, nem kérném. Ez egy rövid indokolás, tehát ezt ne fordítsa,** jó, mert így akkor az élő szó az így a jogi képviselő számára bír jelentőséggel, illetve X úr érti röviden az ítélet indokolását. Tehát (...)

Az ítélet indokolását követően a bíró lezárta a tárgyalást.

### 9.1.1. Retrospektív interjú a tolmáccsal

Az ebben a fejezetben bemutatott interjú közvetlenül az angol–magyar nyelven zajló bírósági tárgyalást követően készült a tolmáccsal, aki készségesen válaszolt a kérdésekre.

Félig strukturált interjú készítésére törekedtem (lásd 6.2.1. fejezet, a kérdéseket lásd Függelék 9.). A kérdések alapjául a kutatás első részénél bemutatott – bírának szóló – kérdőív szolgált (lásd Függelék 1. és 2.), melyeket annak érdekében dolgoztam át, hogy a tárgyaláson résztvevő tolmácsok szemszögéből kérdezhessenek rá a kommunikációs helyzet egyes aspektusaira. A rögzített kérdéseken túl próbáltam visszacsatolni a tárgyalás kutatási szempontból fontos részleteire.

Az interjú két hangfelvevő eszközzel, a tárgyalások felvételekor is használt (lásd 9.2. fejezet) Philips diktafonnal és az iPhone 4s mobiltelefonnal készült. Az átírat készítésénél az interneten elérhető Express Scribe Transcription Software Pro letölthető szoftver volt segítségemre. Ez a szoftver nem végzi el az átírást, de a hangfelvételt feltöltve le lehet lassítani a beszédet, és gyorsbillentyűk segítségével lehet haladni a szöveggel. Az átírás így gördülékenyebbé és egyszerűbbé válik. A csaknem 25 perces hanganyag átíratának terjedelme kb. 22 300 leütés, 8 oldal lett. Az átírás – ahogyan a tárgyalásokról készített hangfelvételek átírása is (lásd 3.2. fejezet) – az egyszerűsített HIAT diskurzusanalitikai átírás szerint történt.

Az interjú átírata alapján összesítem az interjúban elhangzott szempontokat, majd a válaszokból kirajzolódó tanulságokat próbálom összefoglalni. Az interjúalany tolmácsvizsgálóval rendelkező személy, aki bár régóta tolmácsol, bírósági környezetben még nem rendelkezik jelentős tapasztalattal. Főként szinkrontolmácsolást szokott vállalni, és hosszú ideig tevékenykedett tolmács-asszisztensként egy amerikai cég szinte valamennyi osztályán. A nemzetközi, főként amerikai–magyar kommunikációban jártas tolmács két évig dolgozott az említett cég jogi osztályán, így a jogi szakkifejezések nem jelentettek gondot számára.

Az interjúból is kiderül, és a hangfelvétel is megerősítette, hogy az összekötő, a rövid szakaszos konszekutív és a fülbesúgásos tolmácsolási módok között rugalmasan tudott váltani. Szerinte ez a „vegyes” tolmácsolás, azaz a rugalmas váltás a konszekutív és a fülbesúgásos tolmácsolási módok között a leghatékonyabb a tárgyalás folyamán. A hangfelvételen is hallható, hogy a suttogószinkron viszont zavaró lehet a bíró számára, aki ehhez nincs hozzászokva. Az interjúban is megjegyezte ezt a tolmács, és kiemelte, hogy nagyon nehéz ezt a kettőseget feloldania a tolmácsnak, hogy a bíró kérésének is eleget tegyen, de ne sérüljenek az idegen nyelvű fél jogai sem.

A beszélgetés során az interjúalany elmondta, hogy bölcsész szakon végzett, s tolmács képesítését egy rövid, kéthetes intenzív tanfolyamot követően a tolmácsvizsga letételével szerezte. Következtethetünk a mesterképzés keretében megszerzett tolmács végzettség hiányára abból is, hogy a tolmács nem ismerte a fülbesúgásos tolmácsolási módra a „chuchotage” kifejezést, melyet a tolmácsképző intézményekben használnak.

Arra a kérdésre, hogy előzetesen az adott ügygel kapcsolatosan szokott-e információt kapni, azt a választ adta, hogy csak a kirendelőt, melyen a felek neve és az ügytípus szerepelnek. Hozzátette ugyanakkor, hogy véleménye szerint részrehajlóvá válhat a tolmács, ha előzetesen tájékozódik az ügyről, s szerinte ez nem feltétlenül szükséges, mivel az iratismertetéskor úgymint kiderülnek a részletek. Megemlítette azt is, hogy a tárgyalást megelőzően a folyosón állva alkalma van a tolmácsnak megismerkedni az idegen nyelvű féllel. Ez valóban így történt az adott konkrét tárgyaláson is. A megfigyelési naplóba bekerült az a feljegyzés, miszerint a tolmács bemutatkozott, s néhány szót váltott az idegen nyelvű féllel még azelőtt, hogy a bíró a résztvevőket behívta volna a tárgyalóterembe.

Szerinte a bírósági tolmács funkciója abban áll, hogy mind a két nyelven ugyanaz hangozzon el. A tolmácsolás egy „bizalmi dolog” és sajnos a nem hozzáértő „kontár” tolmácsok miatt sokaknak megingott már a bizalma a nyelvi közvetítőkben. Éppen ezért folyamatosan bizonyítania kell a tolmácsnak, hogy minden tőle telhetőt megtett a megfelelő nyelvi közvetítés érdekében.

A hamis tolmácsolásra vonatkozó szankciókra, a törvényben szereplő következményekre az interjúalany csak többszöri rákérdezésre adott választ. Ebben utalt arra, hogy amikor legelőször tolmácsolt bíróságon, alaposan végigolvasta a jogszabályt, de erre pontosan már nem emlékszik.

Az elemzett tárgyalással kapcsolatban feltett kérdésre, hogy mennyire zavarták meg a közbeszólások, a tolmácsolásra vonatkozó megjegyzések, azt felelte, hogy gyakran előfordul ilyen, s ezekkel nem zökkentik ki a nyugalmából. A legtöbb esetben előfordul, hogy valaki a tolmácson kívül jól tud angolul, de ezt örömmel fogadja, hiszen „több fül többet hall”, s elképzelhető, hogy a tolmács számára valamilyen nyelvi apróság a jogi képviselő számára nagyobb jelentőséggel bír. Az zavarta viszont, amikor nem hagyták, hogy végezze feladatát, amikor nem volt lehetősége az elhangzottak tolmácsolására.

Arra a kérdésre, hogy a tolmács számára szokott-e kijelölt helyet biztosítani a bíróság, az interjúalany nemmel válaszolt. Legtöbbször az idegen nyelvű fél mellett szokott ülni a tolmács, de sok esetben előfordul, hogy a bírósági elnök is tanácstalan e tekintetben, mivel vidéken ritkán fordul elő tolmácsolt tárgyalás.

Szünetet szerinte nem szoktak tartani a tárgyalás során. A hamis tolmácsolás az interjúalany véleménye szerint akkor valósul meg, ha a tolmács nagyon részrehajló. Hozzátette, hogy az elmondottakat azonban néha „meg kell szűrni”, „tompítani kell”, mivel az interjúalany szavaival élve: „a bírósági eljárásnak van egy menete, aminek van egy bizonyos szabatos fogalmazási szókincse, amiből nem szeretek kilépni”.

Abban az esetben tartja sikeresnek a tolmácsolást, ha úgy érzi, mindent elkövetett azért, hogy a döntés ne az esetleges nyelvi félreértéseken múljon. Az a fontos, hogy a tolmács mindent megtegyen azért, hogy a bíróságon a felek érdekeit szem előtt tartó, jó döntés születessen. Ennek ellenőrzésére a legtöbb esetben megpróbálja finoman megkérdezni a feleket, hogy elégedettek voltak-e a tolmácsolással.

A beszélgetés a tárgyaláson tolmácsként résztvevő interjúalannal segített abban, hogy az angol–magyar hangfelvétel értékelését (lásd 9.3. fejezet) ki tudtam egészíteni a tolmács által említett szempontokkal is. Így a hangfelvétel, az interjú és a megfigyelési napló segítségével nemcsak a külső megfigyelő szemszögéből, hanem átfogóbban vizsgálható a tárgyalás.

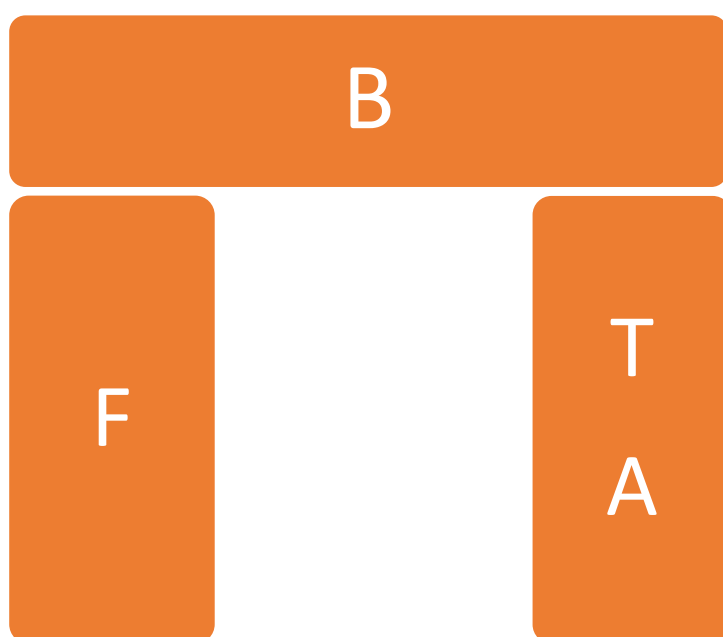
## **9.2. A német–magyar nyelven zajló tárgyalásról**

A Miskolci Járásbíróság épületének egyik tárgyalótermében 2017 novemberében készített hangfelvételen egy polgári ügy tárgyalása hallható. A felvétel a másik, angol–magyar nyelvű tárgyalás hangfelvételekor (lásd 9.2. fejezet) és az interjú készítésénél is használt eszközök

segítségével készült. A családjogi per második tárgyalásán a felek házasság felbontása ügyében jelentek meg, melyen a bíró, a felperes, az alperes és a tolmács (aki egy személyben a hangfelvételt készítő kutató) vettek részt. Az alperes számára volt szükség nyelvi közvetítőre, mivel német állampolgárként nem beszélte a magyar nyelvet. Sem a felperes, sem az alperes nem fogadott fel jogi képviselőt.

Ahogy a kutatás módszertani részének bemutatásánál (lásd 6. fejezet) utaltunk rá, a tolmácsolás kutatásában nem ritka az autentikus, azaz valós tolmácsolási megbízások alapján készített elemzés. Az **akciókutatás** az esettanulmányok egyik fajtája, amikor a kutató maga a tolmács, s saját tolmácsolási megbízásáról készít hangfelvételt. Ebben az esetben kritikai elemzést készít esettanulmány formájában saját tolmácsolási produktumáról. A következőkben bemutatott esetben is így történt, akciókutatás keretében a kutató töltötte be a tolmács szerepét. Az akciókutatásnak ugyanakkor lehetnek hátrányai. Egyrészt a résztvevő megfigyelést megnehezíti a kettős szerep. Másrészt a felvétel készítésének technikai hátterére való összpontosítás nehezítheti, s akár negatívan is befolyásolhatja a tolmácsolást. Végül pedig a saját tolmácsolási teljesítmény kritikai értékelése sem egyszerű feladat.

A tárgyalás mintegy másfél óras volt, a tárgyalás végén ítélet kihirdetésére is sor került. Az ítélet leütéseinek száma csaknem 68.000, ebből a 30 oldalas anyagból 23 részlet, szemelvény készült. Az ítélet szintén az egyszerűsített HIAT (lásd 3.2. fejezet) diskurzusanalitikai ítélet szerint történt.



## 16. ábra: Ülésrend a német–magyar nyelven zajló tárgyaláson

A tárgyalás résztvevőinek nevét – a 9.1. fejezethez hasonlóan – a fenti ábrán és a következő átiratokban az alábbiak szerint rövidíttem: B=bíró, F=felperes, A=alperes, T=tolmács. A nyelvi példákban a német nyelvű (tolmácsolt) megnyilatkozások magyar megfelelői szintén a forrásnyelvi szöveg után szögletes zárójelben következnek, saját fordítások. Az egyes részletekben a kiemelt szövegrészeket félkövérrel szedve jelölöm.

A bíró higgadtan, nyugodtan vezette a tárgyalást. A tolmácsolás a tárgyalás folyamán fülbesúgásos módon vagy rövid szakaszos konszekutív módon történt. A tolmács gyakran tolmácsol miskolci és Miskolc környéki bíróságokon, szakképzettséggel rendelkező nyelvi közvetítő.

A tárgyalás kezdetén a bíró megnyitotta a tárgyalást és megállapította, hogy a megidézettek megjelentek. Az előző tárgyalás óta a felperes írásban kérte az eljárás folytatását. Az azóta keletkezett iratok ismertetését követően a bíró a felpereshez fordult, hogy fenntartja-e keresetét a házasság felbontására. A felperes a házasság egyező akaratnyilvánítással való bontását kérte, s fenntartotta keresetét. Ezt követően járulékos kérdésként a gyermek tartásdíjának tisztázására került sor. A bíró ezzel összefüggésben az alperes anyagi helyzetét próbálta tisztázni a hozzá eljuttatott dokumentumok alapján. Mind az alperest, mind a felperest megkérdezte a tartásdíj összegére vonatkozóan, s rövid egyeztetést követően az alperes havi jövedelme alapján sikerült közös nevezőre jutni ezzel kapcsolatban. Abban is megállapodtak, hogy az eddigi hátralékot milyen részletekben fizeti meg az alperes. A következő járulékos kérdés a szülői felügyelet gyakorlására vonatkozott. A szülői felügyelet kérdésénél felperes kifejezetten kérte a bírót (lásd az alábbi nyelvi példát), hogy részletesen mondja el alperes számára, hogy mit is jelent a kizárólagos felügyeleti jog.

### 12. példa (17:17')

- A: **Ezt neki is el kellene majd mondani, tehát jó lenne, hogyha a tolmács hölgy/**  
B: **El fogja, igen.** Annyi, hogy a szülői felügyeleti jog gyakorlása, ez a német jog szerint is hasonló a terminológia is.  
T: Das ist ähnlich wie im deutschen Recht, die Frage der elterlichen Sorge, ähnliche Terminologie. [Ez hasonló mint a német jogban, a szülői felügyelet kérdése, hasonló a terminológia.]  
B: Tehát a lényege az lenne, hogy a lényeges kérdések, a leglényegesebb kérdésekben együtt döntenének.

T: Das heißt, in den wichtigsten Sachen, Fragen, Entscheidungen entscheiden Sie zusammen. [Azaz a legfontosabb dolgokban, kérdésekben, döntésekben közösen hoznak döntést.]

Ahogy a bíró is fogalmazott, lényeges kérdésekben, mint például a gyermek nevének, állampolgárságának megváltoztatása, iskolai életpályájának kiválasztása, huzamosabb idejű kölföldi tartózkodás esetén továbbra is együtt hozzák meg a szülők a döntéseket. A napi feladatokra vonatkozóan viszont a felperes tudja intézni a gyermekkel kapcsolatos teendőket. Ezt követően felperes jelezte azt a szándékát, hogy a gyermeknek kettős állampolgárságot szeretne kérelmezni. A következő részletben az olvasható, hogy a felperes ebben kérte a bíróság segítségét.

### 13. példa (19:19')

F: Még azt hadd kérdezzem már meg, hogy hogyan oldható az meg, hogy megkapja a kislányom a kettős állampolgárságot, hogy német állampolgár is lehessen?  
B: Most jót tetszett kérdezni.  
T: Wie kann man das beantragen, dass meine Tochter die deutsch–ungarische Staatsbürgerschaft bekommt? [Hogyan lehet kérelmezni, hogy a kislányom megkapja a német–magyar kettős állampolgárságot?]  
A: Ja, das ist wichtig. [Igen, ez fontos.]

A bíró válaszából kiderült, hogy ennek menetét nem ismeri, erről nem rendelkezik információval. Az alperes jelezte hozzájárulását felperes kettős állampolgárságra irányuló kéréséhez. A szülői felügyeleti jog tisztázását követően a tárgyalás a kapcsolattartás megbeszélésével folytatódott. Eközben részletesen egyeztetett a felperes az alperessel, a tolmácsolást sok esetben nehezítette, hogy a felperes német nyelven odaszólt az alperesnek. Miután a részletekben is megállapodtak a felek, a bíró a jegyzőkönyv számára összefoglalta és magnóra mondta az elhangzottakat. Ebből olvasható egy részlet a következő példában.

### 14. példa (29:50')

B: Felperes kettőspont fenntartom az alperes gyermekkel való kapcsolattartás jogának szabályozását rögzíteni az előző tárgyaláson jegyzőkönyvbe foglaltak szerint. Az eljáró bíró ismertette azt a felperesi javaslatot, amely a jegyzőkönyv második oldal első bekezdésében volt. Felperes kettőspont a nálam alvást abban az esetben fogadom el, ha nincs közöttünk konfliktus. Ha és amennyiben meg kell határozni az időpontokat, úgy négy napon belül mindig délelőtt 9 és 12 óra, illetve délután 3 és 6 óra közötti időpont lenne az, amelyet formálisan biztosítani tudok a kapcsolattartás érdekében. Természetesen ez hosszabb időtartamú lenne,

ha az alperes nálam alszik. Az elektronikus úton történő kapcsolattartást, mielőbb a gyermek képes lesz rá, és ilyen módon tud az alperessel kommunikálni, engedélyezem, biztosítom annak feltételeit. A gyermek két éves korában vélhetően már képes lesz arra, hogy így kommunikáljon az alperessel. Alperes kettőspont fontos a személyes kapcsolattartás, de természetesen az elektronikus kapcsolattartást is tudjuk most rögzíteni, hogy erre is van igénye, ha a gyermek már valóban tud majd ezen a módon kommunikálni.

Ezután még két járulékos kérdés tisztázására került sor. Az egyik – formális kérdésként – az utolsó közös lakóhely kérdése, mivel a magyar jogszabályok szerint fontos annak rendezése, hogy ki fogja használni azt. A másik kérdés a házastársi tartásdíjra való igény tisztázása. Mivel jogi képviselők nem voltak jelen a tárgyalóteremben, mert nem fogadtak ügyvédet a felek, ezért segítségképpen a bíró sokszor kifejtette és magyarázattal látta el a kérdéseket. A bíró a következő részletben is röviden összefoglalta, hogy ezekre a kérdésekre miért volt szükség.

15. példa (35:55')

- B: Akkor így nem kell neki tanúkat idehozni, és elmondani, hogy miért romlott meg a házasság.
- T: Dann brauchen wir keine Zeugen und keine Gründe für die Auflösung der Ehe vorzulegen. [Akkor nincs szükség tanúkra, és nem kell elmondani a házasság felbontásának okait.]
- B: Ennek ez a lényege, ezért beszéltük át ezeket a kérdéseket.
- T: Deshalb haben wir diese Fragen jetzt geklärt. [Ezért tisztáztuk most ezeket a kérdéseket.]

Ezután következett az alperes meghallgatása. A személyi adatok egyeztetése után a házassággal kapcsolatos kérdések kerültek sorra.

16. példa (38:29)

- B: És mikor szakadt meg az életközösség, tehát mikor döntöttek úgy, hogy nem élnek már tovább úgy együtt mint házasok?
- T: Wann wurde diese Lebensgemeinschaft aufgelöst, wann haben sie die Entscheidung getroffen, dass sie nicht mehr zusammenleben möchten? [Mikor szakadt meg ez az életközösség, mikor hozták meg azt a döntést, hogy nem szeretnének tovább együtt élni?]
- A: Die Entscheidung.../[A döntés...]
- B: Segíték esetleg, ha...
- T: Der Herr Richter kann ein bißchen helfen. [A bíró úr tud egy kicsit segíteni.]
- B: Azt nyilatkozta a felperes, hogy tavaly november elsején beszélték ezt meg telefonon, hogy szakítanak.

T: Die Klägerin hat gesagt, dass sie am ersten November letzten Jahres das telefonisch abgesprochen haben, dass Sie sich trennen. [Azt mondta a felperes, hogy múlt év november elsején telefonon beszéltek meg, hogy szakítanak.]

A meghallgatás után a bíró kísérletet tett a felek békítésére, mely nem vezetett eredményre. A tárgyaláson megbeszélte járulékos kérdéseket egy egyezségbe foglalta a bíróság. A bíró kifejezetten kérte a tolmácsot, hogy a lassan elhangzó egyezséget szó szerint „fordítsa”, erről olvashatunk a következő példában.

17. példa (48:54')

B: Jó, akkor az egyezség szövegét foglalom a jegyzőkönyvbe. Ezt lassan fogom mondani és kvázi utána **szó szerint**, ugye eddig is úgy történt szerintem a fordítás, de ezt úgy **kell majd fordítani**.

A tárgyalás során a bíró valóban ügyelt arra, hogy a szinkron módon történő tolmácsolás lehetséges legyen, jól tagoltan olvasta fel a szöveget (bár nem tudta odaadni a tolmácsnak az egyezség egy példányát, mert nem volt másodpéldány). Tekintettel volt a nyelvi közvetítés nehézségeire, s az is kiderült a bíró egy-egy kérdéséből, hogy érti a német nyelvet. A felolvasott egyezségben a bíróság rögzítette a szülői felügyeletre vonatkozó részleteket, a tartásdíj fizetésének módját, a kapcsolattartás időpontjait. Ezt követően egy végzéssel hagyta jóvá a megbeszélést, s az egyezségbe foglaltakat. A következő részlet tanúsága szerint a bíró itt is külön jelezte, hogy fontos az elhangzottak pontos tolmácsolása.

18. példa (1:05:32')

B: Jó, itt egy fontos rész jön, **ezt tetszik úgyis fordítani**, lassan fogom megint csak mondani.

A végzés felolvasásakor a felperes váratlanul egy kérdést intézett a bíróhoz. Szeretett volna – mihelyst a kislány korából kifolyólag lehetséges – nyelvórákat kérni kislányának az alperestől annak érdekében, hogy a kislány jól tudjon a későbbiekben kommunikálni az alperessel és családjával. Az alperest váratlanul érintette ez a felvetés, értetlenül állt a kérdés előtt, de végül beleegyezett a felperes kérésébe. A bíró visszavette a szót, s folytatta a végzés felolvasását.



Még a tárgyalás berekesztése előtt megállapította a bíróság a tolmácsolás költségét, mely során a bíró kérte a tolmácsot, hogy a tolmácsolási költségről meghozott végzést annak formalitása miatt ne tolmácsolja teljes részletességgel. Ezután a bíróság berekesztette a tárgyalást, s végezetül sor kerülhetett az ítélet kihirdetésére, a házasság felbontására. Az ítélet kihirdetését és indokolását követően a felek lemondtak arról a jogukról, hogy az ítélet ellen fellebbezzenek. Így az ítélet jogerőre emelkedett, s a tárgyalás befejeződött.

### **9.3. Az angol–magyar tolmácsolt tárgyalás elemzése**

Az angol nyelvű tolmácsolással zajló tárgyalás kapcsán azt vizsgálom, hogy milyen elvárásai vannak a bírónak az adott tárgyaláson a tolmáccsal szemben, és hogyan tölti be szerepét a tolmács az adott konkrét esetben. Elsőként a bíró hozzáállását, s a tárgyalás menetére kifejtett hatását tekintem át. Ezt követően az úgynevezett deiktikus eltolódásokat vizsgálom meg, amikor a tolmács egyes szám 1. személy helyett 3. személyre vált (vö. Angermeyer 2015), s arra próbálok következtetni, hogy mi motiválja ezeket az eltolódásokat. Következő lépésként összehasonlítom a jegyzőkönyvezést és a tolmácsolást a hangfelvétel átírásakor felismert hasonlóságok és különbségek kapcsán, s ezek után a tolmács szerepét nézem meg az adott tárgyaláson.

#### **9.3.1. A bíró hatása a tárgyalásra**

A tárgyaláson eljáró bíró végig kézben tartotta, irányította a tárgyalást. A tolmács higgadt volt, és törekedett arra, hogy az elhangzottakat mindenképpen tolmácsolja az idegen nyelvű félnek. Sokszor bővebben kifejtette célnyelven az üzenetet, a bírónő viszont próbálta sürgetni az ügy lezárását. A tolmács a tárgyalás gyorsaságából adódóan sokszor fülbesúgó módon tolmácsolt, amikor konszekutív, szakaszos tolmácsolásra került sor, akkor jegyzeteket is készített és jól hallhatóan fogalmazott. Előfordult a tárgyalás során, hogy a jogi képviselők pontosították a tolmácsoltakat, ő mégsem lett ideges, hanem a tárgyalás során végig higgadt tudott maradni.

A bírák tárgyaláshoz való hozzáállásával összefüggésben mindenképpen meg kell említeni Angermeyer választottbíróági tárgyalások alapján összegzett felismeréseit (lásd 2.1. és 6.2.1. fejezetek). A kisebb horderejű ügyeket tárgyaló választottbírák tárgyalási gyakorlatának megfigyelésekor különbséget tapasztalt az általa „gyors” stílusban döntő választottbírák és a „lassú” stílusú bírák között. Előbbiek közkedveltek voltak a többi bírósági alkalmazott körében, hiszen sok ügyet tárgyaltak, és azokat hamar le is tudták zárni, a legfontosabb a döntéshozatal és az eljárásjogi szabályok betartása volt számukra. Míg azokat a „lassú” választottbírákat, akik alaposan meghallgatták a feleket, minden körülményt mérlegelve, időt hagyva az ügy kibontására hozták meg döntéseiket, gyakorta bosszantják, sürgetik a bírósági alkalmazottak.

A különféle stílusban zajló választottbíráskodás összhangban van azzal a megfigyeléssel, melyet jogi antropológusok tettek, amikor a bírák joggal kapcsolatos attitűdjét vizsgálták. Angermeyer idézi Conley és O’Barr írását (Conley és O’Barr, lásd Angermeyer 2015: 47), akik öt különböző stílusú bírát különböztettek meg: (1) az „eljárásjogász”, (2) a

szigorú jogkövető, (3) az irányadó döntéshozó, (4) a jogalkotó (5) és a mediátor típusát. Ezek a különböző típusok a szabályorientált és a kapcsolatorientált típus két végpontja között helyezkednek el. Az első két típust sorolja Angermeyer a „gyors” típusba, ők a szigorúan szabálykövető (szabályorientált) bírák. A gyors típusú bírák a jogot „rugalmatlan, semleges elvek gyűjteményének” tekintik, és kevés időt töltenek egy adott ügygel. Akárcsak a Conley és O’Barr által az első csoportba soroltak, fontosak számukra az eljárásjogi szabályok, azok magyarázatára azonban nem fecsérelnék időt. Gyorsan döntést hoznak az eljárásjogi szabályok alapján, az adott jogvitában kevés helyet adnak viszont az egyéb körülményeknek.

Angermeyer (2015) nemcsak hangfelvételeket készített, hanem beszélgetett is a tolmácsokkal, és interjúkat készített bírósági alkalmazottakkal is. A New York-ban működő választottbíráóságokon fontos szempont az is, hogy milyen hatékonyak ezek az intézmények, az ügyekben milyen gyorsan tudnak döntést hozni. Angermeyer felismerte azt, hogy mivel a tolmácsolás időt vesz igénybe, ezért a tolmácsolt ügyeket a bírósági alkalmazottak többnyire a „gyors” bírákhoz osztják be. Ezzel azonban – a tolmácsolás folyamatától függetlenül – már előre befolyásolják az ügy kimenetelét, hiszen a fentiekben leírtaknak megfelelően ezek a bírák az ügyeket pusztán az eljárásjogi szabályok alapján döntenek el.

Egészen érdekes Angermeyer „gyors” ill. „lassú” típusú bírák közti megkülönböztetése, ha az elemzett angol–magyar tolmácsolt esetre gondolunk: sokszor hallható a hangfelvételen, hogy a bíró siettetni a tolmácsot, hogy mielőbb ítéletet tudjon hirdetni. Az alábbi konverzációs szakaszban a bíró arra kéri a résztvevőket, hogy figyeljenek oda a tárgyalás ütemére. A szakasz vége felé a tolmács deiktikus eltolódással jelzi, hogy a felperes mit kívánt mondani.

#### 19. példa (59:04)

- B: Álljunk meg picit, **nem kell, nem kell, most figyeljünk oda a tárgyalásnak az ütemére, tehát most nem kell semmit** öö//
- FJK: És ha elfelejti?
- B: Ki? Most mondott valamit? Jó, akkor tessék...
- FJK: You told the judge that you want to clarify something? [Azt mondta a bírónak, hogy szeretne pontosítani valamit?]
- F: I want to clarify something. [Szeretnék valamit pontosítani.]
- F: Mr XY has two companies in India, in the Middle-East, and we.. was too much to go to and Mr XY so he had to find a company. [XY úrnak két cége van Indiában, a Közel-Keleten és nekünk.. túl sok lett volna odamenni, és XY úrnak tehát találnia kellett egy céget.]
- B: Ez ugyanaz, amit már elmondott.

- T: Yes there was nothing so it just it was just thinking that it was changed from one company to on another...[Igen, semmi nem volt, csak azt gondolta, hogy változott az egyik cégről egy másikra...]
- T: Tehát, hogy végülis **azt jelezte a felperes**, hogy annak köszönhetően ő, hogy mekkora a nagyságrendje volt ennek az üzletnek XY úrnak több cége is van és ahhoz, hogy megfelelően tudja megkötni ezt a szerződést egy másik céget kellett belevonnia ebbe a szerződésbe.
- B: Jó, ezt, ezt köszönöm, ezt nem jegyzőkönyvezem, mert ezt már tudjuk.

Az alábbi szakaszban a tolmács próbálja végezni a dolgát, próbálja a felperest abba helyzetbe hozni, hogy ne sérüljön a tolmácsoláshoz való joga, ezt azonban felülírja a bíró döntése, mely szerint már ítéletet fog hozni.

20. példa (1:21:21)

- B: Alperes észrevétele: teljesen felesleges volt hatszor Bombaiba utazni, a munka az alsózsolcai telephelyen folyt. Van-e még valakinek kérdése, észrevétele?
- T: **Ezt lehetne, le szeretném fordítani.**
- B: **Igen, de, de, nem lényeges, most ez, suttogással fordíthatja, de semmiféle kérdést nem várok rá.**
- B: Kérdezem, hogy van-e még valakinek valami észrevétele, kérdése?
- T: The work was done in Alsózsolca...[Alsózsolcán végezték a munkát...]
- B: Jó, befejeztnek nyilvánítom a meghallgatásukat akkor.
- B: Igen, most már megkérdezem, hogy egyezségi ajánlat van-e valakinek a részéről a másik felé, mert a tárgyalást berekesztem, tehát ma ítéletet fogok hozni, tehát ez alapján más bizonyíték nincsen. Ez alapján el kell valahogy döntenie ezt a vitát. Mindenkinek megvan a saját nyilatkozata, tehát ha befejezett a meghallgatás, akkor utána még kapnak esetleg szünetet, hogyha erre igény van mosdószünetet, másfél órája, amióta folyik a tárgyalás gondolják át, kívánnak-e inni valamit.

Összefoglalva tehát, a konkrét tárgyaláson az úgynevezett „gyors” személyiségtípusú bíró azt várta el a tolmácstól, hogy a lényegyet visszaadva minél gyorsabban tolmácsoljon.

### 9.3.2. A deiktikus eltolódások motivációi

A bírósági tolmácsolás egyik szakmai normája és több országban (pl. az Egyesült Államokban, Nagy-Britanniában és Kanadában is) előírás, hogy a tolmács egyes szám 1. személyt használjon a tárgyalóteremben. Ez a norma ahhoz az elváráshoz köthető, hogy a nyelvi közvetítő lehetőleg „szó szerint” adja vissza az idegen nyelvű fél szavait, tehát legyen ő az idegen nyelvű fél hangja. A tolmácsokat képző intézményekben is az egyes szám 1. személy használatát várják el a diákoktól. Sok esetben ezért a tolmácsok az egyes szám 3. személy használatát nem-professzionális gyakorlatnak tartják (Lásd Berk-Seligson 1990: 65).

Az egyik fenti példában (19. példa) már előfordult, hogy a tolmács egyes szám 1. személy helyett 3. személyre vált. Ilyen esetben beszélünk deiktikus eltolódásról, melynek többféle oka lehet. Többek között az is, hogy a tolmács a tárgyalóteremben miként tekint a szerepére és a kapcsolatára a tárgyalótermi kontextusban résztvevőkkel (Angermeyer 2015: 88). Többen vizsgálták a direkt és az indirekt (*azt mondta, hogy...*) fordítás okait: Wadensjö szerint, ha a tolmács indirekt módon tolmácsol, azt is jelenti, hogy távol kívánja magát tartani az elhangzottaktól (Wadensjö 1998: 19). Különösen a bírósági tárgyalásokon fordul gyakran elő – gondoljunk csak a komolyabb büntetőügyekre –, hogy a tolmács semmi esetre sem szeretne azonosulni az idegen nyelvű fél megnyilvánulásaival, ezért kerüli az egyes szám 1. személyt (Berk-Seligson 1990: 115). Mivel a passzív szerkezet használata sok esetben magyartalan (ellentétben az angol vagy a német nyelvben gyakran használt passzív formával), ezért ilyen esetben a tolmács inkább harmadik személyben fogalmaz. Angermeyer szerint a tolmácsolás nyelvi irányával is összefügg a deiktikus eltolódások előfordulása. Tizenöt különböző tolmács nyelvhasználatát nézte meg, s a hangfelvételek tanúsága szerint az idegen nyelvről angolra tolmácsolásnál alig (1%-ban) fordult elő, hogy a tolmácsok indirekt módon fogalmaztak. A másik nyelvi irányban, angolról idegen nyelvre viszont jóval magasabb arányban (14%) fordult ez elő. Azt is felismerte, hogy a fentiekben bemutatott „gyors” típusú bírák tárgyalásain gyakrabban előfordul a deiktikus eltolódás, mert a bíró sok esetben félbeszakítja a felek előadásait, s a tolmács úgymond rákényszerül az összefoglalásra (Angermeyer 2015: 87–100). Egyfajta reakció ez a tolmács részéről valamilyen interakciós problémára, s reflektálás arra, miként értelmezi saját kommunikációs szerepét. A deiktikus eltolódás oka lehet ugyanakkor az is, hogy a tárgyalóteremben résztvevők nincsenek hozzászokva a tolmács jelenlétéhez, s nem ismerik a tolmácsolás folyamatát. Előfordulhat az is, hogy maga a tolmács tapasztalatlan és nincs tisztában a szakmai elvárásokkal. A következő részletben is hasonló történik: mivel a bíró nem a felpereshez fordul, hanem a tolmáctól várja a választ a megfigyelési napló tanúsága szerint, a tolmács egyes szám 3. személyben fogalmaz.

21. példa (32:34)

- B: No most 2015 második felében, amikor Magyarországra látogatott 2014-ben, akkor tárgyalt-e a jelenlévő X úrral és miről beszéltek?
- T: When you first visited in 2014 you first visited the the company represented by mr X what did you have a negotiation or any discussion what what were you talking about at that time? [Amikor először meglátogatta 2014-ben, amikor először meglátogatta a céget, amelyet X úr képviselt, volt-e bármiféle egyeztetés vagy tárgyalás, miről beszéltek akkoriban?]

- F: At that time the first visit was to inspect one x machine, what when I visited I saw many many old machines which I could sell to my clients in Asia, but this was too old to be sold in Europe. [Akkoriban az első látogatás célja egy x gép megtekintése volt, a látogatás során sok régi gépet láttam, amiket ázsiai ügyfeleimnek értékesíteni tudtam volna, de amik túl régiek voltak ahhoz, hogy Európában el lehessen ezeket adni.]
- T: Amikor először érkeztem Magyarországra, akkor meg akartam vizsgálni a gépeket.
- T: So what ... machines. [Milyen ... gépek.]
- F: It was at that time. [Akkoriban volt.]
- F: W... BM
- T: W... BM gépet szerettem volna megvizsgálni, de amikor megvizsgáltam ezt a gépet, azt láttam a telephelyen, hogy sokkal több gép is található, de ezek
- B: De, engem pontosan az érdekel, hogy miről tárgyalt? Volt-e valami arra vonatkozó megbeszélés, hogy mi a szerepe, ugye X úrnak mi a szerepe?
- T: **Annyit mondott, hogy amikor látta ezeket a régi gépeket, akkor látta, hogy** ezeket az ázsiai vevőinek, vagy az ázsiai partnereinek gondolta, mint lehetséges üzletnek, mivel az európai piacra ezek a gépek már túl elavultak voltak.
- B: Jó, az európai piacra túl elavultak voltak a gépek, ezért az ázsiai piacra gondoltam a vevőimnek bemutatni ezeket.

### 9.3.3. Jegyzőkönyvezés vs. tolmácsolás

Az átiratok és az egyes beszédrészletek elemzésekor feltűnő volt, hogy a tolmács megnyilatkozásai után a bíró sokszor szinte megismétli a tolmács szavait, amikor az elhangzottakat magnóra diktálja a jegyzőkönyvhöz. Ha megvizsgáljuk a jegyzőkönyvezés folyamatát (lásd Vinnai 2010: 152–191), jól látható, hogy a diskurzus rögzítésekor lehetetlen mindent rögzíteni, és a bíró sok esetben él a nyelven belüli átfordítás eszközével.

A bíró a jegyzőkönyvezés folyamata során értelmezi az elhangzottakat. Ugyanakkor a tolmács is értelmez, hiszen hogyan lehetne értelmezés nélkül tolmácsolni (lásd 3. fejezet)? Nyelvi közvetítőként megpróbálunk mindent átadni, előfordul azonban, hogy a diskurzus egyes részeit egy az egyben nem lehet visszaadni.

Az alábbi beszédrészletek alapján a tolmácsolás és a jegyzőkönyvezés folyamatainak hasonlóságait és különbségeit vehetjük szemügyre. A 4. példában a bíró közli, hogy egy összefüggő részt jegyzőkönyvezne, majd a tolmács által elmondottakat ismételve rögzíti az elhangzottakat.

#### 22. példa (20:17)

- B: Jó, tehát az első kérdésem az még most email felmutatása nélkül, tehát az az első kérdés, hogy mikor és hogyan került kapcsolatban az alperesi gazdasági

társasággal a jelenlévő ... a törvényes képviselője ennek a társaságnak. Tehát mikor és hogyan került kapcsolatba – elég, ha annyit mond – hogy az itt jelenlévő személlyel.

- T: So the first question without emails is just to ask you when and how you became in contact, or how you got contact with the gentlemen and the company represented by the gentleman who is the representative of the defendant. [Tehát az első kérdés Önhöz, hogy mikor és hogyan került kapcsolatba ezzel az úriemberrel és az úr által képviselt céggel, aki az alperest képviseli.]
- F: It was with the help of dr N who I know for many years, I have done business with him for the last 15 years already so he proposed to me that there is a project for sale in Hungary, so come and inspect. So in year 2014 I came one time alone and second time I came with my son to inspect all the ...[Dr N úr segítségével történt, akit sok éve ismerek, és akivel már 15 éve vannak közös üzleti ügyeink, tehát ő mondta nekem, hogy van egy értékesítési projekt Magyarországon, tehát jöjjenek el és nézzem meg. Így tehát 2014-ben először egyedül jöttem, majd másodjára a fiammal együtt, hogy megnézzem az összes...]
- B: **Igen, egy viszonylag összefüggő részt követően jegyzőkönyveznék akkor.**
- T: Can I say what you said? [Elmondhatom, amit Ön mondott?]
- T: Tehát Dr. N úr segítségével vagy Dr. N úron keresztül hallottam először erről a cégről. N urat már 15 éve ismerem tehát jó kapcsolatunk volt a múltban, és ő mondta, hogy egy új projekt van Magyarországon, ami gép ... gépek értékesítéséről szól.
- B: Igen, alá új bekezdésbe: Dr. N úron keresztül hallottam az alperesi gazdasági társaságról, 15 éve ismerem N urat, ő mondta, hogy egy új projekt van Magyarországon, amely gépek értékesítéséről szól. Igen?
- T: **2014-ben jöttem Magyarországra egyszer egyedül és másodszor a fiammal együtt, hogy megtekintsük a gépeket.**
- B: **2014 évben jöttem Magyarországra egyszer egyedül, egyszer pedig a fiammal együtt azért, hogy megtekintsük a gépeket, jó.**

A következő részben a bíró explicitál, kiegészíti az elhangzottakat, miközben jegyzőkönyvez.

### 23. példa (31:31)

- B: Új mondatban F sajnos nem emlékszem pontosan, de emlékezetem szerint 2014 évben még egyszer Magyarországra látogattam azzal a...., mi volt a célja ennek a látogatásnak?
- T: And what was the purpose of this visit that time the second time? [Mi volt második látogatásának a célja?]
- F: To inspect these machine again. [Újból megvizsgálni ezeket a gépeket.]
- T: Újfent meg akartam vizsgálni a gépeket.
- B: **A látogatásom célja az volt, hogy újfent meg akartam vizsgálni a gépeket.**

Az alábbi, 6. példában többszörös átfordítás történik, mire az elmondottak jegyzőkönyvbe kerülnek. A tolmács kihagyja az összeget (*tízezer euró*), így az a jegyzőkönyvben sem jelenik meg.

24. példa (1:16:56)

- B: De, de, de csak ezért jár Önnek a díj, tehát csak ez ez volt a díjnak az alapja ez a tevékenység?
- B: Az, hogy nyomást gyakoroljon a vevőre vagy az, hogy ő hozta a vevőt?
- T: So basically was this activity your provision, so was this your responsibility, or was this also included that you brought this customer or this buyer? [Tehát alapvetően ez a tevékenység volt a jutaléka, az Ön felelőssége, vagy az is beletartozott, hogy Ön hozza ezt az ügyfelet vagy ezt a vevőt?]
- F: I brought the customer, I made the contract with him, I followed the papers, I followed the dispatch transport Hungary, I spent six visit to India, I spent **ten thousand EUR** that is not what I'm asking, we have to invest into this project. [Én hoztam az ügyfelet, én csináltam vele a szerződést, én követtem nyomon a papírmunkát, én követtem a magyarországi szállítást, hatszor mentem Indiába, **tízezer eurót költöttem**, de ezt nem is kérem, hiszen be kell fektetnünk ebbe az üzletbe.]
- T: **Igazából én voltam az, aki hoztam a vevőt, aki felügyeltem voltaképpen ezeket a lépéseket, a kifizetést, ahogy említettem hatszor voltam Indában, aminek ugye volt költsége, de ez benne van ezekben a költségekben, ez egy olyan dolog, ami benne van a közvetítői díjban, így van.**
- B: Alá új bekezdésben: **a közvetítői díjban az volt benne, hogy én hoztam a vevőt, folyamatosan felügyeltem ezt a projektet ez egy óriási nagy projekt volt, rendkívül nagyszámú gépet kellett megmozdítani, hatszor voltam Indiába, ennek az értékét vagy az ellenértékét én nem érvényesítem a perben. A feladatom volt továbbá az is, de ez benne van a díjban, hogy a kötelezettségem volt az, hogy nyomást gyakoroljak a vevőre a megelőbbi teljesítés érdekében.**

Ha megnézzük az egyes nyelvi szinteken történő átfordításokat a jegyzőkönyvezés folyamatában (Dobos 2010), és összehasonlítjuk azt a tolmácsolás folyamatával, látható, hogy a tolmácsolásnál fontos az ekvivalencia minden szinten történő megteremtése. Annak ellenére így van ez, hogy a bírák sok esetben pusztán a lexikai, szó szerinti megfeleltetést hangsúlyozzák (lásd erről a kutatás első, kérdőíves részének elemzését, a bírák válaszait, 7. fejezet). Hale szerint lehetetlen pragmatikai megfeleltetés nélkül átadni az idegen nyelven megfogalmazott üzenetet (Hale 2004: 7). A jegyzőkönyvezésnél leginkább lexikai és terminológiai szinten történik nyelven belüli, intralingvális fordítás, ebben az esetben sem lehet tehát szó szerinti lejegyzésről beszélni, hiszen fontos az elhangzottak megértése és értelmezése (Dobos 2010: 194). Miért várják el viszont a tolmáctól, hogy képes legyen ugyanúgy, szó szerint visszaadni mindent egy másik nyelven?



7. táblázat: A jegyzőkönyvezés és a tolmácsolás összehasonlítása

<b>Jegyzőkönyvezés</b> (Intralingvális, nyelven belüli)	<b>Tolmácsolás</b> (Interlingvális, két nyelv közötti)
laikus nyelvről többnyire formálisabb, jogi nyelvre, sztenderdizál	minden beszélői szándék fontos, nem sztenderdizál, nem magyaráz (kivéve, ha az idegen nyelvű fél azt kifejezetten kéri)
nonverbális kommunikáció nem történik	nonverbális kommunikáció átadása (is) fontos
a referenciális ekvivalencia megteremtése fontos (a valóság ugyanazon szeletére vonatkozzon)	az ekvivalencia megteremtése fontos minden nyelvi szinten (referenciális, kontextuális, funkcionális)
a legnagyobb átfordítás lexikai-terminológiai szinten történik	a cél a legpontosabb megfeleltetés (ne történjen átalakítás, ill. magyarázat)

A fenti táblázatban egymás melletti oszlopban szerepel a jegyzőkönyvezés és a tolmácsolás folyamata. Míg a jegyzőkönyvezés intralingvális, azaz nyelven belüli fordítás (lásd 2.2.1. fejezet), amikor a bíró az elhangzottakat jogi nyelven fogalmazza meg, addig a tolmácsolás interlingválisan történik, tehát a nyelvi jeleket más nyelv jeleivel adjuk vissza. A tárgyaláson mindkettő szóban történik, hiszen a bíró a magnókazettára diktálja, a tolmács pedig az idegen nyelvű félnek (vagy a bírónak és a többi résztvevőnek) tolmácsolja az elhangzottakat. A jegyzőkönyvezés során a laikus nyelven megfogalmazott gondolatokat, megjegyzéseket a bíró többnyire formálisabb jogi nyelvre fogalmazza át. A tolmács feladata ezzel szemben, hogy átfogalmazás, kiegészítés és magyarázat nélkül pontosan adja vissza a beszélői szándékot. Mivel a jegyzőkönyv a tárgyalás lezárását követően írásban készül el a felvett hanganyag alapján, ezért nonverbális kommunikáció ebben a folyamatban nem történik. A tolmácsolás során viszont az egyes nonverbális gesztusok is jelentőséggel bírnak. A fordításelméletben Klaudy szerint háromféle ekvivalencia-viszonyt különböztetünk meg a kommunikatív ekvivalens fordításra: ezek a referenciális, a kontextuális és a funkcionális ekvivalencia (Klaudy 1997: 89–103). A tárgyalóteremben elhangzottak és a jegyzőkönyv szövege között referenciális egyenértékűségnek kell megvalósulnia, azaz a jegyzőkönyvben szereplő szövegnek a valóság ugyanazon szeletére kell vonatkoznia, mint a forrásnyelvi beszéd. A tolmácsolás során

ugyanakkor nemcsak a referenciális ekvivalencia fontos, hanem a kontextuális és a funkcionális egyenértékűség is. Kontextuális ekvivalencia esetén a tolmács mondatai ugyanazt a helyet foglalják el a célnyelvi szöveg egészében, mint amelyet a forrásnyelvi megnyilatkozások a szóbeli diskurzus egészében. Funkcionális egyenértékűségről akkor beszélhetünk, ha a tolmácsolt célnyelvi szöveg ugyanazt a szerepet tölti be a célnyelvi befogadók körében, mint amelyet a forrásnyelven elhangzottak a forrásnyelvi befogadók körében (Dobos 2010: 220–221). Az utolsó összehasonlítási szempont a táblázatban az, hogy az átfordítás, ill. a tolmácsolás milyen nyelvi szinteken történik. A jegyzőkönyvbe kerülve az elhangzottak többnyire néhány lexikai, terminológiai, esetleg mondszerkezeti változtatáson esnek át. Tolmácsolás közben viszont éppen az a fontos, hogy a lehető legpontosabb legyen a pragmatikai megfeleltetés, s a forrásnyelvi üzenetet átalakítás és magyarázat nélkül közvetítsük. A tolmácsolt tárgyaláson a bíró nyilvánvalóan a tolmács által elmondottak alapján jegyzőkönyvez. Az elemzett tárgyalás beszédrészleteinek átirata alapján az volt megfigyelhető, hogy a felsorolt különbségek ellenére sok esetben a tolmácsolt szóbeli megnyilvánulás pusztán néhány kisebb (többnyire lexikai) átalakítás után került a jegyzőkönyvbe.

#### **9.3.4. A tolmács szerepe az elemzett tárgyaláson**

A tolmácsok és a tárgyalótermi kommunikációt kutatók is úgy vélik, hogy a tolmácsok nem a tárgyalótermi bútorzat részei (Berk-Seligson 1990: 55), hanem a kommunikáció aktív részesei. Kevésbé várható el, hogy ne befolyásolják a kommunikációs folyamatot, hiszen az interakció a tolmács bevonásával háromoldalúvá válik (Hale 2004: 10). Jacobsen szerint a tolmácsok még annál is aktívabb szerepet töltenek be a tárgyalóteremben, mint amit gondolnánk (Jacobsen 2003: 239).

A következő két példánkból egyértelműen az tűnik ki, hogy a bíró a tolmácsot Hale 2.1.1. fejezetben szemléltetett táblázata szerint az erősebb fél, azaz a bíróság védőjének tekinti. Eszerint a szerepértelmezés szerint a tolmács feladata az, hogy segítse az intézmény munkáját. A 25. példában a bíró kéri a tolmácsot, hogy *kicsit halkabban* tolmácsoljon. A felperes jogi képviselője (FJK) is közbeszól a tolmács érdekében.

25. példa (12:05)

- B: Először is azzal kezdeném a mai tárgyalást, hogy mi a bizonyítási teher. Tehát, hogy kinek mit kell bizonyítania ebben a perben ezt eddig már a tárgyalási jegyzőkönyvben fellelhető az erre vonatkozó tájékoztatás, csak hogy mindenki

számára egyértelmű legyen. Tehát a felperest terheli annak bizonyítási kötelezettsége, hogy az alperessel szóban 2015 december hó 11. napján abban állapodtak meg, hogy az alperes és a X vállalat között közvetítői tevékenységet végez gépek eladása tárgyában. A közvetítés sikeres volt, az alperes a kereseti kérelemben megjelölt díj fizetésére köteles. **Kicsit halkabban jó? Kérném, köszönöm.**

FJK: **Bírja követni? Mert úgy látom, lemaradt/**

T: **Én ott tartottam éppen,** hogy 2015 decemberében öö öö megállapodás volt, hogy öö öö közvetítőként fog foglalkozni, vagy közvetítőként//

B: Ez a bizonyítási teher, erre vonatkozóan fogom most meghallgatni, jó?

A 26. példában a bíró – saját szóhasználatával élve – *suttogó üzemmód* használatára figyelmezteti a tolmácsot.

26. példa (54:08)

B: **Suttogó üzemmódba,** igen tessék?

A: Elvesztettem a fonalat, hol tartunk?  
(Tolmács fülbesúgásos módon tolmácsol.)

A felperes jogi képviselője már a fenti 25. példában is nagyon figyelte a tolmácsolást, sőt, rá is kérdezett, hogy a tolmács tudja-e követni az eseményeket. A következő részletben a tolmács tovább folytatja a fülbesúgást, majd miután több időpont elhangzik, és a felek sem értenek egyet, a biztonság kedvéért visszakérdez. Így a Hale-féle besorolás szerinti tisztázó, szűrő, nyelvi közvetítői szerepet vállalja magára.

27. példa (13:45)

- B: Most az alperes jogi képviselőjétől kérdezném azt, hogy az X vállalat között és az alperesi gazdasági társaság között mikor jött létre akkor ez a bizonyos szerződés. Mert már február hetedikén//
- AJK: Aláírással 2016. február 7-én, január 6. vagy 7.
- B: Február 7-e.
- AJK: Nem, február 7-e volt a reptéri találkozó.
- B: Január 7-e?
- AJK: Január 6 vagy 7.
- T: **Tehát 2016. január 7-én mi történt? Elnézést...**
- B: Egy pillanat, akkor jött létre egy szerződés 2016. január 7. igen. Január 7. 2016. január 7. Igen, akkor ezt fenntartja, ugye?
- T: So 7th of January 2016 the contract was signed. [Tehát 2016. január 7-én írták alá a szerződést.]

A tolmács érdekében a következő résznél ismét a felperes jogi képviselője szólt közbe.

28. példa (14:20)

- FJK: **Nem bírja követni ezt a gyors szóváltást.**
- B: **De majd akkor a személyes nyilatkozatot akkor azt majd lassabban jó, majd kicsit lassabban fogjuk megvalósítani így azt, hogy az anyanyelv...**
- FJK: **Csak hogy neki is tudni kell, hogy mire kell nyilatkoznia tehát...**
- B: **Igen, azt részletesen majd el kell, el fogjuk... majd azt abban segíteni fogok, a tolmácsot segítve, hogy mi a nyilatkozat.**

A következő példában a tolmács saját maga intéz kérdést a felpereshez, ezzel a „kapus” szerepét vállalja fel.

29. példa (26:06)

- B: Ez a bizonyos első alkalommal jött és második alkalommal jött, időben erre vissza tud-e pontosan emlékezni, hogy mikor volt ez?
- T: You mentioned the first time and second time when you visited Hungary, could you, please remember when these visits took place? [Említette, hogy az első és a második alkalommal, amikor Magyarországon járt, vissza tudna emlékezni, kérem, hogy ezek a látogatások mikor voltak?]
- F: It was in 2014. [2014-ben volt.]
- T: **More specific, please. [Pontosabban, legyen szíves.]**
- F: **Second half of 2014. [2014 második felében.]**
- T: **2014-ben történt, pontosabban 2014 második felében.**
- B: Jó, alá új bekezdésbe, bírő kérdésére felperes 2014-ben történt, 2014 második felében pontosan.

Szintén próbálja „átvenni az irányítást” a tolmács a következő példában, amikor kéri, hogy tolmácsolhasson, mert szerinte fontos. A bíró ugyanakkor arra hivatkozva, hogy ezt már elmondta a felperes, az elhangzottakat nem jegyzőkönyvezi, továbbra is saját maga tartja kézben a tárgyalást.

### 30. példa (46:54)

- B: Jó egy pillanat alá új bekezdésben, alperes törvényes képviselője észrevétele: soha nem volt szó 15%-ról. Nem volt egy email ezzel kapcsolatban, amelyben 15 %-ról lett volna szó.
- ATK: 14- és 15-ben
- B: 2014-ben és 2015-ben.
- T: **Elnézést, ezt lefordíthatom? Mert szerintem ez fontos, hogy ő is hallja.**
- T: So according to Mr XY he says that this has no email and no oral agreement back from 2014 or from 2015 in which Mr N would mention this 15% so there was no evindence on that. [Tehát XY úr szerint azt mondja, hogy nincs olyan e-mail vagy szóbeli megállapodás még 2014-ből, amelyben N úr említene a 15%-ot, tehát erre nincs bizonyíték.]
- F: It was a verbal discussion in the absence of Mr XY. He went to the toilet but we could not finished as Mr N came back. [Szóbeli megbeszélés volt XY úr távollétében. Ő akkor ment ki a mosdóba, de nem tudtuk befejezni, mert visszajött.]
- T: Tehát ez egy szóbeli megbeszélés volt, amit nem tudunk befejezni mivel XY úr visszaért a mosdóból.
- B: **Jó ezt, ezt már elmondta, még egyszer nem rögzítem.**

A következő példában a tolmács közbeszól, hogy ismét észrevegység jelenlétét, később pedig kiegészíti az elhangzottakat.

### 31. példa (51:42)

- B: Alperesi törvényes képviselő: megfelel a valóságnak az, hogy 2015. december hó 11. napján, amíg XY úr kiment a mosdóba, akkor vetődött fel a 15% közvetítői díj kérdése. Nem értettem, hogy miért nem lehetett ezt megbeszélni ezen időtartam alatt, de a lényeg az, hogy nekem azt mondta, hogy a 15% az túl sok és itt megrekedtek a tárgyalások.
- T: **És akkor most hadd fordítsam le én is, jó...** So it was true that in in the 11th of December 2015 on when Mr XY left room there was a discussion but ... ő he confirmed that ő he didn't understand why it couldn't be discussed with the present of Mr xy. [Tehát igaz, hogy 2015. december 11-én, amikor XY úr elhagyta a helyiséget, megbeszélték, de ő.... megerősítette, hogy nem értette, miért nem lehetett ezt megbeszélni XY úr jelenlétében.]
- F: It is normal. [Ez normális.]

- T: Általában normális dolog, hogy nem beszélük meg ezt a másik fél előtt azért nem.  
B: Jó, alá új bekezdésben.  
B: Felperes észrevétele: normális dolog, hogy ezt a másik fél előtt, a potenciális vevő előtt nem beszélük meg.

Jelen tárgyaláson a példák alapján a tolmács leginkább a nyelvi közvetítő, a „szűrő” szerepét vállalja magára (20., 21., 27. példa). Néha megpróbálja magához ragadni a kezdeményezést, mert a tárgyalás dinamikájából, a résztvevők kommunikációja alapján erre sokszor szükség van. Ez a viselkedése nem feltétlenül ébreszt azonban bizalmat a tárgyalás többi résztvevőjében. A bíró a tolmácsot ugyanakkor (25., 26., 28. és 29. példa) inkább a bíróság védőjének, az intézmény segítőjének tekinti. A fenti példákból az látható, hogy a tárgyaláson nem voltak tisztázva a szerepek. A bíróság, az idegen nyelvű fél, s a tárgyalás egyéb résztvevői nincsenek pontosan tisztában a nyelvi közvetítés összetettségével, s a tolmácsnak a tárgyalótermi kontextusban ennek a többszörösen összetett elvárásnak kell megfelelnie. A tolmács professzionális hozzáállásával, folyamatosan jó minőségű tolmácsolással képes lehet ellensúlyozni a nehézségeket, s nyugodt légkört teremteni. Ez az elemzett tárgyaláson nem mindig sikerült. Természetesen jóval több empirikus adat elemzésére van szükség ahhoz, hogy megfelelő következtetéseket lehessen levonni.

Az angol tolmács bevonásával folytatott tárgyaláson az úgynevezett „gyors” személyiségtípusú bíró tehát azt várta el a Hale és munkatársai szerint nyelvi közvetítő (olykor „kapus”) típusba sorolható tolmáctól, hogy suttogó üzemmódban akkor tolmácsoljon, amikor az szükséges. A tolmács szerepének eleget tett, hiszen végig próbálta követni az eseményeket, sokszor felhívta a figyelmet az idegen nyelvű fél tolmácsoláshoz való jogára. Frusztrációja (a közbeszólások, a gyors beszédváltások, a félrefordításra való figyelmeztetések miatt) nem volt látható, de árulkodó lehet, amikor például 1. személyről 3. személyre váltott (deiktikus eltolódás).

#### **9.4. A német–magyar tolmácsolt tárgyalás elemzése**

Az elemzett angol nyelvű tárgyaláshoz hasonlóan (lásd 9.3. fejezet) ebben a fejezetben a német–magyar tolmács bevonásával lefolytatott tárgyalást elemzem. Azt vizsgálom, hogy milyen elvárásai vannak a bírónak a konkrét tárgyaláson a tolmáccsal szemben, és hogyan tölti be szerepét a tolmács. A német–magyar tárgyalás kapcsán először szintén a bíró tárgyalásra

kifejtett hatását tekintem át. Ezután megnézem azt, hogy ezen a tárgyaláson történt-e deiktikus eltolódás, majd a jegyzőkönyvezés módját mutatom be. A fejezet végén a tolmács az adott tárgyaláson betöltött szerepét foglalom össze.

A családjogi eljárás második tárgyalásán mindkét félnek az volt a célja, hogy a házasság felbontása egyező akaratnyilvánítással történjen meg. Ennek érdekében egyeztették a részleteket és a járulékos kérdéseket. Ahogyan a tárgyalás bemutatásakor jeleztük (lásd 9.3. fejezet) felváltva, a tolmácsolási helyzethez igazodva vagy fülbesúgásos módon vagy rövid konszekutív módon folyt a tolmácsolás.

#### 9.4.1. A bíró hatása a tárgyalása

A második elemzett tárgyalás során a bíró együttműködő volt mind a felekkel, mind a tolmáccsal. Mindvégig higgadt maradt, s nyugodt mederben tartotta a tárgyalást. Ha figyelembe vesszük az előbbi fejezet (9.3.1. fejezet) bírói típusait, azt figyelhettük meg a német–magyar tárgyaláson, hogy a bíró türelmesen meghallgatta a feleket. A résztvevő megfigyelés alapján elmondható az, hogy amikor a felek eltértek a tárgyalás témájától, akkor közbeszólt és visszaterelte a kommunikációt a megfelelő mederbe. Ugyanakkor minden hozzászólásnak helyt adott. A felperes több esetben közbeszólt, s kérést vagy kérdést intézett a bíróhoz. A szabályorientált és a kapcsolatorientált típus két pólusát tekintve az elemzett tárgyaláson a bíró a középutat választotta, s így hatékonyan tudta vezetni a tárgyalást, s a felek kéréseinek helyt adva tudott ítéletet hirdetni a tárgyalás végén.

A magyar jogrendszer a kontinentális jogrendszerekhez tartozik, és sok esetben kötődik a német nyelvterület jogrendszereihez, ezért gyakrabban találhatunk terminológiai azonosságot, mint más jogrendszerekkel való egybevetéskor (Tamás 2017: 18). Ennek hangot is adott a német nyelvet értő bíró az alábbi részletben, megjegyezve, hogy hasonló a német jogban a szülői felügyeleti jog terminológiája.

32. példa (17:17')

- A: Ezt neki is el kellene majd mondani, tehát jó lenne, hogyha a tolmács hölgy//  
B: = El fogja, igen. = **Annyi, hogy a szülői felügyeleti jog gyakorlása, ez a német jog szerint is hasonló a terminológia is.**  
T: Das ist ähnlich wie im deutschen Recht, die Frage der elterlichen Sorge, ähnliche Terminologie. [Ez hasonló mint a német jogban, a szülői felügyelet kérdése, hasonló a terminológia.]  
B: Tehát a lényege az lenne, hogy a lényeges kérdések, a leglényegesebb kérdésekben együtt döntenének.

T: Das heißt, in den wichtigsten Sachen, Fragen, Entscheidungen entscheiden Sie zusammen. [Azaz a legfontosabb dolgokban, kérdésekben, döntésekben közösen hoznak döntést.]

A német és a magyar családjogi terminusok sok esetben mutatnak hasonlóságot, ugyanakkor a német nyelvterület egyes országainak jogszabályai és a magyar jogszabályok nyilvánvalóan sok esetben el is térnek egymástól. Nehezíti a tolmács munkáját, hogy sokszor csak a tárgyaláson tudja meg, hogy az idegen nyelvű fél melyik – német nyelvterülethez tartozó – országból származik, s így ott a helyszínen kell tudnia előhívni a magyar terminusok adott országbeli megfelelőjét (erről lásd Kádas-Kemler 2017).

Mivel mindkét fél önmagát képviseli, nem kértek fel jogi képviselőket, ezért a bíró is többet magyaráz. Sok esetben laikus nyelvre fordít, hogy a felek számára követhető és érthető legyen a tárgyalás. Az alábbi részletben – felperes fenti, 1. példában elhangzó kérésére – a bíró a kizárólagos szülői felügyelet részleteiről ad tájékoztatást.

### 33. példa (18:10')

- B: **Igen és itt gyakorlatilag elmondanám, hogy mik azok amik,** tehát a gyermek nevének meghatározása, megváltoztatása.
- T: Zum Beispiel wenn der Name des Kindes geändert wird oder bestimmt wird, das wird gemeinsam entschieden. [Például a gyermek nevének megváltoztatása vagy meghatározása, erről közösen döntenek.]
- B: Igen, a huzamos időtartamú, vagy huzamosabb ideig történő külföldi tartózkodási hely kijelölése, tehát ez..
- T: Bestimmung eines ausländischen Aufenthaltsortes wenn es auf die Dauer passiert.[Külföldi tartózkodási hely meghatározása, ha az tartósan történik.]

A tárgyalás során több esetben eljárásjogi szabályokat is ismertet a bíró, elmondja, hogy mi következik a tárgyalás menetében. Erről olvashatunk a következő példában.

### 34. példa (1:05:20')

- B: **Ezután az következik,** hogy ezt egy végzéssel a bíróság jóváhagyja, amit megbeszéltek itt.



- T: Danach folgt dass diese Einigung in Form eines Beschlusses vom Gericht genehmigt wird. [Ezután ezt az egyezséget a bíróság végzés formájában jóváhagyja.]
- B: **És akkor utána** mondjuk majd ki a bontást.
- T: Und danach wird die Ehe aufgelöst. [És utána bontjuk fel a házasságot.]

A bíró több esetben nem az idegen nyelvű alpereshez, hanem a tolmácshoz fordult, s hozzá intézte szavait. A következő három példában erről olvashatunk.

#### 35. példa (0:36')

- B: Annyi, hogy **azt el kell neki mondani**, hogy az előzményi tárgyalást, az előző tárgyaláson szabályszerűen meg volt ő idézve, tehát azért nem ismertetjük az iratokat elejéről, csak egy pár iratot.

Szintén egyes szám harmadik személyben, a tolmácshoz, s nem az alpereshez fordulva beszélt a bíró a következő részlet tanúsága szerint.

#### 36. példa: (5:44')

- B: Jó, először akkor annyit, **hogy az alperes, akkor nyilatkozzon már e körben, hogy ő mire gondolt** a gyermektartásdíj összegénél, mert akkor nyilván van mellette jövedelempapír is, és akkor azt össze tudjuk rakni.
- T: Bitte erklären Sie uns, was für ... oder äußern Sie sich dazu, was für eine Summe Sie sich vorstellen können als Kindesunterhalt zu bezahlen? Wir haben jetzt auch Unterlagen und dann können wir diesen Betrag berechnen. [Kérem, magyarázza el nekünk, hogy milyen... vagyis nyilatkozzon arról, hogy milyen összeget tud elképzelni, hogy gyermektartásdíjként fizetne. Vannak már dokumentumaink is, és így ki tudjuk számolni az összeget.]
- A: Zu zahlen? [Fizetni?]
- T: Ja. [Igen.]
- B: Egy összeget, igen, havi összeget, amit mindig minden hónapban...
- T: Ja, eine Monatssumme, die Sie jeden Monat bezahlen. [Igen, egy havi összeget, amit minden hónapban fizet.]

#### 37. példa (1:15:09')

- B: Jó, és akkor még itt a berekesztés előtt nyilván a tolmácsolás díját még akkor megállapítjuk, annak ellenére, hogy még utána is tetszik fordítani és akkor ...

plusz ÁFA összegben a jelzésnek megfelelően. Ezt az állam viseli, **ezt esetleg el lehet neki mondani, hogy ez egy annyira formális, hogy végig nem fogjuk fordítani talán ezt a végzést.**

Ennek oka lehet, hogy a bíró nem dolgozik gyakran tolmáccsal, s ezért nem szólítja meg egyes szám 1. személyben az alperest.

#### 9.4.2. A deiktikus eltolódások

Az előzőekben idéztük a bíró szavait, aki nem közvetlenül szólította meg az alperest, hanem a tolmácshoz fordult, és egyes szám 3. személyben utalt az idegen nyelvű félre. A következő két példában azt láthatjuk, hogy a tolmács él a deiktikus eltolódás eszközével. Az angol–magyar tárgyalás elemzésekor utaltunk arra (lásd 9.3.2. fejezet), hogy az egyes szám 1. személyről való váltás egyes szám 3. személyre a legtöbb esetben a tolmács reakciója valamilyen interakciós problémára. Az alábbi, 38. példában ezen a tárgyaláson a kettős állampolgárság kérdésének felvetésekor történt eltolódás, amikor a bíró jelezte, hogy nem ismeri ennek menetét.

38. példa (20:15')

- B: Jó, tehát ez elvileg akkor hozzájárulna, közreműködne abban, hogy a kettős állampolgársága legyen?
- T: Prinzipiell stimmen sie dazu, dass die Tochter die deutsch–ungarische Staatsbürgerschaft bekommt? [Elvileg hozzájárul, hogy a lánya megkapja a német–magyar állampolgárságot?]
- A: Natürlich, wenn sie das möchte. [Természetesen, ha szeretné.]
- T: Természetesen, hogyha ő szeretné.
- A: Ich weiß nur nicht, ich wollte das auch schon in Deutschland machen. Ich weiß nicht, wo ich hingehen muss, aber natürlich. [Csak nem tudom, már Németországban is meg akartam csinálni. Nem tudom, hová kell mennem, de természetesen.]
- T: Nem tudom, hogy hova kell mennem, de természetesen.
- B: Jó ezt én se megmondom az őszintét.
- T: **Herr Richter** weiß das auch nicht. [A bíró úr sem tudja.]

A tolmács itt a deiktikus eltolódással a félreértést akarta elkerülni, hiszen ha egyes szám 1. személyben fogalmazza meg az elhangzottakat, akkor az alperes azt hihette volna, hogy ez a tolmács véleménye. Erre utal Angermeyer (2015: 91) is a vizsgálatai alapján: megállapítja, hogy az indirekt megfogalmazás oka lehet az is, hogy a tolmács megpróbálja elkerülni a beszélői szerepekből adódó esetleges félreértéseket. Megjegyzi, hogy ezek a pragmatikai

motivációjú deiktikus eltolódások kutatásában csak angol nyelvről idegen nyelvre történtek. A fenti példában is azt látjuk, hogy a forrásnyelvről, magyarról célnyelvre, ez esetben németre történő tolmácsolásnál fordult elő az eltolódás.

A következő, 39. példában szintén az egyértelmű megfogalmazás kedvéért jelezte a tolmács, hogy a felperes nem látja akadályát annak, hogy az alperes a kapcsolattartáskor az otthonában tartózkodjon.

#### 39. példa (24:44')

- B: Havonta négy nap egybefüggő kapcsolattartás vagy a hónap eleje vagy a hónap végén.
- T: So monatlich vier Tage Umgang mit dem Kind, das heißt entweder am Anfang oder am Ende des Monats. [Tehát havonta négy nap kapcsolattartás a gyermekkel, azaz vagy a hónap elején, vagy a hónap végén.]
- B: Annyi, hogy előre ezt jelezni kellene felperesnek, mert ez nyilván itt Magyarországon történne.
- T: Das sollte hier in Ungarn erfolgen, aber im Vorfeld mit der Klägerin sollte man das abstimmen. [Ez itt Magyarországon történne, de előzetesen erről egyeztetni kell a felperessel.]
- B: Nem tudom, hogy azt a részét is fenntartja-e a felperes, hogy ott alhat a kapcsolattartás érdekében Önnél az alperes.
- T: Hält die Klägerin auch den Teil aufrecht, dass der Beklagte während dieser Periode bei der Klägerin schlafen darf? [Fenntartja azt a részt is a felperes, hogy ezen időszak alatt alperes felperesnél aludhat?]
- F: Semmi akadálya.
- T: **Die Klägerin** hat keine Einwände dagegen, dass der Beklagte bei ihr schläft. [**Felperesnek** nincs ellenvetése, hogy alperes nála aludjon.]

A deiktikus eltolódáson túl a tolmács egész mondatát egészíti ki az elhangzottakat annak érdekében, hogy a megértést segítse. Bakti (2013) vizsgálta az explicitáció használatát szinkrontolmácsolás közben, s azt figyelte meg, hogy a tolmácsok arra törekednek, hogy a kommunikációt gördülékenyebbé tegyék, ezért sok esetben élnek ezzel a lehetőséggel. S bár a bírósági tolmácsolás során kiegészítés és magyarázat nélkül célszerű átültetni az elhangzottakat, az explicitációra ebben a kontextusban is látunk példát.

#### 9.4.3. Jegyzőkönyvezés

Az előző fejezetben, az angol–magyar tolmácsolt tárgyalás elemzésekor a bíró a tolmács megnyilatkozásai után sokszor szinte megismételte a tolmács által elmondottakat a

jegyzőkönyv magnóra diktálásakor (lásd 9.3.3. fejezet). A második elemzett tárgyaláson a jegyzőkönyvezés más módon történt. A bíró több kérdést feltett, megvárta a válaszokat, a párbeszéd fordulatai rövidek voltak, éppen ezért a bíró egy tartalmi egység – ez esetben többnyire egy járulékos kérdés vagy az alperes meghallgatása – után összefoglalva mondta magnóra az elhangzottakat. A bíró a jegyzőkönyvezést a konszekutív tolmácsoláshoz hasonlóan látja el. Nem azonnal, hanem valamennyi idő elteltével mondja jegyzőkönyvbe az elhangzottakat. Az angol tárgyaláson azt láttuk, hogy a bíró két-három mondatot követően összegezte az elhangzottakat. Az ebben a fejezetben elemzett német tárgyaláson hosszabb egységeket követően, többnyire azonos problémakört tárgyaló, egymással összefüggő tematikai rész lezárása után foglalta össze a bíró a lényegét (erről lásd Dobos 2010: 204–205).

A bíró a tárgyalás folyamán mindkét irányban élt a nyelven belüli átfordítás eszközével: a magyarázatok elhangzásakor jogi nyelvről laikus nyelvre, míg a jegyzőkönyvezésnél laikus nyelvről jogi nyelvre fordított. Az alábbi példában a bíró – mintegy engedélyt kérve – jelzi a feleknek, hogy most jegyzőkönyvezni fog.

40. példa (23:03')

**B: Kicsit jegyzőkönyvezek, jó? Tehát ami eddig elhangzott, csak a lényegét, új bekezdésben felperes kettőspont a kizárólagos szülői felügyeleti jog gyakorlására ööö igényt tartok.... Eljáró bíró az Alperesnek ismertette a Ptk 4. könyv 175 § 2. bekezdés szerinti... ..**

A következő részlet jól szemlélteti a jegyzőkönyvezés, s a nyelven belüli intralingvális átfordítás folyamatát. Itt utalhatunk egy korábbi fejezetben szereplő táblázatra (lásd 9.3.3. fejezet, 7. táblázat). Az alperes gyakorlatilag nem mondja ki, hogy nem tart igényt házastársi tartásdíjra, a jegyzőkönyvbe mégis így, formálisabb jogi nyelvre fordítva kerül a beleegyezése. Az átiratok alapján a lakáshasználatra vonatkozóan is csupán annyit jelez az alperes, hogy nem szeretné használni felperes lakását. A jegyzőkönyvben ez jogi nyelvre fordítva úgy szerepel, hogy ez a lakás „felperes kizárólagos használatában maradhat”. Az előbbi, 40. és az itt következő 41. példával szemléltethető a jegyzőkönyvbe diktálás egyik jellegzetessége is, a verbalizálás. A bíró a központosítás jeleit (kettőspont, új bekezdésben) megnevezi annak érdekében, hogy a jegyzőkönyvet készítő megfelelően írja le a magnóra mondottakat (Dobos 2010: 207).

#### 41. példa (32:52')

- B: Még annyi, hogy házastársi tartásdíjra való igény, tehát ezt nyilván fogja ő érteni, felperesnek nem volt ilyen igénye, és önnek is nyilatkoznia kellene.
- T: Anspruch auf Ehegattenunterhalt, die Klägerin hatte keinen Anspruch darauf, aber Sie sollten sich auch dazu äußern. [Házastársi tartásdíjra való igény, a felperesnek nem volt ilyen igénye, de Önnek is nyilatkoznia kell erről.]
- B: Gondolom nincs ilyen.
- A: Das ist wie gesagt auch in Deutschland ein bißchen anders, hier kenne ich die Gesetze nicht. [Ahogy mondtam, ez Németországban egy kicsit másképp van, itt nem ismerem a törvényeket.]
- T: Németországban egy kicsit másképp van, nem ismerem az itteni törvényeket.
- B: De ismeri az ottani szabályokat is, hogy ez nyilván az együttélés ténye miatt jár a rászoruló házastársnak.
- T: Das heißt, damit sie weil sie zusammengelebt haben das heißt, mann kann ein Recht Ehegattenunterhalt haben, aber die Klägerin hat gemeint, dass sie das nicht möchte. [Ez azt jelenti, hogy mivel együttéltek, élhetnek a házastársi tartásdíj jogával, de a felperes úgy vélte, hogy ezt nem szeretné.]
- B: Neki nincs ilyen igénye, és akkor Önnek is kell nyilatkoznia.
- T: und Sie sollten das auch dazu äußern, ob Sie Anspruch auf Ehegattenunterhalt haben oder nicht. Die Klägerin hat keinen Anspruch darauf. [és Önnek is nyilatkoznia kellene, hogy van-e igénye házastársi tartásdíjra vagy nincsen. A felperesnek nincs ilyen igénye.]
- B: Ez így megfelel, ugye gondolom? Ez így egyértelmű.
- T: Ist das in Ordnung so? Es ist eindeutig. [Rendben van így? Ez egyértelmű.]
- A: Ja, in Ordnung. [Igen, rendben van.]
- T: Igen, rendben van.
- B: Felperes **kettőspont** H utca 1. szám alatti ingatlan kizárólagos használatára igényt tartok, annál is inkább, mert rövid ideig éltünk együtt, és ezen ingatlannal kapcsolatosan jogai az alperesnek nincsenek. **Új bekezdésben**, házastársi tartásdíj igény körében továbbra sincs ilyen igényem. Új bekezdésben, alperes kettőspont a közös lakóhelyünk, a H. u 1. szám alatt volt, **valóban ez a felperes kizárólagos használatában maradhat**, ez rögzíthető. **Házastársi tartásdíjat én sem igénylek a felperessel szemben**, utalok ugyanakkor arra, hogy a német szabályok ettől eltérnek.

#### 9.4.4. A tolmácsolást befolyásoló körülmények

Ezen a tárgyaláson a tolmács munkáját nem nehezítette a jogi képviselők közötti feszültség.

A bírósági tolmácsok többnyire egyedül dolgoznak a tárgyalóteremben. Ha figyelembe vesszük azt, hogy egy tárgyalás több órán át is tarthat anélkül, hogy – a szinkrontolmácsokkal ellentétben – váltótársa lenne a tolmácsnak, a fáradtság is befolyásolhatja a tolmácsolás minőségét. Különösen megterhelő, ha a felek a tárgyaláson elhangzottakkal párhuzamosan

egymással külön folytatnak beszélgetést. Ez több esetben is megtörtént az elemzett tárgyaláson. Mivel a felperes tudott valamennyire németül, többször egyeztetett röviden az alperessel a tárgyalás közben, lásd a 42. és a 43. példát.

42. példa (12: 26')

- A: Mindegy végül is júniusban megkaptam tőle az első ezer eurót. **Im Juni hast du gegeben das erste Mal Tausend, weißt du noch? Tausend Euro hast du mir gegeben im Juni. [Júniusban adtál először ezret, emlékszel még? Ezer eurót adtál nekem júniusban.]**
- F: **Im Juni? [Júniusban?]**
- A: **Ja Juni, Tausend. [Igen, júniusban, ezret.]**

43. példa (15:28')

- B: Most azzal lehet matekozni, hogy mennyi a maradék.
- T: Und dann nachdem kann man das ausrechnen, wieviel übrig bleibt. [És aztán ki lehet számolni, hogy mennyi marad.]
- A: **Na, geht? [Na, fog menni?]**
- F: **Aber wir kann immer reden, ist kein Problem, ok? [De mindig meg tudjuk beszélni, nem gond, ok?]**
- A: **Jo, ok. [Jó, ok.]**
- T: **De mindig tudunk majd beszélni.**

Az alábbi két példában két eljárásjogi szabályra hívja fel a figyelmet először a bíró, majd a tolmács.

44. példa (36:17')

- B: Jó, és akkor most meghallgatjuk őt. Annyi, hogy fel kellene állni a meghallgatás időtartamára.
- T: **Jetzt sollten Sie bitte aufstehen, damit Sie angehört werden können. [Most fel kellene állnia, kérem, hogy meghallgathassa Önt a bíróság.]**
- B: **Önök nem, a tolmácsnak nem. (Tolmács feláll.)**
- T: Így jobb tolmácsolni.

Az Országos Bírósági Hivatal 2017 őszén, laikusok számára készült tájékoztatójában (Tárgyalásra megyek, <https://birosag.hu/birosagi-iranytu>, lásd Függelék 8.) is szerepel, hogy a per résztvevői állva teszik meg nyilatkozatukat, s az ítélethirdetést is állva kell meghallgatni. A bíró a fenti példa tanúsága szerint jelzi a tolmácsnak, hogy neki nem szükséges felállnia. A

megfelelő tolmácsolás biztosítása érdekében a tolmács viszont inkább feláll a meghallgatás idejére.

#### 45. példa (1:18:30')

- B: Jó, most akkor kihirdetem az ítéletet. (Bíró feláll.)  
T: **Jetzt wird das Urteil verkündet. Wir sollten jetzt aufstehen. [Most kihirdetik az ítéletet. Most fel kellene állnunk.]**  
B: A bíróság A felperesnek T alperessel, 2015. augusztus 1. napján Miskolcon megkötött házasságát felbontja.  
T: Die von der Klägerin A mit dem Beklagten Thomas am 1. August 2015 geschlossene Ehe wird vom Gericht jetzt aufgelöst. [Felperes alperessel 2015. augusztus elsején kötött házasságát most a bíróság felbontja.]

Míg az előző példánál a bíró kéri az alperest, hogy álljon fel, mert a meghallgatás állva történik, addig az ítélet kihirdetésénél a bíró nem szól. Közli, hogy kihirdeti az ítéletet, s közben feláll. A tolmács – érzékelve, hogy alperes számára ez nem magától értetődő – jelzi az alperes részére, hogy az ítélethirdetést a felek felállva hallgatják végig. Az ítélet tolmácsolása is folyamatosan zajlik (nem úgy, mint az előzőekben elemzett angol tolmácsolással zajló ügynél). Az ítélet indokolásakor viszont már szól a bíró, hogy üljenek le. Az indokolás tolmácsolása ugyanúgy folytatódik rövid szakaszonként.

### 9.5. A hangfelvételek összegzése, következtetések

Ahogyan a jegyzőkönyvek vizsgálatából következtetésként leszűrtem, a hangfelvételek elemzésekor is észlelhető volt a tolmácsok „láthatatlansága”. Több esetben úgy utaltak a tolmácsra, egyes szám 3. személyben, mintha jelen sem lenne a tárgyaláson.

Az első kutatási kérdésben arra keresem a választ, hogy mit vár el a bíró a bírósági tolmáctól, s ezek az elvárások hogyan hatnak ki a tolmácsolásra. Hipotézisem szerint a bíró sok esetben szó szerinti fordítást vár el a tolmáctól. Ez a hipotézis a hangfelvételek alapján igazolható. Mindkét tárgyaláson elhangzik a bíró kérése, hogy a tolmács szó szerint fordítson (a 9.1. fejezetben lásd 2. példa, a 9.2. fejezetben lásd 17. példa). Gyakorlatilag fordítóként legyen jelen, aki a forrásnyelvi üzenetet hiánytalanul és azonnal közvetíti a másik nyelvre. Ez az elvárás, ahogy már a 3. fejezetben utaltam rá, a legtöbb esetben teljesíthetetlen. A bírák ennek az elvárásnak a megfogalmazásával megnehezítik a tolmács feladatát. A tolmácsnak a forrásnyelvi üzenetet nyelvileg – nemcsak szószinten, hanem szemantikailag, szintaktikailag és

pragmatikailag is – értelmeznie kell, mielőtt át tudná ültetni idegen nyelvre. A hipotézis szerint a bírósági tolmácsolás során az alapvetően szükséges biztos nyelvi felkészültségen túl számos egyéb elvárás is megfogalmazódik a tolmácsolással kapcsolatosan. Így volt ez tetten érhető az angol–magyar tárgyaláson, ahol a tolmáctól elvárták, hogy halkán tolmácsoljon, s szinte gépként, suttogó üzemmódban (a 9.1. fejezetben lásd 3. példa, a 9.3.4. fejezetben lásd 26. példa).

A kutatás második kérdéseként azt vizsgálom, hogy mi a szerepe a bírósági tolmácsnak a tárgyaláson, s szerepét milyen tényezők befolyásolják. Mindkét hangfelvételtől – különösen az angol tolmács bevonásával folytatott eljárás alapján – arra következtethetünk, hogy egyrészt egyfajta fordítói szerepet vártak el a tolmáctól, aki szinte észrevétlenül segíti a kommunikációt. Másrészt viszont a bírák sok esetben nem az idegen nyelvű felet szólították meg közvetlenül a tárgyalás során, hanem a tolmácsot. Az idegen nyelvű félre egyes szám 3. személyben utaltak. Ezzel mintegy hangsúlyozták a tolmács jelenlétét. A tolmács ezeknek az elvárásoknak megfelelően tehát vegyen részt az interakcióban, de mindezt tegye szinte észrevétlen módon. Hale (2004: 236) is hangsúlyozza azt a tényt, hogy a tárgyalóteremben minden félnek meghatározott szerepe van – kivétel ez alól a tolmács. Zimányi (2009, lásd 2.1.1. fejezet) a pártatlanság és az interakcióban való részvétel tengelyén ábrázolta a tolmács szerepeit. Hangsúlyozta, hogy a tolmács szerepe akár többször is változhat az adott tolmácsolási helyzetben. Vélekedésével egyetértve a tolmács feladata, hogy megtalálja az adott tolmácsolási kontextusnak megfelelő, a tárgyalótermi kommunikációt elősegítő szerepét.

Akkor lehet hatékony a kommunikáció, ha a bíró partnerként, egyenrangú félként tekint a tolmácsra, s mindketten tiszteletben tartják a másik eljárásban betöltött feladatát és szerepét. Ehhez fontos az, hogy a bíró is tisztában legyen a nyelvi átváltás komplexitásával, kihívásaival, s a tolmácsot nyelvi szakértőként kezelje. Ha így tesz, akkor egyúttal a tolmács kötelességeire való figyelmeztetésen túl biztosítja a jogait is: azaz a tolmács megfelelően tud elhelyezkedni a tárgyalóteremben annak érdekében, hogy jól hallja az elhangzottakat, s jogában áll jelezni, ha bármely körülmény (például interkulturális különbség) befolyásolja a tárgyalást.



## 10. A kutatás eredményeinek összesítése, válaszok a kutatási kérdésekre

A dolgozat utolsó fejezetében megpróbálok választ adni a megfogalmazott kutatási kérdésekre, és áttekintem a hipotéziseket. Ezzel összefoglalom a kutatást, és összegzem az egyes kutatási részek tanulságait, eredményeit. Ezt követően a kutatási eredmények esetleges gyakorlati alkalmazására fogalmazok meg javaslatokat, s további kutatási lehetőségekre hívom fel a figyelmet.

### 10.1. A szó szerinti fordítás mítosza: fordítógép-e a tolmács?

Arra a kérdésre, hogy mit vár el a bíró a bírósági tolmáctól, s ezek az elvárások hogyan hatnak ki a tolmácsolásra, az egyes kutatási részek alapján különböző választ adhatunk. A kutatási kérdés felvetése arra is irányult, hogy felhívja a figyelmet a különböző, sokszor egymásnak ellentmondó elvárásokra.

A bíró sok esetben szó szerinti fordítást vár el a tolmáctól, s ez az elvárás gyakran nehezíti a tolmács feladatát. Ez a hipotézis a **kérdőívek** eredménye alapján nem igazolódik, hiszen a kérdőívezés két szakaszában mindössze egy bíró említette a szó szerinti fordítás fontosságát. A válaszadó bírák nagyobb jelentőséget tulajdonítottak a világos, pontos és érthető tolmácsolásnak és a jogi szaknyelv ismeretének (lásd 7.3. fejezet). Néhányan kiemelték a tárgyalás menetének gördülékenységet, s a megfelelő tempót, valamint az elhangzottak lényegre törő visszaadását.

A tárgyalásokról készített **hangfelvételeken** viszont elhangzik mindkét esetben, hogy a tolmács szó szerint fordítson (a 9.1. fejezetben lásd 2. példa, a 9.2. fejezetben lásd 17. példa). Elképzelhető azonban, hogy a bírák a szószintű megfeleltetést a pontos tolmácsolás szinonimájaként használják, s ebben az esetben pusztán arról van szó, hogy más terminust használnak a pontos nyelvi megfeleltetésre.

A megfogalmazott hipotézis másik részét, mely szerint a bírósági tolmácsolás során az alapvetően szükséges biztos nyelvi felkészültségen túl számos egyéb elvárás is megfogalmazódik a tolmácsolással kapcsolatosan, igazolták a **jegyzőkönyvek**. Ezekben a tolmács kötelezettségeire vonatkozóan számos hivatkozást találunk, a jogokról annál kevesebb szó esik. A legtöbb esetben ezért a tárgyalóteremben egyedül a tolmács az, akinek nincsenek információi az adott ügyről. Még ha szakképzett nyelvi közvetítő is, nehéz a feladata, ha előzetes felkészülés nélkül érkezik a tárgyalásra.

A hipotézisem szerint a bírósági tolmáccsal szemben támasztott (gyakran irreális) elvárások nagymértékben kihatnak a tárgyaláson elhangzó nyelvi megnyilvánulások közvetítésére. Ez látható a hangfelvételek átiratain is. A tolmáctól elvárták, hogy halkan tolmácsoljon, s szinte gépként, suttogó üzemmódban (a 9.1. fejezetben lásd 3. példa, a 9.3.4. fejezetben lásd 26. példa). Nyilvánvaló, hogy a tolmáccsal szemben támasztott elvárások igencsak nagyok. Itt is azonban inkább arról van szó – ahogyan a következőkben a tolmács szerepével kapcsolatban – hogy érdemes lenne tisztázni, világossá tenni a tolmáccsal szembeni elvárásokat.

## **10.2. A tolmács szerepének dilemmái**

A tolmácsnak egyrészt biztosítani kell a kommunikációt a különböző nyelvet beszélők között, s az idegen nyelvű felet hasonló helyzetbe kell hoznia, mintha saját anyanyelve bíróságán lenne. Ebben a folyamatban alapvetően fontos a forrásnyelvi üzenetek pontos, hű átültetése. A tolmácsolás során a tartalom átvitelén túl az egyéb, nem nyelvi tényezők, gesztusok, nonverbális elemek is jelentőséggel bírnak. A tolmácsnak mindeközben pártatlannak kell maradnia, s az elhangzottak iránti felelősséget nem szabad átvennie a megnyilatkozások szerzőitől.

Az egyes kutatási részekből az látható, hogy ezt az összetett feladatot nehéz teljesíteni, s sokszor nehéz egyértelműen meghatározni a tolmács tárgyaláson betöltött szerepét. A tolmács „morális dilemmái” szerepének különféle megközelítéséből adódnak (Morris 1995). Berk-Seligson (1990) is rámutat arra, hogy a tolmács problematikus szerepe nem pusztán a tolmácsolási folyamat nehézségeiből adódik, hanem abból az alapvető ellentétből, ahogy a tolmács meghatározza saját szerepét, és ahogy a tárgyalótermi résztvevők és a bírósági alkalmazottak tekintenek rá. Feladata során a legfontosabb talán, hogy rugalmasan reagáljon a tárgyalótermi kommunikációból és a konvenciókból adódó elvárásokra. Ez a szerep a révészéhez hasonlítható, aki mintegy átevez a forrásnyelvi megfogalmazástól a célnyelvi megfogalmazásig, és átsegíti az idegen nyelvű felet a nyelvi akadályokon: hol kisebb, hol nagyobb sikerrel, hiszen az evezés közben is adódhatnak váratlanul fellépő nehézségek, amelyek adódhatnak a résztvevők elvárásaiból, a bíró hozzáállásából, de akár a saját, tolmácsként betöltött szerepe megítéléséből is. A dolgozatban bemutatott szerepmeghatározások (lásd 2.1.1. fejezet, majd a kutatás következtetései alapján 7.4., 8.5 és 9.5. fejezetek) segítséget nyújthatnak ahhoz, hogy gyakorló tolmácsként vagy tolmácsszervezőként áttekintést kapjunk, s felismerjük az egyes szerepekben rejlő lehetőségeket és kockázatokat.

Második kutatási kérdésem az volt, hogy mi a szerepe a bírósági tolmácsnak a tárgyaláson, s szerepét milyen tényezők befolyásolják. A második kutatási kérdésre azt a hipotézist állítottam fel, hogy a bírósági tolmács szerepe nagyon összetett, s számos nyelvi, nyelven kívüli tényező befolyásolja a tolmácsolást. A tolmács szerepére hatással lehetnek a tárgyalótermi szereplők elvárásai, de akár a saját szerepének megítélése is. A tolmács szerepét és a tolmácsolást befolyásoló tényezők a tárgyalás menetét (sőt, akár a tárgyalás kimenetelét is) befolyásolhatják.

A **kérdőíves** válaszaikban a bírák hangot adtak annak, hogy mennyire fontos a nyelvismeret és a jogi szaknyelv ismerete, s az is, hogy a tolmácsolás pontosan, gyorsan, s az elhangzottaknak megfelelően történjen, a tolmácsolás szempontjából ugyanakkor hasonlóan fontosak a tárgyalás egyéb körülményei is. Még a tárgyalás megkezdése előtt nagy a jelentősége annak, hogy miként történik a tolmács kiválasztása, fontos a tolmács szakértői szerepének tisztázása, s ezzel összefüggésben annak eldöntése is, hogy betekinthesse az iratokba vagy sem. A tárgyalás során a tolmácsolási mód megválasztása is befolyásolja a tárgyalást a tolmácsoláshoz való jog megvalósulása és a tárgyalás tempója szempontjából. Jó, ha tisztában van a tolmács és a bírák is azzal, hogy mitől sikeres a tolmácsolás és milyen esetben beszélhetünk hamis tolmácsolásról (lásd 7.3. fejezet).

A kérdőívekre adott válaszokból arra következtetek, hogy nem teljesen tisztázott, mivel jár, ha a tárgyalótermi kontextusban részt vesz egy tolmács. Mind a tolmács kiválasztásánál, mind a tolmács tárgyalótermi elhelyezkedésével és a tolmácsolási módokkal kapcsolatosan bizonytalanság mutatkozik meg. A válaszadók többsége (lásd 7.1. és 7.2. fejezet) megkérdőjelezte a tolmács iratbetekintési jogát. Így a tolmács nehezen tudja megfelelően betölteni a szerepét, hiszen számára a felkészülés lehetetlenné válik. A bírósági tolmács funkciójára adott válaszokból az derül ki, hogy többen az idegen nyelvű fél segítőjeként vagy a bíróság segítőjeként tekintenek a tolmácsra. Ezzel azonban a bírósági tolmácsolás egyik fő alapelve, a pártatlanság sérülhet (lásd 2.1. fejezet).

A **jegyzőkönyveknél** elemzett két eset egyikében valóban a nem megfelelő nyelvismeret mint nyelvi tényező jelentette a tolmácsolás sikertelenségét. Az is hozzájárult azonban ahhoz, hogy új eljárást kellett indítani, hogy a bíróság nem tisztázta kellőképpen a kizárási okokat, s nem megfelelően választotta és rendelte ki a tolmácsot. A másik esetben, amikor a tolmácsolás sikeresen megvalósult, a tolmács nyelvi szakértői szerepére helyeződött a hangsúly. Mindkét esetben felmerült a tolmács felelősségének kérdése is.

A jegyzőkönyvek vizsgálata alapján (lásd 8. fejezet) a fenti hipotézis beigazolódni látszik: láthatóvá vált, hogy a tolmács felkészültsége, ismeretei és nyelvtudása, s az, hogy tisztában van-e a tárgyaláson betöltött szerepével, mennyire befolyásolja nemcsak a tárgyalás menetét, de akár a tárgyalás kimenetelét is. A második jogeset példa arra, hogy ha a tolmács professzionális nyelvi közvetítő, akkor nyelvi szakértői szerepben is megállja a helyét. Az eseti tolmáctól viszont nem várható el, hogy megállja a helyét szerepében. Egyrészt a bíróság felelőssége, hogy a tárgyalóteremben megjelenő tolmács megfelelő végzettséggel és szakképzettséggel rendelkezzen. Másrészt a tolmács is felelősséggel tartozik a tárgyaláson betöltött szerepéért, feladata megfelelő teljesítéséért.

A kutatás harmadik részében (lásd 9. fejezet), az elemzett angol–magyar **hangfelvétel** során a jogi képviselő félreértést jelzett a bírónak, melynek oka valóban nyelvi tényezőkre vezethető vissza, s a deiktikus eltolódások is befolyásolják a tárgyalótermi kommunikációt. Ugyanakkor az azt kiváltó egyik ok, hogy a bíró a tolmácshoz fordulva beszél, arra enged következtetni, hogy a bíró nincs tisztában a tolmácsolás folyamatával és alapelveivel. Az átiratok elemzése alapján az is láthatóvá vált a bíró hatása a tárgyalásra, valamint az, ahogyan a tolmács saját, tárgyaláson betöltött szerepére tekint, jelentősen befolyásolhatja a tárgyalás menetét. A német–magyar tárgyaláson a bíró szintén többször a tolmácshoz intézte kérdéseit, ami utalhat arra, hogy nem dolgozik gyakran tolmáccsal.

Mindkét hangfelvételtől azt szűrhetjük le, hogy a tolmáctól egyfajta fordítói szerepet vártak el, amelynek megfelelően ő szinte észrevétlenül segíti a kommunikációt. Másrészt viszont olykor kifejezetten hangsúlyozták a tolmács feladatát, amikor a bírák nem az idegen nyelvű felet szólították meg közvetlenül a tárgyalás során, hanem a tolmácsot. Az elvárások közötti ellentmondások látványosak: a tolmács vegyen részt aktívan az interakcióban, de mindezt tegye szinte észrevétlen módon. Igazolódni látszik, hogy a tolmács szerepe a tárgyaláson akár többször is változhat. A tolmács feladata, hogy megtalálja az adott tolmácsolási kontextusnak megfelelő, a tárgyalótermi kommunikációt elősegítő szerepét.

Akkor lehet hatékony a kommunikáció, ha a bíró partnerként, egyenrangú félként tekint a tolmácsra, s mindketten tiszteletben tartják a másik eljárásban betöltött feladatát és szerepét. Ehhez fontos az, hogy a bíró is tisztában legyen a nyelvi átváltás komplexitásával, kihívásaival, s a tolmácsot nyelvi szakértőként kezelje. Ha így tesz, akkor egyúttal a tolmács kötelességeire való figyelmeztetésen túl biztosítja a jogait is: azaz a tolmács megfelelően tud elhelyezkedni a tárgyalóteremben annak érdekében, hogy jól hallja az elhangzottakat, s jogában áll jelezni, ha bármely körülmény (például interkulturális különbség) befolyásolja a tárgyalást.

Fontos következtetésként leszűrhető, hogy a bírósági tolmácsolás színvonalának és hatékonyságának növeléséhez hozzájárul a bírósági tolmácsok átfogó képzése. Ehhez fontos lenne a bírósági tolmácsolás megfelelő kereteinek kidolgozása s az egységes jogi szabályozás is. Hiszen nem mindegy, hogy miként tekint a tolmácsra a jogi oldal: szükséges rosszként, vagy a nyelvi akadályokat leküzdeni segítő szakemberként. Morris szerint „a bírósági tolmácsok a kör négyesítésével próbálkoznak. Időnként még a legjobbak is kudarcra vannak ítélve. Hiszen ha a rendszer nem ismeri fel, hogy [...] szükség van a tolmácsok képzésére, minősítésére és toborzására, akkor az alacsony kaliberű nyelvi közvetítés miatt önmagának árt, és komolyan károsíthatja az „igazságszolgáltatás szövetét”, mivel „elhibázott öltések” kerülnek a rendszerbe” (Morris 2008: 39).

### **10.3. Javaslatok a kutatás eredményeinek esetleges gyakorlati alkalmazására**

A következőkben a kutatás eredményeiből kiindulva javaslatokat fogalmazok meg a bírósági tolmácsolás körülményeinek javítására.

#### **10.3.1. Érzékenyítés (leendő) jogászok és jogi szakemberek számára**

Annak érdekében, hogy a tolmácsolás folyamatát és a tolmácsolási tevékenységet jobban megismerjék a jogi szakemberek, különféle tréningek, workshopok és kerekasztal-beszélgetések megszervezésére lenne szükség. A jogklinika (lásd 5.1.4. fejezet) mintájára érzékenyítő képzéseket lehetne tartani joghallgatók, jogászok és esetleg bírák számára is annak érdekében, hogy együttműködő partnerekként tekintsenek a tolmácsokra. Ez megoldást jelenthetne az előző fejezetben leírt szó szerinti fordítás mítoszának eloszlására is. Jogi szakemberek és tolmácskutatók részvételével, képző intézmények bevonásával akár közös kutatások is indulhatnának.

#### **10.3.2. A bírósági tolmácsok képzése, országos névjegyzék**

A dolgozatban említést teszek (lásd 8.4.1. fejezet) a „bírósági és hatósági tolmács” szakirányú továbbképzésről, amelyet az Eötvös Loránd Tudományegyetem Fordító- és Tolmácsképző Tanszéke a 2014/15-ös tanévben indított. A képzés keretében a hallgatók részt vehetnek bírósági tárgyalásokon, megismerhetik a bírósági tárgyalások menetét és a tárgyalótermi szereplőket.

A képzésben részt vevők, valamint tolmácsok és jogi szakemberek bevonásával meg lehetne határozni azokat a feltételeket, amely alapján a szakképzett bírósági tolmácsokról országos névjegyzék készülhet. A képzésre és a kutatási eredményekre alapozva meghatározhatóak a vizsgakövetelmények. Hasonlóképpen fontos lenne a bírósági tolmácsok folyamatos jogi és nyelvi továbbképzésének biztosítása, valamint egy hatékony visszajelzési, minőségellenőrzési rendszer kiépítése.

#### 10.4. További kutatási lehetőségek

A kutatási kérdésekre adott válasznál leírt gondolatokat követve számos lehetőség nyílik a kutatás folytatására, valamint további kutatások elindítására. Mivel jelen disszertáció több szempontból is egyfajta betekintést kívánt adni a bírósági tolmácsolás területébe, a vizsgálódások elmélyítése még több eredménnyel szolgálhat, s talán még inkább felhívhatja a figyelmet az ezen a területen szükséges teendőkre. Ahogyan a kutatás módszertanát leíró fejezetben is utaltam rá, a dolgozatban leírt kutatás feltáró jellegű. További vizsgálatok szükségesek ahhoz, hogy még több eset leírásával, ezek összehasonlításával, az összehasonlítások eredményeinek az összegezése alapján általános érvényű következtetéseket lehessen levonni. A már meglévő hangfelvételeknek és interjúknak a feldolgozásán túl lehetőség nyílik e terület más módszerekkel, más megközelítéssel történő kutatására is. Remélem, hogy számos további empirikus kutatás valósulhat meg Magyarországon a bírósági tolmácsolás területén.

A bírósági tolmácsolás története is vizsgálható: fel lehet dolgozni eddigi – nemzetközi és magyarországi – hagyományait. Az Európai Unió jogeseteit áttekintve a tolmácsolásból eredő jogi következményeket is kutatni lehet (pl. Kamasinski kontra Ausztria, EJEB 9783/82 jogeset).

Ahogy az összehasonlító táblázat szempontjainál (2.3. fejezet) és a bemutatott kérdőív értékelésénél (7. fejezet) is utaltam rá, a tárgyalóteremben folyó tolmácsolás módját meghatározza az a tény, hogy többnyire nem áll a tolmács rendelkezésére technikai segédeszköz, tolmácsberendezés. Több országban, így az Egyesült Államokban és az Egyesült Királyságban is kiépítettek már olyan technikai rendszereket, amellyel összeköttetést lehet létrehozni több hatóság között (Fowler et al. 2013). Így előfordulhat akár az is, hogy a tanúnak vagy a gyanúsítottnak egyszer sem kell megjelennie a bíróságon. A videotolmácsolás bevezetése a tárgyalótermekbe jelentősen megváltoztat(hat)ja a bírósági tolmácsok munkáját. S bár sokan egyetértenek azzal, hogy nem lehet egyenértékű a virtuális tárgyalás a hagyományos tárgyalással, s nem is a teljes tárgyalás bonyolítható le ilyen módon, a hatóságok munkáját ez a lehetőség megkönnyíti, hiszen pénzt és időt is meg lehet vele takarítani. Sok esetben a hatóságok képviselői és a tolmácsszakma is fenntartásokkal fogadja ezeket az újításokat, hiszen számtalan kérdést felvetnek (lásd ezzel kapcsolatban a Dr. Balogh Katalinnal készült interjút <https://birosag.hu/hirek/kategoria/ketnyelvu-videokonferenciak-birosagi-eljarasokban-interju-dr-balogh-katalinnal-az>). Az Európai Unió Bizottsága által finanszírozott három AVIDICUS projektben (Assessment of Video-Mediated Interpreting in the Criminal

Justice System) 2008 és 2016 között szintén a videotolmácsolás alkalmazását vizsgálták jogi eljárások során. A videotolmácsolás lehetősége és az ebben rejlő tolmácsolási kihívások további kutatások témája lehet.

Magyarországon is több esetben sor került már olyan tárgyalásra, ahol a felek nem egy tárgyalóteremben voltak. Az Országos Bírósági Hivatal célul tűzte ki az egyre szélesebb körű és hatékonyabb elektronikus bírósági ügyintézés megvalósítását, s 2018-ban országszerte több bíróságon bevezették a távmeghallgatási rendszert. Ezzel egyrészt időt és költséget lehet megtakarítani, másrészt az adott perben résztvevő személyek biztonságát is garantálni lehet. Ez különösen fontos lehet abban az esetben, ha például gyermekekről van szó. Számukra nagy könnyebbség, ha otthonos környezetben kerülhet sor a meghallgatásukra. S bár a gyermekközponit igazságszolgáltatás jegyében már a magyarországi bíróságokon is vannak gyermekbarát meghallgatósobák (lásd források), a távmeghallgatási rendszer akár erre is megoldást kínálhat. Ha a távmeghallgatási rendszer segítségével készített video- és hangfelvételek kutatási célra felhasználhatóvá válnak, akkor – akár nemzetközi – kutatásokra is lehetőség nyíthat.

A dolgozatban bemutatott kutatás három fő része (kérdőív, jegyzőkönyvek, hangfelvételek) közül elsősorban a hangfelvételek elemzése ad lehetőséget további vizsgálatokra. Egyrészt elemezhetőek további hangfelvételek, amelyek átírására jelen dolgozat keretében már nem kerülhetett sor (főként azért, mert a hangfelvételeken szereplő nyelvekhez külső szakértőt kellett volna igénybe venni, lásd 9. fejezet). Másrészt a már meglévő átiratokat egyéb szempontokból is elemezni lehet: például a beszélők társadalmi helyzetét, nemét és életkorát tekintve vagy össze lehet vetni a felvételeken elhangzó – adott esetben különböző jogrendszerekhez tartozó – terminusokat is.

A kutatások folytathatóak további interjúkkal, tolmácsokkal dolgozó bírákat megkérdezve elvárásaikról, s a bírósági tolmács szerepéről. Ezzel párhuzamosan bírósági tolmácsok számára is készíthető kérdőív saját szerepük megítéléséről vagy a bírósági tolmácsok presztízséről (a tolmácsok és fordítók presztízséről jelenleg zajlik egy kutatás, lásd Pataky 2016).

Érdekes lenne azt is vizsgálni, hogy a tárgyalótermi hatalmi aszimmetria milyen hatással van a tolmácsolásra. Empirikus kutatások segítségével össze lehetne vetni, hogy milyen különbségek adódnak például a bíró beszédének és a tanú meghallgatásának tolmácsolásakor.



A tárgyalóteremben használt tolmácsolási módokat is lehet külön kutatás keretében vizsgálni. A 3.3. fejezetben leírt tárgyalótermi blattolást össze lehet vetni más kontextusban vagy más helyszínen végzett blattolással, s vizsgálható az ezek közötti különbség.

További kutatási lehetőségek rejlenek a nyelvi közvetítők és a jogi szakemberek közti együttműködésben. Erre egy nemzetközi példa az a szintén európai uniós TransLaw projekt, melyben a Bécsi Egyetem a trieszti, a maribori és a leuveni partneregyetemekkel működik együtt. A projekt célja, hogy több városban összefogja a fordítástudományi és a jogtudományi hallgatókat. Először közös szemináriumokon vesznek részt, azután a megszerzett ismereteket jogklinikán, büntetőjogi esetek feldolgozása során tudják majd kamatoztatni. Ezeken a workshopokon a tolmácsolást a fordítástudományi hallgatók fogják végezni.

Az Európai Uniótól még távolabbra tekintve a bírósági tolmácsolás kutatását érdemes lenne kiterjeszteni más nyelvkombinációkra is. A bírósági tolmácsolás eddigi kutatása során ugyanis elsősorban európai nyelveket vizsgáltak a kutatók, s az itt felismert jelenségek elképzelhető, hogy nem működnek más nyelvkombinációkban, például ázsiai nyelvek esetén. Ahhoz, hogy holisztikus elméleteket lehessen megalkotni a bírósági tolmácsolás vonatkozásában, jóval több nyelvkombináció bevonásával kellene kutatásokat végezni. Fowler és társai (2013) arra is felhívják a figyelmet, hogy nemzetközi téren leginkább a nyelvi kisebbségben lévő felek számára nyújtott tolmácsolást vizsgálták eddig a kutatók. Hasznos lenne olyan vizsgálatokat is végezni, ahol a jogi szakemberek is értik azt a nyelvet, amelyre történik a tolmácsolás (lásd a dolgozatban bemutatott két elemzett hangfelvételt, 9. fejezet). Az ilyen környezetben dolgozó tolmácsokra nehezedő nyomás még nagyobb, hiszen a mindkét nyelvet beszélő jogi szakemberek akár meg is kérdőjelezhetik a tolmácsolási produktumot (lásd 9.4. fejezet).

Mivel Magyarországon még csak nemrég indult el ennek a területnek a kutatása, ezért számtalan lehetőség kínálkozik a további vizsgálódásokra. Ebben a fejezetben pusztán néhány jövőbe mutató kutatási irányt vázoltam fel.

### **10.5. Záró gondolatok**

Reményeim szerint a dolgozatbeli kutatás során felvetett kérdések, s a kutatás eredményei kiindulási alapként szolgálnak további kutatásokhoz. Hasznos lenne, ha a jövőben születő – talán egységesebb és átláthatóbb – szabályozások szempontjából is figyelembe vennék a nemzetközi és a magyarországi kutatások felismeréseit. A tolmácsolástudomány kutatásainak elismerésével és a kutatási eredmények szélesebb körű megismertetésével meggyőződésem, hogy hatékonyabbá válhat a tárgyalótermi kommunikáció.

## Irodalom

- Angelelli, C. 2004a. *Medical Interpreting and Cross-cultural Communication*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Angelelli, C. 2004b. *Revisiting the Interpreter's Role: A Study of Conference, Court, and Medical Interpreters in Canada, Mexico and United States*. Amsterdam: John Benjamins.
- Angermeyer, Ph. S. 2015. *Speak English or What? Codeswitching and Interpreter Use in New York City Courts*. New York: Oxford University Press.
- Bakti M. 2013. Explicitáció és szinkrontolmácsolás. In: Klaudy K. (szerk.) *Fordítás és tolmácsolás a harmadik évezred elején*. Budapest: Eötvös Kiadó. 65–75.
- Berk-Seligson, S. 1990. *The Bilingual Courtroom: Court Interpreters in the Judicial Process*. Chicago: University of Chicago Press.
- Bodzer, A., Gutiérrez, R. L. 2017. Making the impossible possible, or how to research in specific settings in public service interpreting. In: Hansen-Schirra, S.; Czulo, O.; Hofmann, S. (eds). *Empirical modelling of translation and interpreting*. Berlin: Language Science Press. 331–351.
- Conley, J.M., O'Barr, W.M. 1990. *Rules versus relationships: The ethnography of legal discourse*. Chicago: University of Chicago Press.
- Chernov, G. V. 2004. *Inference and Anticipation in Simultaneous Interpreting. A probability-prediction model*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Csörgő, Z. 2013. Kihez és mihez legyen lojális a bírósági tolmács? *Fordítástudomány* 15. évf. 2. szám. 51–71.
- Dam, H. V., Zethsen, K. K. 2013. Conference interpreters — the stars of the translation profession? A study of the occupational status of Danish EU interpreters as compared to Danish EU translators. *Interpreting* Vol. 15. No. 2. 229–259.
- Denzin, N. K. 1978. *The research act: A theoretical introduction to sociological methods*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- Dobos Cs. 2010. Élőbeszéd és diskurzusrögzítés a tárgyalóteremben. *Nyelvében a jog*. Szabó M. (szerk.) Miskolc: Bíbor Kiadó. 193–228.
- Dobos Cs. 2014. *Nyelv és jog*. Miskolc: Miskolci Egyetemi Kiadó.
- Driesen, Ch., Petersen H.-A. 2011. *Gerichtsdolmetschen – Grundwissen und –fertigkeiten*. Tübingen: Narr Verlag.
- Farkasné Puklus M. 2016. Bírósági tolmácsolás – alapelvek és elvárások. *Fordítástudomány*. 18. évf. 2. szám. 40–52.
- Farkasné Puklus M. 2017a. Dolmetschen im Ungarischen Gerichtssaal – Einblick in das Protokoll von zwei Fällen. In: *Sprache und Recht. Übersetzer und Dolmetscher als Mittler zwischen Sprachen und Rechtssystemen*. Berlin: BDÜ Fachverlag, 170–180.
- Farkasné Puklus M. 2017b. EULITA Konferencia Bécsben: a jogi tolmácsolás és fordítás sokrétősége; *Magyar jogi nyelv*, I. évf. 1. szám. 37–40. [<https://joginyelv.hu/eulita-konferencia-becsben-a-jogi-tolmacsolas-es-forditas-sokretusege/>]
- Farkasné Puklus M. 2018a. Court Interpreting Research in Hungary: Judges' Expectations. In: Horváth I. (ed). *Latest Trends in Hungarian Translation Studies*. Budapest: Eötvös Kiadó. 99–121.
- Farkasné Puklus M. 2018b. Nyelv és jog – miskolci kutatások. *Fordítástudomány ma és holnap*. In: Robin E. Zachar V. (szerk.) Budapest: L'Harmattan Kiadó. 57–70.
- Felekné Cszimazia E. 2016. A fordítás és a tolmácsolás határán: a blattolás kutatása. *Fordítástudomány* 16. évf. 2. szám. 24–36.
- Fowler, Y. 2016. Court Interpreting in England: what works? (and for whom)? *Language and Law / Linguagem e Direito*, Vol. 3. No. 2, 135–168.
- Fowler, Y.; Ng, E.; Coulthard, M. 2013. Legal interpreting. In: Millán C., Bartrina F. (eds.) *The Routledge Handbook of Translation Studies*. London: Routledge. 402–414.
- FRA (European Union Agency For Fundamental Rights), 2016. *Rights of suspected and accused persons across the EU: translation, interpretation and information*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Gamal, M. Y. 2008. Court interpreting. In: Baker, M. *Encyclopedia of Translation Studies*. London: Routledge. 63–67.
- Garre, M. 1999. *Human Rights in Translation. Legal concepts in different languages*. Koppenhága: Copenhagen Business School Press.
- Gile, D. 1994. Methodological Aspects of Interpretation and Translation Research. In: Lambert, S., Moser-Mercer, B. (eds.) *Bridging the Gap. Empirical Research in Simultaneous Interpretation*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. 39–56.
- Gile, D. 1998. Observational Studies and Experimental Studies in the Investigation of Conference Interpreting.

- Target Vol. 10. No.1 69–93.
- G. Láng Zs. 2002. *Tolmácsolás felsőfokon. A hivatásos tolmácsok képzéséről*. Budapest: Scholastica.
- Gonzalez, R. D., Vasquez, V. F., Mikkelsen, H. 1991. *Fundamentals of court interpretation*. 1. kiadás. Durham: Carolina Academic Press.
- Gonzalez, R. D., Vasquez, V. F., Mikkelsen, H. 2012. *Fundamentals of court interpretation*. 2. kiadás. Durham: Carolina Academic Press.
- Grice, H. P. 1975. Logic and conversation. In: Cole, P., Morgan, J. L. (eds) *Syntax and Semantics*. New York: Academic Press. 41–58.
- Hale, S. 2004. *The discourse of court interpreting: Discourse practices of the law, the witness and the interpreter*. John Benjamins: Amsterdam.
- Hale, S. 2007. *Community Interpreting*. New York: Palgrave Macmillan.
- Hale, S. [et al.] 2008: 'Controversies over the Role of the Court Interpreter.' In: Garcés, C. V., Martin, A. (eds): *Crossing Borders in Community Interpreting: Definitions and Dilemmas*. Netherlands: Benjamins. 99–121.
- Hale, S. 2010. The need to raise the bar: Court interpreters as specialized experts. In: Malcolm Coulthard – Alison Johnson (eds): *The Routledge Handbook of Forensic Linguistics*. London: Routledge.
- Hale, S., Napier J. 2013. *Research Methods in Interpreting: A Practical Resource*. London/New York: Bloomsbury.
- Horváth I. 2013. *Bírósági tolmácsolás*. Budapest: Eötvös Kiadó.
- Horváth I. 2014. A tolmácsoláshoz való jogtól a bírósági tolmácsképzésig. *Fordítástudomány* 16. évf. 1. szám. 5–16.
- Horváth I. (szerk.) 2017a. *Tolmácsolás a bíróságon. Esettanulmányok a bírósági tolmácsolás gyakorlatából*. Budapest: Hvg-Orac.
- Horváth I. 2017b. A tolmácsoláshoz való jog és a bírósági tolmácsolás. *Magyar Jogi Nyelv* 1. évf. 2. szám 8–13. [<https://joginyelv.hu/a-tolmacsolashoz-valo-jog-es-a-birosagi-tolmacsolas/>]
- Horváth I. 2018. (ed). *Latest Trends in Hungarian Translation Studies*. Budapest: Eötvös Kiadó.
- Jacobsen, B. 2003. Pragmatic meaning in court interpreting: An empirical study of additions in consecutively interpreted question-answer dialogues. *Journal of Linguistics* Vol. 2004 No. 32. 237–249.
- Jacobsen, B. 2008. The Community Interpreter: A Question of Role. *Journal of Language and Communication Studies*. Vol. 2009. No. 42. 155–166.
- Jacobsen, B. 2012. The significance of interpreting modes for question-answer dialogues in court interpreting. *Interpreting* Vol. 14. No. 2. 217–241.
- Jakobson, R. 1959. On linguistic aspects of translation. In: Fang, A., Reuben, A. B. (eds.): *On translation*. Boston: Harvard University Press. 232–239.
- Jansen, P. 1995. The role of the interpreter in Dutch courtroom interaction: the impact of the situation on translational norms. In: Jansen, P. (ed) *Translation and the manipulation of discourse. Selected papers of the CETRA Research Seminars in Translation Studies 1992–1993*. Leuven: CETRA. 133–155.
- Kadrić, M. 2004. Sichtbare Gerechtigkeit in gedolmetschten Verhandlungen. *Juridikum*, Wien: Verlag Österreich. Vol. 2004. No. 4. 195–200.
- Kadrić, M. 2009. *Dolmetschen bei Gericht. Erwartungen, Anforderungen, Kompetenzen*. Wien: WUV.
- Kadrić, M. 2012. Dolmetschung als Ausdruck staatlicher Fürsorgepflicht. *Juridikum*, Wien: Verlag Österreich. Vol. 2012. No. 1. 76–85.
- Kádas-Kemler B. 2017. Esettanulmány a szülői felügyelet gyakorlásának rendezéséről a bírósági tolmácsolás szemszögéből. In: Horváth I. (szerk.) *Tolmácsolás a bíróságon. Esettanulmányok a bírósági tolmácsolás gyakorlatából*. Budapest: Hvg-Orac. 126–155.
- Kalina, S. 2002. Interpreters as professionals. *Across Languages and Cultures*. Vol. 3. No. 2. 169–187.
- Katschinka, L. 2016. An ISO Standard for Interpreting Services in Judicial Settings In: Bajčić, M., Dobrić Basanež, K. *Towards the Professionalization of Legal Translators and Court Interpreters in the EU*. Cambridge: Cambridge Scholars Publishing. 14–22.
- Klaudy K. 1997. *Bevezetés a fordítás elméletébe*. Budapest: Scholastica.
- Komter, M. L. 1998. *Dilemmas in the Courtroom. A Study of Trials of Violent Crime in the Netherlands*. Lawrence Erlbaum Associates: London.
- Kolb W., Pöchhacker F. 2008. Interpreting in Asylum Appeal Hearings: Roles and Norms Revisited. In: Russell D., Hale S. (eds.) *Interpreting in legal settings*. Washington: Gallaudet University Press. 26–50.
- Kumar. R. 2011. *Research Methodology: a step-by-step guide for beginners*. Los Angeles: Sage.
- Lesetár, P. 2016. *Bírósági, hatósági tolmácsolás és szakfordítás*. Budapest: Magánkiadás.
- Mikkelsen, H. 1998. Towards a redefinition of the court interpreter. *Interpreting*, Vol. 3. No. 1. 21–45.
- Mikkelsen, H. 2000. *Introduction to Court Interpreting*. Manchester: St. Jerome Publishing.
- Morris, R. 1995. The Moral Dilemmas of Court Interpreting. *The Translator*, Vol. 1. No.1. 25–46.

- Morris, R. 2008. Missing stitches: An overview of judicial attitudes to interlingual interpreting in the criminal justice system of Canada and Israel. *Interpreting*. Vol. 10. No. 1. 34–64.
- Morris, R. 2010. Images of the court interpreter. *Translation and Interpreting Studies*, Vol. 5. No. 1. 20–40.
- Morris, R. 2015. Courtroom Interpreting. In: Pöchhacker, F. (ed.) *Routledge Encyclopedia of Interpreting Studies*. London: Routledge. 91–92.
- Nida, E. 1964. *Toward a Science of Translating: with special reference to principles and procedures involved in Bible translating*. Leiden: Brill.
- Nunan, D. 1997. *Research Methods in Language Learning*. Cambridge: CUP.
- Parkin, Ch. 2012. *Stegreifübersetzen*. Frankfurt am Main: Peter Lang.
- Pataký Ě. 2016. A tolmácsok társadalmi helyzetének kutatása: módszertani kérdések. *Fordítástudomány*. 18. évf. 2. szám. 53–69.
- Pöchhacker, F. 1994. *Simultandolmetschen als komplexes Handeln*. Tübingen: Narr Verlag.
- Pöchhacker, F. 2013. The position of interpreting studies. In: Millán, C., Bartrina, F. (eds.) *The Routledge Handbook of Translation Studies*. London: Routledge. 60–72.
- Pöllabauer, S. 2004. Interpreting in asylum hearings: issues of role, responsibility and power, *Interpreting*, Vol. 6. No. 2. 143–180.
- Pöllabauer, S. 2006. Rolle von DolmetscherInnen. Erwartungen an DolmetscherInnen. In: Bundesministerium für Inneres der Republik Österreich et al. (Hrsg.) *Dolmetschen im Asylverfahren*. Handbuch. Horn: Druckerei Berger. 36–43.
- Puklus M. 2018. Tolmácsolás a tárgyalóteremben. „Elvesztettem a fonalat, hol tartunk?” In: Szabó M.–Vinnai E. (szerk.) *A törvény szavai*. Miskolc: Bíbor Kiadó. 223–240.
- Puklus M. 2019a. Két tolmácsolt bírósági eset tanulságai. In: Horváth I. (ed./szerk.) *TransELTE 2018*. Proceedings of the 20th International Translation Studies Conference organised by the Department of Translation and Interpreting of ELTE University (22–23 March 2018, Budapest, Hungary)/Az ELTE BTK Fordító- és Tolmácsképző Tanszéke 20. nemzetközi fordítástudományi konferenciájának előadásai (Budapest, 2018. március 22–23.). Budapest: Eötvös Kiadó. 81–92.
- Puklus M. 2019b. A tárgyalóteremben zajló tolmácsolás két aspektusa egy empirikus kutatás tükrében. In: Szoták Sz. (szerk.) *Diszciplínák találkozása: nyelvi közvetítés a XXI. században*. Budapest: OFFI. 111–119.
- Pusztai-Varga I. 2013. *Kulturálisan kötött nyelvi elemek fordítási megoldásai finn versek magyar és angol fordításaiban*. PhD disszertáció. Budapest: ELTE Nyelvtudományi Doktori Iskola, Fordítástudományi Doktori Program.
- Sajgál M. 2010. A nyelvi adatok rögzítése. A transzkripció munkája. *Nyelvében a jog*. Szabó M. (szerk.) Miskolc: Bíbor Kiadó. 293–307.
- Shlesinger, M., Pöchhacker, F. (eds.) 2010. *Doing Justice to Court Interpreting*. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam/Philadelphia.
- Seliger, H. W. & Shohamy, E. 1990. *Second Language Research Methods*. Oxford: OUP.
- Seresi M. 2016. *Távtolmácsolás és távoktatás a tolmácsképzésben*. Budapest: Eötvös Kiadó.
- Seresi Márta–Láncos Petra Lea 2017. Tolmácsolás az Európai Unió Bíróságán – A gyakorló tolmácsok szemével. *Magyar Jogi Nyelv* 1. évf. 2. szám 1–7. [<https://joginyelv.hu/tolmacsolas-az-europai-unio-birosagan-a-gyakorlo-tolmacsok-szemevel/>]
- Setton, R. 1999. *Simultaneous Interpretation: A Cognitive and Pragmatic Analysis*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Szabari K. 1999. Tolmácsolás. *Bevezetés a tolmácsolás elméletébe és gyakorlatába*. Budapest: Scholastica.
- Szabó M. (szerk.) 2010. *Nyelvében a jog*. Miskolc: Bíbor Kiadó.
- Szabó M. 2018. A szavak ura. Pragma vs. praxis. In: Szabó M.–Vinnai E. (szerk.) *A törvény szavai*. Miskolc: Bíbor Kiadó. 297–313.
- Takeda, K. 2010. *Interpreting at the Tokyo War Crimes Tribunal. A Sociopolitical Analysis*. Ottawa: University of Ottawa Press.
- Tamás D. M. 2017. *Bevezetés a jogi terminológiába a terminológus szemüvegén át*. Budapest: Eötvös Kiadó.
- Tóth F. 2017. *A jogklinikai képzés módszertana*. Budapest: ELTE Állami és Jogtudományi Kar.
- Tóth J. 2019. In: Horváth I. (ed./szerk.) *TransELTE 2018*. Proceedings of the 20th International Translation Studies Conference organised by the Department of Translation and Interpreting of ELTE University (22–23 March 2018, Budapest, Hungary)/Az ELTE BTK Fordító- és Tolmácsképző Tanszéke 20. nemzetközi fordítástudományi konferenciájának előadásai (Budapest, 2018. március 22–23.). Budapest: Eötvös Kiadó. 119–130.
- Veresné Valentinyi K. 2006. *Blattolás a fordító- és tolmácsképzésben*. Kiadatlan doktori (PhD) értekezés. Pécs:

- Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Nyelvtudományi Doktori Iskola, Alkalmazott Nyelvészeti Doktori Program.
- Vinnai E. 2010. A diskurzus kötött rendje. Kihallgatás és jegyzőkönyvezés a magyar büntetőeljárásban. In: Szabó M. (szerk.) *Nyelvében a jog*. Miskolc: Bíbor Kiadó. 153–192.
- Vinnai E. 2014a. Az első „jog és nyelv” kutatás hazánkban. *Alkalmazott Nyelvészeti Közlemények – Interdiszciplináris tanulmányok* IX. évf., 1. szám. 60–67.
- Vinnai E. 2014b. A magyar jogi nyelv kutatása. *Glossa Iuridica. A magyar nyelv és a magyar jogi műnyelv megújulása*. 1. évf. I. szám. 29–48.
- Vinnai Edina 2017. Tolmácsolás a jogi eljárásban. *Miskolci Jogi Szemle* Vol. XII. különszám 133–142.
- Vinnai E. 2018a. „Megértette a figyelmeztetést?” A figyelmeztetések és tájékoztatások közlése a büntetőeljárásokban. In: Szabó M.–Vinnai E. (szerk.) *A törvény szavai*. Miskolc: Bíbor Kiadó. 281–296.
- Vinnai E. 2018b. Harc a szavakért – közérthetőség a jogban. *Alkalmazott Nyelvészeti Közlemények – Interdiszciplináris tanulmányok* (megjelenés alatt)
- Wadensjö, C. 1998: *Interpreting as Interaction*. London: Longman.
- Williams, J.–Chesterman, A. 2002. *The Map. A Beginner's Guide to Doing Research in Translation Studies*. Manchester: St. Jerome Publishing
- Zimányi K. 2009. On impartiality and neutrality: a diagrammatic tool as a visual aid. *Interpreting & Translation*. Vol. 1. No. 2. 55–70.

## Források

A European Association for Legal Interpreters and Translators (EULITA) honlapja:

[www.eulita.eu](http://www.eulita.eu)

Utolsó letöltés: 2019. április 1.

Útmutató jogi tolmácsoknak (Vademecum), lásd magyarul is:

<https://eulita.eu/wp/relevant-documents/>

Utolsó letöltés: 2019. április 1.

A DIS 20228 szabványtervezetről:

[http://eulita.eu/wp/wp-content/uploads/EULITA\\_Sofia-2018\\_Katschinka.pdf](http://eulita.eu/wp/wp-content/uploads/EULITA_Sofia-2018_Katschinka.pdf)

Utolsó letöltés: 2019. április 1.

Magyar Néprajzi Lexikon:

<https://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tkt/magyar-neprajzi-lexikon/ch08.html>

Utolsó letöltés: 2019. április 1.

Távmeghallgatási rendszer a Miskolci Törvényszéken:

<https://miskolcitorvenyszek.birosag.hu/hirek/20180627/tavmeghallgatasi-rendszert-alakitottak-ki-miskolci-torvenyszeken>

Utolsó letöltés: 2019. április 1.

A 2018. július 1. napján hatályba lépett 2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról:

<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1700090.TV&timeshift=ffffff4&txtreferer=00000001.TXT>

Utolsó letöltés: 2019. április 1.

Tárgyalásra megyek, az Országos Bírósági Hivatal által készített útmutató állampolgárok számára

[https://birosag.hu/sites/default/files/targyalasra\\_megyek.pdf](https://birosag.hu/sites/default/files/targyalasra_megyek.pdf)

Utolsó letöltés: 2019. április 1.

Az egyes németországi tartományokban a tolmácsok felesketéséről, az ehhez szükséges végzettségről, előfeltételekről

[https://www.rechtstexte.info/files/Dateien/17382\\_17439-laenderuebersicht.pdf](https://www.rechtstexte.info/files/Dateien/17382_17439-laenderuebersicht.pdf)

Utolsó letöltés: 2019. április 1.

Gyermekbarát meghallgatószoa a bíróságon

<https://birosag.hu/hirek/kategoria/gyermekbarat-meghallgatosszoa-gyermekkozpontu-igazsagszolgalatas-jegyeben>

Utolsó letöltés: 2019. április 1.

Sikeres távmeghallgatás a bíróságon

<https://birosag.hu/hirek/kategoria/birosagokrol/170-kilometert-sporolt-birosag-sikeresen-vizsgazott-tavmeghallgatas>

Utolsó letöltés: 2019. április 1.

Kétnyelvű videokonferenciák a bírósági eljárásokban, interjú dr. Balogh Katalinnal

<https://birosag.hu/hirek/kategoria/ketnyelvu-videokonferenciak-birosagi-eljarasokban-interju-dr-balogh-katalinnal-az>

Utolsó letöltés: 2019. április 1.

Transzkulturális jogklinikák, európai uniós egyetemek közötti együttműködési projekt

<https://translaw.univie.ac.at/>

Utolsó letöltés: 2019. április 1.

## Ábrák jegyzéke

1. ábra: A tolmács pozíciója az interakcióban történő részvétel és a pártatlanság tengelyén Hale szerepmeghatározásai alapján (Zimányi 2009: 67)
2. ábra: Tárgyalásra megyek
3. ábra: A kutatás főbb részei
4. ábra: Bírák részvétele tárgyalásokon havonta
5. ábra: A tolmács kiválasztása
6. ábra: A tolmács helye a tárgyalóteremben
7. ábra: Szünet tartása
8. ábra: A bírósági tolmács funkciója
9. ábra: A tárgyalás tolmácsolt részei
10. ábra: Bírák részvétele tárgyalásokon havonta (2.)
11. ábra: A tolmács kiválasztása (2.)
12. ábra: A bírósági tolmács funkciója (2.)
13. ábra: A tárgyalóterem (illusztráció)
14. ábra: Ülésrend az angol–magyar nyelven zajló tárgyaláson
15. ábra. Ülésrend a német–magyar nyelven zajló tárgyaláson



## **Táblázatok jegyzéke**

1. táblázat: A tolmácsok szerepe Sandra Hale et al. szerint
2. táblázat: A jegyzőkönyvezés
3. táblázat: Összehasonlító táblázat az egyes országok bírósági tolmácsolási gyakorlatáról
4. táblázat: A kutatás időbeli ütemezése
5. táblázat: Kulcsszavak köré csoportosított válaszok (13. kérdés)
6. táblázat: Kulcsszavak köré csoportosított válaszok (13. kérdés, 2. szakasz)
7. táblázat: A jegyzőkönyvezés és a tolmácsolás összehasonlítása

## **Függelék**

1. Poszterprezentáció
2. Kérdőív 1. szakasz
3. Kérdőív 2. szakasz
4. Kirendelés (bíróság, polgári ügy)
5. Kirendelés (rendőrség, ügyészség, bíróság)
6. Jegyzőkönyv gyanúsított kihallgatásáról
7. Megfigyelési napló
8. Tárgyalásra megyek
9. Interjúkérdések

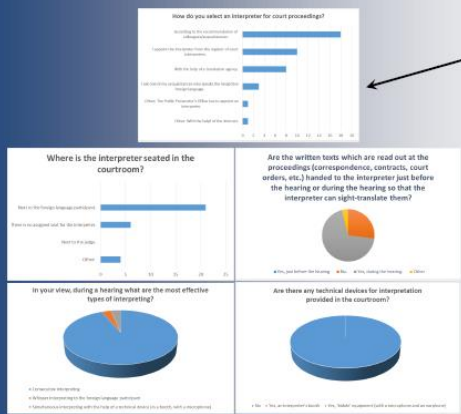
# THE PRACTICE OF COURT INTERPRETING IN HUNGARY



About the research  
Jankó, expectation of judges, linguistic and extralinguistic aspects of the courtroom situation  
These data, questionnaires, recordings from courtroom proceedings, written protocols

Preparation of the questionnaire  
• Videomuseum Guidelines for a more effective communication with legal interpreters and translators of ECU, ITA  
• research of Kadrovi in Vienna conducted in 1998-1999 (Kadrovi 2009: 105-148)

Country	Code	Administrative language	For whom the proceedings	Expert role	Place in the courtroom	Interpreting mode	Last of most important	Excluded every	Reference
AUSTRIA	yes	either the state or the party	yes	either in the role of an interpreter or as an expert	next to the judge	usually consecutive, summary	yes	no	Kadrovi, M. 2008, 2012.
DENMARK	no	criminal, state, civil either the state or the party	not really	not defined	next to the judge	mainly consecutive and simultaneous whispering, sight translation of documents	yes	no	Jacobson, B. 2003.
GERMANY	yes	criminal, state, civil either the state or the party	yes	either in the role of an interpreter or as an expert	the next to the judge	mainly consecutive and simultaneous whispering, sight translation of documents	yes	no	Ullrich, C., Thurner H.-A. 2011
HOLLAND	yes	criminal, state, civil either the state or the party	not defined	no	next to the defendant	mainly consecutive and simultaneous whispering	yes	no	Jensen, P. 1995.
HUNGARY	no	state	not really	state yes (linguistic expert)	next to the foreign participant	mainly consecutive, sometimes consecutive simultaneous whispering, sight translation of documents	yes	no	Harvath, I. 2013, own experience
USA	yes	criminal, state, civil party	yes	yes	not defined - next to the defendant or next to the judge or at an interpreter designated table	simultaneous verbal - consecutive whispering (necessary, sight translation)	yes	at higher court houses	Reck-Schegler, S. 1996, Kadrovi, C. 2004.



At the beginning of a hearing an interpreter is warned about the consequences of proper or faulty interpreting (that both of these are punishable acts). What do you think faulty interpreting means?

**T**ranslation vs. interpretation  
"Interpreters have to translate what is said in the course of the proceedings, they cannot add any opinion or remarks to what is said. They have to translate the text into the foreign language according to the facts in an unbiased manner. If they do not do so, then they interpret falsely."

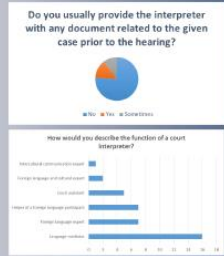
**I**nterpretation vs. translation  
"Intentional and extensive distortion of what is said / written."

**R**elative facts  
"It means that the interpreter intentionally does not translate the meaning of what is said in Hungarian."

"The interpreter does not translate what is said regarding substantial facts."

"The attention of the interpreter is of course drawn to the consequences. In my view, false interpretation means that the interpreter does not translate what is said and what is happening during the proceedings in sufficient detail and in a deliberately ambiguous way for the defendant or witness who does not speak Hungarian."

"The rules applicable to experts should also apply for interpreters, they are warned about the consequences of faulty interpreting – it is the obligation of the judge laid down in legal provisions. In my opinion, faulty interpreting means that the interpreter intentionally misrepresents what is said during the proceedings. If the interpreter states that he or she does not understand certain legal expressions or is not aware of their content then this is not faulty interpreting. In this case the judge needs to supply the relevant information and if this is not sufficient, another interpreter needs to be appointed."



QR-CODE OF THE QUESTIONNAIRE: Márta FARKASÉ PUKLUS: puklusmarta@gmail.com

**References**  
Jacobson, B. 2003. Interpreting the Proceedings in Public of Trials of Confessions Court and Medical Interpreters in Austria, Austria and Hungary. Vienna: The European Court of Human Rights.  
Kadrovi, M. 2008. The European Court of Human Rights in the Judicial Process. University of Zagreb, Croatia.  
Kadrovi, M. 2012. The European Court of Human Rights in the Judicial Process. University of Zagreb, Croatia.  
Kadrovi, M. 2013. The European Court of Human Rights in the Judicial Process. University of Zagreb, Croatia.  
Kadrovi, M. 2014. The European Court of Human Rights in the Judicial Process. University of Zagreb, Croatia.  
Kadrovi, M. 2015. The European Court of Human Rights in the Judicial Process. University of Zagreb, Croatia.  
Kadrovi, M. 2016. The European Court of Human Rights in the Judicial Process. University of Zagreb, Croatia.  
Kadrovi, M. 2017. The European Court of Human Rights in the Judicial Process. University of Zagreb, Croatia.  
Kadrovi, M. 2018. The European Court of Human Rights in the Judicial Process. University of Zagreb, Croatia.  
Kadrovi, M. 2019. The European Court of Human Rights in the Judicial Process. University of Zagreb, Croatia.  
Kadrovi, M. 2020. The European Court of Human Rights in the Judicial Process. University of Zagreb, Croatia.  
Kadrovi, M. 2021. The European Court of Human Rights in the Judicial Process. University of Zagreb, Croatia.  
Kadrovi, M. 2022. The European Court of Human Rights in the Judicial Process. University of Zagreb, Croatia.  
Kadrovi, M. 2023. The European Court of Human Rights in the Judicial Process. University of Zagreb, Croatia.  
Kadrovi, M. 2024. The European Court of Human Rights in the Judicial Process. University of Zagreb, Croatia.  
Kadrovi, M. 2025. The European Court of Human Rights in the Judicial Process. University of Zagreb, Croatia.



## Függelék 2. Kérdőív 1. szakasz

Az alábbi kérdőívet a bírósági tolmácsolás témájában készülő doktori értekezésemhez készítettem (ELTE Fordítástudományi Doktori Iskola). A kutatás során a bírósági tolmácsolás kommunikatív szituációjának nyelvi és nyelven kívüli tényezőit vizsgálom. Szeretném feltárni, hogy a bírósági tárgyaláson hogyan zajlik a tolmácsolás, illetve mit vár el a bírósági tolmácsolástól. A kérdőív kitöltése természetesen anonim módon történik, az eredményeket kizárólag saját kutatási céljaimra használom fel.

Nagyon köszönöm, hogy válaszaival támogatja kutatásomat.

Farkasné Puklus Márta

---

### Kérdőív bírák számára

Életkor:

Nem: férfi ☐ nő ☐

Mióta dolgozik bíróként:.....(év)

1. Havonta hány tárgyalást tart?

10-19 ☐                      20-29 ☐                      30-39 ☐                      40-49 ☐                      50-59 ☐                      >60  
☐

2. Melyik ügyszakban tárgyal?

Büntető: ☐

Szabálysértési: ☐

Polgári: ☐

Munkaügyi: ☐

Közigazgatási: ☐

Egyéb: .....

3. Előfordult-e már – legalább egyszer – az Ön által tartott tárgyalásokon, hogy olyan felek/tanúk vettek részt, akik nem beszéltek vagy értették a magyar nyelvet?

Igen ☐      Nem ☐

**Amennyiben nem a válasza, a következő kérdésekre nem szükséges válaszolnia. Ha azonban az Ön által tapasztalt bírósági gyakorlattal kapcsolatban szívesen megosztja a véleményét, akkor folytassa a kérdőív kitöltését!**

4. Hány tárgyalást bonyolít havonta idegen nyelvű résztvevőkkel?

1-5 ☐

6-10 ☐

11-15 ☐

16-20 ☐

>20 ☐

5. Hogyan, mi alapján történik a tolmács kiválasztása? (Több választ is megjelölhet.)

- A bírósági tolmácsok jegyzékéből rendelek ki tolmácsot. ☐

- Kollégák/Ismerősök ajánlása alapján kérek fel tolmácsot. ☐

- Fordítóiroda segítségével választom ki a tolmácsot. ☐

- Olyan ismerőst kérek meg, aki beszéli az adott idegen nyelvet. ☐

- Egyéb: .....

6. Ön a tárgyalás előtt a tolmács rendelkezésére szokott-e bocsátani olyan iratokat, amelyek az adott ügyel kapcsolatosak?

Igen ☐      Ha a válasza igen, melyek ezek:.....

Néha ☐      Ha a válasza néha, melyek ezek:.....

Nem ☐

7. Bemutatja-e a tolmácsot a tárgyalás kezdetén?

Igen ☐      Nem ☐

8. Hol foglal helyet a tolmács a tárgyalóteremben?

A bíró mellett. ☐

Az idegen nyelvű résztvevő mellett. ☐

Nincs külön, a tolmács számára kijelölt hely. ☐

Egyéb: .....

9. A tárgyalás folyamán felolvasott iratokat (levelezések, szerződések, végzések stb.) átadják-e a tolmácsnak – akár előzetesen, akár a tárgyalás közben –, hogy azokat blattolás útján (papírról olvasva) tudja tolmácsolni?

Igen, előzetesen ☐

Igen, a tárgyalás közben ☐

Nem ☐

Egyéb: .....

10. Ön szerint mely tolmácsolási fajták a leghatékonyabbak a tárgyalás során? (Több választ is megjelölhet.)

Az elmondottak szakaszonkénti tolmácsolása (követő, konszekutív tolmácsolás).

☐

Fülbesúgó tolmácsolás az idegen nyelvű fél részére.

☐

Szinkrontolmácsolás technikai berendezéssel (fülkéből, mikrofon segítségével).

☐

Egyéb: .....

11. Rendelkezésre áll-e valamilyen, tolmácsoláshoz használható technikai segédeszköz a tárgyalóteremben?

Igen, tolmácsberendezés mikrofonnal és fejhallgatóval: ☐

Igen, tolmácsfülke (kabin): ☐

Nem ☐

Egyéb: .....

12. Tartanak-e szünetet a tárgyalások során?

Igen ☐

Nem ☐

Ha a válasza igen, milyen időközönként: .....

13. A tolmács figyelmét a tárgyalás kezdetén felhívják a hamis tanúzás, ill. a hamis tolmácsolás büntetendő voltára. Mit jelent Ön szerint a hamis tolmácsolás? Kérem, fejtse ki véleményét!

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

14. Ön szerint hogyan lehetne leginkább meghatározni a bírósági tolmács funkcióját?  
(Több választ is megjelölhet.)

- |  |                          |
|--|--------------------------|
| Idegen nyelvi szakértő                     | <input type="checkbox"/> |
| A kultúrák közötti kommunikáció szakértője | <input type="checkbox"/> |
| Idegen nyelvi és kulturális szakértő       | <input type="checkbox"/> |
| Nyelvi közvetítő                           | <input type="checkbox"/> |
| Bírósági segítő                            | <input type="checkbox"/> |
| Az idegen nyelvű résztvevő segítője        | <input type="checkbox"/> |
| Egyéb: .....                               |                          |

15. A tárgyalás mely részeit tolmácsolja a tolmács az idegen nyelvű résztvevő számára?

- |   |                          |
|---|--------------------------|
| Az idegen nyelvű személy meghallgatását.  | <input type="checkbox"/> |
| Az eljárás szempontjából fontos részeket. | <input type="checkbox"/> |
| A teljes tárgyalást.                      | <input type="checkbox"/> |

Egyéb: .....

16. Elégedett-e a jelenlegi tolmácsolási gyakorlattal a bíróságokon?

Igen, nagyon elégedett vagyok. ☐

Elégedett vagyok. ☐

Valamennyire elégedett vagyok. ☐

Nem vagyok elégedett. ☐

Köszönöm, hogy válaszolt a kérdésekre.



### Függelék 3. Kérdőív 2. szakasz

Az alábbi kérdőívet a bírósági tolmácsolás témájában készülő doktori értekezésemhez készítettem (ELTE Fordítástudományi Doktori Iskola). A kutatás során a bírósági tolmácsolás kommunikatív szituációjának nyelvi és nyelven kívüli tényezőit vizsgálom. Szeretném feltárni, hogy a bírósági tárgyaláson hogyan zajlik a tolmácsolás, illetve mit vár el a bíró a bírósági tolmáctól. A kérdőív kitöltése természetesen anonim módon történik, az eredményeket kizárólag saját kutatási céljaimra használom fel.

Nagyon köszönöm, hogy válaszaival támogatja kutatásomat.

Farkasné Puklus Márta

---

#### Kérdőív bírák számára

Életkor:

Nem: férfi ☐ nő ☐

Mióta dolgozik bíróként:.....(év)

1. Havonta hány tárgyalást tart?

10-19 ☐      20-29 ☐      30-39 ☐      40-49 ☐      50-59 ☐      >60 ☐

2. Melyik ügyszakban tárgyal és azon belül melyik ügycsoporttal foglalkozik leggyakrabban?

(Kérjük, jelölje be az ügyszakot, illetve nevezze meg az ügycsoportot.)

Büntető: ☐ .....ügycsoport

Szabálysértési: ☐ .....ügycsoport

Polgári: ☐ .....ügycsoport

Munkaügyi: ☐ .....ügycsoport

Közigazgatási: ☐ .....ügycsoport

Egyéb: .....

3. Előfordult-e már – legalább egyszer – az Ön által tartott tárgyalásokon, hogy olyan felek/tanúk vettek részt, akik nem beszéltek vagy értették a magyar nyelvet?

Igen ☐      Nem ☐

**Amennyiben nem a válasza, a következő kérdésekre nem szükséges válaszolnia. Ha azonban az Ön által tapasztalt bírósági gyakorlattal kapcsolatban szívesen megosztja a véleményét, akkor folytassa a kérdőív kitöltését!**

4. Hány tárgyalást bonyolít havonta idegen nyelvű résztvevőkkel?

1-5 ☐

6-10 ☐

11-15 ☐

16-20 ☐

>20 ☐

5. Hogyan, mi alapján történik a tolmács kiválasztása? (Több választ is megjelölhet.)

- A bírósági tolmácsok jegyzékéből rendelek ki tolmácsot. ☐

- Kollégák/Ismerősök ajánlása alapján kérek fel tolmácsot. ☐

- Fordítóiroda segítségével választom ki a tolmácsot. ☐

- Olyan ismerőst kérek meg, aki beszéli az adott idegen nyelvet. ☐

- Egyéb: .....

6. Ön a tárgyalás előtt a tolmács rendelkezésére szokott-e bocsátani olyan iratokat, amelyek az adott ügyel kapcsolatosak?

Igen ☐      Ha a válasza igen, melyek ezek:.....

Néha ☐      Ha a válasza néha, melyek ezek:.....

Nem ☐

7. Bemutatja-e a tolmácsot a tárgyalás kezdetén?

Igen ☐      Nem ☐

8. Hol foglal helyet a tolmács a tárgyalóteremben?

A bíró mellett ☐

Az idegen nyelvű résztvevő mellett ☐

Nincs külön, a tolmács számára kijelölt hely ☐

Egyéb: .....

9. A tárgyalás folyamán felolvasott iratokat (levelezések, szerződések, végzések stb.) átadják-e a tolmácsnak – akár előzetesen, akár a tárgyalás közben –, hogy azokat blattolás útján (papírról olvasva) tudja tolmácsolni?

Igen, előzetesen ☐

Igen, a tárgyalás közben ☐

Nem ☐

Egyéb: .....

10. Ön szerint mely tolmácsolási fajták a leghatékonyabbak a tárgyalás során? (Több választ is megjelölhet.)

Az elmondottak szakaszonkénti tolmácsolása (követő, konszekutív tolmácsolás)

☐

Fülbesúgó tolmácsolás az idegen nyelvű fél részére

☐

Szinkrontolmácsolás technikai berendezéssel (fülkéből, mikrofon segítségével) ☐

Egyéb: .....

11. Rendelkezésre áll-e valamilyen, tolmácsoláshoz használható technikai segédeszköz a tárgyalóteremben?

Igen, tolmácsfülke (kabin): ☐

Igen, tolmácsberendezés mikrofonnal és fejhallgatóval: ☐

Nem ☐

Egyéb: .....

12. Tartanak-e szünetet a tárgyalások során?

Igen ☐

Nem ☐

Ha a válasza igen, milyen időközönként: .....

13. Ön szerint mikor sikeres a tolmácsolás, mit tart fontosnak a tolmácsolás során? Kérem, fejtse ki véleményét!

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

14. A tolmács figyelmét a tárgyalás kezdetén felhívják a hamis tanúzás, ill. a hamis tolmácsolás büntetendő voltára. Előfordult-e már hamis tolmácsolás az Ön által vezetett tárgyalásokon? Ha igen, mi volt a hamis tolmácsolás oka?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

15. Ön szerint hogyan lehetne leginkább meghatározni a bírósági tolmács funkcióját? Mire terjed ki a bírósági tolmács funkciója? (Több választ is megjelölhet.)

Idegen nyelvi szakértő

☐

- A kultúrák közötti kommunikáció szakértője ☐
- Idegen nyelvi és kulturális szakértő ☐
- Nyelvi közvetítő ☐
- Bírósági segítő ☐
- Az idegen nyelvű résztvevő segítője ☐
- Egyéb: .....

16. Elégedett-e a jelenlegi tolmácsolási gyakorlattal a bíróságokon?

- Igen, nagyon elégedett vagyok. ☐
- Elégedett vagyok. ☐
- Valamennyire elégedett vagyok. ☐
- Nem vagyok elégedett. ☐

Kérem, indokolja válaszát:

.....

.....

Köszönöm, hogy válaszolt a kérdésekre.

#### Függelék 4. Kirendelés (bíróság, polgári ügy)


Miskolci Járásbíróság  
szám

A Miskolci Járásbíróság a ( ) szám alatti  
székhelyű, ügyintéző: ( ) által képviselt ( ) GmbH  
(l. ( ) Germany) felperesnek - a ( ) Ügyvédi  
iroda ( ) szám alatti székhelyű, ügyintéző: ( )  
( ) ügyvéd) által képviselt ( )  
( ) alatti székhelyű) I.r. és az ( )  
( ) alatti székhelyű)  
II.r. alperesekkel szemben szerződésszegéssel okozott kártérítés megfizetése iránt indított  
perében meghozta a következő

**v é g z é s t:**

A bíróság tolmácsként a ( ) Fordítóiroda Kft.-t ( )  
rendeli ki 2017. szeptember ( ) napjának 10:00 órájára, a Miskolci Járásbíróság  
számú tárgyalótermébe kitűzött tárgyalásra német-magyar, magyar-német  
nyelvű tolmácsolás ellátására.  
Tájékoztatja a bíróság a tolmácsot, hogy a per tárgya a felek között ( )  
vonatkozó adásvételi szerződés megkötése, annak, illetőleg teljesítésének  
elmaradása és a felperes ebből származóan érvényesíteni kívánt kárigénye.  
A tolmácsnak a felkészüléshez esetlegesen szükséges irattanulmányozásra a járásbíróság  
Polgári Irodájában 2017. szeptember 14. napjával bezáródóan (szükség szerint egyeztetett  
esetleges más időpontban) van lehetősége.

Miskolc, 2017. szeptember ( )

 dr. ( )  
bíró

A kiadmány hitelül:  
kiadó: ( )

## Függelék 5. Kirendelés (rendőrség, ügyészség, bíróság)

### Függelék 5. Kirendelés (rendőrség)



Budapest kerületi Rendőrkapitányság

Szám: , bü.

#### HATÁROZAT tolmács kirendeléséről

A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény 236. § (1) bekezdésébe ütköző és aszerint minősülő Járművezetés ittas állapotban vétség megalapozott gyanúja miatt folyamatban lévő bűnügyben a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény (a továbbiakban: Be.) 114. § (1) bekezdése alapján ) ( **Bt.) angol tolmácsot**

rendelem ki.

A kirendelés az alább felsorolt személyt érinti:

A tolmácsolást a külön értesítésekben megjelölt időpontokban és helyeken kell végrehajtani.

A tolmács a vele szemben felmerült kizárási okot köteles a kirendelőnek haladéktalanul bejelenteni. Gazdasági társaság, szakértői intézmény, szervezet, illetve szakértői testület kirendelése esetén a bejelentést a kirendelt társaság vagy szerv vezetője útján kell megtenni.

A határozatot kézbesíteni kell (mindazoknak, akikre a határozat rendelkezése vonatkozik):

A határozat ellen a Be. 195. § (1) bekezdése alapján panasznak van helye, amelyet a közléstől számított nyolc napon belül a határozatot hozó nyomozó szervnél célszerű előterjeszteni.

A panasznak a Be. 195. § (3) bekezdése alapján nincs halasztó hatálya.

#### INDOKOLÁS

Fenti szám alatt eljárás indult bűncselekmény elkövetésének gyanúja miatt. Az eljárás eredményes lefolytatása érdekében nevezett személy kihallgatása vált szükségessé.

Tekintettel a fentiekre, a rendelkező részben foglaltak szerint határoztam.

Budapest, 2015. december " / " "



Dr.

alezredes  
kapitányságvezető

#### FIGYELMEZTETÉS!

Figyelemmel a Be. 114. § (3) bekezdésére:

**Be. 113. § (1)** Ha a szakértő a közreműködést vagy a véleménynyilvánítást a megtagadás következményeire történt figyelmeztetés után jogosulatlanul megtagadja, rendbírsággal sújtható, és az okozott költség megfizetésére kötelezhető.

**(2)** A szakértőt akkor is rendbírsággal lehet sújtanı, ha a szakvélemény előterjesztésével indokolatlanul késlekedik. Ha a szakvélemény előterjesztésével a kirendelt társaság vagy szervezet vezetője által kijelölt szakértő indokolatlanul késlekedik, a rendbírság kiszabásának, illetve az okozott költség megfizetésére kötelezésnek a kirendelt gazdasági társasággal, szakértői intézménnyel, szervezettel, vagy szakértői testülettel szemben van helye.



## Függelék 5. Kirendelés (ügyészség)



**BUDAPESTI** **VII. KERÜLETI ÜGYÉSZSÉG**  
Budapest kerület, 7. Budapest Pf.: 156.  
Tel/fax: 06/1-354-6000

### HATÁROZAT tolmács kirendeléséről

Az ittas járművezetés vétsége miatt ellen a BRFK kerületi Rendőrkapitányságon bü. számon folyamatban lévő bűnügyben a Be. 114. § (1) bekezdése alapján - figyelemmel a Be. 100. § (1) bekezdésében foglaltakra - i (n Bt., )

**rendelem ki,**

mint tolmácsot.

A tolmácsnak 2016. napján 11.00 órakor kell megjelennie a Pesti Központi Kerületi Bíróság földszint számú tárgyalójában (1055 Budapest, Markó utca 25. szám, telefonszám: 06/1-354-6000).

A tolmács a vele szemben felmerülő kizárási,- illetve mentességi okot köteles a kirendelőnek haladéktalanul bejelenteni.

A Be. 113. § (1) és (2) bekezdései és a Be. 114. § (3) bekezdése alapján, ha a tolmács a közreműködést jogosulatlanul megtagadja, rendbírsággal sújtható és az okozott költségek megfizetésére kötelezhető.

A határozat ellen a Be. 195. § (1) bekezdése alapján panasznak helye nincs.

### INDOKOLÁS

Az ügyben a gyanúsított a magyar nyelvet nem ismeri ezért a Pesti Központi Kerületi Bíróság előtt a gyanúsított bíróság elé állításra tárgyában tartandó tárgyalásra tolmács kirendeléséről határoztam.

Budapest, 2016. napján

kerületi vezetőnyeltes ügyész



## Függelék 5. Kirendelés (bíróság)

Miskolci Járásbíróság

... szám

A hamis vád büntette miatt F... ellen folyamatban lévő büntetőügyben a  
Miskolci Járásbíróság Miskolcon, 2014. ... napján meghozta az alábbi

### végzést:

A büntetőügyben a bíróság eseti német nyelvű tolmácsként I  
(3525 Miskolc, Széchenyi u. 37.) tolmácsot rendeli ki, egyben megidézi a 2014. ...  
16. napján 8<sup>00</sup> órától megtartandó tárgyalásra a f... tárgyalóterembe.

A bíróság figyelmezteti, hogy ha az idézés ellenére nem jelenik meg és ezt előzetesen, mielőtt az akadály tudomására jut, haladéktalanul, vagy az akadály megszűnése után nyomban alapos okkal nem igazolja, vagy engedély nélkül eltávozik, illetőleg önhibájából olyan állapotban jelenik meg, hogy eljárási kötelezettségeit nem képes teljesíteni, a bíróság ezer forinttól ötszázezer forintig terjedő rendbírsággal sújthatja és a meg nem jelenésével, illetőleg eltávozásával okozott költség megtérítésére kötelezi.

Ha a határnapot önhibáján kívül mulasztotta el, a határnaptól számított nyolc napon belül igazolási kérelmet terjeszthet elő.

Más helységből történő utazás esetén a saját személygépkocsi költségét a bíróság csak akkor téríti meg, ha a rendkívüli indokokat és a Casco biztosítás adatait tartalmazó kérelmére az utazáshoz a saját személygépkocsi igénybevétele a bíróság előzetesen engedélyezte.

A bíróság figyelmezteti az eseti tolmácsot, hogy a vele szemben felmerült kizárási illetve mentességi okot köteles haladéktalanul bejelenteni.

A bíróság figyelmezteti az eseti tolmácsot, ha a közreműködést, vagy a véleménynyilvánítást jogosulatlanul megtagadja, rendbírsággal sújtható és az okozott költségek megfizetésére kötelezhető.

### Indokolás:

A Miskolci Nyomozó Ügyészség ... számú vádiratában a hamis vád büntette miatt emelt vádat F... l vádlottal szemben.

Az ügyben német nyelvű tolmács bevezetése szükséges tekintettel arra, hogy F...

F... tanú német nyelven beszél, ezért a bíróság a Be. 114.§. alapján a rendelkező rész szerint határozott.

Miskolc, 2014. ... s. 12. napján

dr. J

s. k.

bíró

A k...  
Miskolci Járásbíróság

## Függelék 6. Jegyzőkönyv gyanúsított kihallgatásáról

Ügyszám:

### JEGYZŐKÖNYV

#### gyanúsított kihallgatásáról

Készült a(z) .....-on, a ...bűncselekmény ütköztetése, minősítése, megnevezése... megalapozott\* gyanúja miatt ..... ellen folyamatban lévő eljárásban ..... gyanúsított kihallgatása alkalmával ...*cím*..., alatti hivatali helyiségben ...*dátum, időpont*....

### JELEN VANNAK

A nyomozó hatóság részéről:

Eljárásban résztvevők és jogállásuk:

gyanúsított

tolmács

#### A gyanúsított adatai:

Név :

Korábbi név :

Születési hely, idő :

Állampolgárság :

Személyazonosító okmány száma :

Személyazonosító okmány száma :

Lakóhely címe :

Tartózkodási hely címe :

Telefonszáma :

Tájékoztatom, hogy mind szóban, mind írásban anyanyelvét használhatja.

A jegyzőkönyv elkészítéséhez tolmács igénybevételére került sor.\*

**A tolmács adatai:**

Neve:

Tolmácsolás nyelve:

*Figyelmeztetem, hogy a Btk. 272. § (1) bekezdése alapján a tanú, aki hatóság előtt az ügy lényeges körülményére valótlan vallomást tesz, vagy a valót elhallgatja, hamis tanúzást követ el. A hamis tanúzásra vonatkozó rendelkezéseket kell alkalmazni arra, aki mint tolmács hamisan fordít.*

*Figyelmeztetem továbbá, hogy aki a hamis tanúzást büntető ügyben követi el, bűntett miatt egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő. Ha a hamis tanúzás olyan bűncselekményre vonatkozik, amely életfogytig tartó szabadságvesztéssel is büntethető, a büntetés két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztés.*

A hamis tolmácsolás következményeire történő figyelmeztetést és a Be. 103. § (1) bekezdésében meghatározott kizárási okokra történő figyelmeztetést megértettem.

.....

tolmács

A tolmácsolást megértem.

.....

gyanúsított

Közlöm Önnek, hogy a Be. 179. § (1) bekezdése alapján gyanúsítottként hallgatom ki, mert a rendelkezésre álló adatok szerint: ...*tényállás*.... A fentiek alapján ön megalapozottan gyanúsítható ...*bűncselekmény ütköztetése, minősítése, megnevezése*... elkövetésével.

Figyelmeztetem, hogy a Be. 196. §-a alapján a gyanúsítás ténye miatt panaszt tehet.

**Gyanúsított szó szerinti válasza:**

.....

.....

A gyanúsítást megértettem, panaszt **igen/nem\***, **teszek**:

.....

gyanúsított

*A Be. 117.§ (2) bekezdése alapján figyelmeztetem, hogy nem köteles vallomást tenni, a vallomás tételét, illetőleg az egyes kérdésekre történő válaszadást a kihallgatás folyamán bármikor megtagadhatja, de bármikor dönthet úgy, hogy vallomást tesz, akkor is, ha korábban a vallomástételt megtagadta. Figyelmeztetem, hogy amit mond, illetőleg rendelkezésre bocsát, bizonyítékként felhasználható.*

*A Be.117. § (4) bekezdése alapján figyelmeztetem, ha a vallomás tételét megtagadja, ez az eljárás folytatását nem akadályozza. A vallomás tételének megtagadása nem érinti az Ön kérdezési, észrevételezési és indítványtételi jogát. Figyelmeztetem, ha vallomást tesz, és vallomásában mást bűncselekmény elkövetésével hamisan vádol, a hamis vád bűncselekményét követi el.*

*A Be. 179. § (3) bekezdése alapján figyelmeztetem, hogy védőt választhat, illetőleg védő kirendelését kérheti.*

*Figyelmeztetem, hogy jelen eljárásban védő részvétele kötelező, és ha három napon belül nem hatalmaz meg védőt, úgy védőt rendelek ki.*

*Ön a Be. 43. § (2) bekezdése alapján jogosult arra, hogy a büntetőeljárásban a gyanúsítást, a vád tárgyát, ezek változását önnel közöljék, hogy jelen legyen a szakértő meghallgatásánál, a szemlénél, a bizonyítási kísérletnél, a felismerésre bemutatásnál, az eljárás során az önt érintő iratokba betekintsén. Jogosult arra, hogy megfelelő időt és lehetőséget kapjon a védekezésre való felkészülésre, a védelmére szolgáló tényeket az eljárás bármely szakában előadja, indítványokat, észrevételeket tegyen, jogorvoslattal éljen, a büntetőeljárási jogairól, kötelességeiről a bíróságtól, az ügyésztől, a nyomozó hatóságtól felvilágosítást kapjon.*

*Ön jogosult arra, hogy a védőjével, és ha külföldi állampolgár, az államának konzuli képviselőjével a kapcsolatot felvegye, vele írásban és szóban ellenőrzés nélkül érintkezzék, a vádirat benyújtásáig az ügyész, azt követően a bíróság döntése alapján a hozzátartozójával, vagy más személlyel szóban, személyes felügyelet mellett, írásban ellenőrzés mellett érintkezzék.*

*A Be. 43. § (5) bekezdése alapján figyelmeztetem, hogy köteles a lakóhelyének, illetve a tartózkodási helyének címét, és annak megváltozását az elköltözés után három munkanapon belül annál a bíróságnál, ügyésznél, illetőleg nyomozó hatóságnál bejelenteni, amelyik Önnel szemben büntetőeljárást folytat. Ennek elmulasztása esetén - ha ehhez e törvény más jogkövetkezményt nem fűz - Ön redbírsággal sújtható, és az okozott költség megfizetésére kötelezhető.*

*A Be. 70/B. § (2) bekezdése alapján tájékoztatom, hogy a nyomozás befejezéséig másolatot kaphat a szakvéleményről, valamint az olyan nyomozási cselekményről készült iratról, amelyeknél az ön jelenlétét e törvény lehetővé teszi; az egyéb iratról pedig akkor, ha ez a nyomozás érdekeit nem sérti. Az (5) bekezdés alapján a nyomozás befejezését követően ön másolatot kaphat a nyomozás azon iratairól, amelyeknek a megismerésére a 193. § (1) bekezdése alapján jogosult, amelyek egyszeri kiadása illetékmentes.*

*A Nyer. 176. § (1) bekezdése alapján a nem magyar anyanyelvű gyanúsítottaknak lehetővé kell tenni, hogy anyanyelvén, írásban tegyen nyilatkozatot, melyet a magyar nyelvű fordítással együtt a nyomozási iratokhoz kell csatolni.\**

*Figyelmeztetem, hogy a nem magyar állampolgár gyanúsítottkénti kihallgatásáról az állampolgársága – ha az érintett több állam állampolgára, az általa megjelölt állampolgársága – szerint illetékes külképviseletet a nyomozó szerv a Külügyminisztériumon keresztül akkor értesíti, ha ezt az érintett kéri. A gyanúsított kihallgatását a külképviselet értesítése nem késleltetheti. A külképviseletnek a kihallgatáson jelen levő tagja a kihallgatotthoz kérdéseket nem intézhet, észrevételt nem tehet, indítványt nem terjeszthet elő.\**

**Gyanúsított válasza:**

.....  
.....

A jogaimra történő figyelmeztetést, tájékoztatást megértettem és kijelentem, hogy vallomást kívánok tenni.

.....  
gyanúsított

..... védő kirendelését elfogadom.

.....  
gyanúsított

A rám vonatkozó figyelmeztetést megértettem.\*

.....  
külképviselő tagja

**A gyanúsított egyéb adatai:**

Foglalkozása:

Munkahelye:

Munkahely címe:

Munkahelyi telefonszáma:

Anyanyelve:

Beszélt nyelv:

Iskolai végzettsége:

Családi állapota (házastársának neve):

18 éven aluli gyermekeinek száma: fő.

Gyám vagy gondnok-e?

Gyámság vagy gondnokság alatt áll-e?

Havi nettó jövedelme:

a./ Munkabér megállapított összege:

b./ Egyéb címen élvezett anyagi juttatások, jövedelmek (prémium, jutalék, másodállás, mellékfoglalkozás, stb.):

c./ Munkánélküli (rendszeres szociális segély/járulék): Ft

d./ Milyen összegű évi bruttó jövedelem után fizet adót: Ft

Fiatalkorúaknál és önálló keresettel nem rendelkezőknél eltartójának foglalkozása, jövedelme:

a./ Gyanúsítottal közös háztartásban élő keresők, nyugdíjasok száma: fő.

Havi jövedelmük (összesen): 0 Ft.

b./ A gyanúsítottal közös háztartásban élő eltartottak száma: fő.

c./ Az a./ és b./ pontban foglaltak alapján az egy főre eső havi átlagjövedelem: Ft/fő.

Vagyoni viszonyai - ha eltartott, eltartójának - (ingó, ingatlan, értékpapír, takarékbetét, folyószámla, üzletrész, stb.):

Tartozásai (pénzügyi-kölcsön, tartásdíj, egyéb hatósági határozaton alapuló fizetési kötelezettségei):

Előző büntetései (felfüggesztett büntetés, próbára bocsátás ha a próbaidő még nem telt le): Büntetés-végrehajtási intézetből legutóbbi elbocsátás időpontja, intézet megnevezése:

Más hatóságnál folyik-e ellene büntetőeljárás, ha igen, hol:

Milyen engedélyekkel rendelkezik (fegyvertartási, gépjárművezetői engedély stb.):

Milyen úti okmányokkal rendelkezik:

Állami szervnél, önkormányzatnál, társadalmi szervezetben, szövetkezetben, valamint érdekképviselői szervben stb. viselt tisztsége:

Katona volt-e, jelenleg katona-e, rendfokozata: --

Kitüntetései (polgári, katonai): --

**További életrajzi adatok:** (pl. iskolai végzettség, munkahelyek, családi állapotra vonatkozó elmondás, lakóhelyek, stb. kifejtve. Olyan körülmények, amely a nyomozás vagy a büntetőjogi felelősség elbírálása során jelentőséggel bírhatnak)

Tájékoztatom, hogy a kihallgatását követően a bűnügyi nyilvántartási rendszerről, az Európai Unió tagállamainak bíróságai által magyar állampolgárokkal szemben hozott ítéletek nyilvántartásáról, valamint a bűnügyi és rendészeti biometrikus adatok nyilvántartásáról szóló 2009. évi XLVII törvény 6. szakasza alapján önről fényképfelvétel készül, illetve a 44. és 46. szakasza alapján ujj és tenyérynymat vételre kerül sor. Az 59. és 61. szakasza alapján DNS mintavételre kerül sor. A DNS minta (szájnyálka-törlet) levételi célja a DNS elemzés.

A nyilvántartásba vétel ellen panasznak helye nincs, a fényképfelvételek készítését és a mintavételt köteles tűrni. A mintaadásra kötelezett személy ellenszegülése esetén vele szemben testi kényszer alkalmazható.

A közlést tudomásul vettem.

.....

gyanúsított

**A gyanúsított vallomása:**

A gyanúsítottak, illetve a védőnek kérdése, észrevétele, indítványa van-e?

A nyomozó hatóság eljáró tagja felhívja az írni-olvasni nem tudó gyanúsított figyelmét, hogy a Be. 183. § (1) és (2) bekezdése alapján az eljáró hatóság hivatalból a felvett jegyzőkönyv ismertetésénél hatósági tanút alkalmaz, kivéve, ha ennek elháríthatatlan akadálya van.\*

**A hatósági tanú adatai:\***

Neve:

Lakcíme:

A hatósági tanú kérdésre közli, hogy az ügyben érdektelen.

*A nyomozó hatóság tagja a felkért hatósági tanút a Be. 183. § (2) bekezdés alapján tájékoztatja, hogy hatósági tanúként olyan érdektelen személyt kell igénybe venni, aki képes érzékelni és igazolni a nyomozási cselekmény elvégzését. Nem lehet hatósági tanú az eljáró ügyész, a nyomozó hatóság tagja, alkalmazottja vagy a felsoroltak hozzátartozója. A nyomozó hatóság tagja ismerteti szerepét és az eljárási cselekmény menetét, egyben közli, hogy a jegyzőkönyv ismertetésére észrevételt tehet.*

*Figyelmeztetem, hogy a Btk. 280. § (1) bekezdése alapján, aki a hatósági tanúként a tudomására jutott tény, adatot vagy körülményt az arra jogosult felmentése nélkül felfedi, vétséget követ el.*

Az igazságszolgáltatással összefüggő titoksértés következményeire történő figyelmeztetést megértettem.

.....

név

hatósági tanú

Tájékoztatom, hogy a Be. 183. § (16) bekezdése alapján a hatósági tanú költségtérítésre jogosult, továbbá a Be. rendelkezései alapján jogosult személyi védelemre.

A figyelmeztetést megértettem, személyes adataim zárt kezelését nem\* kérem. Személyi védelem biztosítását nem\* kérem.

.....

hatósági tanú



Költségtérítésre igényt tartok/nem tartok igényt.

.....

hatósági tanú

Tájékoztatom, hogy a Be. 221/A §. (3) bekezdése alapján indítványozhatja az eljárás felfüggesztését és ügyének közvetítői eljárásra utalását, amennyiben a törvényi feltételek fennállnak.\*

Mást az ügygel kapcsolatban elmondani jelenleg nem kívánok, a felvett jegyzőkönyv az általam elmondottakat helyesen tartalmazza, melyet elolvasás\* a tolmács általi felolvasás és fordítás\* felolvasás\* után helybenhagyólag aláírok.

A gyanúsított kihallgatás befejezve, jegyzőkönyv lezárva ....*dátum*... óra ... perckor.

.....

.....

gyanúsított

.....

tolmács

a nyomozó hatóság részéről

eljárásban résztvevők

## Függelék 7. Megfigyelési napló

### Függelék 7. Megfigyelési napló

A bírósági tolmácsolás kommunikatív szituációjának nyelvi és nyelven kívüli tényezői

#### Adatlap a tárgyalásról

Felvétel száma: .....

Hangrögzítés eszköze: .....

A felvételt készítette: .....

Tárgyaló bíró neve: .....

I. rendű vádlott/felperes: .....

Eljárás, ügy típusa: .....

Eljárási cselekmény meghatározása: .....

Tolmács neve: .....

Nyelvpár: .....

A felvétel készítésének időpontja: .....

A felvétel helyszíne: .....

A felvétel időtartama: .....

A felvételen szereplő személyek (B=bíró, Üv=ügyvéd, Üsz=ügyész, T=tanú, V1, V2, V3=1.,2.,3. rendű vádlott, Fp=felperes, Ap= alperes, Jk1= jogi képviselő1, Jk2= jogi képviselő2, T= tolmács)

.....

A felvételen szereplő személyek neme, hozzávetőleges életkora, foglalkozása (pl. T: férfi, 60 éves, nyugdíjas kisiparos)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Egyéb megjegyzések:

## Tárgyalásra megyek



ORSZÁGOS  
BÍRÓSÁGI  
HIVATAL

2

KERESETLEVÉL

SZERVEZETI KISOKOS

TÁRGYALÁSRA MEGYEK

PANASZNAP

TANÚKÉNT IDÉZTEK



## Hogyan értesülök a bírósági tárgyalásról?

### ✓ IDÉZÉS

Akit a bíróság idéz, köteles a tárgyaláson megjelenni.

### ✓ ÉRTESÍTÉS

Aki értesítést kap, jelenléte nem kötelező, de lehetősége van arra, hogy részt vegyen a tárgyaláson.

✓ **Hallgatóságként** idézés nélkül is jelen lehet a nyilvános tárgyaláson.



## Mit vigyek magammal a bírósági tárgyalásra?

Az alábbiakat szükséges magával hoznia:

- az idézést vagy az értesítést,
- a személyi igazolványát (útlevél, vagy járművezetői engedély),
- lakcímkártyáját,
- polgári ügyekben az adókártyáját.



## Mit nem vihetek magammal a bíróságra?

- ✗ A közbiztonságra különösen veszélyes vagy rendbontásra alkalmas eszközt (például fegyvert, kést, szúró-vágóeszközt),
- ✗ élő állatot.



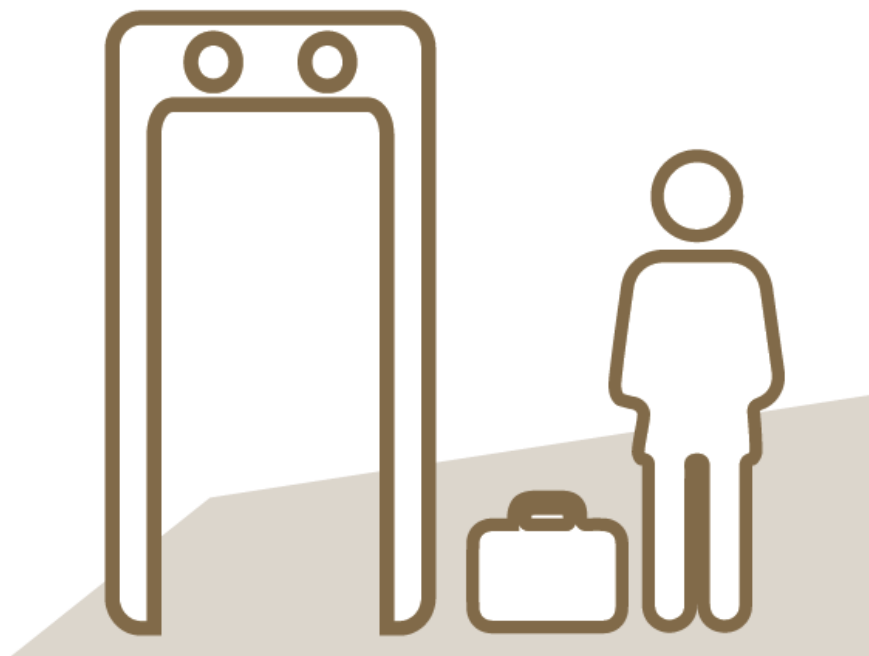
## Milyen öltözetben jelenhetnek meg a bíróság előtt?

Tiszteljük meg az eljárás résztvevőit és a bíróságot azzal, hogy a tárgyalás méltóságához illő, tiszta, rendezett öltözetben jelenünk meg!



## Mi történik a bírósági épületbe való belépéskor?

- A beléptetés biztonsági átvizsgálással, csomagátvizsgálással, illetve fémdetektoros vizsgálattal jár(hat).
- Az ellenőrzést jelentős mértékben meggyorsítja, ha bemutatja az idézést vagy az értesítést.
- Amennyiben tárgyalásra érkezett, az idézésben foglaltak alapján útba igazítják, míg egyéb esetekben a kezelőirodába irányítják.





## Ki és mikor léphet be a tárgyalóterembe?

- ✓ A tárgyalásra pontosan kell érkeznie.
- ✓ Várakozás közben ne zavarja a tárgyalóteremben folyó munkát!
- ✓ Készítse elő személyi igazolványát!
- ✓ A tárgyalóterembe akkor léphet be, ha szólítják.



## Mit tegyek, ha elkésem vagy elmulasztom a tárgyalást?

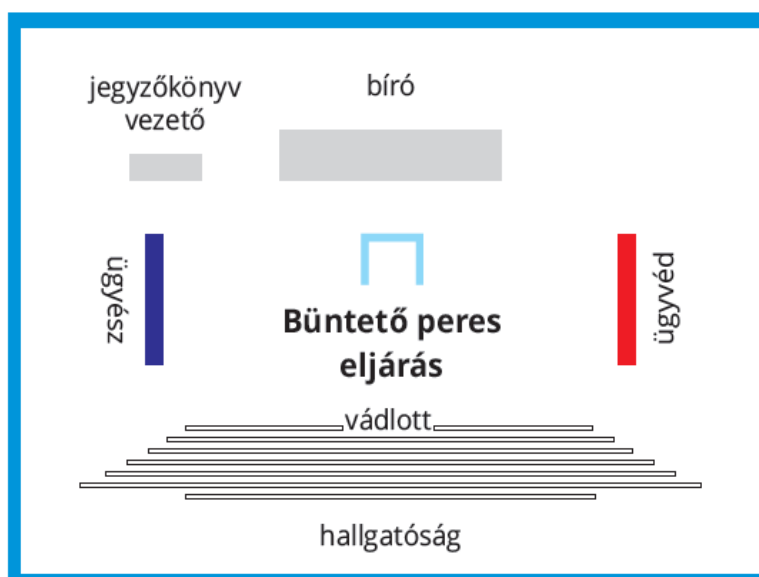
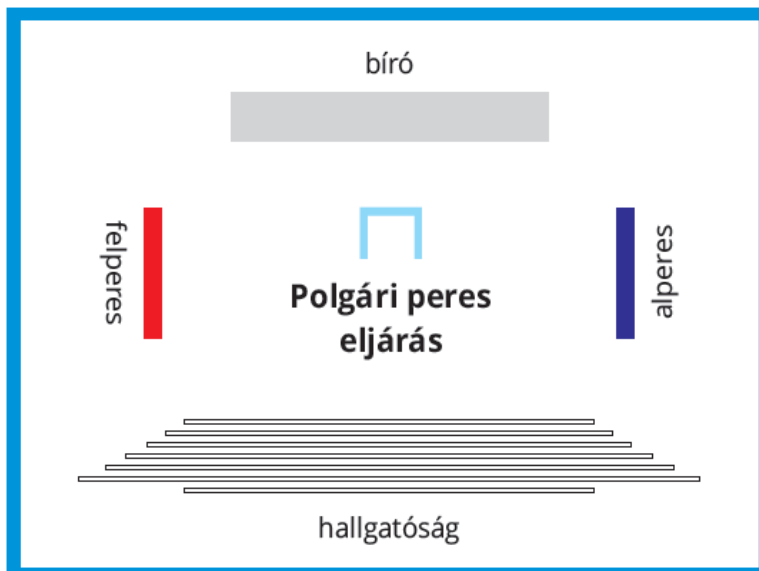
- Ha van rá mód, előzetesen jelezze a késést! (Pl.: telefonon).
- Ha önhibáján kívül késett el, indokait igazolási kérelemben adhatja elő.
- Érkezését haladéktalanul jelezze a tárgyalóteremben!





## Hová ülhetnek a tárgyalóteremben?

- A tárgyalóteremben minden jelenlévőnek meghatározott helye van.
- A bíró útmutatásának megfelelően foglaljon helyet, az alábbi képeken látható ülésrend szerint:







## Hogyan kell viselkednem a tárgyalóteremben?

- A tárgyalás méltóságához illően, a bíró útmutatásának megfelelően kell viselkedni.
- Nyilatkozata megtételénél, kérjük, várja meg, míg szót kap!
- Közbeszólni, engedély nélkül felszólalni nem lehet!
- A per résztvevői állva teszik meg nyilatkozatukat. Kérjük, jelezze, ha egészségi állapota ebben akadályozza, vagy azt jelentősen megnehezíti!
- Mobiltelefonját és egyéb kommunikációs eszközeit kapcsolja ki, vagy némítsa le, mielőtt a tárgyalóterembe lép!
- Ételt vagy italt fogyasztani a tárgyalóteremben kizárólag egészségi okból, bírói engedéllyel lehet.
- A tárgyalás rendjét és méltóságát zavaró magatartás, közbeszólás esetén a bíróság a rendzavaró személyt pénzbírsággal sújthatja, vagy a tárgyalóteremből kiutasíthatja.
- Az ítélethirdetést állva kell meghallgatni!
- A tárgyalóteremből távozni a bíró engedélyével lehet.
- Kép- és hangfelvétel a nyilvános tárgyaláson kizárólag az arra jogosultak, a bíró engedélyével készíthetnek.





## További információk

Ez a kiadvány nem nyújt teljes körű tájékoztatást. Kizárólag figyelemfelhívás, ismeretterjesztés célját szolgálja, annak tartalmára bírósági eljárásban közvetlen jogi alapként hivatkozni nem lehet. Kérjük, minden esetben alaposan tájékozódjon az irányadó jogszabályi előírásokról. Forduljon bizalommal az érintett bíróság kezelőirodájához, vagy keresse fel a bíróság honlapját.

Lezárva: 2017. október



[www.birosag.hu](http://www.birosag.hu)

[http://www.birosag.hu/  
allampolgaroknak/gyakran-  
ismetelt-kerdesek](http://www.birosag.hu/allampolgaroknak/gyakranismetelt-kerdesek)



**ORSZÁGOS BÍRÓSÁGI HIVATAL**  
**2017**

## **Függelék 9. Interjúkérdések**

### **Félig strukturált interjú Kérdések (tolmácsok számára)**

1. Mióta dolgozik tolmácsként?
2. Eddig kb. hány tárgyaláson vett részt tolmácsként?
3. Milyen jellegű tárgyalásokon vett már részt?
4. Milyen módon keresik meg Önt?
5. Ön a tárgyalás előtt szokott-e kapni olyan iratokat, amelyek az adott ügyel kapcsolatosak?
6. Hol foglal helyet a tolmács a tárgyalóteremben?
7. Ön szerint mely tolmácsolási fajták a leghatékonyabbak a tárgyalás során?
8. Tartanak-e szünetet a tárgyalások során?
9. Ön szerint hogyan lehetne leginkább meghatározni a bírósági tolmács funkcióját? Mire terjed ki a bírósági tolmács funkciója?
10. Ön szerint mikor sikeres a tolmácsolás, mit tart fontosnak a tolmácsolás során? Kérem, fejtse ki véleményét!
11. A tolmács figyelmét a tárgyalás kezdetén felhívják a hamis tanúzás, ill. a hamis tolmácsolás büntetendő voltára. Ön szerint mit jelent a hamis tolmácsolás?